

Regeringens skrivelse

2005/06:110

Uppföljning av den nationella handlingsplanen för
handikappolitiken

Skr.
2005/06:110

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Harpseud den 16 mars 2006

Göran Persson

Berit Andnor
(Socialdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Skrivelsen utgör den andra uppföljningen av den nationella handlingsplanen Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240). I skrivelsen redogör regeringen för hur arbetet med att genomföra den nationella handlingsplanen har utvecklats sedan december 2002, då den första uppföljningen genomfördes (skr. 2002/03:25, bet. 2003/04:SoU2).

Arbetet har gått framåt när det gäller att öka tillgängligheten i samhället, men det återstår arbete innan tillgänglighetsmålen nås. Flera insatser har initierats för att påskynda utvecklingen. Skyddet mot diskriminering på grund av funktionshinder har stärkts och det handikappolitiska arbetet har knutits närmare arbetet med att skydda och främja de mänskliga rättigheterna.

Det handikappolitiska arbetet blir alltmer systematiskt. De övergripande åtgärderna i handlingsplanen har skapat en tydlig och ändamålsenlig ansvarsfördelning och infrastruktur, vilket ger handikapperspektivet genomslag inom olika sektorer. De 14 myndigheter som sedan år 2002 har ett särskilt sektorsansvar för handikappolitiken inom sina respektive verksamhetsområden arbetar ambitiöst mot uppsatta etappmål. Systemet är dynamiskt och allteftersom arbetet fortskrider, uppkommer behov av att revidera såväl etappmål som sektorsansvar.

Regeringen menar att en utmaning för det fortsatta arbetet är att utveckla kunskapen om och metoder för att i det handikappolitiska arbetet utveckla såväl barn- som genusperspektivet. Likaså kan social och ekonomisk situation liksom etnisk tillhörighet, ha betydelse för den enskildes möjligheter till full delaktighet och jämlikhet i samhället.

Utbildning och arbete utgör själva grunden för en ekonomisk och social trygghet. De senaste åren har arbetsmarknadssituationen för personer med funktionshinder försämrats. En rad viktiga insatser genomförs för att förbättra arbetsmarknadssituationen för personer med funktionshinder. Möjligheterna för personer med funktionshinder att kunna få och behålla ett arbete påverkas bl.a. av tillgång till högre utbildning, anpassning av arbetsplatsen och tillgängligheten i samhället. Regeringen menar att det är angeläget att de kommande åren särskilt sätta fokus på förutsättningarna för att personer med funktionshinder skall få samma möjligheter till utbildning och arbete som andra.

De omvärldsanalyser som sektorsmyndigheterna gjort i syfte att identifiera de processer inom samhällssektorn som påverkar möjligheterna att uppnå de handikappolitiska målen, pekar på både drivkrafter och motkrafter. Teknikutveckling och internationalisering utgör centrala utvecklingsområden som kan öka tillgängligheten till såväl tjänster som produkter. Den demografiska utvecklingen kan komma att utgöra en drivkraft för ökad tillgänglighet i samhället, samtidigt som ökat kostnadsmedvetande inom kommuner och landsting utgör en utmaning.

1	Inledning.....	5
2	Handlingsplanen i korthet.....	6
2.1	De nationella målen och inriktningen på arbetet	6
3	Resultat och en blick framåt	8
4	Övergripande åtgärder i handlingsplanen.....	17
4.1	Handisam – ny myndighet för handikappolitisk samordning.....	17
4.2	Det nationella tillgänglighetscentret	18
4.3	Statliga myndigheters ansvar	19
4.4	Sektorsmyndigheter	21
4.5	Upphandling.....	23
4.6	Design för alla.....	25
4.7	Särskilda åtgärder för förbättrat bemötande	27
5	Vad har hänt sedan år 2002?	29
5.1	Arbetsmarknad.....	30
5.2	Arbetsmiljö	39
5.3	Bostäder och fysisk miljö.....	42
5.4	Demokrati och mänskliga rättigheter.....	49
5.5	Folkhälsopolitiken.....	60
5.6	Folkrörelser, fritid och turism.....	63
5.7	Forskning	68
5.8	Hälso- och sjukvård	70
5.9	IT, elektroniska kommunikationer och post	78
5.10	Konsumentpolitiken.....	84
5.11	Kultur och media.....	87
5.12	Samarbete inom EU, FN och andra internationella organ.....	95
5.13	Socialförsäkringar och ekonomiska levnadsvillkor	102
5.14	Transporter	111
5.15	Utbildning	118
5.16	Övriga individuella stödinsatser	132
6	Sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser – trender som påverkar möjligheten att uppnå de handikappolitiska målen	144
6.1	Demografisk utveckling.....	145
6.2	Teknikutvecklingen.....	146
6.3	Internationalisering	147
6.4	Fysisk samhällsplanering – regionförstoring, boende och pendlingsmönster.....	148
6.5	Ekonomi och strukturomvandling.....	149
6.6	Kunskap och värderingar	151
6.7	Lagar och praxis.....	153
6.8	Drivkrafter och motkrafter i det fortsatta arbetet	154

Bilaga 1	Sektorsmyndigheternas etappmål	155	Skr. 2005/06:110
Bilaga 2	Sammanfattning av sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser	165	
Utdrag ur protokoll vid regeringsammanträde den 16 mars 2006.....		197	

Det har gått sex år sedan riksdagen efter förslag från regeringen beslutade om en nationell handlingsplan för handikappolitiken – Från patient till medborgare (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240). Handlingsplanen spänner över alla samhällsområden och markerar därigenom att handikappolitiken är ett sektorsövergripande politikområde. Flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder skall ha samma rättigheter och skyldigheter som andra medborgare. Inriktningen på det handikappolitiska arbetet är att ta bort de hinder som finns för full delaktighet och jämlikhet i samhället för personer med funktionshinder.

Handlingsplanen har föregåtts av många års handikappolitiska satsningar som har lett till stora förbättringar för personer med funktionshinder. Men mycket återstår att göra och planen skall ses som en del i utvecklingen mot uppfyllandet av de handikappolitiska målen.

Regeringens skrivelse är den andra avstämningen mot den nationella handlingsplanen och bygger, liksom handlingsplanen, på en överenskommelse mellan den socialdemokratiska regeringen och vänsterpartiet.

I skrivelsen redovisas de åtgärder som framför allt regeringen men också statliga myndigheter och andra aktörer gjort och gör för att aktivt driva utvecklingen inom politikområdet framåt. Det framgår också vilka insatser som regeringen avser att prioritera de närmaste åren, dels genom fortsatt reformarbete, dels genom styrning av de statliga myndigheterna. Flera viktiga utredningar pågår och andra har nyligen slutfört sitt arbete.

För att få en bättre bild av utvecklingen fick 14 sektorsmyndigheter i regleringsbrev för år 2005 i uppdrag att till den 15 september 2005 göra en omvärldsanalys för att belysa vilka processer inom respektive sektor som påverkar möjligheterna att uppnå de handikappolitiska målen. Dessa myndigheter är Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Banverket, Boverket, Försäkringskassan, Konsumentverket, Luftfartsstyrelsen, Post- och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sjöfartsverket, Statens Skolverk, Socialstyrelsen, Statens kulturråd och Vägverket.

Denna skrivelse tar upp frågorna i ett bredare perspektiv än den förra (skr. 2002/03:25), för att visa hur de handikappolitiska målen har genomförts inom olika samhällsområden. Vissa förslag i handlingsplanen finns inte med om de har slutrappporterats i den förra uppföljningen.

Skrivelsen inleds med en kort bakgrundsbeskrivning till varför regeringen tog initiativ till en nationell handlingsplan för handikappolitiken. Därefter gör regeringen en bedömning av genomförda insatser och blickar framåt. I kapitel 4 lyfts de centrala åtgärderna i handlingsplanen fram. Kapitel 5 utgörs av en resultatredovisning av de åtgärder som genomförts inom olika samhällsområden. Regeringens bedömning av omvärldens förändringar utifrån sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser ges i kapitel 6. Till skrivelsen bifogas två bilagor. *Bilaga 1* åskådliggör sektorsmyndigheternas ansvar och arbete och *bilaga 2* innehåller korta sammanfattningar av sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser.

Regeringen avser att vart tredje år återkomma till riksdagen med en skrivelse som redogör för hur arbetet med att genomföra handlingsplanen fortskrider.

Samhället är inte tillgängligt för alla, personer med funktionshinder behandlas inte alltid som alla andra med samma rättigheter och skyldigheter och diskriminering förekommer i olika sammanhang. Det är bakgrunden till att riksdagen den 31 maj 2000 antog regeringens proposition Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240), en handlingsplan som omfattar hela det politiska fältet. Genom handlingsplanen förändrades den politiska inriktningen och blev mer åtgärdsinriktad.

En grundläggande utgångspunkt i handlingsplanen är att samhället skall utformas så att alla medborgare har samma möjligheter. Det är därför hela samhällets angelägenhet att utvecklingen går mot att alla människor har jämlika levnadsförhållanden samt att alla kan medverka i utvecklingen av samhället och vara delaktiga i samhällsgemenskapen.

I handlingsplanen konstateras att en rad reformer och insatser har lett till att personer med funktionshinder har fått en bättre ställning i samhället. Möjligheten att ha inflytande över sitt eget liv, att kunna delta i samhällslivet, rätten till integritet och att bli behandlad som alla andra har stärkts. Det har skett genom förbättringar i det individuella stödet, utveckling av hjälpmedel, skolpedagogisk utveckling, medicinsk utveckling och arbetsmarknadspolitiska insatser. Stöd och service har förbättrats och en rättighetslagstiftning som gett ökat självbestämmande har införts.

2.1 De nationella målen och inriktningen på arbetet

Sammanfattning

De nationella målen för handikappolitiken är

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund,
- att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet,
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder.

Det handikappolitiska arbetet skall inriktas särskilt på

- att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder,
- att förebygga och bekämpa diskriminering mot personer med funktionshinder,
- att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

Utgångspunkten för den nationella handlingsplanen är de handikappolitiska målen om full delaktighet och jämlikhet. För att de handikappolitiska målen skall uppfyllas måste politiken bedrivas ur ett medborgarperspektiv. Enligt FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna har alla människor lika rättigheter. Personer med funktionshinder

skall således ha samma rättigheter och skyldigheter att bidra till samhällets utveckling som andra medborgare. För att uppnå detta måste det handikappolitiska arbetet inriktas på att ta bort de hinder för full delaktighet och jämlikhet i samhället, som finns för människor med funktionshinder. Detta gäller oavsett funktionshinder.

Ytterst är handikappolitiken en demokratifråga – samhället måste byggas med insikten om att alla människor är lika mycket värda, har samma grundläggande behov och skall behandlas med samma respekt, att mångfald berikar, att varje människa med sin kunskap och erfarenhet är en tillgång för samhället.

De nationella målen som lades fast i handlingsplanen har FN:s standardregler som grund. Standardreglerna antogs av FN:s generalförsamling år 1993. De är 22 till antalet och de skall säkerställa att personer med funktionshinder är medborgare med lika rättigheter och skyldigheter som andra medborgare. Standardreglerna bygger på de internationella överenskommelserna om mänskliga rättigheter. Under arbetet med genomförandet av handlingsplanen har handikappolitiken också alltmer närmat sig det nationella arbetet för att skydda och främja de mänskliga rättigheterna.

Kvinnor och män med funktionshinder har i dag inte samma möjligheter till samhällets stödinsatser. Könsmaktsordningen slår igenom även inom handikappområdet på så sätt att kvinnor och män bedöms olika trots samma behov. Att jämställdhetsperspektivet inte har uppmärksammats tillräckligt inom det handikappolitiska området kan bero på att den diskriminering som sker på grund av funktionshinder har varit så påfallande att diskrimineringen på grund av kön har hamnat i bakgrunden. I handlingsplanen betonas att skillnader mellan kvinnors och mäns tillgång till insatser samt behov av stöd och service måste uppmärksammas bättre. Kunskapen om jämställdhetsperspektivet måste öka inom handikappolitiken.

Det gäller även kunskapen om att personer med funktionshinder behandlas olika på grund av sin etniska tillhörighet.

Sverige har åtagit sig att följa FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionen sätter barnets mänskliga rättigheter, intressen och behov i centrum. Staterna som åtagit sig att följa barnkonventionen har en skyldighet att se till att även barn med funktionshinder kommer i åtnjutande av de rättigheter som omfattas av konventionen. Barnperspektivet skall finnas med inom alla prioriterade arbetsområden i handlingsplanen.

En grundbult i handikappolitiken är ansvars- och finansieringsprincipen. Den innebär att varje sektor i samhället skall utforma och bedriva sin verksamhet så att den blir tillgänglig för alla medborgare, inklusive personer med funktionshinder. Kostnaderna för de nödvändiga anpassningsåtgärderna skall finansieras inom ramen för den ordinarie verksamheten.

Identifiera och undanröja hinder

En förutsättning för ett fungerande arbete med att identifiera och undanröja hinder för personer med funktionshinder, är att handikapperspektivet är en integrerad del i beslutsprocesser och utformning av verksamheter

inom alla samhällssektorer. Att ha ett handikapperspektiv i planering och genomförande av arbetet innebär att utgå från det faktum att människor har olika förutsättningar. Funktionsnedsättning är en av flera naturliga variationer hos en befolkning.

Bristande tillgänglighet i samhället leder till att människor med funktionshinder inte har samma möjligheter som andra att göra sina egna val. Därför är det en central del i det handikappolitiska arbetet att tillgängligheten i samhället skall förbättras.

Förebygga och bekämpa diskriminering

Människor med funktionshinder möter diskriminering i samhället. Att man på grund av funktionshindret behandlas sämre än andra är oacceptabelt. Därför är även en central del i det handikappolitiska arbetet att förebygga och bekämpa diskriminering på grund av funktionshinder liksom att göra diskriminerande strukturer synliga.

Ge förutsättningar för ökat självbestämmande

Att öka självständigheten och självbestämmandet är centrala mål för samhällets stödinsatser för människor med funktionshinder. Alla skall ha lika rätt och lika möjligheter att bestämma över sina liv och få sina önskemål respekterade.

3 Resultat och en blick framåt

Arbetet med att förverkliga den nationella handlingsplanen har varit intensivt de senaste åren. Det har skett tydliga förbättringar inom många områden. Arbetet med att öka tillgängligheten har fått allt större genomslag. Allt fler samhällsaktörer arbetar i dag med att införliva handikapperspektivet inom sina verksamhetsområden. Systemet med sektorsmyndigheter har visat sig vara ett viktigt verktyg för förändring. Trots detta har flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder fortfarande inte samma möjligheter till delaktighet som andra i samhället. Arbetet med att förverkliga de mål som finns i handlingsplanen kommer att behöva intensifieras.

Handikappolitiken en del av andra politikområden

Arbetet med handikappolitiken skall vara tvärsektoriellt och vara en del av andra politikområdens mål. Det är också en förutsättning för att handikappolitiken verkligen skall få genomslag. Under de senaste åren har handikapperspektivet fått ökat genomslag inom andra tvärsektoriella politikområden. Detta arbetssätt är viktigt att utveckla inför framtiden.

Att förbättra tillgängligheten är ett av de centrala målen för handlingsplanen. Tillgänglighet används som samlande begrepp för både tillgänglighet och användbarhet. Vad det innebär för olika funktionshinder varierar. Regeringen bedömer att tillgänglighetsfrågorna har fått ökad prioritet i arbetet de senaste åren och förbättringar har skett. Det visar de utvärderingar som har gjorts. Dock behöver förbättringarna ske snabbare inom flera samhällsområden för att målen skall nås.

Arbetet med att göra Sverige tillgängligt för alla är ett arbete som kommer att ta lång tid och som kommer att kräva åtgärder inom många områden. I handlingsplanen finns två tydliga mål för tillgängligheten som bör vara uppfyllda till och med år 2010. Dels att kollektivtrafiken bör vara tillgänglig, dels att enkelt avhjälpna hinder i lokaler och på allmänna platser, bör vara undanröjda. Inom kollektivtrafiken har viktiga förbättringar skett och stora insatser görs. Men förändringsarbetet måste gå snabbare om målen skall nås. Därför menar regeringen att det behövs en nationell kraftsamling och prioritering av de samlade insatserna för att nå målet om en tillgänglig kollektivtrafik senast år 2010. Ett prioriterat trafiknät skall tas fram.

Boverket har visat att kraven på att åtgärda enkelt avhjälpna hinder har varit till nytta. Tillgänglighetsfrågorna har fått ökad uppmärksamhet hos kommuner och fastighetsägare, men det finns fortfarande behov av att öka kunskapen om de krav som gäller hos många fastighetsägare. Boverket menar att ytterligare åtgärder behöver vidtas för att uppnå målet till år 2010. För att höja takten i arbetet har regeringen i regleringsbrevet för år 2006 gett Boverket i uppdrag att öka kännedomen hos fastighetsägarna och andra viktiga aktörer om reglerna för undanröjandet av enkelt avhjälpna hinder. Informationen skall medverka till att målet om att alla enkelt avhjälpna hinder är undanröjda till 2010 skall kunna uppnås. Länsstyrelserna har fått i uppdrag att skärpa tillsynen på området. Regeringen avser att återkomma i frågan om ytterligare åtgärder krävs.

Statliga myndigheter har ett särskilt ansvar att föra utvecklingen av handikappolitiken framåt. Enligt förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken skall myndigheterna upprätta handlingsplaner för att göra sina lokaler, verksamhet och information tillgängliga. Handikappombudsmannen har haft i uppdrag att ta fram riktlinjer för utformningen av arbetet samt att följa upp hur myndigheterna tar sitt ansvar. Andelen myndigheter som har eller är på väg att ta fram handlingsplaner har successivt ökat. För att öka takten har regeringen skärpt styrningen genom att i 2006 års regleringsbrev ge de myndigheter som ännu inte tagit fram handlingsplaner för tillgänglighetsskapande åtgärder, i uppdrag att göra det under år 2006.

Den 1 januari 2006 bildades Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam). I och med bildandet av Handisam stärks stödet till myndigheterna.

Att bekämpa diskriminering

Människor med funktionshinder möter diskriminering i olika sammanhang. Att bekämpa diskriminering är centralt i det handikappolitiska

arbetet. Sedan år 1999 har olika lagstiftningar införts för att stärka skyddet mot diskriminering på grund av funktionshinder. Diskrimineringskommittén (dir. 2002:11, 2003:69, 2005:8) har haft i uppdrag att se över en samlad diskrimineringslagstiftning och bl.a. överväga om skydd mot diskriminering på grund av bristande tillgänglighet skall införas på fler samhällsområden än i dag. Regeringen anser att det arbete som gjorts och görs för att se över och vid behov skärpa diskrimineringslagstiftningen är angeläget. Regeringen menar att skyddet mot diskriminering i princip skall vara lika för de olika diskrimineringsgrunderna, dock med beaktande av de speciella förutsättningar som gäller för olika samhällsområden.

Omvärldsförändringar påverkar

Samhället förändras och därmed förutsättningarna för att uppnå målen för handikappolitiken. För att få en samlad bild av de trender som kan antas påverka samhällsutvecklingen gav regeringen 14 myndigheter med sektorsansvar för handikappolitiken i uppdrag i regleringsbrevet för år 2005 att genomföra omvärldsanalyser. Syftet var att ta tillvara myndigheternas kunskap om förhållanden och förändringsprocesser som pågår inom respektive sektor och som kan påverka möjligheterna att uppnå de handikappolitiska målen. De trender som myndigheterna pekar på ger tillsammans en komplex bild av utvecklingen. De olika utvecklingsområdena är beroende av varandra. Den demografiska utvecklingen har särskilt stor betydelse. Människor lever allt längre och funktionshinder ökar med stigande ålder vilket ökar kraven på tillgänglighet och planering. Att fler kommer i arbete blir viktigt för att kunna finansiera välfärden. Den tekniska utvecklingen är en annan trend som till största delen är till fördel för människor med funktionshinder bl.a. genom att skapa möjligheter till utveckling av nya hjälpmedel och individuella lösningar. Hjälpmedel samt användarvänliga produkter och tjänster kan spela en nyckelroll för att kompensera funktionsnedsättningar och skapa förutsättningar för delaktighet, självständighet och trygghet. Människors olika funktionsförmåga beaktas dock inte alltid i utformning av varor och tjänster. En annan tydlig omvärldsförändring är internationaliseringen som får stora konsekvenser inom många områden. Regeringen bedömer att sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser väl beskriver de utmaningar och förändringar som påverkar möjligheten att förverkliga målen för handikappolitiken. De utgör således ett viktigt underlag för det fortsatta arbetet.

Det handikappolitiska arbetet är i ökad utsträckning systematiskt

En grundläggande tanke med handlingsplanen är att det skall vara tydligt att alla samhällssektorer har ett ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Systemet med särskilt sektorsansvariga myndigheter har lett till ett mer systematiskt arbete. Syftet med myndigheternas sektorsansvar är att handikapperspektivet skall genomsyra myndighetens arbete. Sektorsmyndigheterna har utvecklat sitt handikapperspektiv med utgångspunkt från de förutsättningar och kulturer som råder inom respektive sektor.

Handikappombudsmannen menar inom ramen för sin uppföljning att samtliga sektorsmyndigheter har kommit i gång väl med arbetet. Regeringen kan konstatera att myndigheternas arbete utvecklas och menar att sektorsansvaret har varit en framgångsfaktor för att nå de handikappolitiska målen.

Mänskliga rättigheter i handikappolitiken

Historiskt har handikappolitiken i första hand handlat om vård- och omsorgsfrågor. Men från 1980-talet har arbetet alltmer fokuserat på mänskliga rättigheter och funktionshindrades roll som medborgare. Centrala principer i arbetet för att skydda och främja de mänskliga rättigheterna är universalitet, odelbarhet och likabehandling.

Enligt principen om universalitet är rättigheterna i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna universella, dvs. de gäller för alla människor, utan åtskillnad, och skall respekteras över hela världen, oavsett land, kultur eller specifik situation. På den nationella nivån får principen bl.a. konsekvensen att företrädare för stat, kommun och landsting aldrig får tolka rättigheterna olika eller ge dem olika vikt i förhållande till olika individer med hänvisning till deras härkomst, kultur eller religion.

Principen om odelbarheten innebär att alla mänskliga rättigheter är lika viktiga, ömsesidigt samverkande och en del av samma helhet. De ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna har samma värde som de medborgerliga och politiska. För att förbättra funktionshindrades åtnjutande av rättigheterna och göra det möjligt för personer med funktionshinder att delta i alla delar av samhällslivet på samma villkor som andra krävs åtgärder inom samtliga områden vilket också framgår av såväl denna skrivelse som av skrivelsen En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95).

Enligt principen om likabehandling skall de mänskliga rättigheterna tillerkännas alla utan diskriminerande åtskillnad på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller annan omständighet som gäller den enskilde som person. Att förebygga och bekämpa diskriminering är centralt såväl i arbetet för de mänskliga rättigheterna som inom handikappolitiken.

Barn- och ungdomsperspektivet i handlingsplanen

Barnperspektivet skall finnas med inom alla prioriterade arbetsområden i handlingsplanen. Sverige har åtagit sig att följa FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionen sätter barnets mänskliga rättigheter, intressen och behov i centrum. Den genomsyras av tanken att barn skall respekteras och att samhällets insatser skall utgå från vad som är bäst för barnet. Insatser inom ramen för den generella välfärdspolitikerna är basen för att förverkliga barnkonventionens intentioner. Det är i dessa sammanhang särskilt viktigt att uppmärksamma det funktionshindrade barnets rätt att i första hand få vara barn, med liknande behov och intressen som varje flicka och pojke i allmänhet har under uppväxten. Till detta kommer att barn med funktionshinder dessutom har särskilda behov av stöd för att kompensera sina funktionsnedsättningar. Situationen för barn med

funktionshinder uppmärksammas i dag i högre grad än tidigare och flera studier där barnen själva och deras familjer får komma till tals har gjorts de senaste åren. Regeringen avser att senare under våren överlämna en skrivelse med redogörelse för regeringens barnpolitik till riksdagen. I skrivelsen redovisas åtgärder för barns och ungas rättigheter och intressen inom olika områden som rör deras liv. I skrivelsen ingår även redovisningar som avser barn med funktionshinder.

Den svenska ungdomspolitikerna utgår från fyra perspektiv; resurs-, rättighets-, självständighets- och mångfaldsperspektivet. Mångfaldsperspektivet innebär att all offentlig verksamhet för ungdomar bör bejaka mångfalden och sträva efter lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett t.ex. socioekonomisk bakgrund, kön eller funktionshinder. Det handikappolitiska arbetet skall inriktas särskilt på att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande. För att barn och ungdomar med funktionshinder skall ha samma möjligheter som andra och kunna ta del av sina rättigheter krävs att den omgivande miljön och samhället i stort är tillgängligt.

Det är viktigt att det beaktas att även föräldrar kan ha funktionshinder och att ställen där barn vistas, till exempel lek- och idrottsplatser, fritidslokaler eller trafikmiljön är så tillgänglig som möjligt. Även hjälpmedel för lek spelar en central roll för utveckling och möjligheter till delaktighet för barn med funktionshinder. Det är särskilt viktigt att tillgängligheten beaktas i utbildningssituationen.

Föräldrar till barn med omfattande funktionshinder har stort behov av stöd och insatser för att få familjens vardag att fungera. Det finns tecken på att familjens totala omsorgsansvar för barn med funktionshinder har ökat. Flera studier visar att många föräldrar saknar en samlad information om vilka stödinsatser som finns och vart man kan vända sig. Stödet och insatserna skall vara utformade så att de passar hela familjen vilket bl.a. innebär individuella lösningar, ett begränsat antal inblandade personer och att insatser samordnas. Regeringen kommer att särskilt uppmärksamma barnfamiljernas situation framöver.

Jämställdhetsperspektiv i handikappolitiken

Det har blivit alltmer uppenbart att kvinnor och män inte är delaktiga på samma villkor, att möjligheterna till inflytande inte är desamma för båda könen och att självständighet och oberoende inte har samma innebörd för kvinnor med funktionshinder som för män. Kvinnors och mäns roller och livsvillkor skiljer sig också åt på många sätt. Det innebär att regler, rutiner, bedömningar och lagtolkningar får olika konsekvenser för kvinnor respektive män. Det gäller också i hög grad flickor/kvinnor och pojkar/män med funktionshinder. Den samlade kunskapen om jämställdhetsperspektiv på handikappfrågorna måste öka och jämställdhetsperspektivet skall genomsyra det fortsatta arbetet med att genomföra handlingsplanen. Detta är inte bara en rättvisefråga utan handlar också om att höja kvaliteten i de insatser som görs.

Kunskap om de skillnader som finns mellan flickor och pojkar, kvinnor och män, skulle öka om det statistiska underlaget förbättrades. För att statliga och kommunala myndigheter skall kunna planera och prioritera åtgärder för att rätta till brister i verksamheten behöver de kunskap om de

skillnader som finns mellan könen. En rad myndigheter har därför fått i uppdrag av regeringen i regleringsbrevet för 2006 att på olika sätt beakta och analysera kvinnors och mäns villkor. Så skall t.ex. Socialstyrelsen i sin verksamhet belysa, analysera och beakta kvinnors och mäns villkor i förhållande till de jämställdhetspolitiska målen och verka för att jämställdhetsperspektivet och de kunskaper som genereras vid jämställdhetsanalyserna integreras i det praktiska arbetet hos huvudmännen. Handikappombudsmannen skall i sin redovisning av diskrimineringsärenden beskriva hur många av dessa som rör kvinnor respektive män och flickor respektive pojkar. Handisam skall också särskilt följa upp jämställdheten inom handikappolitiken och uppmärksamma skillnader i levnadsvillkor för kvinnor och män med funktionshinder.

Handikappombudsmannen uppmärksamade, inom ramen för en undersökning år 2003, brister i kommunernas beredskap för att ta emot våldsutsatta kvinnor med funktionshinder. Insatserna för att bekämpa hot och våld mot kvinnor måste kontinuerligt utvecklas och förstärkas. För att stärka bl.a. kommunernas insatser till våldsutsatta kvinnor och deras barn föreslog regeringen och samarbetspartierna i budgetpropositionen för 2006 en satsning om 135 miljoner kronor. Inom ramen för dessa medel skall behoven hos våldsutsatta kvinnor med funktionshinder särskilt uppmärksammas. Regeringen har även tillsatt en särskild utredare för att se över socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor och deras barn. Enligt regeringens bedömning behövs ytterligare fokus på insatser för våldsutsatta kvinnor som är dubbelt utsatta, till exempel kvinnor med missbruksproblem, kvinnor med funktionshinder och flickor med utländsk bakgrund.

Den 22 mars 2006 överlämnar regeringen propositionen Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken (prop. 2005/06:155) till riksdagen. Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken föreslås vara att kvinnor och män skall ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Regeringen framhåller i propositionen att målet gäller för alla människor i olika livssituationer och skeden i livet. Det gäller oberoende av ålder, etnicitet, sexuell läggning, funktionshinder eller var i landet man bor. Några av de åtgärder som redovisas i denna skrivelse återkommer också i jämställdhetspropositionen.

Det fortsatta arbetet

Inriktningen på handikappolitiken

Med handlingsplanen för handikappolitiken infördes en struktur för det handikappolitiska arbetet. Betoningen ligger på att identifiera och undanröja hinder, förebygga och bekämpa diskriminering och att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Förslag till åtgärder inom diskrimineringområdet presenteras framförallt i skrivelsen En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95). Arbetet inom handikappolitiken knyts därmed också allt närmare arbetet med att skydda och främja mänskliga rättigheter. Regeringen bedömer att det är viktigt att det fortsatta arbetet följer denna struktur för att nå resultat. Arbetet måste ske metodiskt och kommer att ta lång tid att genomföra.

En grundläggande del i perspektivskiftet är att människor med funktionshinder skall ha ökat inflytande över det stöd och den service man är beroende av. Samhällets stöd och service är till för dem som behöver det. Det är en självklar rättighet att kunna ha inflytande över det stöd och service man är beroende av. Personer med funktionshinder och handikapporganisationerna besitter kunskap som är viktiga att ta till sig i verksamheterna. Många gånger hamnar den med funktionshinder i ett maktunderläge gentemot personal och beslutsfattare. Att få ökat ansvar och inflytande över sin egen situation är också centralt i många insatser, t.ex. rehabilitering. Tidigare var det inte ovanligt att kvinnor och män med funktionshinder kunde ställas inför det faktum att beslut fattades utan samråd med den berörde. Detta är inte förenligt med den moderna handikappolitiken. Personliga ombud för personer med psykiskt funktionshinder är ett exempel på insats som skapar förutsättningar för enskilda att ta makten över sina liv. Rätten till självständighet och inflytande över sin situation är särskilt viktig när det gäller barn med funktionshinder. Barn med funktionshinder löper ofta större risk för att bli begränsade i sin självständighetsprocess. Att få leka och pröva sig fram är en del av utvecklingsprocessen mot att bli självständig. Därför är det viktigt att barns miljöer, t.ex. lekplatser, är tillgängliga för alla. Samhällets stöd, t.ex. personlig assistans, måste utformas så att det bidrar till frigörelse och självständighet och inte inskränker den. Regeringen kommer successivt att se över, analysera och vidta åtgärder för att de individuella stöden skall leva upp till målsättningarna att skapa förutsättningar för människor med funktionshinder att bli självständiga och delaktiga på samma sätt som människor utan funktionshinder.

Handikapperspektivet

Arbetet med att införliva handikapperspektivet i all verksamhet är något som måste pågå kontinuerligt. Det behövs ständig inventering och identifiering av de hinder som finns. Det är väsentligt att metoderna för att integrera handikapperspektivet i ordinarie verksamhet utvecklas för att arbetet skall få genomslag.

Personer med funktionshinder har olika förutsättningar beroende på en mängd olika faktorer. Dels för att olika former och grader av funktionsnedsättningar i varierande utsträckning påverkar den enskildes liv. Dels för att faktorer som kön, social eller ekonomisk situation påverkar enskilda personers möjligheter i samhället. Att ha utländsk bakgrund kan också påverka möjligheterna. Språksvårigheter kan skapa hinder såväl i kontakter med myndigheter som i sökande efter information om stöd och service för personer med funktionshinder.

Handikapperspektivet får inte innebära en utslätning som döljer det faktum att situationen ser olika ut för olika grupper och för individer med olika funktionshinder. Handlingsplanen omfattar alla personer med någon form av funktionshinder, såväl de som är synliga som de som är mer dolda för omgivningen. I själva arbetsmetodiken ligger att identifiera de hinder som finns och det stöd som kan behövas. Detta innebär även att i så hög grad som möjligt välja generella lösningar, som fungerar för så

många som möjligt. Särskilda lösningar skall vara komplementet och inte huvudalternativet. Lösningar måste bygga på kunskaper om såväl miljö som de olika faktorer som sammantaget påverkar individens förutsättningar.

Politikens inriktning måste även få genomslag i de verksamheter som traditionellt har arbetat med insatser för personer med funktionshinder. För dessa verksamheter kan det ibland vara lätt att fortsätta arbeta efter upparbetade metoder och målsättningar.

Internationaliseringens inverkan

Det internationella samarbetet måste utvecklas. Globaliseringens verkningar slår igenom i allt högre grad. Därför blir det allt viktigare att Sverige tillsammans med andra länder arbetar för att handikappfrågorna stärks i det internationella samarbetet. Sverige skall vara pådrivande i det internationella arbetet och deltar för närvarande i arbetet med en FN-konvention för funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. I de olika EU-processerna gäller målsättningen att genom stärkt samarbete få gehör för ett svenskt synsätt på handikappfrågorna. Andra forum för ett utvecklat samarbete i handikappfrågorna är inom Nordiska ministerrådet och Europarådet.

Många aktörer måste engageras

För att genomföra handikappolitikens målsättningar krävs engagemang från många aktörer i olika delar av samhället. Sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser har visat på komplexiteten och de faktorer som avgör de förutsättningar kvinnor och män med funktionshinder har. Många av de viktigaste besluten som berör människor med funktionshinder fattas på kommunal nivå. Det är viktigt att handikapperspektivet får tydligare genomslag på kommunal nivå. En framgångsfaktor är att respektive sektorsmyndighet arbetar gentemot sina nyckelaktörer på regional och lokal nivå. Verktyg som är särskilt anpassade för lokal och kommunal nivå kan behöva utvecklas i det handikappolitiska arbetet. Här kan det arbete som har bedrivits på statlig nivå de senaste åren med exempelvis tillgänglighet tjäna som exempel.

Ökat fokus på arbetsmarknad och utbildning

Regeringen menar att det är angeläget att de kommande åren särskilt sätta fokus på förutsättningarna för att personer med funktionshinder skall få samma möjligheter till utbildning och arbete som andra. Regeringen avser bl.a. att tillsätta en utredning för att göra en kartläggning och analys av de insatser samhället erbjuder. Generellt sett har människor med funktionshinder svag förankring på arbetsmarknaden. Andelen arbetslösa är högre bland kvinnor än bland män. Under de senaste åren har arbetsmarknadssituationen för personer med funktionshinder försämrats. Regeringen har funnit det viktigt att höja ambitionerna. Nya insatser har tillkommit liksom höjningar av lönebidraget. Arbetsmarknadspolitikerna kan dock inte ensam förbättra situationen för

personer med funktionshinder, utan en rad olika åtgärder behövs. Utbildningsnivån behöver höjas eftersom den är generellt lägre för personer med funktionshinder jämfört med befolkningen i övrigt. En viktig fråga för framtiden är att fler personer med funktionshinder ges möjlighet att utbildas inom högskolan. Arbetet med att förebygga och bekämpa diskriminering är prioriterat av regeringen liksom att förbättra tillgängligheten i samhället.

Funktionshindrades rättigheter – en del av arbetet för mänskliga rättigheter.

I handlingsplanen togs tydlig ställning för att handikappolitiken skall bedrivas ur ett medborgarperspektiv. Människor med funktionshinder skall åtnjuta samma rättigheter och skyldigheter som andra. För att detta skall ske är det väsentligt att människor med funktionshinder garanteras de mänskliga rättigheterna.

Regeringen menar att det är viktigt för genomförandet av handikappolitiken att arbetet sker i nära samverkan med arbetet för mänskliga rättigheter. På detta sätt ökar förutsättningarna för att båda frågorna får genomslag. Det finns ett stort värde i att arbeta samordnat i stället för parallellt, t.ex. när det gäller diskrimineringsfrågor. Inom ramen för arbetet med mänskliga rättigheter skall handikapperspektivet vara en naturlig del i den kunskap och i de verktyg som utvecklas. Därför har regeringen i En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95) lagt fram en rad förslag för att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Det handlar också om att stärka samordningen och höja kunskapen och medvetenheten om mänskliga rättigheter. En av de viktigaste målsättningarna är att bekämpa diskriminering.

Samordningen av handikappolitiken skall stärkas och förtydligas

Handikappolitik är ett sektorsövergripande politikområde, vilket innebär att de handikappolitiska målen skall integreras inom andra politikområden. Därför måste arbetet samordnas. Inom regeringskansliet har Socialdepartementet i dag samordningsansvaret. En särskild interdepartemental arbetsgrupp har i uppdrag att genomföra den nationella handlingsplanen. Samordningsansvaret för handikappolitiken innebär dels att bevaka det arbete som pågår och dels att vara pådrivande. I ansvaret ligger även att driva på inom olika områden för att de handikappolitiska målen genomförs inom respektive politikområde. Det är också viktigt att höja kunskapen och medvetenheten om hur handikapperspektivet skall införlivas inom olika politikområden. Socialdepartementets samordningsansvar skall bl.a. förtydligas.

För att stärka samordningen har Handisam inrättats den 1 januari 2006. Handisams uppgifter är bl.a. att samordna och stödja sektorsmyndigheternas arbete, att utvärdera, förse regeringen med underlag för styrningen mot de handikappolitiska målen och stödja myndigheter och andra aktörer bl.a. genom riktlinjer och kunskapsspridning.

Arbetet med handikappolitiken förutsätter såväl löpande utvärdering som uppföljning. Inom de olika politikområdena utvecklas i dag indikatorer för uppföljning och utvärderingar genomförs. Inom ramen för sektorsansvaret har Socialstyrelsen i uppdrag att arbeta för att levnadsförhållanden för personer med olika funktionshinder systematiskt skall kunna beskrivas senast år 2010. Inom trafikområdet görs regelbundna mätningar av hur många personer med funktionshinder som nyttjar de olika trafikslagen. Inom arbetsmarknadspolitiken gör Statistiska centralbyrån och Arbetsmarknadsstyrelsen kontinuerliga uppföljningar av arbetsmarknadssituationen för personer med funktionshinder. Barnombudsmannen har genomfört enkäter till barn och unga med funktionshinder. Dock saknas det en samlad uppföljning för hela det handikappolitiska området. Det ser regeringen som en brist och bedömer det angeläget att en sådan samlad uppföljning utvecklas. Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) skall därför årligen rapportera till regeringen om den handikappolitiska utvecklingen. Varje sektorsmyndighet bör bidra med underlag och uppföljningar inom sitt ansvarsområde. Indikatorer och nyckeltal som kan följas över tiden skall samlas in och utvecklas i samråd med sektorsmyndigheterna i den mån de saknas. Den kunskap som Socialstyrelsen har i uppdrag att ta fram om levnadsvillkoren för personer med funktionshinder skall bl.a. vara en del i Handisams uppföljning. Det skall göras regelbundna uppföljningar av de åtgärder som vidtagits i riktning mot måloppfyllelse inom respektive politikområde. Inför nästa uppföljning av handlingsplanen skall Handisam i samverkan med sektorsmyndigheterna göra en fördjupad analys och utvärdering av handikappolitiken. Den fördjupade analysen skall innefatta analys och granskning av levnadsvillkoren för personer med funktionshinder, samhällets samlade insatser samt förslag till nya insatser och åtgärder. Löpande uppföljning och utvärdering är viktiga redskap för att utveckla sektorsansvaret.

4 Övergripande åtgärder i handlingsplanen

4.1 Handisam – ny myndighet för handikappolitisk samordning

I den första uppföljningen av handlingsplanen som redovisades till riksdagen år 2002 konstaterade regeringen att det fanns ett behov av en översyn av myndighetsstrukturen inom det handikappolitiska området (skr. 2002/03:25). I och med att Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) bildades den 1 januari 2006 har en samlad samordnings- och stödfunktion skapats. Myndigheten skapades genom att befintliga myndigheter inom sektorn omstrukturerades. Eftersom Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) avvecklades som självständig myndighet, förblir antalet myndigheter inom området oförändrat. Handisams verksamhet är i stora delar knuten till de övergripande

åtgärder som presenterades i handlingsplanen. Myndighetens roller kan sammanfattas till följande: Skr. 2005/06:110

Strategisk: Förse regeringen med underlag för styrningen mot de handikappolitiska målen.

Samordnande: Samordna och stödja framför allt sektorsmyndigheternas arbete.

Utvärderande: Utvärdera handikappolitiken utifrån ett tvärsektoriellt perspektiv i samverkan med andra myndigheter.

Pådrivande: Huvudsakligen genom att utveckla riktlinjer för tillgänglighet där staten genom sina myndigheter skall vara ett föredöme.

Stöd- och genomföranderoll: Stödja olika aktörer genom bl.a. kunskapspridning.

Till myndighetens uppgifter hör även att bevaka och rapportera om den internationella utvecklingen samt vara behjälplig att uppfylla Sveriges åtaganden inom ramen för skyddet av de mänskliga rättigheterna. I det arbetet bör ingå att utarbeta metoder för antidiskrimineringsstrategier i enlighet med regeringens skrivelse En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95).

Det är viktigt att påpeka att Handisams uppgifter inte fräntar någon annan myndighet deras ansvar för handikappolitiken.

4.2 Det nationella tillgänglighetscentret

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Ett nationellt tillgänglighetscenter för rådgivning, kunskapsuppbyggnad, utveckling och samverkan skapas.

Med den nationella handlingsplanen föreslogs att handikappolitiken skall inriktas mot att identifiera och undanröja hinder för funktionshindrade medborgares möjligheter till full delaktighet och jämlikhet i samhället. Ett av de främsta hindren är bristande tillgänglighet. Statliga myndigheter fick ansvar att gå före i utvecklingen mot ett tillgängligt samhälle. För att stödja utvecklingen fick Handikappombudsmannen (HO) resurser för att bilda ett nationellt tillgänglighetscenter. Uppgiften var att fungera som samordnande, stödjande, rådgivande och pådrivande i arbetet för att göra samhället tillgängligt.

Verksamheten som HO bedrivit inom ramen för det nationella tillgänglighetscentret har som en följd av att Handisam bildades övergått till den nya myndigheten. Myndighetens uppdrag inom tillgänglighetsområdet innebär att den skall stimulera och driva på utvecklingen mot ett tillgängligare Sverige. Handisam skall också följa myndigheters, kommuners och andra samhällsaktörers utveckling inom tillgänglighetsområdet.

Riktlinjer och kunskapsspridning om tillgänglighet

HO fick i uppdrag att till den 1 juli 2002 ta fram ett underlag om krav på tillgänglighet för personer med funktionshinder till myndigheternas lokaler, information och övrig verksamhet. Detta ledde till att HO gav ut Riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning i april 2003. I arbetet med att följa tillgänglighetsarbetet har behovet av att integrera jämställdhetsperspektivet uppmärksammats. För att förbättra informationen om tillgänglighet har en särskild webbplats öppnats. Här finns information, tips och råd om tillgänglig kommunikation och information, tillgängliga byggnader och utemiljö samt annan information som behövs för att göra verksamheten tillgänglig.

Stöd till och uppföljning av sektorsmyndigheternas arbete

HO fick år 2002 i uppdrag att genom stöd och samordning bidra till att sektorsmyndigheterna kan definiera sina roller i relation till de handikappolitiska målen och redovisa förslag på etappmål. HO har haft löpande dialog och möten med sektorsmyndigheterna och har årligen lämnat en lägesrapport för hur de olika sektorsmyndigheterna har bedrivit arbetet. Handisam har övertagit ansvaret för detta arbete.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Staten skall vara ett föredöme och gå före i utvecklingen. För att uppnå resultat krävs också kunskap om vad man skall göra. De riktlinjer som HO tog fram har lett till ökad kunskap bland statliga myndigheter och andra samhällsaktörer om hur man kan arbeta för en ökad tillgänglighet. Under år 2005 hade HO inom ramen för arbetet i tillgänglighetscentret i uppdrag att arbeta fram en metod för att följa tillgänglighetsarbetet i kommunerna. Handisam kommer att slutföra arbetet, som kommer att ha betydelse för de fortsatta insatserna inom tillgänglighetsområdet.

4.3 Statliga myndigheters ansvar

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Statliga myndigheter bör integrera handikapperspektivet i den ordinarie verksamheten.

Myndigheterna bör se till att lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionshinder. Handlingsplaner skall upprättas för detta.

Myndigheternas ansvar för tillgängligheten

Myndigheternas skyldigheter på det handikappolitiska området har reglerats i förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Förordningen, som började gälla den 1 september 2001, föreskriver att de statliga myndigheterna skall utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de handikappolitiska målen och särskilt verka för att deras lokaler liksom deras verksamhet och information är tillgänglig.

För att uppfylla de krav som ställs i förordningen skall myndigheterna göra inventeringar av de hinder som skapar otillgänglighet och upprätta handlingsplaner. Ett konkret verktyg i detta arbete är de riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning som Handikappombudsmannen (HO) tagit fram i samråd med myndigheterna.

HO har på regeringens uppdrag genomfört årliga uppföljningar sedan 2003, av de statliga myndigheternas arbete med att integrera handikapperspektivet i sina verksamheter. En majoritet av myndigheterna har eller håller på att ta fram handlingsplaner för tillgänglighet. Vid den senaste uppföljningen hade 77 av de 363 myndigheterna som svarat på enkäten en färdig handlingsplan för att se till att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionshinder. Av myndigheterna hade 117 stycken formulerat en policy för arbetet och drygt hälften, dvs. 190 myndigheter, hade börjat arbetet med att ta fram en handlingsplan. Som en förklaring till att alla myndigheter ännu inte har färdiga handlingsplaner, har HO pekat på att det tar tid att få in tillgänglighetsarbetet i de ordinarie processerna på myndigheterna. I kvalitetsbedömningen av planerna har Handikappombudsmannen fört fram att omkring två tredjedelar av planerna innehåller viktiga kriterier för ett målinriktat tillgänglighetsarbete, men också att endast en tredjedel nämner att jämställdhetsperspektivet skall beaktas i tillgänglighetsarbetet och att endast ett fåtal tar upp hur de skall hantera klagomål kring brister i tillgänglighet.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Arbetet med att ta fram handlingsplaner för tillgänglighet har påbörjats och går framåt. Det måste dock gå snabbare. För att påskynda utvecklingen har regeringen stärkt styrningen av det fortsatta arbetet i myndigheternas regleringsbrev. Drygt 300 myndigheter som ännu inte tagit fram handlingsplan för tillgänglighetsskapande åtgärder skall göra det under år 2006. I och med bildandet av Handisam stärks stödet till myndigheterna i arbetet med att göra verksamhet, information och lokaler tillgängliga. Även uppföljningen av arbetet kommer att stärkas.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Sektorsmyndigheter med särskilt ansvar för att de nationella målen förverkligas bör utses.

Dessa myndigheter får i uppdrag att för respektive verksamhetsområde utarbeta uppföljningsbara etappmål som kan vara uppfyllda till år 2010.

Genomförda åtgärder

Myndigheter med särskilt sektorsansvar

En grundläggande tanke med handlingsplanen är att det skall vara tydligt att alla samhällssektorer har ett ansvar för att genomföra handikappolitiken. Ansvaret skall inte ligga enbart på de myndigheter som traditionellt arbetar med handikappfrågor. Det framgår av förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken att myndigheter under regeringen skall utforma och bedriva sin verksamhet utifrån de handikappolitiska målen. Därutöver fick ett antal statliga myndigheter ett särskilt sektorsansvar som innebär att de får ett särskilt stort ansvar för att förverkliga de handikappolitiska målen. Detta skall inte förväxlas med det generella ansvar som alla myndigheter har att göra sina lokaler, verksamhet och information tillgängliga. Sektorsmyndigheterna skall samordna, stödja och driva på arbetet inom den egna sektorn och utse samrådsorgan med handikappreörelsen. Man skall aktivt verka för att handikapperspektivet är en integrerad del i hela myndighetens verksamhet. Vilka myndigheter som skall ha sektorsansvar är inte givet över tid utan bör fortlöpande ses över. De myndigheter som sedan år 2002 har ett särskilt sektorsansvar är Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Banverket, Boverket, Försäkringskassan (sedan 2003), Konsumentverket, Luftfartsstyrelsen, Post- och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sjöfartsverket, Statens Skolverk, Socialstyrelsen, Statens kulturråd och Vägverket. Varje myndighet skall verka för att de handikappolitiska målen uppnås inom verksamhetsområdet som myndigheten representerar.

Hur långt har sektorsmyndigheterna kommit?

Samtliga sektorsmyndigheter har definierat vad sektorsansvaret för handikappolitiken innebär för den egna myndighetens verksamhet, liksom tagit fram konkreta delmål eller etappmål för arbetet fram till år 2010. På transportområdet är målet om att kollektivtrafiken bör vara tillgänglig fram till år 2010 införlivat som ett av transportpolitikens etappmål.

Handikappombudsmannen (HO) har i sin uppföljning konstaterat att samtliga sektorsmyndigheter i dag har kommit i gång med arbetet. Som framgångsfaktor lyfter HO fram att sektorsmyndigheterna utvecklat sitt handikapperspektiv med utgångspunkt från de kulturer som råder inom respektive sektor. Av HO:s uppföljning år 2005 Nu fortsätter vi framgår

att samtliga myndigheter arbetar aktivt mot etappmålen. Vidare framgår att etappmålen ger värdefull vägledning i myndigheternas fortgående arbete och därför inte är statiska. Det demonstreras bl.a. av att flera myndigheter sedan år 2002 reviderat sina etappmål eller avser att revidera dessa under år 2006. Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet har uppfyllt flera av målen. De ser båda behov av att definitionen av sektorsansvaret utvecklas. Syftet är att göra ansvarsområdet tydligare och att få det att stämma bättre överens med de ambitioner som myndigheterna har. Försäkringskassans nya organisation har föranlett en revidering av etappmålen. Likaså har Boverket sett över och tagit fram nya, mer ändamålsenliga etappmål och insatser, som vägledning i det fortsatta arbetet. Post- & Telestyrelsen har också tagit fram en ny strategi för det fortsatta arbetet.

I bilaga 2 redogörs för sektorsmyndigheternas arbete i relation till etappmålen, liksom hur varje myndighet har definierat sitt sektorsansvar.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Ett särskilt sektorsansvar för handikappolitiken var ett nytt arbetssätt som lanserades med handlingsplanen. Genom att uppdraget finns inskrivet i myndigheternas instruktion så är ansvaret för frågorna långsiktigt och skall vara en del av den ordinarie verksamheten. Det särskilda sektorsansvaret har lett till att arbetet med att genomföra handikappolitiken har blivit bättre organiserat och fått genomslag inom samhällssektorer som traditionellt inte har arbetat med handikappfrågor. Regeringen menar att det särskilda sektorsansvaret har stor betydelse för möjligheterna att nå målen för handikappolitiken. Därigenom kan man betrakta systemet som en grundbult i den svenska handikappolitiken. Tillsammans med Handisams skall sektorsmyndigheterna identifiera de hinder som finns och ge regeringen underlag för att genomföra förändringar som kan behövas. Omvärldsanalyserna är ett exempel på sådant underlag. Regeringen menar att utvärdering och uppföljning inom handikappolitiken bör utvecklas ytterligare vilket redogörs för i kapitel 3 i skrivelsen. Sektorsmyndigheternas skall vara pådrivande och aktivt verka för förändringar. Genom myndigheten Handisams verksamhet förstärks möjligheten att ge stöd till sektorsmyndigheterna och att stärka samverkan mellan myndigheterna. Regeringen avser att inför nästa redovisning till riksdagen utvärdera systemet med det särskilda sektorsansvaret inom handikappolitiken.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Vid statlig upphandling bör målet vara att personer med funktionshinder skall ha möjlighet att använda samma varor och tjänster som andra.

Tillgänglighet och användbarhet bör därför beaktas.

Handikapperspektivet bör beaktas vid åtgärder som finansieras med statligt stöd.

Kraven på tillgänglighet och användbarhet bör genomsyra statliga byggprojekt.

En utredning bör tillsättas för att se över områden där det inte finns regler om tillgänglighet för personer med funktionshinder.

Genomförda åtgärder

Inom ramen för tillgänglighetscentret har Handikappombudsmannen (HO) haft i uppgift att informera myndigheter och det övriga offentliga Sverige att specifika krav kan ställas vid offentlig upphandling. HO har även kunnat ange vilka krav som bör ställas. Då Handisam vid årsskiftet 2005/2006 tog över tillgänglighetscentrets verksamhet och personal, övergick dessa uppgifter till den nya myndigheten.

Vid offentlig upphandling är det tillåtet för myndigheter att ställa krav på anpassning i syfte att uppnå tillgänglighet för personer med funktionshinder. Ett exempel på krav är att tillgänglighet skall gälla för ett byggprojekt så att personer med funktionshinder skall kunna använda byggnaden. I ett delbetänkande från Upphandlingsutredningen som lämnades år 2004 föreslås att detta skall förtydligas i upphandlingslagstiftningen (SOU 2005:22).

I propositionen Ändringar i lagen om offentlig upphandling m.m. (prop. 2001/02:142) föreslog regeringen en ny regel som förtydligar att den som upphandlar kan ställa som krav att anbudsgivarna i sina anbud bekräftar att de åtar sig att uppfylla särskilda villkor för hur uppdraget skall genomföras som anges i kontraktet. Ett exempel på sådana villkor är antidiskrimineringsklausuler som berörs närmare nedan. En förutsättning är att sådana särskilda kontraktsvillkor framgår av annonsen om upphandling. Riksdagen har antagit förslaget och lagändringen började gälla den 1 juli 2002 (prop. 2001/02:142, bet. 2001/02:FiU12, rskr. 2001/02:324). Europaparlamentet och Rådet antog den 31 mars 2004 ett nytt direktiv avseende offentlig upphandling och ett direktiv avseende upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Båda direktiven innehåller en bestämmelse om villkor för fullgörande av kontraktet vilket motsvarar den bestämmelse som infördes i Sverige enligt ovan. Direktiven innehåller också en bestämmelse om att de tekniska specifikationerna för en upphandling, i de fall då det är möjligt, bör upprättas så att de innehåller kriterier avseende tillgänglighet för personer med funktionshinder eller formgivning med tanke på samtliga användares behov. Kraven kan anges i detalj eller som en funktion.

Statskontoret har under många år, i samarbete med bl.a. HO, arbetat med att ställa motsvarande krav i ramavtalsupphandlingarna för informations- och kommunikationsteknik (IKT). Detta arbete utvecklades under år 2005 bl.a. i samarbete med Tillgänglighetscentret hos HO.

Ramavtal på IKT-området skall fylla behoven hos ett stort antal verksamheter och användningssituationer. Många av de avtalade produkterna och tjänsterna skall kunna hanteras av användare med varierade egenskaper och förmågor. Alla användare är inte kända vid ramavtalsupphandlingen. I ramavtalsupphandlingarna kan man därför bara ställa mycket generella krav på användbarhet. Statskontoret identifierade detta problem och lanserade under år 2005 Avropa användbart! Vägledning för bedömning av användbarhet vid avrop från ramavtal. Tanken är att de som avropar från ramavtalen skall få stöd i hur man kan ställa krav på användbarhet för personer med funktionshinder när avrop görs från befintliga ramavtal.

Antidiskrimineringsklausuler i offentlig upphandling

För att tillse att de mänskliga rättigheterna respekteras inom den offentliga sektorn gav regeringen Nämnden för offentlig upphandling (NOU) i uppdrag att ta fram exempel på särskilda kontraktsvillkor – så kallade antidiskrimineringsklausuler. Uppdraget redovisades till regeringen i juni 2002 (Nämnden för offentlig upphandling, dnr. 2002/0019-28). NOU har även tagit fram en informationsbroschyr beträffande användningen av antidiskrimineringsklausuler samt genomfört en konferens för att sprida informationen.

De exempel på antidiskrimineringsklausuler som presenterats har utarbetats i samråd med diskrimineringsombudsmännen, fackliga organisationer, kommun- och landstingsförbunden samt näringslivsorganisationer. En av klausulerna innebär att leverantören, när uppdrag utförs i Sverige, bl.a. skall följa lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder. Klausulen, som skall användas i samband med upphandling av tjänster samt bygg- och anläggningsentreprenader, har en generell utformning där leverantören åtar sig att redovisa vilka åtgärder som görs i syfte att följa antidiskrimineringslagstiftningen. I avtalet kan även skrivas in krav på vite vid avtalsbrott.

Utredning om formerna för en reglering av tillgänglighet

I handlingsplanen aviserades att en utredning bör tillsättas för att se över områden där det inte finns regler om tillgänglighet för personer med funktionshinder. Regeringen gjorde i handlingsplanen bedömningen att det behövs mer kunskaper om inom vilka områden det saknas lagstiftning eller annan reglering för tillgänglighet och i vad mån nuvarande regelverk hindrar eller utestänger personer med funktionshinder från att ta del av service, varor och tjänster. I samråd med HO har regeringen gjort bedömningen att arbetet med övriga delar av handlingsplanen för att förbättra tillgängligheten bör komma längre innan en sådan utredning tillsätts. Regeringen avser att föra en dialog med Handisam och berörda

Samlad bedömning och fortsatta insatser

De samlade statliga stöden uppgår till betydande belopp och utgör ett viktigt ekonomiskt styrmedel för att uppnå olika politiska mål. Regeringen avser att se över om handikapperspektivet beaktas i villkoren för olika statliga stöd, särskilt när det gäller tillgänglighet, och vid behov skärpa kraven. Informationsinsatserna om möjligheter att ställa krav vid upphandling måste öka. Regeringen har därför i 2006 års regleringsbrev givit Ekonomistyrningsverket (ESV) i uppdrag att, inom ramen för sitt arbete med den statliga inköpssamordningen och i samverkan med Handisam, ta fram och sprida information om möjligheterna att ställa krav på tillgänglighet för personer med funktionshinder i upphandlingsförfarandet. Insatserna skall redovisas till regeringen senast den 1 december 2006.

Regeringen planerar dessutom att i en förordning ställa krav på att vissa av de större statliga myndigheterna skall införa antidiskrimineringsklausuler i sina upphandlingar. Förordningen bör följas upp med en utbildningsinsats för att säkerställa att klausulen används på rätt sätt.

Det finns positiva synergieffekter mellan arbetet med att förbättra den elektroniska förvaltningen och ramavtalsupphandlingar inom IT och telekomområdet. Nya krav kan föras in i upphandlingarna som blir ett verktyg för att uppnå tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionshinder. Från och med den 1 januari 2006 ansvarar Verva för statens IT-upphandlingar och ESV för samordningen av den statliga inköpsverksamheten. Regeringen anser att motsvarande vägledning för avrop som utarbetats av Statskontoret inom IT och telekomområdet skulle kunna utvecklas även inom andra områden.

4.6 Design för alla

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Konceptet Design för alla bör genomsyra statens arbete inom arkitektur, formgivning och design.

Genomförda insatser

Konceptet Design för alla

Design för alla är ett koncept som fått alltmer uppmärksamhet de senaste åren. Den definition som Handisam tillämpar är att Design för alla kan ses som en vägledande princip som innebär att man vid all planering och formgivning av produkter, byggnader, miljöer och IT-tjänster tar hänsyn till tillgänglighet och användbarhet för alla människor, så långt det över huvud taget är möjligt.

Regeringen utlyste år 2005 till Designår. Syftet med Designåret 2005 var att i hela Sverige ytterligare öka och fördjupa kunskapen om form och design i ett samhällsperspektiv. Cirka 150 myndigheter, stiftelser och bolag har haft regeringens uppdrag att medverka i Designåret. Under året genomfördes ett brett och kreativt utbud av designprojekt i hela Sverige inom sju områden, varav Design för alla var ett område. För att stärka utvecklingen inom området och öka förståelsen för värdet av Design för alla arrangerade Socialdepartementet med stöd av Hjälpmedelsinstitutet en konferens i början av år 2005. Titeln på konferensen var Design för nya marknader, Design för alla – ett vinnande koncept. Konferensen gav tillfälle för beslutsfattare inom näringsliv och myndigheter och innovatörer i designbranschen att tillsammans med svenska och internationella experter påbörja en diskussion om utveckling av kunskapen om Design för alla. Högskolan i Gävle genomförde flera projekt på temat Design för alla, liksom Reumatikerförbundet i samarbete med bl.a. livsmedelsföretagen och läkemedelsindustrin.

Ökad kunskap om Design för alla

Handikappombudsmannen (HO) har under åren 2004–2005 genom tillgänglighetscentret haft ett särskilt uppdrag att öka kunskapen om Design för alla i samhället. Ett flertal av sektorsmyndigheterna hade fått uppdrag i anslutning till Designåret och HO tog därför initiativ till ett möte för att få sektorsmyndigheterna att börja beakta ett Design för alla-perspektiv i utformningen av sina egna uppdrag. Tillgänglighetscentret har tillsammans med Svensk Industridesign (SVID) och Handikappförbundens samarbetsorgan inlett ett samarbete med EIDD Sverige (European Institute for Design and Disability) där man med EIDD Sverige som huvudman driver ett treårigt projekt med medel från Allmänna arvsfonden. Projektet syftar till att ta Design för alla-filosofin från idé till handling och inriktningen är bl.a. att påverka planerings- och designprocesser. Från och med år 2006, ingår tillgänglighetscentrets uppgifter inom området i Handisams ansvarsområde.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Regeringen bedömer att Design för alla är ett koncept som kommer att få allt större betydelse i framtiden. Här spelar den demografiska utvecklingen en stor roll. Ett vidgat målgruppstänkande kommer att bli en viktig konkurrensfaktor för näringslivet. Design för alla är en viktig del i många designprogram och i andra utbildningar där design ingår.

Rådet för arkitektur, form och design

I februari 2004 tillsatte regeringen ett råd för arkitektur, form och design. Rådets huvuduppgift är att driva på arbetet med arkitektur, form och design med utgångspunkt i målsättningarna i handlingsprogrammet Framtidsformer. Rådet skall bredda och stärka intresset och fördjupa

kunskapen inom området genom opinions- och kunskapsbildning samt arbeta med frågor om offentlig upphandling. Rådet skall främja en långsiktigt hållbar samhällsutveckling och skall inrikta sitt arbete bl.a. på Design för alla. Rådets arbete skall avslutas i december 2007.

4.7 Särskilda åtgärder för förbättrat bemötande

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Ett nationellt program med förankring i handikappolitiken som grund för kompetensutveckling och särskilda stimulansmedel för satsning på kompetensutveckling i bemötande.

Försöksverksamhet med personligt brukarstöd i handikapporganisationernas regi.

I den nationella handlingsplanen för handikappolitiken konstaterades att det fanns stora brister i bemötandet av personer med funktionshinder och att det inte var ovanligt att personer med funktionshinder kände sig kränkta, kontrollerade och ifrågasatta då de vände sig till myndigheter och andra offentliga organ för att få hjälp och stöd. I handlingsplanen konstaterades också att de handikappolitiska värderingarna inte tycks nå fram till den verksamhet där beslut som berör personer med funktionshinder fattas. Handlingsplanen innehåller flera olika åtgärder för att uppnå ett bättre bemötande.

Genomförda insatser

Nationellt program för kompetensutveckling

Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) hade under åren 2000-2005 uppdraget att verka för ökad kompetens i bemötande av personer med funktionshinder. Under 2003 redovisade Sisus för regeringen ett nationellt program för kompetensutveckling som utarbetats tillsammans med det kompetensutvecklingsråd som varit knutet till Sisus uppdrag sedan år 2001. Kompetensutvecklingsrådet bestod av representanter för olika myndigheter och organisationer. En ungdomsgrupp verkade för att få in ett ungdomsperspektiv i arbetet.

År 2004 beslutade regeringen att utse tre pilotprojekt för spridningen av det nationella programmet. Det blev Stockholms kommun, Västerbottens län och Försäkringskassan. Syftet var att implementera och följa hur det nationella programmet kunde användas för att öka kompetensen om livsvillkoren för människor med funktionshinder och hur handikapperspektivet genomsyrade verksamheten i en kommun, i ett län och inom en statlig myndighet.

I syfte att fokusera insatserna beslutade regeringen under år 2004 att arbetet skulle koncentreras till offentlig verksamhet vars personal regelbundet möter personer med funktionshinder eller arbetar med handikappfrågor.

En enkätundersökning kring implementeringen av det nationella programmet i landets kommuner och landsting genomfördes 2004/2005. En

annan enkätundersökning som vände sig till handikapporganisationerna gjordes 2005 tillsammans med Handikapporganisationernas samarbetsorgan (HSO).

Under treårsperioden 2001–2003 förfogade Sibus över tillfälliga kompetensutvecklingsmedel för att stimulera huvudmännen och handikapporganisationerna att tillsammans ta initiativ till olika modellprojekt för att öka kunskapen om de grundläggande värderingar som präglar samhällets stöd till flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder. Sibus fördelade 42 miljoner under tre år till 48 projekt varav 15 miljoner fördelades inom området skola/barnomsorg.

Ett modellprojekt inom området skola/barnomsorg resulterade i antologin ”Strutsens vingar”, som var ett samverkansprojekt mellan Myndigheten för skolutveckling, Sibus och den ungdomsgrupp som var knuten till bemötandeuppdraget. Projektiden var att utlysa en tävling där unga med funktionshinder berättade om sina erfarenheter. Antologin skickades till alla sjundeklassare i landet och har också kommit att användas i en mängd utbildningssammanhang. Sibus genomförde under 2005 en kvantitativ och kvalitativ studie av ett 20-tal projekt inom området skola/barnomsorg.

Utöver ovan nämnda produkter har Sibus och modellprojekten tagit fram ett antal produkter och material för kompetensutveckling och fortbildning inom offentlig förvaltning och vissa program inom högskolan.

Bemötande med kultur

Kulturella uttrycksformer kan vara en bra väg för kommunikation mellan människor. Med exempelvis teater, litteratur, film, musik, texter och konst kan fördomar, attityder och bemötande tydliggöras, lyftas fram i ljuset och granskas. Regeringen beslutade år 2000 att under en treårsperiod avsätta sammanlagt 15 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för ideella organisationers försöksverksamhet inom detta område. En utvärdering av satsningen pågår och kommer att avrapporteras under år 2006.

Personligt brukarstöd

Många personer med funktionshinder har svårt att hävda sig i mötet med myndigheter och andra offentliga organ. Regeringen beslutade därför år 2000 att avsätta sammanlagt 30 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för att utveckla s.k. personligt brukarstöd. Till och med år 2004 har 22 projekt beviljats stöd. Vanligast förekommande är att HSO på läns- och regionalnivå är huvudmän för projekten. Under år 2004 har beslut fattats om medel till 17 projekt, åtta av dem är fortsättningsprojekt och sju av dem har påbörjats under året. En utvärdering av projekten skall lämnas år 2007.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Det offentliga Sverige har stått i fokus för insatserna inom detta område. Genom att Sibus har haft ett särskilt uppdrag att arbeta med bemötande-

frågorna har också statens möjligheter att påverka bemötandet fått en framträdande plats. Sisus har identifierat behov och utvecklat metoder för kompetensutveckling och kunskapspridning för att inspirera till fortbildning inom offentlig sektor. Regeringens bedömning är att myndigheten genom sitt arbete aktivt har bidragit till att driva på arbetet med bemötandefrågor inom offentlig sektor, inte minst på lokal och regional nivå under de senaste åren.

I linje med den förvaltningspolitiska utvecklingen har regeringen dock funnit det lämpligt att ompröva statens uppgifter i den här delen av handlingsplanens prioriterade områden. Den renodling och avgränsning av statens uppgifter, som bland annat har inneburit att Statens folkhälsoinstitut inte längre bedriver attitydpåverkande verksamhet på samma sätt och i samma utsträckning som tidigare, har inverkat på regeringens syn på hur bemötandefrågorna bör hanteras. Därför finns inte längre något uttalat bemötandeuppdrag, som det Sisus hade, för Handisam. Regeringen har istället formulerat myndighetens pådrivande roll primärt utifrån dess uppgifter att fastställa riktlinjer för tillgänglighet och genom de krav som kan ställas utifrån förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Handisam skall också inom offentlig och privat verksamhet bidra till en kvalificerad kunskapsuppbyggnad om funktionshindrades förutsättningar för delaktighet och självbestämmande i samhället.

Regeringen kan också konstatera att det finns uppenbara svårigheter att arbeta med konceptet bemötande i vid mening eftersom det krävs många samverkande åtgärder för att nå resultat. Konceptet måste också relateras till internationella åtaganden om mänskliga rättigheter och andra handikappolitiska begrepp och målsättningar som makt och inflytande, delaktighet och icke-diskriminering. Upplevelser av kränkning och missgynnande i kontakten med myndighetspersoner är långt ifrån alltid diskriminering i lagens mening. Mot denna bakgrund anser regeringen att det finns anledning att integrera frågor om kompetensutveckling i bemötande i bl.a. arbetet med mänskliga rättigheter och utvecklingen av metoder för utarbetande av antidiskrimineringsstrategier i enlighet med regeringens skrivelse En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95). Enligt skrivelsen bör strategierna vara verksamhetsanpassade och syfta till ett långsiktigt, kontinuerligt och heltäckande arbete med diskrimineringsfrågor. De bör ta sin utgångspunkt i den diskriminering som kan förekomma inom respektive myndighets egen verksamhet. De bör bland annat ta upp bemötande och behandling av dem som kommer i kontakt med myndigheternas verksamhet.

5 Vad har hänt sedan år 2002?

I detta kapitel belyses de områden som berörs av handikappolitiken. Varje område inleds med en sammanfattande ruta. Därefter presenteras de mål och åtgärder som lyftes fram i handlingsplanen Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop.

1999/2000:79). De mål och åtgärder som slutrapporterades i förra uppföljningen (skr. 2002/03:25) finns inte med.

Skr. 2005/06:110

I lägesbeskrivningen ges en bild av hur situationen för personer med funktionshinder ser ut i dag. Därefter redovisas de åtgärder som regeringen genomfört sedan förra skrivelsen år 2002. Avslutningsvis görs en samlad bedömning och en redovisning av fortsatta insatser inom området.

5.1 Arbetsmarknad

Sammanfattning och slutsats: Att öka sysselsättningen är ett av regeringens viktigaste mål. Ansvaret för att öka sysselsättningen är något som sträcker sig över flera politikområden. För att lyckas krävs ett starkt engagemang från alla samhällssektorer, inte minst näringsliv och fackliga organisationer. Arbetslinjen är grunden i svensk arbetsmarknadspolitik. Den är bland annat ett uttryck för grundläggande politiska värderingar om att göra alla delaktiga i samhället och förhindra att grupper ställs utanför. De fördelningspolitiska inslagen inom arbetsmarknadspolitiken är därför stora och särskilda konjunkturoberoende program finns för funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga samtidigt som de är prioriterade i de konjunkturoberoende programmen. Möjligheterna för personer med funktionshinder att kunna få och behålla ett arbete påverkas av olika faktorer. Lagstiftning om förbud mot diskriminering på arbetsmarknaden är ett viktigt instrument. De senaste åren har arbetsmarknadssituationen för människor med funktionshinder försämrats. Arbetskraftsdeltagandet var år 2004 lägre för kvinnor än för män. Dessa könsskillnader återfinns både bland personer med funktionshinder och utan funktionshinder. I budgetpropositionen för år 2006 har regeringen presenterat en rad förslag för att förbättra situationen för personer med nedsatt arbetsförmåga. Den bidragsgrundande nivån i lönebidraget har höjts. En modell med insatser i tre steg har införts för att tillförsäkra individen en bättre kvalitet och ökad effektivitet. Arbetsmarknadspolitiken kan dock inte ensam förbättra situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionshinder. Utbildningspolitiken har också ett ansvar för att utbildningar är tillgängliga på ett sådant sätt att alla som vill får möjlighet att studera. Regeringen menar att det är angeläget att de kommande åren särskilt sätta fokus på förutsättningarna för att personer med funktionshinder skall få samma möjligheter till utbildning och arbete som andra. Regeringen avser bland annat att tillsätta en utredning för att göra en kartläggning och analys av de insatser samhället erbjuder.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Arbetsgivarens syn på hinder och möjligheter för att anställa personer med funktionshinder utreds.

Arbetsmarknadsstyrelsen utses till sektorsmyndighet.

Andelen funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga

En miljon människor mellan 16 och 64 år i Sverige har, enligt Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU) något funktionshinder. Det motsvarar ca 20 procent av befolkningen. För sex av tio funktionshindrade innebär funktionshindret att deras arbetsförmåga är nedsatt. Av de funktionshindrade bedömer 60 procent av kvinnorna och ca hälften av männen att deras arbetsförmåga är nedsatt.

Arbetslösheten har ökat senaste åren

Den försämrade konjunkturen har i hög grad påverkat grupper som har svagare förankring på arbetsmarknaden. Enligt Arbetsmarknadsstyrelsens (AMS) register har antalet arbetslösa ökat med 30 procent sedan år 2002, som är det år då antalet arbetslösa var som lägst under 2000-talet. Vissa grupper har särskilt påverkats av nedgången. Antalet arbetslösa ungdomar 18–24 år, till exempel, har ökat 39 procent sedan år 2002. Antalet arbetslösa med funktionshinder är inget undantag till detta och siffran ökade 40 procent under samma period. Under år 2005 var antalet arbetslösa med funktionshinder 21 700 personer i genomsnitt per månad enligt AMS register. Detta är dock lägre än år 2000 då 24 800 sökande med funktionshinder var registrerade som arbetslösa.

Sjunkande arbetskraftsdeltagande enligt undersökning av SCB

Arbetskraftsdeltagandet visar andelen sysselsatta och arbetslösa (som samtidigt är arbetssökande) i befolkningen. Personer som inte ingår i arbetskraften kan t.ex. vara studerande, hemarbetande eller långvarigt sjuka.

Arbetskraftsdeltagandet för personer med funktionshinder (såväl de som hade nedsatt arbetsförmåga som de som inte hade nedsatt arbetsförmåga) ökade mellan åren 1998 och 2000. Därefter sjönk arbetskraftsdeltagandet och var år 2004 tillbaka på samma nivå som år 1998, dvs. knappt 66 procent.

För funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga har utvecklingen varit sämre än för funktionshindrade utan nedsatt arbetsförmåga. År 2004 uppgick arbetskraftsdeltagandet för dem med nedsatt arbetsförmåga till endast 55 procent och hade då sjunkit från en nivå på 62 procent år 1998.

För personer med funktionshinder utan nedsatt arbetsförmåga har utvecklingen varit mer positiv, även i jämförelse med personer som saknar funktionshinder. Arbetskraftsdeltagandet har ökat för denna grupp funktionshindrade sedan år 1998 och uppgick till knappt 81 procent år 2004.

För personer utan funktionshinder har utvecklingen av arbetskraftsdeltagandet varit mer stabil de senaste åren och uppgick till drygt 79 procent år 2004.

Tabell 1 Arbetskraftsdeltagande (procent av befolkningen 16–64 år)

Skr. 2005/06:110

	1998	2000	2002	2004	2004 varav kvinnor	2004 varav män
Funktionshindrade totalt	65,2	70,7	68,2	65,7	63,1	68,6
med nedsatt arbetsförmåga	61,9	60,9	56,6	54,8	52,4	57,7
utan nedsatt arbetsförmåga	70,4	78,9	78,9	80,6	80,4	80,8
Ej funktionshindrade	78,3	79,6	79,8	79,3	77,6	80,9
Befolkningen totalt	76,1	77,7	77,4	76,7	74,7	78,7

Källa: AMS och SCB Funktionshindrades situation på arbetsmarknaden 4:e kvartalet 2004.

Arbetskraftsdeltagandet var år 2004 lägre för kvinnor än för män, förutom bland personer med funktionshinder utan nedsatt arbetsförmåga där det inte förelåg någon signifikant skillnad mellan könen.

Det finns stora skillnader mellan olika grupper av funktionshindrade när det gäller situationen på arbetsmarknaden. År 2004 var sysselsättningsgraden högst bland hörselskadade och döva (76 procent) och lägst bland psykiskt funktionshindrade (35 procent). En undersökning som Riksförsäkringsverket har gjort visar att 22 procent av de personer som får riktade stöd har arbete på den öppna arbetsmarknaden. Besvärligast är situationen för kvinnor med förvärvade rörelsehinder där endast 10 procent arbetar på den öppna arbetsmarknaden (RFV analyserar 2003:15).

Utbildning och arbete

Utbildningsnivån bland personer med funktionshinder är generellt lägre än bland befolkningen totalt. Lägst är den bland funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga. En undersökning från Riksförsäkringsverket (Socialförsäkringsboken 2002) visar att högre utbildning lönar sig. För personer med utbildning motsvarande gymnasium ökar sannolikheten för arbete på öppna arbetsmarknaden med omkring 40 procent, medan personer med högskoleutbildning har över fyra gånger så stor sannolikhet att vara förankrade på den öppna arbetsmarknaden, jämfört med dem som enbart har grundskoleutbildning. Detta är något som också bekräftats i en tidigare undersökning som redovisas i regeringens mångfaldsprojekt (Ds 2000:69). Denna studie visar att akademiker med funktionshinder får den typ av arbete som de har utbildat sig för, men att det tar längre tid innan de får jobb och att de har också längre perioder med arbetslöshet jämfört med andra akademiker.

I enlighet med AMS etappmål har arbetsförmedlingen prioriterat arbetssökande med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga när det gäller deltagande i såväl arbetsmarknadsutbildning som förberedande utbildning. Gruppen har ett högre deltagande i både arbetsmarknadsutbildning och förberedande utbildning än vad som motsvaras av deras andel av de arbetslösa. Sedan år 2000 fram till och med första halvåret 2005 har deras andel av de konjunkturberoende programmen

legat kring 19–20 procent samtidigt som de endast utgör 9 procent av de arbetslösa.

AMS har i sin omvärldsanalys pekat på olika förändringar som påverkar funktionshindrades möjligheter att få eller behålla ett arbete, både när det gäller den enskildes kompetens och arbetslivets villkor. Arbetslivet har förändrats i både positiv och negativ riktning. Tunga arbeten har blivit färre, vilket kan underlätta för många med funktionshinder. Nya anställningsformer såsom distansarbete har tillkommit, vilket också kan vara positivt. Samtidigt har kompetenskraven höjts. Enklare arbeten har försvunnit. Visstidsanställningar har ökat och arbeten med lägre kvalifikationskrav har minskat. Eftersom personer med funktionshinder generellt har lägre utbildningsnivå än övriga delar av befolkningen påverkar detta möjligheten att få och behålla ett arbete. AMS framhåller därför behovet av en ökad satsning på studie- och yrkesorientering och andra stöd som kan underlätta i studiesituationen och stimulera till högre studier. Vidare påtalas vissa brister i tillgänglighet hos utbildningsanordnare, brister i kunskap om funktionshinder hos skolpersonal och behovet av möjligheter till kompletterande utbildning för särskoleelever samt att utbildningsfrågorna är mycket viktiga inför framtiden. Kunskaperna behöver öka hos arbetsgivarna men även hos arbetstagarna om de rättigheter som personer med funktionshinder har. AMS påpekar att många arbetsgivare fortfarande underskattar många funktionshindrades arbetskapacitet. Detta är något som framkommer i en studie som Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU) presenterade 2001.

Genomförda åtgärder

Arbetsmarknadsstyrelsen – sektorsansvarig myndighet

AMS är sektorsansvarig myndighet och har till regeringen redovisat etappmål för det handikappolitiska arbetet. Målen avser bl.a. att sysselsättningsgraden skall närma sig befolkningens som helhet. Andelen personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga av alla arbetssökande i förberedande utbildning och arbetsmarknadsutbildning skall varje år överstiga deras andel av samtliga arbetslösa. Andra etappmål är att andelen arbetsgivare som är beredda att anställa kvinnor och män med funktionshinder skall öka och att de som har behov av individuellt stöd och anpassning skall ha fått det år 2010. Dessa etappmål är ambitiösa och tar fasta på att förbättra situationen för personer med funktionshinder på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadssituationen har dock försämrats. Handikappombudsmannen (HO) menar att det finns skäl att se över sambanden mellan olika politikområden och deras ansvariga sektorsmyndigheter.

Diskrimineringsskydd på arbetsmarknaden

Enligt lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av funktionshinder gäller att en arbetsgivare inte får diskriminera arbetssökande eller arbetstagare. Förbudet mot direkt diskriminering gäller även då arbetsgivaren vid anställning, befordran eller utbildning för befordran genom att vidta stöd- och anpassningsåtgärder kan skapa

en situation för en person med funktionshinder som är jämförbar med den för personer utan sådant funktionshinder och det skäligen kan krävas att arbetsgivaren vidtar sådana åtgärder (6 §).

Med lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering infördes ett diskrimineringsförbud på vissa samhällsområden som angränsar till arbetslivet. Dessa områden är arbetsmarknadspolitisk verksamhet, start eller bedrivande av näringsverksamhet, yrkesutövning samt medlemskap m.m. i bl.a. arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Övriga förändringar i 2003 års diskrimineringslagstiftning återges i kapitel 5.4.

Begreppet personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga

Begreppet ”arbetshandikapp” har använts länge inom arbetsmarknadspolitiken för att markera den nedsättning av arbetsförmågan som kan finnas hos en person med funktionshinder. Olika invändningar har riktats mot begreppet. Handikapprörelsen har länge påtalat att begreppet leder tankarna till sjukdom och diagnostänkande. Man har ansett att det är angeläget att i stället fokusera på det friska och positiva i den befintliga arbetsförmågan. Lönebidragsutredningen ansåg begreppet oklart och konstaterade att det inte alltid finns en koppling mellan funktionshinder och nedsatt arbetsförmåga och att med rätt stöd behöver arbetsförmågan inte påverkas av funktionsnedsättningen. Regeringen anslöt sig till detta resonemang (prop. 2005/06:1) och har föreslagit att begreppet som i stället skall användas är ”personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga”. På detta sätt vill regeringen markera att insatserna skall utgå från individens förutsättningar, kompetens, erfarenheter och möjligheter att utföra ett arbete snarare än från funktionshindret.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Att få och behålla ett arbete

Att öka sysselsättningen och minska arbetslösheten är två viktiga mål för regeringen. Att uppnå målen är nödvändigt bl.a. för att möta den demografiska utvecklingen. Politikområden måste samverka och aktörerna på arbetsmarknaden medverka för att målpuppfyllelse skall bli möjlig. Inte minst gäller det för att förbättra situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionshinder. Det krävs både utbildning, förbättrad tillgänglighet i samhället liksom anpassning av arbetsplatser. Lagstiftning om förbud mot diskriminering på arbetsmarknaden är ett viktigt instrument för att motverka diskriminering. Arbetslinjen skall gälla både inom socialförsäkringen och inom arbetsmarknadspolitiken. Alla skall ha möjlighet att vara delaktiga på arbetsmarknaden och den individuella arbetsförmågan skall vara i fokus. De särskilda insatser som finns för funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga inom arbetsmarknadspolitiken skall tillsammans med de övriga arbetsmarknadspolitiska insatserna ständigt följas upp och granskas så att effektiviteten och kvaliteten säkerställs för att underlätta för personer med funktionshinder att få arbete. Den nya modellen som regeringen och riksdagen beslutat om skall gälla från och med 1 januari 2006 och kommer att utvärderas inför 2009.

Regeringen har också uppmärksammat att könsfördelningen har brister när det gäller fördelningen av resurser såväl kvalitativt som kvantitativt inom arbetsmarknadspolitiken. Det skall rättas till och AMS har därför i sitt regleringsbrev för år 2006 ett uppdrag att både tydliggöra och analysera resursfördelningen mellan kvinnor och män, men också aktivt använda de arbetsmarknadspolitiska insatserna för att uppnå jämställdhet mellan könen. Särskilt skall situationen för kvinnor och män med funktionshinder redovisas. Arbetsmarknadspolitiken har goda möjligheter att medverka till att förbättra situationen för personer med funktionshinder, men andra politikområden har ett delat ansvar. Utbildningspolitiken har också ett ansvar för att utbildningar är tillgängliga på ett sådant sätt att alla som vill får möjlighet att studera. Regeringen menar att det är angeläget att de kommande åren särskilt sätta fokus på förutsättningarna för att personer med funktionshinder skall få samma möjligheter till utbildning och arbete som andra. Regeringen avser bland annat att tillsätta en utredning för att göra en kartläggning och analys av de insatser samhället erbjuder.

Ny modell för insatser för funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga

I mars 2002 beslutade regeringen att ge en särskild utredare uppdraget att se över de arbetsmarknadspolitiska programmen (dir. 2002:22). I november 2003 överlämnade utredningen sitt betänkande till regeringen. Regeringen beslutade också om en översyn av Samhall AB i mars 2002 (dir. 2002:34). Ett betänkande överlämnades i juni 2003. Båda utredningarna lämnade förslag om en modell i tre steg för att underlätta för personer med funktionshinder, som medför nedsatt arbetsförmåga, att få och behålla ett arbete.

Regeringen har i budgetpropositionen för år 2006 presenterat flera förslag till särskilda insatser för personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga inom arbetsmarknadspolitiken gällande dels från år 2006 och dels från år 2007. Modellen kommer att utvärderas inför år 2009.

En ny insats benämnd *fördjupad kartläggning och vägledning* skall erbjudas med en varaktighet i högst 12 veckor. Arbetsmarknadsverket är anordnare och aktivitetsstöd lämnas.

Dessutom införs ett nytt program benämnt *utvecklingsanställning (UA)*, vilket innebär en tidsbegränsad anställning med varaktighet i högst ett år med viss möjlighet till förlängning med ytterligare ett år. Avtalsenlig lön och andra förmåner skall lämnas. UA är undantagen anställningsskyddslagen. Visst mått av rehabiliteringsinsatser skall kunna lämnas under tiden i UA. Särskilt bidrag för hjälpmedel på arbetsplatsen får lämnas, dock inte bidrag till arbetsbiträde. Arbetsgivaren kompenseras för arbetstagarens nedsatta arbetsförmåga med lönebidrag samt ett anordnarbidrag med högst 100 kronor/dag.

Trygghetsanställning (TA), införs som alternativ till anställning i Samhall. TA är en tillsvidareanställning med avtalsenlig lön och andra förmåner, som omfattas av anställningsskyddslagen. Särskilt bidrag för hjälpmedel på arbetsplatsen får lämnas, dock inte bidrag till arbetsbiträde. Arbetsgivaren kompenseras för arbetstagarens nedsatta arbets-

förmåga med lönebidrag samt ett anordnarbidrag med högst 100 kronor/dag. Skr. 2005/06:110

För att underlätta rörligheten på arbetsmarknaden även för personer med funktionshinder, som medför nedsatt arbetsförmåga, får Länsarbetsnämnden besluta att ett lönebidrag får följa en arbetstagare vid byte av arbetsgivare för återstoden av den beviljade bidragstiden. Det skall också vara möjligt för den som har ett funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga och som trots arbetsgivarens rehabiliteringsinsatser inte kan återgå till sin anställning från en långtidssjukskrivning, att få anställning med lönebidrag hos en ny arbetsgivare utan att ha en arbetslöshets-tid emellan, även om personen inte tidigare haft anställning med lönebidrag.

Den bidragsgrundande lönenivån höjs till 16 700 kronor år 2007.

Allmännyttiga organisationer får utöver ett vanligt lönebidrag ett bidrag med 70 kronor per dag i de fall då arbetsförmedlingen har bedömt att nedsättningen i arbetsförmågan hos arbetstagaren motiverar minst 80 procent i bidragsnivå.

Samhall

I dag omfattar statens stöd för arbetsmarknadspolitiska insatser speciellt riktade till personer med funktionshinder cirka 12 miljarder kronor. Dessa insatser regleras i förordningen (2000:630) om särskilda insatser för arbetshandikappade. Regeringens ambition har varit att skapa en mer sammanhållen arbetsmarknadspolitik för kvinnor och män med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga. Som ett led i detta har AMS fr.o.m. år 2006 det samlade ansvaret för utbetalning av de olika stöden, inklusive ersättning till Samhall. Samarbetet mellan AMS och Samhall bör därmed, enligt regeringens uppfattning, bli mer effektivt samtidigt som måluppfyllelsen i Samhalls verksamhet ytterligare förbättras.

Effektiviteten i de olika insatserna för personer med funktionshinder kommer också att kunna jämföras bättre. AMS uppdrag blir att utifrån regeringens mål för arbetsmarknadspolitiken sluta avtal med Samhall AB om vad som skall levereras och uppnås för att medel skall utbetalas.

De ambitioner som regeringen har för integrationen av personer med funktionshinder i arbetslivet torde med det nya systemet bättre kunna uppnås. Samhalls kärnuppdrag skall även framöver utgöra basresursen för skyddat arbete. Därutöver kommer Samhall att på samma sätt som andra arbetsgivare kunna anställa personer med funktionshinder inom ramen för utvecklingsanställningar och särskilt anställningsstöd.

Bidraget till Samhall kommer fr.o.m. år 2007 att beräknas per årsanställd. Bidraget räknas på samma sätt som bidrag till trygghetsanställningar, dock utifrån en beräknad genomsnittlig arbetsförmåga hos de anställda med funktionshinder. På detta sätt skapas jämförbarhet mellan bidraget till Samhall och bidraget till anordnare av trygghetsanställningar, vilket leder till bättre spårbarhet och effektivitet i bidraget. Samtidigt skapas också rimliga och förutsägbara ekonomiska förutsättningar för Samhall AB. Regeringen kommer, när den nya modellen införs år 2007, att varje år fastställa ett medelantal årsanställda som skall ligga till grund för beräkningen av bidraget som AMS skall betala till Samhall.

En årlig avräkning skall göras så att bidraget lämnas för högst det av regeringen fastställda medelantalet årsanställda i bolaget. Därigenom säkerställs att alla arbetsgivare behandlas på liknande villkor och att personer med funktionshinder får det stöd de behöver. Regeringen bedömer att förändringen av stödet skall anmälas till EG-kommissionen med hänsyn till EG:s statsstödsregler.

Arbetshjälpmedel

Arbetsgivaren, arbetsförmedlingen och Försäkringskassan har delat ansvar för att en anställd eller arbetssökande med funktionshinder får de hjälpmedel i arbetet som hon eller han behöver. Arbetsgivarens ansvar regleras i arbetsmiljölagen där det stadgas att arbetsgivare skall ta hänsyn till arbetstagarens särskilda förutsättningar för arbetet genom att anpassa arbetsförhållandena eller vidta andra lämpliga åtgärder. Det ansvaret omfattar även arbetsmiljön för personer med särskilda behov och det gäller också anskaffning av hjälpmedel. Såväl Försäkringskassan som arbetsförmedlingen kan i vissa fall komplettera arbetsgivarens ansvar. I regeringens uppdrag till LSS- och hjälpmedelsutredningen ingick att se över systemet för arbetshjälpmedel samt frågan om gränsdragningen mellan personliga hjälpmedel och arbetshjälpmedel för personliga assistenter (dir. 2001:81, 2002:20). I budgetpropositionen för år 2006 föreslog regeringen i enlighet med utredningens förslag en förenklad hantering och ny ansvarsfördelning av och för arbetshjälpmedel. Ansvarsfördelningen var tidigare fördelad så att arbetsförmedlingen har kunnat lämna bidrag till arbetshjälpmedel under första anställningsåret och därefter har Försäkringskassan tagit vid. Den nya ordningen innebär att arbetsförmedlingen har övertagit ansvaret för att bevilja bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen för arbetstagare som innehar anställning till vilken lönebidrag lämnas och i anställning i skyddat arbete hos en offentlig arbetsgivare (OSA). Enligt regeringens bedömning är det av såväl kvalitets- som effektivitetsmässiga skäl motiverat att arbetsförmedlingen ansvarar för bidraget till hjälpmedel på arbetet. Detta även efter det att personen ifråga har varit anställd längre än ett år, eftersom myndigheten också administrerar lönebidrag och OSA.

Det finns dock fortfarande behov av att sprida information om de stödmöjligheter som finns till arbetsgivare. LSS- och hjälpmedelsutredningens övriga förslag bereds för närvarande inom regeringskansliet.

Diskrimineringskydd under pågående anställning

Regeringen har i propositionen Ett utvidgat skydd mot diskriminering (prop. 2002/03:65) ifrågasatt om lagens regler fullt ut kan anses leva upp till kraven i direktivet 2000/78/EG om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (arbetslivsdirektivet), särskilt med beaktande av möjligheten för en enskild att få rätten till stöd- och anpassningsåtgärder prövad. Därför anförde regeringen att det vore en fördel om en arbetsgivares skadeståndsanktionerade skyldigheter i fråga om stöd- och anpassningsåtgärder både vid anställningar och i bestående anställningsförhållanden hölls samlade i en och samma lagstiftning. Regeringen

aviserade mot den bakgrunden sin avsikt att fortsätta beredningen av frågan och att återkomma med förslag till hur arbetsgivares skyldigheter i fråga om stöd- och anpassningsåtgärder under pågående anställning skall regleras.

Inom Näringsdepartementet har en promemoria med förslag till ändringar i lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av funktionshinder remitterats under våren 2006. Regeringen planerar att avlämna en proposition till riksdagen med förslag som gäller arbetsgivares skyldigheter i fråga om skäliga stöd- och anpassningsåtgärder för personer med funktionshinder. Enligt förslaget skall diskrimineringsförbudet i den delen omfatta – förutom som tidigare arbetsökande och arbetstagare i fråga om befordran och utbildning för befordran – även arbetstagare under pågående anställning. Ändringarna i lagen föreslås träda i kraft den 1 december 2006.

Ändringarna innebär att EG-rättens arbetslivsdirektiv i den del som avser skäliga stöd- och anpassningsåtgärder fullt ut genomförs i Sverige.

Verksamheten Unga med funktionshinder skall intensifieras

Regeringen menar att det är av stor vikt att alla åtgärder vidtas som på ett tidigt stadium medför att unga människor får en plats på arbetsmarknaden, oavsett om de har ett funktionshinder eller ej. Det finns därför skäl att rikta ökad uppmärksamhet mot de arbetsmarknadspolitiska insatserna som kan underlätta för unga med funktionshinder att etablera sig på arbetsmarknaden. Regeringen menar att arbetsförmedlingen skall samverka med skolan kring unga kvinnor och män med funktionshinder i syfte att underlätta övergången från skola till arbetsliv. Arbetsförmedlingen skall också i ökad utsträckning samverka med Försäkringskassan kring unga med funktionshinder som uppbär aktivitetsersättning i syfte att öka deras möjligheter till egen försörjning genom förvärsarbete.

Målgruppsbestämningar tas bort

Regeringen har tidigare föreskrivit att vissa målgrupper både av arbetsgivare och av personer med funktionshinder skall kunna få olika ersättningsnivåer av lönebidrag. Dessa detaljregleringar i förordningstexter har fr.o.m. 1 januari 2006 tagits bort och arbetsförmedlingen har i stället ansvaret att bedöma vilka individer som har behov av vilka ersättningsnivåer förutsatt att ett funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga föreligger.

Sammanfattning och slutsats: De åtgärder som genomförs inom arbetsmiljöområdet för att främja de handikappolitiska målen ligger i linje med de arbetsmiljöpolitiska målsättningarna och har stöd i arbetsmiljölagstiftningen. De etappmål som Arbetsmiljöverket satt upp för det handikappolitiska arbetet skall nu genomföras, vilket i regeringens mening utgör viktiga steg mot ett arbetsliv, anpassat till människors olika förutsättningar. Tillsynen är härvidlag ett viktigt instrument. Arbetsmiljöverket har därför fått i uppdrag att undersöka hur tillgänglighet och anpassningskrav för kvinnor och män med funktionshinder beaktas inom tillsynen av arbetsmiljön och att ta fram metoder och riktlinjer för hur inspektörerna skall arbeta med dessa frågor. Tillsynen har dock en begränsad räckvidd och regeringen instämmer med Arbetsmiljöverket, som framhåller arbetsgivarens ansvar.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Arbetsmiljöverket (tidigare Arbetarskyddsstyrelsen) utses till sektorsmyndighet.

Lägesbeskrivning

Anpassning av arbetsförhållandena

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) har sedan 1996 regeringens uppdrag att vartannat år låta genomföra en undersökning av funktionshindrades situation på arbetsmarknaden. Undersökningarna genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) som en tilläggsundersökning till SCB:s ordinarie arbetskraftsundersökningar (AKU).

Enligt undersökningen som avser det fjärde kvartalet år 2004 uppger sju av tio, som också uppgivit att de har nedsatt arbetsförmåga, att de behöver åtminstone någon form av anpassning av arbetsförhållandena. De vanligaste åtgärderna för att underlätta arbetet är en anpassning av arbetsuppgifter eller arbetstempo. Anpassning av hjälpmedel, särskild lokalanpassning, transport till och från arbetsplatsen och personligt biträde togs upp i undersökningen.

Liksom tidigare undersökningar visar siffrorna att män i större utsträckning än kvinnor är i behov av endast en åtgärd, 38 respektive 26 procent. Kvinnor behöver i större utsträckning än männen anpassad arbetstid och anpassat arbetstempo. Skillnaden mellan könen har ökat sedan år 2002. Anpassad arbetstid behöver nu 42 procent av kvinnorna och 26 procent av männen. Skillnaden mellan könen kan tänkas hänga samman med faktum att olika typer av funktionshinder är olika vanliga bland kvinnor och män. De som svarade att de hade behov av anpassade arbetsförhållanden fick också frågan om de fått det tillgodosett. Möjligheterna att få behovet av stöd eller anpassning tillgodosett förefaller bero på vilken typ av stöd man behöver och i vissa fall även på om man är man eller kvinna. Anpassad arbetstid är enklast att få tillgodosett. Anpassade hjälpmedel och anpassade arbetsuppgifter får fler än 70 procent av

dem som behöver det. Möjligheterna att få särskild lokalanpassning har ökat sedan år 2002, men fortfarande uppger ungefär en av tre att de inte får tillgång till det. Ungefär en av fyra får inte tillgång till anpassade hjälpmedel.

I undersökningen har även ej sysselsatta med nedsatt arbetsförmåga fått frågan om de bedömde om de skulle kunna utföra ett förvärvsarbete om de på arbetsplatsen kunde få sju uppräknade förslag på anpassning tillgodosedda. Varannan bedömer att de med åtminstone någon anpassning av arbetsförhållandena skulle kunna utföra ett arbete.

I Arbetsmiljöverkets omvärldsanalys identifierar verket följande processer som särskilt betydelsefulla för måluppfyllelsen av handikappolitiken inom arbetsmiljöområdet. Verket bedömer att tillräckliga regler finns för att kunna skapa tillfredsställande arbetsmiljöer även för personer med funktionshinder. Man framhåller särskilt arbetsgivarens ansvar enligt arbetsmiljölagen (1977:1160; AML) för att arbetsplatsen är anpassad till människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt hänseende. Faktorer som kan påverka regelverkets utformning framöver är bl.a. den aktuella översynen av arbetsmiljölagen (dir. 2004:91) samt utvecklingen på lagstiftningsområdet inom EU. Verket konstaterar att eftersom inspektionsverksamheten endast når en begränsad del av alla arbetsställen årligen, är det av vikt att arbetet med anpassning sker oberoende av konkreta tillsynsinsatser, i samverkan med och genom insatser av aktörerna inom arbetsmiljösektorn. Arbetsmiljöverkets informationsarbete kompletterar och samverkar med inspektionsverksamheten och regelarbetet. Verket framhåller det förebyggande systematiska arbetsmiljöarbetet samt ett aktivt arbetsanpassnings- och rehabiliteringsarbete som centrala verktyg för arbetsmiljöaktörerna att nå de handikappolitiska målen. En viktig slutsats från AMS/SCB:s undersökning är att inte alla personer med funktionshinder som anser sig vara i behov av arbetsanpassning får det. Samverkan mellan olika aktörer (t.ex. mellan Arbetsmiljöverket och arbetsmarknadens parter) och varje aktörs eget arbete har stor betydelse för ett effektivt och heltäckande arbetsmiljöarbete, och för att uppnå de handikappolitiska målen. Att Sverige står inför en period av demografiska förändringar på arbetsmarknaden med en stor andel äldre sysselsatta kommer att ha stor betydelse. Eftersom andelen personer med funktionshinder ökar med stigande ålder är det viktigt att det finns ett aktivt och fungerande förebyggande arbetsmiljöarbete inklusive en organisation för arbetet med arbetsanpassning och rehabilitering i varje verksamhet. Verket framhåller att arbetsmiljöfrågorna måste beaktas redan vid projektering av arbetsplatser för att förebygga brister i arbetsmiljön som utestänger personer med funktionshinder. Brister i rehabiliteringsprocessen påverkar det handikappolitiska arbetet negativt genom att det riskerar att medföra hinder för personer med funktionshinder att återgå i arbete. Den tekniska utvecklingen har skapat möjligheter till bättre arbetsanpassning och ökad tillgänglighet, samtidigt som den har drivit på och skapat nya krav för yrkesverksamma grupper i arbetslivet.

Arbetsmiljöverket – sektorsansvarig myndighet

År 2002 fick Arbetsmiljöverket genom ändring i förordningen (2000:1211) med instruktion för Arbetsmiljöverket ett samlat ansvar (sektorsansvar) för handikappfrågor inom arbetsmiljöområdet. Verket skall inom ramen för detta uppdrag vara samlande, stödjande och pådrivande i förhållande till övriga parter på området.

I regleringsbrevet för de följande åren fick Arbetsmiljöverket i uppdrag att redogöra för hur man arbetar med sektorsansvaret, ta fram checklistor för tillsyn av handikappfrågor enligt AML samt att bistå Socialstyrelsen i arbetet med att skapa ett bättre underlag och statistik för att följa levnadsvillkoren för kvinnor och män med funktionshinder.

Arbetsmiljöverket har även tagit fram en handledning *Anpassning av arbetsförhållandena med åldersperspektiv*. I denna handledning ingår även många tillgänglighetsaspekter.

I likhet med övriga sektorsmyndigheter har Arbetsmiljöverket tagit fram etappmål för sitt sektorsansvar (se bilaga 1). Det handlar bl.a. om att undersöka hur handikapperspektivet beaktas inom arbetsmiljötillsynen och att genomföra en intern informationsinsats för att ge fördjupad kunskap inom verket. Arbetsmiljöverket skall också bidra med sakkunskap inom arbetsmiljöområdet som kan gagna de handikappolitiska målen.

I februari 2005 redovisade Arbetsmiljöverket de checklistor som tagits fram för tillsynen av handikappfrågor enligt AML. Listorna utgår bl.a. från Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete. De behandlar frågor om möjligheter till individuell anpassning av den fysiska och psykosociala arbetsmiljön för arbetstagare med funktionshinder, vilka möjligheterna är till hjälpmedel och förändring av arbetsteknik samt frågor om tillgänglighet och handikappsanpassning. Handikappombudsmannen menar att Arbetsmiljöverket har kommit i gång med sitt arbete som sektorsmyndighet för handikappolitiken.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Regeringen anser att åtgärder inom arbetsmiljöområdet för att främja de handikappolitiska målen ligger väl i linje med de arbetsmiljöpolitiska målsättningarna och principerna i stort. Arbetsförhållandena skall anpassas till människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt hänseende. Vidare är arbetsgivaren skyldig att ta hänsyn till arbetstagarens särskilda förutsättningar för arbetet genom att anpassa arbetsförhållandena eller vidta annan särskild åtgärd. Arbetsmiljöverket preciserar AML:s allmänna krav i de föreskrifter som verket utfärdar. Av särskild betydelse för handikappområdet är föreskrifterna om arbetsanpassning och rehabilitering (AFS 1994:1) samt föreskrifterna om arbetsplatsens utformning (2004:42).

Det är viktigt att Arbetsmiljöverkets arbete för att främja de handikappolitiska målen ses som en integrerad del av verksamheten i övrigt. De åtgärder som ovan nämnda etappmål föranleder skall nu genomföras. Regeringen kommer att överväga vilken rapportering som behövs av

arbetets fortskridande. Därtill skall nämnas att regeringen i Arbetsmiljöverkets regleringsbrev för år 2005 gett verket i uppdrag att undersöka hur tillgänglighet och anpassningskrav för kvinnor och män med funktionshinder beaktas inom tillsynen av arbetsmiljön och att ta fram metoder och riktlinjer för hur inspektörerna skall arbeta så att arbetsmiljölagen tillämpas i fråga om tillgänglighet och anpassningskrav. Redogörelsen skall lämnas i mars 2006.

5.3 Bostäder och fysisk miljö

Sammanfattning och slutsats: Med ny lagstiftning om enkelt avhjälpna hinder uppmärksammas tillgänglighetsfrågorna mer och alltfler insatser görs, vilket bidrar till att uppnå ett av de mest centrala målen som regeringen aviserade i nationella handlingsplanen för handikappolitiken, nämligen att tillgängligheten skall förbättras i publika lokaler och på allmänna platser.

Arbetet går i positiv riktning, men fortfarande behöver kunskapen öka hos fastighetsägarna, som skall åtgärda hindren. Boverket har som sektorsmyndighet prioriterat frågorna om tillgänglighet under senare år och har fått i uppdrag att fortsätta informera om enkelt avhjälpna hinder. Även länsstyrelserna har en viktig roll i arbetet för att åstadkomma tillgänglighet i samhället. Regeringen anser att det är angeläget att handikapperspektivet får genomslag i den verksamhet som länsstyrelserna bedriver och har därför givit länsstyrelserna i uppdrag att tillsammans med andra aktörer verka för att samhället blir tillgängligare för alla.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Boverket utses till sektorsmyndighet.

Enkelt avhjälpna hinder mot tillgänglighet och användbarhet i befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde och på befintliga allmänna platser undanröjs före år 2010. Kraven på tillgänglighet i plan- och bygglagen i samband med nybyggnad och ändring av allmänna platser förtydligas.

Tillgänglighetsfrågor prioriteras av Boverket och handikapporganisationernas samrådsmöjligheter i plan- och byggärenden ses över.

Lägesbeskrivning

Enkelt avhjälpna hinder

Krav på att undanröja enkelt avhjälpna hinder fastställdes i lag år 2001 och Boverkets föreskrifter trädde i kraft år 2003. Boverket har den 15 september 2005 lämnat en uppföljning av hur arbetet har gått hittills. I uppföljningen gör Boverket bedömningen att lagstiftningen och föreskrifterna underlättar och påskyndar arbetet med anpassning av miljön för de grupper som är berörda. Underlaget visar att 60 procent av fastighetsägarna tror att de kommer att hinna genomföra de åtgärder som behövs till år 2010. Enligt Boverket har dock många fastighetsägare inte

tillräckliga kunskaper om de krav som nu gäller för tillgängligheten. Boverket menar att de informationsinsatser som har gjorts är rätt riktade men att den totala informationsmängden till fastighetsägarna bör öka. Boverket har även inkommit med förslag till åtgärder för att påskynda arbetet med att undanröja enkelt avhjälpna hinder. Boverket bedömer att ytterligare åtgärder bör vidtas för att nå målet om att alla enkelt avhjälpna hinder bör vara undanröjda senast vid utgången av år 2010.

Länsstyrelsernas uppföljning av bygglagstiftningen

Länsstyrelserna har för år 2005 fått i uppdrag att till Boverket redovisa sina erfarenheter från tillämpningen av regelverket på byggområdet samt hur tillsynen över kommunerna bedrivits och vilka insatser som gjorts för att utveckla samarbetet med kommunerna. Av de 20 länsstyrelser som har redovisat uppdraget till Boverket, har 18 särskilt inriktat sin redovisning på kommunernas tillsyn av kraven om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder. Av länsstyrelsernas redovisningar framgår att kommunerna får få anmälningar om enkelt avhjälpna hinder och att ingen kommun har ingripit enligt plan- och bygglagen (1987:10; PBL) mot ägare som underlåtit att undanröja enkelt avhjälpna hinder. Antalet anmälningar ökar efter att kommunerna har genomfört informationsinsatser. Många länsstyrelser menar dock att Boverkets informationsinsatser leder till att kännedomen och kunskapen om kraven ökar.

Boverkets omvärldsanalys

Boverket menar i sin omvärldsanalys att tillgänglighetsfrågorna generellt har fått ökad uppmärksamhet och alltfler insatser görs. Alltfler jobbar i dag med tillgänglighetsfrågor på olika sätt. Flera kommuner menar att de retroaktiva kraven om enkelt avhjälpna hinder har inneburit att tillgänglighetsfrågorna fått ökad uppmärksamhet även vid handläggning av bygglov och bygganmälansärenden. Samtidigt har vissa aspekter av tillgängligheten hittills försummats, bl.a. att personer med funktionshinder skall ha möjlighet att kunna ta sig ut ur byggnader eller publika lokaler vid nödsituationer.

De demografiska förändringarna, som innebär att vi får alltfler äldre personer i vårt samhälle, kommer att ytterligare påskynda behovet av ökad tillgänglighet. I dag finns krav på att flerbostadshus som byggs med tre våningar eller fler skall ha hiss. En betydande del av husen med tre våningar eller fler byggda före 1977 saknar emellertid hiss. Boverket menar att detta behöver uppmärksammas.

Statistiska centralbyråns levnadsnivåundersökning från 2003 visade att 63 procent av svårt rörelsehindrade i åldern 25–64 år bor i en lägenhet, som inte är tillgänglig med rullstol, vilket kan uppfattas som en hög siffra.

Boverket – sektorsansvarig myndighet

Boverket har arbetat mycket med tillgänglighet under senare år, bl.a. till följd av sitt sektorsansvar för handikappolitiken. Inom ramen för sitt sektorsansvar redovisade Boverket år 2002 förslag till etappmål, vilka reviderades år 2004. Boverkets etappmål omfattar bl.a. information och kommunikation om tillgänglighet, stödande av kommunerna i deras arbete med att ta fram tillgänglighetsanalyser, fungerande hantering av bostadsanpassningsbidraget och ökad dialog med utbildningar som har betydelse för den byggda miljön. Boverket har tagit fram en handlingsplan för etappmålen och arbetar fortlöpande enligt planerna. Handikappombudsmannen (HO) anser att Boverkets informationsinsatser kring tillgänglighet är av största vikt. HO ser även positivt på att Boverket löpande ser över sina etappmål. Boverket deltar på både ISO-, CEN- och nationell nivå. Boverkets etappmål redovisas i bilaga 1.

Exempel på övriga tillgänglighetsfrämjande åtgärder som Boverket har vidtagit är att verket anordnar konferenser och tar fram informationsmaterial om tillgänglighet. Bl.a. anordnade verket ett seminarium vid Plan- och Byggdagarna år 2004 och konferensserien En stad för alla år 2005. Vidare medverkar Boverket löpande vid fortbildning om tillgänglighet för personer som på olika sätt är involverade i plan- och byggprocessen samt för tillgänglighetskonsulter. Fokus vid kurserna är lagstiftning och dess intentioner, för att ge aktörerna redskap att hävda tillgänglighetsintressen i sina respektive roller. Det finns även ett löpande samarbete med olika organisationer och Boverket deltar i ett flertal expertgrupper och råd inom tillgänglighetsområdet hos andra myndigheter. Ett centralt område är standardiseringsarbete som rör tillgänglighet.

Enkelt avhjälpna hinder

Många av de fysiska hinder som finns i samhället är enkla att undanröja, t.ex. mindre nivåskillnader och trottoarkanter. Riksdagen har därför efter förslag från regeringen beslutat om ändringar i 17 kap. 21a § plan- och bygglagen (1987:10; PBL). Där fastslås att enkelt avhjälpna hinder mot tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga skall undanröjas i befintliga lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser (prop. 2000/01:48). Dessa bestämmelser i plan- och bygglagen började gälla den 1 juli 2001. Regeringens mål är att dessa hinder skall vara undanröjda senast år 2010. Boverket fick i uppdrag att skriva tillämpningsföreskrifter. Det skedde genom ändring i 17 kap. 22 § i plan- och bygglagen och 5 § i plan- och byggförordningen (1987:383), som gav Boverket rätt att utfärda föreskrifter med mer preciserade krav om användbarhet i samband med att allmänna platser eller områden för andra anläggningar än byggnader ställs i ordning eller ändras. Boverket gavs även rätt att utfärda föreskrifter som innebär att enkelt avhjälpna hinder för tillgänglighet skall undanröjas i vissa befintliga miljöer. Det gäller lokaler dit allmänheten har tillträde och allmänna platser. Föreskrifterna trädde i kraft den 1 december 2003 (BFS

2003:19 HIN 1). Den 15 september 2005 redovisade Boverket en uppföljning av föreskrifterna till regeringen. Skr. 2005/06:110

Riksdagen beslutade samtidigt om en ändring i 3 kap. 18 § plan- och bygglagen (1987:10; PBL). Boverket får med stöd av 6 § i plan- och byggförordningen (1987:383) utfärda föreskrifter om användbarhet i samband med att allmänna platser eller områden för andra anläggningar än byggnader ställs i ordning. Boverket har arbetat fram sådana tillämpningsföreskrifter. Dessa trädde i kraft den 1 oktober 2004 (BFS 2004:15 ALM 1).

Utvärdering av formerna för samråd med handikapporganisationerna

År 2000 gav regeringen Boverket i uppdrag att bl.a. utreda förutsättningarna för att förbättra de lokala handikapporganisationernas möjligheter till insyn och samråd i plan- och byggärenden. Uppdraget redovisades ett år senare. Boverket menar att en förutsättning för att förbättra handikapporganisationernas insyn och samråd är att det råder ett bra samråds klimat, att diskussionerna präglas av kreativitet och att alla inblandande i processen får ökad kunskap. Å ena sidan behöver handikapporganisationerna ofta fördjupade kunskaper om ritningsläsning och regelsystemet. Å andra sidan behöver byggnadsnämndens tjänstemän ofta fördjupade kunskaper om funktionshinder och en ökad insikt om vad som gör en miljö tillgänglig respektive otillgänglig.

Formerna för samråd skiljer sig åt mellan olika delar av plan- och byggprocessen. För ett bra resultat menar Boverket vidare att det är viktigt att handikapporganisationernas synpunkter inkommer vid rätt tillfälle i processen. Boverket föreslår även att regeringen överväger om handikapporganisationer i vissa situationer skall få rätt att överklaga detaljplaner och områdesbestämmelser. Regeringen har omhändertagit den synpunkten i direktiven till PBL-kommittén, där det bl.a. anges att en viktig fråga som bör belysas av kommittén är hur olika intresseorganisationer, såsom handikapporganisationer, kan ges ett ökat inflytande i plan- och byggprocessen. (Se mer om PBL-kommitténs betänkande nedan.) Vad gäller sanktionssystem anser Boverket att de bestämmelser som redan finns i PBL i princip är tillräckliga. Problemet är snarare att bestämmelserna inte tillämpas i den utsträckning som det är möjligt, vilket ger byggherrarna fel signaler.

Bidrag till hissinstallationer

Under år 2004 avsattes i vårpropositionen 30 miljoner kronor till ett så kallat hissbidrag. Syftet med hissbidraget var främst att stimulera hissinstallation i befintliga flerfamiljshus och därmed öka tillgängligheten för alla, även om äldre och rörelsehindrade förmodligen är de som påverkas mest av att inte ha tillgång till hiss. Bidrag gavs för installation av hiss eller annan lyftanordning i flerbostadshus i samband med underhåll, om-, till- eller påbyggnad av hus som har minst tre våningar när bidraget betalas ut. Bidrag lämnades med ett belopp som motsvarade en fjärdedel av kostnaden för installationen, dock högst med 250 000 kronor. En förutsättning för att få del av bidraget var att andra nödvändiga åtgärder för

att förbättra tillgängligheten genomfördes. Bidraget har gett ett tillskott av 133 hissar som i sin tur betjänar 1 572 lägenheter. Skr. 2005/06:110

Översyn av plan- och bygglagen

På regeringens initiativ tillsattes år 2002 en kommitté för att se över PBL (dir. 2002:97). I översynen ingår tillgänglighetsfrågan. I direktiven till PBL-kommittén anges bl.a. att en viktig fråga som bör belysas av kommittén är hur olika intresseorganisationer, såsom handikapporganisationer, kan ges ett ökat inflytande i plan- och byggprocessen. Frågan om vilka som skall höras före beslut och vilka som skall kunna överklaga beslut enligt PBL ingår också i översynen. Direktiven anger även att kommittén skall överväga och redovisa hur målen för den nationella handikappolitiken beaktas i plan- och byggprocessen. Kommittén presenterade sitt betänkande *Får jag lov? Om planering och byggande* (SOU 2005:77) den 27 september 2005. Betänkandet har remissbehandlats och bereds nu inom Regeringskansliet.

Stadsutveckling

Boverket fick i maj 2005 i uppdrag av regeringen att göra en sammanställning av information om vissa bostads- och tätortsområden samt göra bedömningar om vad som krävs för att möta den fortgående urbaniseringen i Sverige utifrån en samlad politik för ett hållbart samhällsbyggande. I september 2005 redovisade Boverket uppdraget och identifierade då fem kärnfrågor för en förnyelse av storskaliga boendemiljöer. En av dessa fem kärnfrågor är anpassning av bostäder och boendemiljöer vari framsynt tillgänglighetsanpassning ingår. Boverket menar att en viktig fråga framöver blir hur befintliga bostäder och boendemiljöer skall kunna anpassas för att möta nya krav och behov hos de boende. Mot bakgrund av den successivt allt äldre befolkningen framstår tillgänglighetsfrågorna som centrala, men det handlar även om att genomföra underhåll och modernisering av det befintliga beståndet. Rapporten bereds nu inom Regeringskansliet.

Länsstyrelsernas tillgänglighetsarbete

Länsstyrelserna fick år 2005 i uppgift att redovisa hur myndigheten inom ramen för det ordinarie arbetet kan medverka till att samhället blir tillgängligare.

Av redovisningarna framkommer att länsstyrelserna i ökad utsträckning arbetar med tillgänglighet. Flertalet länsstyrelser har under år 2005 tillsammans med Boverket arbetat med enkelt avhjälpta hinder i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser. I handläggningen av statliga stöd finns det stora möjligheter att bevaka att byggnaderna uppfyller samhällets krav på tillgänglighet. Det gäller t.ex. att granska ansökningar om bidrag för byggande av bostäder och att kontakta byggherre och kommunen. I handläggning av planärenden där länsstyrelsen yttrar sig i olika planskeden är tillgänglighet en viktig aspekt att väga in.

Erfarenheter visar att det är viktigt att tillgänglighetsfrågorna beaktas i planeringsprocessen. Det krävs agerande både från kommun och från länsstyrelse. Kommunen arbetar i dag med att beakta tillgänglighetsfrågorna vid framtagande av detaljplan, fördjupad översiktsplan och översiktsplan. Länsstyrelsen granskar i samband med samråd och utställning att det genomförs. Vissa länsstyrelser har i samverkan med berörda myndigheter och organisationer genomfört seminarium om tillgänglighet i byggnader och den fysiska miljön i syfte att höja kunskaperna hos kommuner m.fl. på området. Ett område som särskilt uppmärksammas är att man vid prövning av statliga subventioner beaktar att god tillgänglighet uppnås i byggprojekten.

Natur- och kulturmiljön är områden som flera länsstyrelser ägnat särskild uppmärksamhet. Det handlar om insatser att öka tillgängligheten i skyddsvärda natur- och kulturområden. Exempel på åtgärder är inventeringar, utställningar, strategier och särskilda anpassningsåtgärder som ramper, toaletter och andra justeringar. Vissa länsstyrelser arbetar i projektform i samverkan med näringslivet och handikapprörelsen. Någon länsstyrelse har exemplifierat att man har beaktat olika grupper i samhället vid framtagande av program för skydd mot olyckor.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Det arbete som har genomförts inom bostäder och fysisk miljö för att förbättra tillgängligheten är viktiga steg i rätt riktning. Fortfarande kvarstår dock arbete. För att nå målet att alla enkelt avhjälpta hinder bör vara undanröjda till år 2010 krävs framför allt ökad kunskap hos fastighetsägarna som skall åtgärda hindren. Därmed fordras fortsatta informationsinsatser. Vidare kan det konstateras att det ofta är både enklare och billigare att planera tillgängligt från början än att skapa särlosningar i efterhand och därför är det viktigt att "tillgänglighets-tänket" finns med tidigt i plan- och byggprocessen. Samtidigt är en majoritet av de bostäder vi kommer att bo i om 100 år redan byggda. Därmed är det viktigt att tillgängligheten förbättras i befintliga bostäder och boendemiljöer.

Översyn av bostadsförsörjning

Regeringen tillsatte i maj 2005 en interdepartemental arbetsgrupp med uppdrag att "...se över vilka åtgärder som krävs för att göra lagen (2000:1383) om kommunernas bostadsförsörjningsansvar tydlig för kommunerna om ansvarets innebörd samt stärka kommunernas möjligheter för att effektivt och ändamålsenligt fullgöra sitt ansvar för en fungerande bostadsförsörjning på jämlika och rättvisa villkor för alla invånare." Arbetsgruppens arbete skall bl.a. resultera i åtgärder som leder till att kommunerna har och lever upp till sitt bostadsförsörjningsansvar som skall vara baserad på kunskap om bostadsbehoven hos olika grupper av invånare i kommunen, bl.a. unga, gamla och hemlösa; alla skall kunna söka och få en bostad på rättvisa och jämlika villkor; medborgarna skall känna till var, hur och på vilka grunder de kan söka såväl privata som kommunala bostäder i kommunen samt att ingen diskriminering förekommer när man söker en bostad. Resultatet av arbetsgruppens arbete

presenteras i form av en departementspromemoria (Ds) som kommer att skickas ut på remiss under våren 2006. Skr. 2005/06:110

Proposition med anledning av genomförd översyn av plan- och bygglagen

På regeringens initiativ har en översyn av plan- och bygglagen (PBL) genomförts av den så kallade PBL-kommittén. Som nämndes ovan ingick tillgänglighetsfrågan i översynen. PBL-kommittén presenterade sitt betänkande den 27 september 2005 (SOU 2005:77) och det bereds nu inom Regeringskansliet. I betänkandet finns ett avsnitt om tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionshinder. Regeringen avser att återkomma med en proposition med eventuella förslag med anledning av betänkandet.

Boverkets fortsatta arbete

Boverket arbetar med att se över befintliga byggregler i avseende att göra dem tydligare och mer verifierbara. Som en del i denna översyn ingår de kapitel som rör tillgänglighet.

I Boverkets regleringsbrev för år 2006 ger regeringen verket i uppdrag att fortsätta informationsinsatserna i syfte att öka kännedomen hos fastighetsägare och andra viktiga aktörer om reglerna för undanröjande av enkelt avhjälpna hinder för förbättrad tillgänglighet. Informationen skall medverka till att målet om att alla enkelt avhjälpna hinder är undanröjda till år 2010, skall kunna uppnås. Boverket skall till regeringen redovisa vilka åtgärder som verket har vidtagit senast den 15 september 2006.

Länsstyrelsernas fortsatta arbete

Länsstyrelserna har en viktig och central roll i arbetet för att åstadkomma tillgänglighet i samhället. Länsstyrelsernas redovisning av hur man kan arbeta visar på stora möjligheter att i olika sammanhang informera om vikten av att den fysiska miljön och bostäder är tillgängliga för flickor och pojkar samt kvinnor och män med funktionshinder. För år 2006 har regeringen därför som ett mål i regleringsbrevet angett att länsstyrelserna tillsammans med andra aktörer skall verka för att samhället blir tillgängligare för alla. Länsstyrelserna skall redovisa på vilket sätt detta har skett i det fysiska planeringsarbetet, vid samrådsprocesser, i tillsynsarbetet enligt PBL, i arbetet med statligt bostadsstöd, vid insatser i förvaltandet av naturreservat m.m. i tillståndsgivning till enskilt verksamhet enligt socialtjänstlagen (2001:453; SoL) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), samt i övrig tillsyn. Under år 2006 skall länsstyrelserna, enligt regleringsbrevet, särskilt rikta in tillsynen på tillämpningen av Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder.

Statens räddningsverk har till uppgift att verka för ett säkrare samhälle. Verket sprider kunskap och arbetar med föreskrifter, råd och stöd för att minska antalet olyckor och deras effekter. Personer med funktionshinder är ofta mer utsatta än andra i befolkningen i samband med svåra kriser och olyckor. I studier som gjorts vid Väg- och trafikforskningsinstitutet visas t.ex. att människor med olika typer av funktionshinder oftare drabbas av olyckor. Döva och hörselskadade nås inte av information om att olyckor har inträffat eller får information om hur man skall agera. Synskadade och rörelsehindrade har svårigheter att på egen hand förflytta sig. Möjligheterna att i krissituationer kunna ta sig ur en byggnad är därför betydligt sämre än för andra grupper i samhället. Det finns mycket som tyder på att kunskaperna om personer med funktionshinder i nödsituationer är bristfällig och att människor med funktionshinder har betydligt större risknivå än övriga befolkningen vid olyckor och kris-situationer. Mot bakgrund av detta har Räddningsverket i regleringsbrevet för år 2006 fått i uppdrag att, inom ramen för sitt ansvarsområde, redovisa kunskapsläget samt lämna förslag till åtgärder när det gäller evakuering i nödsituationer av personer med funktionshinder.

5.4 Demokrati och mänskliga rättigheter

Sammanfattning och slutsats: En rad insatser har gjorts för att underlätta för personer med funktionshinder att delta i allmänna val. Även insatser för att förbättra möjligheterna för personer med funktionshinder att kunna delta som förtroendevald har genomförts. Ytterligare satsningar för att stärka möjligheten till politisk delaktighet kommer att genomföras. I regeringens skrivelse En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95) lyfts frågor om diskriminering på grund av funktionshinder och andra frågor om funktionshindrades mänskliga rättigheter fram.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Vallokaler bör vara tillgängliga för personer med funktionshinder.

Personer med funktionshinder bör ges bättre förutsättningar att delta i utformandet av den kommunala demokratin.

Lägesbeskrivning

Det finns ett inbördes beroendeförhållande mellan demokrati och mänskliga rättigheter. Demokrati förutsätter mänskliga rättigheter samtidigt som de mänskliga rättigheterna stärks av en demokrati baserad på ett brett medborgerligt deltagande. I propositionen Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80) slog regeringen också fast att den svenska demokratin bör kännetecknas av ett brett medborgerligt deltagande inom ramen för den representativa demokratin. Ett av de fyra målen för rege-

ringens demokratipolitik är att medborgarnas möjligheter att påverka den politiska processen skall bli mer jämlika än de är i dag.

Utgångspunkten för regeringens arbete med att skydda och främja de mänskliga rättigheterna på nationell nivå är de åtaganden som Sverige gjort genom att ansluta sig till internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter. Centrala principer i arbetet för de mänskliga rättigheterna är universalitet, odelbarhet och likabehandling. Enligt principen om likabehandling skall de mänskliga rättigheterna tillerkännas alla utan diskriminerande åtskillnad på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Enligt Handikappombudsmannen (HO) blir många människor med funktionshinder i dag utestängda på grund av att stora delar av samhället är otillgängliga för dem. En majoritet av anmälningarna till HO handlar om att människor känner sig diskriminerade på grund av bristande tillgänglighet. Lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering som bl.a. omfattar varor, tjänster och bostäder, innehåller i dag förbud mot diskriminering på grund av funktionshinder, men däremot inget förbud mot diskriminering på grund av bristande tillgänglighet. Förbud mot diskriminering på grund av funktionshinder finns även inom arbetslivet och högskolan [lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av funktionshinder samt lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan].

Regeringen har funnit att det saknas en samlad bild av i vilken utsträckning det finns skillnader i bemötandet av människor i politiken som kan härledas till ålder, kön, funktionshinder, etnisk eller religiös tillhörighet eller sexuell läggning och som kan vara ett uttryck för diskriminering. Med anledning av detta gav regeringen Uppsala universitet i uppdrag att sammanställa kunskap om och analysera de strukturella hinder som förtroendevalda i kommuner, landsting och i de politiska partierna kan möta. Uppdraget redovisades i september 2005 genom rapporten *Diskriminering i politiken* (Ju 2004/11656/D).

Studien visar att kunskapen är bristfällig om situationen för förtroendevalda med funktionshinder. Det saknas nästan helt kunskap om hur väl representerade kvinnor och män med funktionshinder är bland de förtroendevalda. Eftersom det saknas uppgifter om hur många personer med funktionshinder det finns bland partimedlemmar, nominerade och valda politiker går det inte heller att säga något om och i så fall var i nomineringsprocessen flertalet personer med funktionshinder faller bort.

En viktig del i demokratin är att rösta. För att det ska fungera för människor med funktionshinder måste vallokaler och röstningsförfarandet vara tillgängliga. För personer med intellektuella funktionshinder är det viktigt att informationen är utformad så att man förstår den demokratiska processen; om hur och varför man röstar.

Genomförda åtgärder

Tillgänglighet till vallokaler och röstningslokaler

Genom en ändring år 2002 av den dåvarande vallagen (1997:157) skärptes kraven på kommunerna att tillhandahålla vallokaler som är anpassade

för väljare med funktionshinder (prop. 2001/02:53). Genom den nya vallagen (2005:837), som trädde i kraft den 1 januari 2006, skärps kraven ytterligare. Lagen innebär att kommunerna skall se till att det finns lämpliga lokaler som kan användas som vallokaler och röstningslokaler och som i fråga om lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ger väljarna goda möjligheter att rösta på valdagen. Om en kommun anser att det av särskilda skäl finns behov av att använda en lokal som inte uppfyller kravet på tillgänglighet, skall saken underställas länsstyrelsen.

Elektronisk röstning

Från bl.a. Synskadades Riksförbund har framförts att elektroniska förfaranden (exempelvis röststyrd röstning) skulle kunna vara en ny metod för att underlätta synskadades röstning på egen hand. Detta gäller framför allt möjligheten till personröstning som i dag inte kan göras utan att den synskadade får hjälp av någon annan. Sverige har inte infört någon elektronisk röstning i samband med allmänna val. Frågan har behandlats av 2003 års vallagskommitté. Kommittén lade av säkerhets- och integritets-skäl inte fram något förslag som gör det möjligt att rösta elektroniskt, men förordade att försök bör genomföras exempelvis i samband med lokala folkomröstningar.

I propositionen Ny vallag (prop. 2004/05:163) gjorde regeringen bedömningen att det ännu inte finns något underlag för att införa möjligheter till elektroniska röstningsförfaranden vid allmänna val. Frågan om att införa sådana förfaranden bör anstå till dess det finns tillräckliga erfarenheter från lokala rådslag eller liknande. En given utgångspunkt för den fortsatta processen måste vara att säkerheten blir minst lika hög som vid traditionella val och att det inte finns någon risk för att valhemligheten äventyras. Riksdagen gjorde inte någon annan bedömning än regeringen i detta avseende (bet. 2005/06:KU9, rskr, 2005/06:33).

Valmyndighetens informationsinsatser

Valmyndigheten genomför inför alla val särskilda informationsinsatser för synskadade och andra som har svårt att läsa normal text. Inför valet till Europaparlamentet år 2004 innefattade insatserna:

- Inläsning av informationen i tabloidtidningen "Bra att veta om Europaparlamentsvalet 2004" på kassett. Denna distribuerades i en direktadresserad försändelse till drygt nio tusen synskadade och fem tusen dyslektiker och fanns att lyssna till i ca två tusen bibliotek runt om i landet.
- Ovan nämnda information fanns också att lyssna till som ljudfil via Valmyndighetens hemsida.
- Informationen i tidningen Bra att veta om valet till Europaparlamentet 2004 framställdes i en broschyr på lättläst svenska och skickades ut till de ca fem tusen adressater som Stiftelsen för Lättläst har i sina register.
- Ett speciellt "paket" togs fram för synskadade som kan läsa punktskrift. Detta paket innehöll material som gjorde det möjligt för synskadade att rösta utan hjälp. Paketet distribuerades direkt

till de knappt 600 personer som anmält till Synskadades Riksförbund (SRF) att de kan läsa punktskrift.

- En annons infördes i SRF:s tidskrift Perspektiv om att både kassett och punktskriftsmaterial kunde beställas direkt från Valmyndigheten.
- Valmyndighetens hemsida tillhandahöll en länk till en assistanstjänst, där man per telefon kunde få text uppläst direkt från hemsidan.

Valmyndigheten har en kontinuerlig dialog med SRF om vilka informationsinsatser som behövs och vilka media som är bäst att använda för att nå ut med informationen.

Att kunna delta som förtroendevald

Förtroendevalda med funktionshinder hindras ofta från att kunna utföra sina uppdrag på grund av olika hinder. Samtidigt finns inte alltid tillräcklig kunskap om och förståelse för de behov av tillgänglighet och hjälpmedel som personer med funktionshinder har för att kunna medverka. I propositionen Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80) föreslog regeringen en ändring i kommunallagen som innebär att kommuner och landsting skall verka för att förtroendevalda med funktionshinder kan delta i handläggningen av ärenden på samma sätt som andra förtroendevalda. Regeringen föreslog också att förtroendevalda med funktionshinder skall ha rätt till skälig ersättning för resekostnader som uppkommer när de fullgör sina uppdrag. Lagändringar trädde i kraft den 1 juli 2002.

Regeringen har gett en forskare vid Juridiska institutionen vid Uppsala universitet i uppdrag att utvärdera tillämpningen av de nya bestämmelserna om ersättning i kommunallagen. Uppdraget avrapporterades i mars 2004 genom rapporten Förtroendevaldas rätt till ersättning enligt kommunallagen – en utvärdering av genomförandet (Ju2003/10284/D). Enligt utvärderingen tillämpas bestämmelserna om ekonomisk ersättning av majoriteten av kommunerna i undersökningen vilket tyder på att de förtroendevaldas villkor förbättrats i detta avseende. Bl.a. har de flesta kommuner särskilda regler för rätt till ersättning för resekostnader för funktionshindrade. Regeringen avser att fortsatt följa kommuners och landstings tillämpning av de nuvarande ersättningsbestämmelserna.

I december 2003 beslutade regeringen om en översyn av tecken- och språkets ställning (dir. 2003:169). Enligt uppdraget skall utredaren bl.a. följa upp hur ändringen i kommunallagen, beträffande förtroendevalda med funktionshinder och deras möjligheter att kunna delta i handläggningen av ärenden på samma sätt som andra förtroendevalda, har tillämpats för döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade. Uppdraget skall rapporteras senast under våren 2006.

Bättre möjligheter att kunna delta i politisk verksamhet

I februari 2002 fick en arbetsgrupp inom Regeringskansliet till uppgift att följa och främja utvecklingen av den politiska processen med stöd av IT. Arbetsgruppen leddes av Justitiedepartementet och i uppdraget ingick

bl.a. att diskutera och lämna förslag om hur personer med funktionshinder kan få ökad tillgänglighet till IT för det politiska arbetet. I den strategi för att minska de digitala klyftorna som överlämnades till demokratiministern i december 2004 (Ju2002:E) fanns flera förslag till åtgärder för att öka funktionshindrades tillgång till den information som finns på Internet. Bl.a. föreslogs ett särskilt ekonomiskt stöd till personer med funktionshinder som är beroende av bredband för att få tillgång till Internet. Likaså föreslog arbetsgruppen att de internationella riktlinjer för tillgänglighet till offentliga webbplatser för människor med funktionshinder (Web Accessibility Initiative, WAI), som EU-länderna har enats om, också bör följas av kommuner och landsting/regioner. Arbetsgruppen betonade också vikten av att offentliga webbplatser måste innehålla lättläst material för personer som behöver ta del av information i sådan form.

Regeringens IT-politiska strategigrupp, som arbetar rådgivande och pådrivande när det gäller IT-politiska frågor, har som ett av sina fokusområden valt Demokrati och digitala klyftor. I maj 2005 hölls ett rundabordssamtal med temat "Informationsteknologins roll för ökad tillgänglighet och delaktighet", där ett antal inbjudna personer förde en dialog kring funktionshinder, äldre, kulturell och språklig bakgrund etc.

Diskrimineringskommittén

Regeringen beslutade om direktiv till en parlamentarisk kommitté i januari 2002, Diskrimineringskommittén, med uppdrag att överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden (dir. 2002:11 samt tilläggsdirektiv 2003:69 och 2005:8). Kommittén har även, utifrån sina ställningstaganden ifråga om utformningen av en framtida diskrimineringslagstiftning, sett över uppgifter och ansvarsområden för bl.a. Handikappombudsmannen. Den har vidare övervägt möjligheterna att slå samman några eller samtliga av ombudsmännen mot diskriminering till en institution eller att samordna dem på något annat sätt.

Kommittén har även övervägt om sådana regler skall införas på de områden som omfattas av EG direktivet (2000/78/EG) om inrättandet av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet, men inte av lagen (1999:132) om diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder. Vidare har kommittén analyserat vilka former av missgynnande på grund av bristande tillgänglighet ett generellt diskrimineringsförbud skall omfatta, och vem som i olika situationer skall bära ansvaret för olika hinder eller brister i detta hänseende. Utgångspunkten för kommitténs arbete har varit att det skall finnas utrymme för att i varje enskilt fall göra en bedömning av vad som kan anses skäligt. Kommittén lämnade sitt slutbetänkande En sammanhållen diskrimineringslagstiftning (SOU 2006:22) i februari 2006. I betänkandet föreslås bl.a. att för den som omfattas av diskrimineringsförbuden, skall underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet anses som diskriminering.

Sverige har genom internationella överenskommelser åtagit sig att förverkliga de mänskliga rättigheterna. Principen om likabehandling är grundläggande för de mänskliga rättigheterna och regeringen betraktar därför frågor om diskriminering av människor med funktionshinder, liksom om funktionshindrades rättigheter i stort, som frågor om mänskliga rättigheter.

Att funktionshindrades rättigheter är en fråga om mänskliga rättigheter betonas inte bara i förevarande handlingsplan utan även genom regeringens skrivelse – En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95), som regeringen har lagt fram i mars 2006. Den första handlingsplanen på detta område – En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna (skr. 2001/02:83) avsåg perioden 2002–2004. Den behandlade en rad rättighetsfrågor, däribland frågor om funktionshindrades rättigheter. Bland annat behandlades frågor om domstolstrots och frågor om politiskt deltagande för personer med funktionshinder. Ny lagstiftning som berör båda dessa områden har sedermera införts.

I utvärderingen av den första handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna framfördes att det, vad avser funktionshindrades rättigheter, är särskilt viktigt att kopplingar görs till de internationella instrumenten för mänskliga rättigheter för att markera att handikappolitiken handlar om rättigheter, inte välgörenhet. Som exempel nämndes att FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter stipulerar allas rätt att få rösta och bli valda i allmänna val (artikel 25). Det är därför både en fråga om mänskliga rättigheter och en demokratifråga att förtroendevalda med funktionshinder kan delta i överläggningarna i t.ex. kommuner och landsting. Vidare framförde utvärderaren att regeringen bör överväga hur information om mänskliga rättigheter bättre kan spridas på olika språk, inklusive lätt svenska, teckenspråk och punktskrift.

Barnpolitiken

Målet för barnpolitiken är att barn och unga skall respekteras, ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande. Till grund för regeringens barnpolitik ligger en av riksdagen godkänd strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige (prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr. 1998/99:171). Under den senaste sexårsperioden har regeringens arbete med barnkonventionen huvudsakligen bedrivits utifrån denna strategi. Strategin har vidareutvecklats i flera skrivelser till riksdagen: Barn här och nu, redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter (skr. 1999/2000:137), Barnpolitiken – arbetet med strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter (skr. 2001/02:166) samt Utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter (skr. 2003/04:47). Regeringen avser att under våren 2006 återkomma med en ny redovisning av insatser, resultat, samt framtida inriktning av barnpolitiken.

Barnpolitiken verkar för att på ett strategiskt plan initiera, driva på och samordna processer med målsättningen att de rättigheter som uttrycks i

barnkonventionen skall genomsyra alla delar av regeringens politik och få genomslag på alla nivåer i samhället och i samtliga verksamheter där barn och unga berörs. En av utgångspunkterna för regeringens barnpolitik är att alla barn skall ha lika rättigheter och möjligheter. Inget barn får diskrimineras på grund av sitt funktionshinder. Barn och unga med funktionshinder har rätt att delta, få inflytande och bestämma över sin livssituation på samma villkor som andra barn och unga.

Funktionshinder utgör en otillåten diskrimineringsgrund i artikel 2 i barnkonventionen. Artikel 23 befäster ytterligare den rätt som tillkommer varje barn med funktionshinder att komma i åtnjutande av de rättigheter som stadgas i barnkonventionen och erkänner barnets rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör hans eller hennes aktiva deltagande i samhället.

Samtidigt som samhället i många avseenden har blivit bättre för barn och unga med funktionshinder är det fortfarande så att de är relativt osynliga i samhället. Barnombudsmannen pekade i årsrapporten år 2002, Många syns inte men finns ändå, på vikten av att samordna insatserna för barn och unga med funktionshinder. Barnombudsmannen har även i sin rapport år 2004 Älskar, älskar inte pekat på flera förbättringsområden.

Ungdomspolitikerna berör samtliga ungdomar

I september 2004 lade regeringen den ungdomspolitiska propositionen Makt att bestämma – rätt till välfärd (prop. 2004/05:2). Den nationella ungdomspolitikerna vilar på fyra perspektiv som skall utgöra utgångspunkten för all offentlig verksamhet för ungdomar. Dessa är resurs-, rättighets-, självständighets- och mångfaldsperspektivet. Särskilt det sista perspektivet understryker att det i samordning, styrning och uppföljning av offentliga insatser måste beaktas att ungdomsgruppen är heterogen. All offentlig verksamhet för ungdomar bör bejaka mångfalden och sträva efter lika rättigheter och möjligheter för alla, oavsett kön, etnicitet, funktionshinder, kulturell eller socioekonomisk bakgrund, ålder, bostadsort eller sexuell läggning.

Inom ramen för statsbidraget till ungdomsorganisationer fördelar Ungdomsstyrelsen på regeringens uppdrag årligen medel bl.a. till organisationer för unga funktionshindrade. Även en del av överskottet från AB Svenska Spel tilldelas dessa organisationer. Syftet med bidragen är att stärka ungdomars självständighet och demokratiska engagemang.

Europeiska Handikappåret år 2003 i EU:s regi lyfte fram handikappfrågorna i hela Europa. Ungdomsstyrelsen uppmärksammade det europeiska handikappåret genom att prioritera projekt inom EU-programmet Ungdom, som uppmärksammade temat "funktionshinder" eller gav ungdomar med funktionshinder chansen till internationella erfarenheter.

En viktig del i ungdomspolitikerna är att följa utvecklingen av ungdomars levnadsvillkor. För att göra uppföljningar möjliga har regeringen gett en rad myndigheter i uppdrag att utifrån mätbara indikatorer belysa ungdomars levnadsvillkor avseende relevanta politikområdesmål. Processen bör integreras i myndigheternas årsredovisningscykel så att den därigenom blir en del av den ordinarie statliga budgetprocessen. De myndigheter, för vilka det är möjligt och relevant, skall beakta ett mång-

faldsperspektiv. Det innebär bl.a. att situationen för ungdomar med funktionshinder skall belysas. För år 2006 har följande myndigheter fått uppdraget: Centrala studiestödsnämnden, Högskoleverket, Statens kulturråd, Skolverket, Riksidrottsförbundet, Boverket, NUTEK, ITPS, Ungdomsstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut, Socialstyrelsen, Försäkringskassan, Arbetsmiljöverket, Arbetsmarknadsverket, Integrationsverket, Valmyndigheten samt Skatteverket.

Våld mot funktionshindrade

Att ha ett funktionshinder kan innebära att man i många situationer är beroende av andra människors hjälp. Beroendet kan leda till kränkningar, ibland av obetänksamhet och brist på inlevelse, men det förekommer också medvetna kränkningar och övergrepp av personer som utnyttjar människors utsatthet och beroende. Både män, kvinnor och barn råkar ut för våldet. Samtidigt finns svårigheter att bli trodd och vid vissa funktionshinder även att kunna beskriva vad som har hänt.

Kunskapen om våld och sexuella övergrepp mot personer med funktionshinder är idag otillräckliga. Brott som riktas mot personer med funktionshinder syns ofta inte i svensk statistik. Regeringen avser därför att under 2006 ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att, i samråd med Handikappombudsmannen och Myndigheten för handikappolitisk samordning, kartlägga våld mot funktionshindrade. Syftet med uppdraget skall vara att ge ökad kunskap om problembilden avseende våld mot funktionshindrade. Uppdraget skall redovisas efter kön.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

En rad insatser har gjorts för att underlätta för väljare med funktionshinder att delta i allmänna val. Kraven på kommunerna, såsom ansvariga för röstmottagning i såväl vallokaler som röstningslokaler här i landet, kommer att skärpas ytterligare från och med 2006 års val. Det är regeringens bedömning att de nya reglerna kommer att leda till att kvarvarande hinder för funktionshindrade väljares tillgång till röstmottagningsställena successivt kommer att undanröjas.

Många människor som bor i Sverige i dag upplever maktlöshet och ett utanförskap i förhållande till de demokratiska processerna. Det kan bero på förekomsten av diskriminering, institutionella förhållanden, attityder eller fysiska och praktiska hinder som t.ex. otillgängliga möteslokaler för personer som är rörelsehindrade. Utanförskapet är inte bara ett problem för den som står utanför det är också ett problem för det demokratiska samhället. Regeringen avser därför att arbeta än mer för att minska utanförskapet och för att skapa ett ökat och mer jämlikt deltagande. I detta arbete ingår att synliggöra och motverka hinder som påverkar olika individers deltagande och därmed makt och inflytande. Inför 2006 års val avser regeringen att genomföra en demokratisatsning. Demokratisatsningen – som fått namnet Delaktiga Sverige – är ett åtgärdsprogram som syftar till att bekämpa utanförskap och att öka människors delaktighet i det svenska samhället. Inom ramen för Delaktiga Sverige kommer olika aktiviteter att genomföras under perioden 2006–2009.

Diskrimineringskommitténs arbete är en annan viktig insats som kommer att påverka den framtida utvecklingen.

Framtida satsningar för att ytterligare stärka funktionshindrades möjlighet till politisk delaktighet kommer att genomföras. Dessutom kommer den nya handlingsplanen för mänskliga rättigheter, som kommer att gälla 2006–2009, samt arbetet inom FN med att ta fram en ny konvention om funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna, att ge ökad genomslagskraft åt det handikappolitiska arbetet.

Åtgärder för att stärka möjligheterna till politiskt deltagande

I propositionen Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80) ansåg regeringen det som angeläget att kommuner och landsting så snart som möjligt vidtar åtgärder för att förbättra tillgängligheten till kommunala lokaler för politisk verksamhet. Att kunna medverka i politiska sammanträden på lika villkor, utan att hindras av fysiska och praktiska hinder, utgör ytterst en fråga om demokrati och kan ses som en rättighet för varje individ. Vidare aviserade regeringen i skrivelsen Demokratipolitik (skr. 2003/04:110) att särskilda medel skulle avsättas för åtgärder som stärker funktionshindrades möjligheter till politiskt deltagande. I enlighet med ovan och med utgångspunkt från bl.a. Uppsala universitets studie om diskriminering i politiken, avser regeringen att under år 2006 vidta åtgärder för att stärka möjligheterna till politiskt deltagande för personer med funktionshinder i alla åldrar bl.a. genom att öka kunskapen om tillgängligheten till den kommunala demokratins lokaler och om bemötande inom det politiska livet.

Uppdrag till Valmyndigheten i enlighet med regleringsbrevet för budgetåret 2006

Valmyndigheten skall i enlighet med regleringsbrevet för budgetåret 2006 bl.a. redovisa insatser och erfarenheter, i samband med 2006 års val, som relaterar till de skärpta kraven på tillgänglighet till vallokaler. Vidare skall myndigheten, i sin omvärldsbevakning avseende arbetet med att öka kunskapen om valförfarandet bland de röstberättigade samt om elektronisk röstning, särskilt lyfta fram konsekvenser för röstberättigade med funktionshinder.

En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009

Regeringen belyser funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna i skrivelsen En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95), som har överlämnats till riksdagen i mars 2006. Regeringens långsiktiga mål är full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Med detta avses att de mänskliga rättigheterna – medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella – inte får kränkas. Detta gäller på alla nivåer i samhället.

Handlingsplanen innehåller ett flertal åtgärder avsedda att stärka funktionshindrades rättigheter. Som ett led i genomförandet av handlingsplanen inrättar regeringen i mars 2006 också Delegationen för mänskliga

rättigheter i Sverige (dir. 2006:27). Delegationens uppdrag omfattar bl.a. att stödja statliga myndigheter, kommuner och landsting i arbetet med att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i verksamheten samt att utarbeta och genomföra strategier för ökad information och kunskap om de mänskliga rättigheterna hos olika målgrupper i samhället. Delegationen skall särskilt beakta vikten av att information om de mänskliga rättigheterna finns på olika språk, däribland de nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket samt är tillgänglig för människor med funktionshinder.

Rätten till skydd mot diskriminering generellt lyfts särskilt fram i handlingsplanen. Det framgår av den kartläggning som ligger till grund för handlingsplanen att diskriminering utgör det allvarligaste hindret för förverkligandet av de mänskliga rättigheterna på nationell nivå. Arbetet mot diskriminering utgör därför en högt prioriterad fråga för regeringen. För att betona att diskriminering påverkar förverkligandet av en rad mänskliga rättigheter behandlas frågan dels i ett särskilt avsnitt av skrivelsen, dels i avsnitten om de ekonomiska och sociala rättigheterna till arbete, bostad, hälsa och utbildning.

I samband med framtagandet av den andra nationella handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna har en konsultationsprocess genomförts med bl.a. ombudsmännen mot diskriminering, myndigheter, kommuner, enskilda organisationer och arbetsmarknadens parter. Även organisationer som företräder personer med funktionshinder har givits tillfälle att framföra sina synpunkter.

Det svenska teckenspråkets ställning

Det svenska teckenspråket är förutsättning för dövas kommunikation och är modersmål för cirka 10 000 personer i Sverige. Dessutom finns det ungefär lika många med hörselskada som är beroende av dövas teckenspråk och personer som är hörande men som inte kan tillgodogöra sig det talade eller skrivna språket och därför är beroende av dövas teckenspråk. För dessa är möjligheten att göra sig förstådd på teckenspråk en grundläggande förutsättning för tillgänglighet och delaktighet.

En utredare ser för närvarande över teckenspråkets ställning (dir. 2003:169, dir. 2005:100). I uppdraget ingår att göra en översyn av rätten och möjligheterna att använda teckenspråket i olika situationer, som utbildning, arbetslivet, kultur och media och vid samhällsservice. Utredaren skall också följa upp hur ändringen i kommunallagen den 1 juli 2002, som innebär att kommuner och landsting skall verka för att förtroendevalda med funktionshinder kan delta i handläggningen av ärenden på samma sätt som andra förtroendevalda, har tillämpats för dem som är beroende av det svenska teckenspråket för att göra sig förstådda. Uppdraget skall redovisas senast i april 2006.

Möjligheten att kommunicera är en av de grundläggande förutsättningarna för delaktighet i samhället och betydelsefullt ur ett demokratiperspektiv. I september 2005 fick Teckenspråksutredningen i tilläggsdirektiv (dir. 2005:100) i uppdrag att i sitt arbete även inkludera barn och vuxna som är hörande men som inte kan tillgodogöra sig det talade eller skrivna språket och därför är beroende av dövas teckenspråk för sin kommunikation. För personer med röst- tal- och språksvårigheter kan

landstingens taltjänst vara ett sätt att underlätta kommunikationen på samma sätt som tolktjänsten för dem som är beroende av teckenspråk för sin kommunikation. Taltjänsten utgörs av taltolkar som genom att träffa den talskadade lär sig hur hon eller han kommunicerar och sedan fungerar som stöd i kommunikationen. Landstingen har i en överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet 1990 om hjälpmedelsättningen åtagit sig att bygga ut taltjänsten. När ny verksamhet startas är det viktigt med ytterligare information och att ge verksamheten tid att bli känd. Regeringen förutsätter att landstingen fortsätter utbyggnaden för att öka delaktigheten i samhällslivet för personer med röst- tal- och språksvårigheter. Regeringen avser samtidigt följa hur taltjänsten fungerar för att få en bättre uppfattning om såväl behovet av som tillgången till taltjänst, inklusive behovet av taltjänst på andra språk än svenska.

Riksdagen har i december 2005 beslutat om nationella språkpolitiska mål (prop. 2005/06:2, bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89). Av dessa framgår att alla har rätt till språk, bl.a. att utveckla och bruka det egna modersmålet. Den nuvarande centrala statligt finansierade språkvården kommer därför fr.o.m. den 1 juli 2006 att förstärkas, samordnas och inordnas i myndigheten Språk- och folkminnesinstitutet. Språk- och folkminnesinstitutet har i december 2005 fått regeringens uppdrag att inordna språkvården i sin verksamhet och därmed inrätta en särskild funktion för vården av svenskt teckenspråk.

Barnrättsforum och samråd med barn och unga för barnkonventionen

I arbetet med att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter är dialogen och samarbetet med frivilligorganisationerna av stor betydelse. En delegation har inrättats som forum för dialog och erfarenhetsutbyte med de organisationer som kan bidra till konventionens efterlevnad. Handikapprörelsen har inbjudits att delta i delegationen.

Sedan tidigare förs även en dialog med barn och unga om barnrättsfrågor i socialministerns barnreferensgrupp. Regeringen avser att fortsätta denna dialog under perioden 2006–2009.

Handbok om genomförande av barnkonventionen

Regeringen har givit UNICEF Sverige i uppdrag att leda arbetet med ett projekt som har till syfte att ta fram en svensk handbok om genomförandet av FN:s barnkonvention. Ett syfte med denna handbok är att den skall vara till hjälp i uttolkningen av barnkonventionen i första hand för dem som har ett ansvar att omsätta konventionen i praktiken, såväl politiker som andra beslutsfattare och tjänstemän på olika nivåer men även för övriga intresserade. Ytterligare ett syfte är att skapa en samstämmighet kring uttolkningen av konventionen och vad som krävs för att leva upp till de åtaganden som Sverige har gjort i och med ratificeringen. Handboken kommer att avse samtliga av barnkonventionens artiklar, inklusive artiklarna 2 och 23 (icke-diskriminering och funktionshinder). I projektet kommer att ingå experter på frågor om mänskliga rättigheter, barnets rättigheter, personer med god kunskap om barns och ungas livsvillkor

5.5 Folkhälsopolitiken

Sammanfattning och slutsats: I oktober 2005 överlämnade Statens folkhälsoinstitut Folkhälsopolitisk rapport 2005 till regeringen. Rapporten är ett verktyg i arbetet för att nå det övergripande målet för den nationella folkhälsopolitiken att skapa samhällseliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela landets befolkning. Handikapperspektivet utgör en del i denna rapport. I rapporten redovisas utvecklingen av de viktigaste faktorerna som påverkar folkhälsan. Det konstateras exempelvis att personer med funktionshinder i många fall har sämre hälsa jämfört med befolkningen i sin helhet, men att graden av ohälsa skiljer sig åt beroende på funktionshinder.

Den folkhälsopolitiska rapporten kommer att utgöra underlag till en skrivelse om utvecklingen inom folkhälsopolitikens målområden som regeringen avser att lämna till riksdagen under våren 2006. En av de aspekter som kommer att behandlas i skrivelsen är utvecklingen av funktionshindrades hälsa. Regeringens bedömning är att folkhälsopolitikens fokus på de förhållanden i samhället som skapar hälsa eller ohälsa ger förutsättningar för att på ett systematiskt sätt uppmärksamma livsvillkoren för personer med funktionshinder inom olika samhällssektorer och därmed åtgärda de förhållanden som skapar ojämlikhet i hälsa.

Lägesbeskrivning

Att ha ett funktionshinder är inte liktydigt med att ha en försämrad hälsa, men Statistiska centralbyråns (SCB) studie Funktionshindrade 1988-1999 visade att personer med rörelsehinder hade en sämre självskattad hälsa än personer utan rörelsehinder. När det gäller det psykiska välbefinnandet så uppgav en högre andel av de rörelsehindrade att de känner trötthet, ångslan, oro eller ångest jämfört med övriga befolkningen.

Folkhälsopolitiken fokuserar dock inte på olika hälsotillstånd, utan på de förhållanden i samhället som skapar hälsa eller ohälsa – s.k. bestämningsfaktorer för hälsa. Hur funktionshindrades hälsa utvecklas i förhållande till övriga befolkningens, beror på hur olika bestämningsfaktorer för hälsa påverkar livsbetingelserna för denna grupp. Det handlar exempelvis om tillgång till arbete, utbildningsnivå och fysisk tillgänglighet liksom möjlighet till fysisk aktivitet och exponering för luftföroreningar och buller.

Utifrån tillgänglig statistik vet vi att personer med funktionshinder har en sämre anknytning till arbetsmarknaden och lägre utbildningsnivå jämfört med övriga befolkningen. En otillgänglig fysisk miljö försvårar möjligheten att få och bibehålla ett socialt nätverk, försvårar möjligheten till fysisk aktivitet liksom utgör en stressfaktor i vardagen – faktorer som har betydelse för en god hälsa. Luftkvalitet och ljudmiljö är andra bestäm-

ningsfaktorer av stor vikt för personer med luftvägssjukdomar och hörselnedsättning. Höga halter av luftföroreningar och allt bullrigare miljöer kan vara särskilt negativt för dessa grupper.

Studier visar vidare att unga förtidspensionärer och sjukbidragstagare har betydligt sämre levnadsförhållanden än deras jämnåriga i befolkningen. Särskilt påfallande är levnadsförhållandena för dem som har psykiska funktionshinder. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma barn och ungdomar i utsatta grupper (Statens folkhälsoinstituts Folkhälsopolitisk rapport 2005, S2005/7557/FH).

Även diskriminering kan ha betydelse för människors hälsa. Det visar resultaten av en forskningsgenomgång som presenteras i rapporten Särbehandlad och kränkt – en rapport om sambanden mellan diskriminering och hälsa (R 2005:49), som Statens folkhälsoinstitut har genomfört tillsammans med ombudsmännen (utom Barnombudsmannen). Studier har påvisat ett samband mellan bemötande, diskriminering och hälsa i form av självkänsla.

Genomförda åtgärder

Folkhälsopolitikens mål och målområden

I april 2003 antog riksdagen regeringens proposition Mål för folkhälsan (prop. 2002/03:35). Regeringens övergripande mål för den svenska folkhälsopolitiken är att skapa samhällliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela landets befolkning. Regeringens folkhälsopolitik förtydligar samhällets ansvar för människors hälsa genom att lyfta fram sambandet mellan samhällliga förutsättningar – som kan påverkas genom politiska beslut – och den sammantagna hälsoutvecklingen i befolkningen. Det handlar bl.a. om att skapa gynnsamma, samhällliga förutsättningar för personer med funktionshinder att uppnå en god hälsa.

Regeringen har formulerat elva målområden för de nationella ansträngningarna. För att ambitionerna med folkhälsopolitiken skall uppnås krävs betydande insatser som syftar till att förbättra villkoren för funktionshindrade, och flera av målområdena har därför en nära koppling till regeringens handikappolitik. Inom folkhälsopolitikens första målområde, ”Delaktighet och inflytande i samhället”, stadgas att regeringen skall lägga särskild vikt vid bl.a. ekonomiskt och socialt utsatta personers möjligheter till inflytande och delaktighet i samhället. Detta målområde ligger i linje med handikappolitikens mål. Även andra områden som behandlas i denna skrivelse utgör viktiga bestämningsfaktorer för hälsa och det finns således även en folkhälsodimension i dessa.

Fysisk aktivitet och rekreation

Många personer med funktionshinder är utestängda från olika former av fysisk aktivitet, vilket utifrån ett folkhälsoperspektiv innebär en betydande förlust av livskvalitet. Därför har regeringen framhållit personer med funktionshinder som en särskilt viktig målgrupp inom målområdet ”Ökad fysisk aktivitet”. I propositionen Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag (prop. 2004/05:150) lyfter regeringen bl.a. fram att möjligheten att vistas i natur- och kulturmiljö är en viktig del i arbetet för att

främja en god folkhälsa. Flickor och pojkar samt kvinnor och män med funktionshinder är dock ofta – på samma sätt som när det gäller fysisk aktivitet – utestängda från denna möjlighet att öka livskvaliteten. Även om tillgängligheten till naturområden har ökat under senare tid, genom till exempel anläggning av anpassade stigar i vissa naturområden, är den fortfarande låg.

Rökfria serveringsmiljöer

Den 1 juni 2005 trädde lagändringen om rökfria serveringsmiljöer i kraft. Regeringens utgångspunkter för lagändringen var arbetstagarens hälsa, ökad tillgänglighet för exempelvis allergiker, astmatiker eller personer med känsliga luftrör och slutligen skyddet av ungdomar. Regeringen konstaterade att lagändringen därför stämmer väl överens med FN:s standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet, liksom de nationella målen för handikappolitiken, där ett av delmålen är att skapa ett tillgängligt samhälle.

Lagändringen om rökfria serveringsmiljöer gäller alla restauranger och serveringsställen som i näringsverksamhet serverar mat eller dryck, och där möjlighet ges till förtäring på stället. Även de ställen som bedriver blandad verksamhet, som till exempel dansrestauranger, faller under bestämmelsen.

Nationell handlingsplan mot allergi

Arbetet med en nationell handlingsplan mot allergi har pågått inom Statens folkhälsoinstitut i samverkan med representanter för Astma- och allergiförbundet, Vårdalstiftelsen, Svenska Kommunförbundet och landstinget i Uppsala län. En första avrapportering av handlingsplanen gjordes i november 2002. Beslut fattades samma år att överföra en miljon kronor till Astma- och allergiförbundet för fortsatt genomförande av den nationella handlingsplanen under år 2003.

”Allergianpassad kommun” är ett projekt som särskilt inriktas på att bidra till långsiktighet och metodutveckling. Statens folkhälsoinstitut publicerade i september 2005 en manual för egenutvärdering av det allergiförebyggande arbetet i kommunen. Den skall fungera som en inspirationskälla i diskussionen om det framtida allergiförebyggande arbetet.

Hälsokonsekvensbedömning kan bidra till att uppmärksamma personer med funktionshinder

Ett flertal myndigheter har i sina regleringsbrev fått i uppdrag att utveckla metoder för bedömningar av hälsokonsekvenser av insatser inom det egna verksamhetsområdet. Arbetet har skett i samråd med Statens folkhälsoinstitut. Syftet med hälsokonsekvensbedömning är att inför ett beslut, projekt eller program göra en bedömning av hur människors möjlighet till en god hälsa kan komma att påverkas. I den metodik som Statens folkhälsoinstitut utarbetar är jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet en av grundbultarna. Personer med funktionshinder utgör

därmed en prioriterad grupp som alltid skall beaktas. Således utgör Hälsokonsekvensbedömning en metod som lyfter fram situationen för personer med funktionshinder i samband med beslutsfattande på olika nivåer i samhället. Myndigheterna skall avrapportera uppdragen i december 2005 respektive december 2006.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

I oktober 2005 överlämnade Statens folkhälsoinstitut Folkhälsopolitisk rapport 2005 (S2005/7557/FH) till regeringen. Rapporten är den första återkommande redovisningen av hur arbetet med att nå målen inom folkhälsopolitiken kan utvecklas och den är ett viktigt verktyg i arbetet för att nå det övergripande målet för den nationella folkhälsopolitiken att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela landets befolkning. Handikapperspektivet utgör en viktig del i denna rapport.

I rapporten redovisas utvecklingen av olika indikatorer som mäter utvecklingen av de viktigaste faktorerna som påverkar folkhälsan. Det konstateras exempelvis att personer med funktionshinder i många fall har sämre hälsa jämfört med befolkningen i sin helhet, men att graden av ohälsa skiljer sig åt beroende på funktionshinder.

Folkhälsopolitisk rapport 2005 kommer att bli det viktigaste underlaget till den skrivelse om utvecklingen inom folkhälsopolitikens målområden som regeringen avser att lämna till riksdagen under våren 2006. I skrivelsen kommer regeringen att lämna sin bedömning av hur arbetet med att nå målen inom målområdena hittills har utvecklats. En av de aspekter som kommer att behandlas i skrivelsen är utvecklingen av funktionshindrades hälsa.

5.6 Folkrörelser, fritid och turism

Sammanfattning och slutsats: Regeringen har i enlighet med handlingsplanen, förändrat systemet för statsbidragen till handikapporganisationerna och höjt dessa. Regeringen konstaterar att en övervägande del av handikapporganisationerna anser att det nya systemet är bättre och mer rättvist än det gamla. Regeringens stöd till handikappidrotten förmedlas via Riksidrottsförbundet och avser såväl bredd- som elitidrott. Regeringen har initierat en översyn av bidragsgivning och annan finansiering av folkrörelsernas och det övriga föreningslivets verksamhet, som också kommer att omfatta organisationsstödet till handikapprörelsen.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Förändra systemet för statsbidraget till handikapporganisationerna och höja anslaget.

Handikapprörelsen

Under de senaste åren har handikapprörelsen genomgått stora förändringar. I en omvärld som bl.a. har präglats av övergången till ett informationssamhälle, omstöpnings av den offentliga sektorn och EU-medlemskapet, har handikapporganisationerna spelat en viktig roll för att spegla de särskilda förutsättningar som gäller för att flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder skall ges möjlighet till delaktighet och inte stängas ute.

Den svenska handikapprörelsen har funnits sedan 1800-talet och det statliga stödet till handikapporganisationernas allmänna verksamhet har funnits sedan 1960-talet. Det nuvarande allmänna organisationsstödet kom till på 1970-talet. Som organisationsstöd är det ett av de största, tillsammans med stöd till ungdomsorganisationerna. Under 90-talet tillkom flera nya handikapporganisationer, men det dåvarande statsbidragssystemet var utformat så att det var svårt för nya organisationer att få statsbidrag.

År 1998 tillkallades en särskild utredare för att föreslå en reformering av statsbidragssystemet, främst med syfte att möjliggöra för fler organisationer att få stöd. Hon redovisade uppdraget i betänkandet Statsbidrag till handikapporganisationer (SOU 1999:89). Förslaget resulterade i en ny förordning (2000:7) om statsbidrag till handikapporganisationer, som trädde i kraft den 1 juli 2000. I förordningen fastställs bl.a. att statsbidraget skall stödja handikapporganisationerna i deras arbete för full delaktighet och jämlikhet i samhället för personer med funktionshinder. Socialstyrelsen fick ansvaret för administration och fördelning av bidraget. Sedan förordningen trädde i kraft har antalet bidragsberättigade handikapporganisationer ökat från 43 stycken år 2000 till 55 stycken år 2005. Under samma period har anslaget ökat från 129 till 164 miljoner kronor.

Riksdagen har tillkännagivit till regeringen (bet. 1999/2000:SoU14, rskr. 1999/2000:240) att effekterna av det nya systemet för statsbidraget till handikapporganisationer måste följas upp och utvärderas. Socialstyrelsen har haft detta uppdrag, som redovisades i en rapport i februari 2005 (S2005/1753/ST). Tyngdpunkten i redovisningen av resultaten ligger på handikapporganisationernas åsikter om systemet. Intervjuer och enkäter visar att en övervägande del av handikapporganisationerna anser att det nya systemet är bättre och mer rättvist än det gamla. Kritik framförs i första hand mot den del av statsbidraget som skall gå till merkostnader och mot att en särskild del av bidraget avsätts för vissa organisationer som fått kraftigt minskade bidrag i det nya systemet.

Statsbidraget till ungdomsorganisationerna

Statsbidrag lämnas till ungdomsorganisationer för att främja barns och ungdomars demokratiska fostran, främja jämställdhet mellan könen och jämlikhet mellan olika ungdomsgrupper, ge barn och ungdomar en meningsfull fritid samt för att engagera fler ungdomar i föreningslivet.

I statsbidragssystemet kan ett strukturbidrag ges till en ungdomsorganisation för funktionshindrade som har minst 400 medlemmar i minst fyra län. Strukturbidrag fördelas dels i form av ett fast bidrag, dels i form av ett rörligt bidrag som grundas på det totala antalet medlemmar och verksamma lokalavdelningar.

I statsbidragssystemet kan också ett särskilt bidrag sökas av sådana organisationer som genom sin verksamhet bedöms uppfylla målen för statsbidraget till ungdomsorganisationerna men som på grund av sin organisatoriska karaktär inte kan komma i fråga för statsbidrag i form av struktur-, utvecklings- eller etableringsbidrag. Särskilt bidrag kan även sökas av statsbidragsberättigade ungdomsorganisationer för funktionshindrade som har resurskrävande verksamhet. Stödet fördelas i form av ett schablonbidrag.

Idrott

Målen för idrottspolitiken är att ge möjligheter för flickor och pojkar, kvinnor och män att motionera och idrotta för att främja en god folkhälsa, att stödja en fri och självständig idrottsrörelse samt att ge kvinnor och män positiva upplevelser av idrott som underhållning. Härvid är frågor om tillgänglighet av stor betydelse.

Turism

Turistpolitikens mål syftar bl.a. till att det skall vara möjligt för alla att ta del av det utbud av upplevelser som riktar sig till turister, såväl kvinnor som män, i Sverige. Framtidens konsumenter av dessa upplevelser kommer i ökande grad bestå av äldre personer och personer med funktionshinder. Turistpolitikens mål har en nära koppling till de handikappolitiska målen och arbetet med att göra hela samhället mera tillgängligt. För turistpolitiken är exempelvis tillgänglighetsskapande insatser på de transport- och kulturpolitiska områdena högt prioriterade. Här gör Banverket, Luftfartsverket, Sjöfartsverket, Vägverket, Riksantikvarieämbetet, Statens kulturråd och Boverket viktiga insatser.

Genomförda åtgärder

Ökat statsbidrag till handikapporganisationerna

I handlingsplanen för handikappolitiken argumenterade regeringen för att statsbidraget till handikapporganisationerna skulle ökas. Det huvudsakliga motivet var att stärka handikapprörelsens möjligheter att påverka förverkligandet av de handikappolitiska målen. Från och med det andra halvåret 2000 ökades statsbidraget med 14 miljoner kronor och den 1 januari 2001 tillfördes ytterligare 14 miljoner kronor vilket innebar en sammanlagd nivåhöjning med 28 miljoner kronor per år. Under år 2000 tillfördes även anslaget engångsvis 5,5 miljoner kronor. Sedan år 2003 finns särskilda medel anslagna för att dämpa de negativa effekterna som det statsbidragssystemet som har införts successivt sedan år 2000 har inneburit för några få organisationer (1,5 miljoner under år 2003, ytter-

ligare 3 miljoner för år 2004 och år 2005 ytterligare 2,9 miljoner). Sammanlagt ingår således 7,4 miljoner i de särskilda medlen år 2006. Från och med den 1 januari 2005 gäller det nya statsbidragssystemet för handikapporganisationer fullt ut, vilket bl.a. innebär att grundbidraget blir detsamma för alla organisationer, dvs. 550 tkr. Under övergångsperioden 2000–2004 har grundbidraget successivt trappats ned för många organisationer. Under denna period har även handikapporganisationernas medlemsrapportering granskats. Arbetet, som genomförts av en särskild utredare på uppdrag av Socialstyrelsen, redovisades i oktober 2002. År 2005 genomförde Socialstyrelsen dessutom en kartläggning och granskning av handikapporganisationernas regionala och lokala föreningar. Syftet var att få mer ingående kunskaper om det lokala och regionala föreningsliv som organisationerna hänvisar till i sina ansökningar om statsbidrag.

Med anledning av riksdagens tillkännagivande avseende medelsanvisningen till anslaget för bidragsåret 2005 (bet. 2004/05:SoU1, rskr. 2004/05:114 2004/05:115), beslutade regeringen den 16 december 2004 om en ändring av förordningen (2000:7) om statsbidrag till handikapporganisationer. Ändringen innebär att merkostnadsbidraget för bidragsåret 2005 beräknades enligt Socialstyrelsens riktlinjer som gällde för bidragsåret 2004.

Stöd till idrott för funktionshindrade

Statens stöd till handikappidrotten förmedlas genom Riksidrottsförbundets försorg till Svenska Handikappidrottsförbundet (SHIF) och till Sveriges Dövas Idrottsförbund (SDI). Under år 2005 utgår ca 10 miljoner kronor till SHIF och ca 2,7 miljoner kronor till SDI. SHIF får utöver grundbidraget ett årligt bidrag baserat på beräknade kostnader för förberedelser och deltagande i Paralympics (2 miljoner kronor under 2005) samt sedan år 2001 ett årligt bidrag på 3,5 miljoner kronor för en talang-satsning inom svensk handikappidrott.

Regeringen har därutöver gett bidrag till SHIF för planering och genomförande av projektet Handikappidrottens Dag år 2003, till Svenskt Utvecklingscentrum för Handikappidrott för genomförande av Europeiska Paraolympiska Kommitténs EU-konferens om fysisk aktivitet för personer med funktionshinder år 2003, till Svenskt Utvecklingscentrum för Handikappidrott för att utarbeta en handbok för klassificering av idrottare med intellektuellt funktionshinder år 2004 samt till SDI för kostnader i samband med genomförandet av en kongress i Sundsvall år 2003.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Stödet till handikapporganisationerna uppfyller två angelägna syften. Ett syfte är stärka handikapprörelsens verksamhet ur en demokratisk synpunkt. Som folkrörelse berikar handikapprörelsen den demokratiska arenan. Ett annat syfte är att stärka möjligheterna till kollektivt inflytande för enskilda personer som kan ha svårt att göra sina röster hörda på egen hand. Handikapprörelsens arbete med att driva sina medlemmars intresse

har en betydelsefull inverkan på den enskildes möjligheter till inflytande över sin egen situation. I de flesta kommuner och landsting finns exempelvis ett handikappråd eller motsvarande som är till för att skapa en dialog mellan myndighetsföreträdare och företrädare för handikapporganisationer. Även i andra sammanhang ökar medvetenheten om betydelsen av så kallad brukarmedverkan, exempelvis inom FoU-verksamhet och i kvalitets- och utvärderingsarbete. Regeringen bedömer således att handikapprörelsen uppfyller en viktig funktion såväl som intressepolitiskt pådrivande kraft som att stärka den enskilde exempelvis i kontakter med olika myndigheter.

I december 2005 lämnade Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) in förslag på vissa förändringar i villkoren för och principer för fördelningen av statsbidraget till regeringen. Förslagen syftar till att skapa förenkling, förutsägbarhet och långsiktig hållbarhet i statsbidragssystemet. Förslagen bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Regeringen har under hösten 2005 tillsatt en särskild utredare (dir. 2005:117) som skall utreda den statliga folkrörelsepolitiken och lämna förslag om framtida inriktning, omfattning och utformning. I utredarens uppdrag ingår att utreda och föreslå lämpliga åtgärder rörande bidragsgivning och annan finansiering av folkrörelsernas och det övriga föreningslivets verksamhet. Utredaren skall med utgångspunkt i Statskontorets redovisning i rapporten Bidrag till ideella organisationer (2004:17) överväga om det finns behov av gemensamma principer för den statliga bidragsgivningen till folkrörelserna och det övriga föreningslivet, t.ex. om bidrag skall ges, vilken bidragsform som bör användas och vilka villkor som skall knytas till bidraget. En aktuell och viktig fråga som kommer att behandlas av utredaren som en del av dessa överväganden är exempelvis hur minoritetspolitiken får genomslag i bidragsgivningen inom olika politikområden. Ett underlag för utredaren är bl.a. rapporten Statsbidrag till handikapporganisationer (Socialstyrelsen 2005). Utredaren skall redovisa uppdraget senast den 30 juni 2007.

Ökad tillgänglighet till turistattraktioner

Ett viktigt område ur turistisk synpunkt är tillgängligheten till olika turistattraktioner. Allmänna arvsfonden har bl.a. bidragit till finansieringen av en rad olika projekt som syftar till att göra turistattraktioner tillgängliga. Det behövs dock bättre information om och konkreta förslag till hur tillgängligheten kan bli bättre.

Regeringen avser därför att ge lämplig aktör i uppdrag att i samverkan med berörda sektorsmyndigheter göra en bred översyn av vilka insatser som genomförts i syfte att göra olika typer av turistattraktioner tillgängliga för personer med funktionshinder. Utifrån resultatet av översynen bör förslag till lämpliga åtgärder för att öka tillgängligheten till turistattraktioner lämnas (prop. 2004/05:56, bet. 2004/05:NU13, rskr. 2004/05:295, En politik för en långsiktigt konkurrenskraftig svensk turistnäring).

Turistdelegationen presenterade i januari 2005 en rapport, Turism för alla – från illusion till verklighet, om pågående arbete i Sverige för att öka möjligheterna för personer med funktionshinder att vara turist.

5.7 Forskning

Sammanfattning och slutsats: Samverkan mellan de statliga forskningsfinansiärerna kring forskning om handikapp och funktionshinder har ökat. Regeringen bedömer det angeläget att denna utveckling fortgår. Inom alla samhällsområden behövs ökade kunskaper om de hinder som finns för att flickor och pojkar samt kvinnor och män med funktionshinder skall bli fullt delaktiga i samhället. Ett exempel är frågan om diskriminering och inflytande.

Lägesbeskrivning

Forskning om funktionshinder och handikapp spelar en viktig roll för att få ökad kunskap om hur den nationella handikappolitiken förverkligas i samhället. Det behövs kunskap inom samtliga samhällsområden avseende diskriminering, tillgänglighet och möjligheten till självbestämmande för personer med funktionshinder. Psykiskt funktionshindrade är en särskilt utsatt grupp som det behövs mer kunskap om. En allt större del av Sveriges befolkning kommer att bestå av äldre personer vilket innebär att behovet av forskning kring tillgänglighet och tekniska hjälpmedel ökar. Här kan även finnas goda kommersiella möjligheter för svenska företag.

Förslag till forskningsprogram

På uppdrag av regeringen presenterade Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) år 2001 ett förslag till forskningsprogram om funktionshinder "Program för forskning om funktionshinder och handikapp". Arbetet med att ta fram programmet skedde i dialog med andra finansiärer och förslaget har lämnats till regeringen. I förslaget föreslås att samtliga statliga forskningsfinansiärer ges ett uttryckligt ansvar för att stödja forskningen om funktionshinder och handikapp och grundforskningens betydelse på området betonades. Programmet är fortsatt aktuellt för rådets arbete.

Samordningsansvaret för handikappforskningen

Forskning om funktionshinder och handikapp har stor betydelse för att öka kunskapen om levnadsvillkoren för människor med funktionshinder. FAS har i sitt regleringsbrev ett särskilt ansvar för att svara för samordning av forskning om funktionshinder och handikapp. Enligt en kartläggning som FAS gjort inom ramen för detta samordningsuppdrag för åren 2002–2004 uppgick den totala finansieringen av handikappforskning hos samtliga finansiärer till 94,8 miljoner kronor, av denna summa svarade FAS för 46,2 miljoner kronor. Stöd till forskning om funktionshinder och handikapp består av projektmedel, programstöd och anställningar.

Programstöden anses vara viktiga för att främja uppbyggnaden av forskningsmiljöer. Hösten 2005 beviljades två av de programstöd FAS finansierat fortsatt finansiering för en andra treårsperiod t.o.m. år 2008.

Skr. 2005/06:110

Övriga finansiärer

Olika finansiärer stöder forskning på området utifrån sina verksamhetsområden. Arbetslivsinstitutet påbörjade år 2004 en större temasatsning om utsatta grupper i arbetslivet, "Ett arbetsliv för alla". Forskning om människor med funktionshinder i arbetslivet är en viktig del i denna satsning. Temaperioden sträcker sig t.o.m. år 2010 och förhoppningen är att satsningen skall resultera i att en forskarmiljö inom fältet funktionshinder och arbetsliv förstärks. Temasatsningen avser att belysa funktionshinder och arbetsliv utifrån olika synvinklar och med olika forskningsmetoder. Under etableringsfasen har stor vikt ägnats åt att identifiera kunskapsläget inom området. Arbetslivsinstitutet har även under de senaste två åren arrangerat forskarseminarium på temat ett arbetsliv för människor med funktionshinder. För år 2006 har Arbetslivsinstitutet anslagit en budget på fem miljoner kronor och ett flertal olika projekt kommer att starta inom ramen för satsningen.

Av Vetenskapsrådets stöd till forskning på området återfinns en stor del inom det medicinska området. Det stöd som ges av Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) till forskning om funktionshinder och handikapp är fokuserat på tillgänglighet i och planering av den fysiska miljön. Vinnovas stöd till forskningen har till stor del varit fokuserad på IT och hjälpmedel.

Genomförda åtgärder

Inventering av forskning

Under år 2003 genomförde FAS en inventering av forskningsidéer om funktionshinder och handikapp. En efterföljande konferens om idéer och framtida vägar för svensk forskning om funktionshinder och handikapp samlade både forskare, yrkesverksamma och representanter från handikapprörelsen. Forskningsområdets tvärspektoriella och tvärvetenskapliga karaktär påpekas såväl som behov av förbättrad kunskap inom dessa områden.

Gemensam forskningsplanering

Dialogen mellan forskningsfinansiärerna har fortsatt. Frågor kring en gemensam forskningsplanering om funktionshinder och handikapp och former för samarbete har stått i fokus. En arbetsgrupp med representanter från FAS, Formas, Vetenskapsrådet och Vinnova, har utarbetat ett förslag till gemensam satsning på funktionshinder, tillgänglighet och delaktighet. Gruppen har även diskuterat en gemensam utlysning av forskarassistenttjänster för att ge utrymme för yngre lovande forskare att utveckla sin forskning inom området, liksom en gemensam pott för policyseminarier och andra former av nätverksstöd.

Samverkan mellan de statliga forskningsfinansiärerna kring forskning om funktionshinder och handikapp har ökat. Man har gått från dialog kring ett forskningsprogram till en gemensam idéinventering av forskningsförslag och till ett förslag om gemensam satsning på området. Gruppen och de aktiviteter den kan initiera spelar en viktig roll då den kan uppmärksamma forskningsfrågor som riskerar att hamna mellan stolarna i den befintliga strukturen för forskningsfinansiering. Regeringen bedömer det angeläget att denna utveckling fortgår. Handikapperspektivet skall genomsyra alla delar av regeringens politik och därmed alla samhällsområden. Det behövs ökade kunskaper kring de hinder som finns för att personer med funktionshinder skall bli fullt delaktiga i samhället. Detta gäller även barn med funktionshinder. Ett exempel är frågan om diskriminering och inflytande. Ett sätt att utvidga samverkan kring frågorna är samråd mellan forskningsfinansiärerna och andra aktörer exempelvis Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam), som enligt sin instruktion skall initiera forskning.

5.8 Hälso- och sjukvård

Sammanfattning och slutsats: Hälso- och sjukvårdens verksamhet berör i princip hela befolkningen och regeringens satsningar inom området kommer således alla medborgare till del. Barn, unga och vuxna med funktionshinder har ofta mer kontakt med sjukvården än andra. På så sätt har generella förbättringar större betydelse för denna grupp än för andra grupper. Tillgänglighetssatsningen inom hälso- och sjukvården och vårdgarantin har således inneburit viktiga reformer för ökad trygghet och livskvalitet för många flickor och pojkar samt kvinnor och män med funktionshinder.

Det finns även delar av hälso- och sjukvårdens verksamhet som till stora delar berör just personer med funktionshinder. Hit hör habilitering och rehabilitering, liksom hjälpmedelsverksamheten. Socialstyrelsens normerande arbete inom detta område är betydelsefullt för att skapa en enhetlig och rättssäker tillämpning av hälso- och sjukvårdslagen. Regeringen anser att det är viktigt att fortsätta sätta fokus på dessa frågor inom hälso- och sjukvården. Hjälpmedelsinstitutet spelar en viktig roll i sin funktion som nationell resurs inom hjälpmedelsområdet.

Vidare finns nationella kunskapscenter för vissa sällsynta diagnoser som stödjer ordinarie hälso- och sjukvården med expertkunskaper. Regeringen har permanentat och ökat det statliga stödet till Rett center och barnhabiliteringen vid Ågrenska. Genom det nya nationella kunskapscentret för dövblindfrågor, som har inrättats med stöd av statliga bidrag, har sjukvårdshuvudmännen fått tillgång till värdefulla kunskapsresurser beträffande behoven av stöd till personer med dövblindhet och särskilda omständigheter som hör samman med funktionshindret. För att säkerställa en hög vårdkvalitet och en ekonomiskt effektiv verksamhet, inte minst för små och mindre kända handikappgrupper, har regeringen nyligen föreslagit en ny organisation av rikssjukvården.

Sammantaget har dessa åtgärder inneburit en bättre tillgång till adekvata hälso- och sjukvårdsinsatser för personer med sällsynta diagnoser i Sverige.

Skr. 2005/06:110

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Socialstyrelsen utses till sektorsmyndighet.

Bättre tillgång till habilitering och rehabilitering.

Lägesbeskrivning

Hälso- och sjukvård

Inom hälso- och sjukvården har en snabb kunskapsutveckling skett, vilket innebär att patienterna får tillgång till nya, effektiva behandlingsmetoder. För barn och ungdomar med funktionshinder har såväl diagnostik som kunskap om hur man lindrar symtom förbättrats. Nya metoder skapar goda förutsättningar för vård och omsorg av hög kvalitet. Socialstyrelsen har emellertid pekat på att det är svårt att få en heltäckande bild av behov och insatser i hälso- och sjukvården för personer med funktionshinder och långvarig sjukdom. Studier har visat att personer med funktionshinder har sämre hälsa, oftare besöker läkare och tandläkare samt har högre utgifter för läkemedel. De har oftare besvär av ångslan, oro och ångest. Det är betydligt vanligare att personer med funktionshinder anger att de haft behov av läkarvård men inte sökt. Orsaken kan vara bristande tillgänglighet till vård, avgifter, sjukdomen i sig eller något annat. Även personer med psykiska funktionshinder har somatiska behov som inte tillgodoses.

Rehabilitering och habilitering

När handikappreformen genomfördes den 1 januari 1994 förtydligades sjukvårdshuvudmännens ansvar för habilitering, rehabilitering och hjälpmedel i hälso- och sjukvårdslagen (1982:723) (HSL). Stimulansbidrag för utveckling av habilitering och rehabilitering under åren 1994-1997 påskyndade utvecklingen inom området och minskade skillnaderna i tillgång till habilitering och rehabilitering mellan grupper och geografiskt. Kartläggningar som Socialstyrelsen senare genomfört har visat att skillnader i tillgång till habilitering och rehabilitering kvarstår. De visade också att vissa grupper har svårare att få rehabiliterande insatser än andra, t.ex. äldre och personer med psykiska funktionshinder. Motsvarande undersökning av landstingens habiliterings- och rehabiliteringsinsatser till barn och ungdomar visade att de som tas emot av landstingen får sina behov av habilitering/rehabilitering tillgodosedda, men att landstingen ofta saknar kunskaper om vilka barn och ungdomar med funktionshinder som finns i regionen, hur de fördelar sig åldersmässigt och vilka behov av habilitering/rehabilitering de har. Nya grupper med behov av habilitering har tillkommit de senaste åren, exempelvis barn med neuropsykiatriska funktionshinder. Det förefaller som om den utvecklingen inte alltid har sin motsvarighet när det gäller att erbjuda

adekvata insatser för dessa barn och ungdomar. Samtidigt har betydande insatser gjorts på lokal, regional och nationell nivå för att komma tillrätta med problemen. Landstingens decentraliserade barnhabilitering, med team med flera olika professioner – t.ex. arbetsterapeut, sjukgymnast, psykolog, kurator och logoped – har på många håll fått utökade resurser. Allt fler barn och ungdomar har habiliteringsplaner som upprättas i samråd med föräldrarna och eller den unge själv. Planen underlättar uppföljning av insatserna och kan utgöra underlag för verksamhetens prioriteringar och för planering av verksamheten. Det är således när det gäller landstingens planering som Socialstyrelsen anser att åtgärder krävs för att förbättra tillgången till habilitering och rehabilitering för barn och ungdomar med funktionshinder. I årsredovisningarna de senaste åren har Socialstyrelsen särskilt redovisat myndighetens insatser för att stödja landstingen i detta arbete.

Sjukvårdshuvudmännens ansvar för hjälpmedel enligt hälso- och sjukvårdslagen omfattar hjälpmedel i den dagliga livsföringen och hjälpmedel för vård och behandling.

Både avgifter och ansvarsfördelning avseende hjälpmedel, är frågor som har behandlats av LSS- och hjälpmedelsutredningen (SOU 2004:83), som lämnades till regeringen i augusti 2004. Utredningen har konstaterat att avgifterna för hjälpmedel skiljer sig mellan olika landsting. Utredningen har också pekat på att ansvaret för hjälpmedel är delat mellan olika huvudmän – landsting (personliga hjälpmedel), kommun (hjälpmedel i skolan), arbetsförmedling och Försäkringskassan (hjälpmedel i arbetslivet) – med följderna att vissa gränsdragningsproblem kan uppstå.

Genomförda åtgärder

Socialstyrelsen – sektorsansvarig myndighet

Det är således när det gäller landstingens planering som Socialstyrelsen anser att åtgärder krävs för att förbättra tillgången till habilitering och rehabilitering för barn och ungdomar med funktionshinder. En åtgärd som Socialstyrelsen arbetar med inom ramen för sitt sektorsansvar är att utveckla en modell för verksamhetsuppföljning inom olika rehabiliteringsverksamheter. Modellen skall kunna användas på lokal, regional och nationell nivå. Socialstyrelsen konstaterar att man som patient i rehabiliteringsprocessen befinner sig i ett utsatt läge och har begränsade möjligheter att påverka. I modellen har därför patientens och den närstående kunskap om medverkan integrerats som en självklar del. Projektet genomförs i dialog och samråd med handikapprevelsen.

Samverkan kring barn och unga med funktionshinder

Socialstyrelsen har även haft regeringens uppdrag att i samverkan med Specialpedagogiska institutet, Statens skolverk och Specialskolemyndigheten intensivt arbeta med att tydliggöra ansvarsfördelningen och effektivisera samverkan mellan olika huvudmän när det gäller stödet till barn och ungdomar med omfattande funktionshinder. Uppdraget redovisades i maj 2005 i rapporten Ansvar och samverkan – helhetsperspektiv på samhällets stöd till barn och unga med funktionshinder. Barn

och unga med funktionshinder behöver stöd från olika huvudmän. Det finns därmed ett behov av samplanering och kännedom om varandras ansvar. En idéskrift har också publicerats (Ta ansvar för samverkan! Helhetsperspektiv på samhällsstöd till barn och unga med funktionshinder, 2005). Socialstyrelsen har under år 2004 genomfört en kartläggning av samverkansavtal kring barn och unga med funktionshinder. Endast cirka 40 kommuner, varav flertalet i Stockholms län, uppger att de har sådana avtal. Intresset för samverkansavtal är dock relativt stort.

Nationell handlingsplan för utvecklingen av hälso- och sjukvården

I november 2000 antog riksdagen en nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården. I handlingsplanen angavs inriktningen för primärvård, vård och omsorg om äldre, psykisk ohälsa samt för tillgänglighet och mångfald. För att stimulera utvecklingen omfattade handlingsplanen fyra delar: utvecklingsavtal, resurstillskott, uppföljning samt stöd till forsknings- och utvecklingsarbete. Målsättningen var att åstadkomma positiva systemeffekter för hälso- och sjukvården som helhet.

Utgångspunkten i handlingsplanen var att:

- Primärvården i landsting och kommuner skall utgöra en väl fungerande bas i hälso- och sjukvården.
- Äldre skall få en bättre hälso- och sjukvård genom bättre medicinskt omhändertagande.
- Samverkan mellan olika delar av vården skall bli bättre.
- Barn, ungdomar och äldre med psykisk ohälsa skall få tidigare och bättre stöd.
- Personer med psykiska funktionshinder skall få ett stärkt stöd.
- Privata, kooperativa och ideella vårdgivare skall få bättre möjligheter att driva öppen hälso- och sjukvård på entreprenad åt kommuner och landsting.

Till grund för den nationella handlingsplanen låg ett utvecklingsavtal som Landstingsförbundet, Svenska Kommunförbundet och staten slutit. Detta avtal reglerade landstingens respektive kommunernas åtaganden inom de områden som handlingsplanen omfattade. För att klara åtagandena fick kommunerna och landstingen ett resurstillskott på närmare nio miljarder kronor under åren 2001–2004.

Landstingen tog år 2001 fram lokala handlingsplaner. Socialstyrelsen konstaterade i sin slutliga uppföljning av satsningen våren 2005, att förbättringar skett inom flera av de områden som handlingsplanen omfattar, men att mycket arbete fortfarande återstår och att handlingsplanen totalt sett tycks ha haft begränsad påverkan på hälso- och sjukvårdens utveckling.

Staten och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har enats om att det är viktigt att det utvecklingsarbete som påbörjats med handlingsplanen får fortsätta även kommande år. Parterna har därför tecknat två nya överenskommelser. En överenskommelse som avser primärvård och äldreomsorg samt en överenskommelse om psykiatri.

I 2001 års ekonomiska vårproposition aviserade regeringen en särskild satsning för att varaktigt förbättra hälso- och sjukvårdens tillgänglighet. Med tillgänglighet menas möjlighet att komma i kontakt med och att få komma till vårdgivare. Satsningen innebar att 3,6 miljarder kronor avsattes under åren 2002–2004 för att förbättra vårdens tillgänglighet. Resurstillskottet till landstingen och den närmare inriktningen på satsningen reglerades i en överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet. Överenskommelsen löpte ut vid årsskiftet 2004/2005 och medlen har från och med år 2005 överförts till anslaget 48:1 Kommunal-ekonomisk utjämning. Satsningen har förlängts i samband med införandet av den nationella vårdgarantin.

Avstämningar om satsningen har gjorts mellan staten och Landstingsförbundet. Dessa visar att samtliga landsting arbetar med att förbättra sin tillgänglighet och att positiva effekter uppnåtts. De tillgänglighets-satsningar som landstingen gör är ofta en kombination av långsiktiga strukturförändringar och kortsiktiga punktinsatser. Tyngdpunkten ligger dock på de långsiktiga åtgärderna. De mer kortsiktiga insatserna utgörs ofta av inhyrd extrapersonal samt av uppköp av vård från annan vårdgivare. Dessa åtgärder vidtas för att avhjälpa akuta köproblemer. De mer långsiktiga åtgärderna utgörs t.ex. av uppbyggnad av ny verksamhet, öppnande av ny klinik eller avdelning, satsningar på nya administrativa rutiner och nya former för organisering av arbetet. En hel del resurser läggs också på att förbättra informationen till allmänheten om väntetider och valmöjligheter. Insatser görs dessutom i syfte att underlätta informationsutbyte mellan olika vårdgivare. Satsningarna har fått till följd att köerna på många håll kortats och att nya och effektivare arbetsrutiner införts.

Nationell vårdgaranti

Mot bakgrund av de olika insatser som under senare år vidtagits för att komma till rätta med väntetidsproblemen – den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården, tillgänglighetssatsningen, det fria vårdvalet, utvecklingen av väntetidsdatabasen och Socialstyrelsens arbete med riktlinjer för prioriteringar – har staten och Sveriges Kommuner och Landsting under år 2005 tecknat en överenskommelse om att utvidga besöksgarantin till en vårdgaranti som också omfattar väntetid till behandling. Parterna har kommit överens om att vårdgarantin innebär ett åtagande för landstingen att erbjuda behandling inom 90 dagar från det att beslut om behandling fattats. Garantin gäller fullt ut i hela landet från och med den 1 november 2005 och omfattar all behandling inom landstingens planerade vård.

Den sammanlagda satsningen på en nationell vårdgaranti och förbättrad tillgänglighet uppgår till 1,75 miljarder kronor per år från och med år 2006.

Rådgivning och annat och personligt stöd är en insats enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Sedan år 1997 finns ett avgörande från Regeringsrätten (RÅ 1997 ref. 49) som slår fast att habiliteringsåtgärder inte ryms inom insatsen. Samtidigt konstaterade domstolen att gränsdragningen mellan rådgivning och annat personligt stöd och habilitering är oklar. LSS- och hjälpmedelsutredningen (S 2001:06), som tillsattes i oktober 2001, fick mot denna bakgrund i uppdrag att föreslå förtydliganden av insatsen. I betänkandet Särskilt personligt stöd (SOU 2004:103), som lämnades till regeringen i oktober 2004, presenterade utredningen sina förslag. Vid remissbehandlingen fick förslagen till förtydliganden svagt stöd bland remissinstanserna. Regeringen har mot denna bakgrund ansett att utredningens analyser behöver kompletteras med en bild av om rådande praxis har inneburit försämringar för personer som inte längre beviljas habiliteringsinsatser genom LSS-insatsen rådgivning och annat personligt stöd. Sedan år 1998 har antalet personer som har beviljats insatsen halverats. Socialstyrelsen har därför fått i uppdrag att undersöka huruvida personer som tillhör LSS personkrets får sina behov av habilitering och rehabilitering tillgodosedda inom ramen för den verksamhet som bedrivs enligt hälso- och sjukvårdslagen. Uppdraget skall redovisas senast den 1 juni 2007.

Inom hjälpmedelsområdet omfattade utredningens uppdrag både frågor om avgifter och ansvarsfördelning. Utredningens förslag redovisades i betänkandet Hjälpmedel (SOU 2004:83), som lämnades till regeringen i augusti 2004. Betänkandet har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet. En aspekt som regeringen avser att lägga vikt vid i den fortsatta beredningen är att hjälpmedel fyller en viktig funktion för personer med mycket skiftande behov. Såväl personer med fysiska, psykiska som kognitiva funktionshinder har nytta av hjälpmedel i olika sammanhang och därför är det också viktigt att lyfta fram vikten av ett behovsinriktat synsätt inom hjälpmedelsverksamheten.

Hjälpmedelsinstitutet som nationell resurs inom hjälpmedelsområdet

Hjälpmedel har stor betydelse för den personliga utvecklingen och möjligheterna till delaktighet för många personer med funktionshinder. Med den snabba teknikutvecklingen som sker är det därför särskilt angeläget att teknikutvecklingen inom hjälpmedelsområdet kommer enskilda brukare och deras anhöriga till del. Hjälpmedel till personer med funktionshinder för den dagliga livsföringen, för vård och behandling samt personliga hjälpmedel i utbildning och undervisning förskrivs av sjukvårdshuvudmännen inom ramen för deras hälso- och sjukvårdsansvar. Förskrivningen sker inom flera verksamheter – primärvård, vid hjälpmedelscentraler, hörcentraler och syncentraler – genom att läkare, sjuksköterskor, sjukgymnaster, logopedier och arbetsterapeuter gör en professionell bedömning av vilket hjälpmedel som lämpar sig bäst för den enskilde. Det är således av största vikt att professionen är väl förtrogen med den teknikutveckling som sker.

Hjälpmedelsinstitutet har som nationellt kunskapscentrum en viktig uppgift att utveckla och sprida kunskap om teknikens möjligheter i rehabilitering och habilitering. Institutet bidrar till teknikutvecklingen inom området och bistår sjukvårdshuvudmännen med information och utbildning. Institutet arbetar även med metoder för utprovning och användning av hjälpmedel och har utvecklat en särskild databas där både enskilda medborgare och professionella kan hämta information om vilka hjälpmedel som finns på den svenska marknaden. Förteckningen Bra hjälpmedel som Hjälpmedelsinstitutet ställer samman är en översikt av de hjälpmedel som har fått godkänt av institutet i dess provning av hjälpmedelsprodukter. Regeringen bedömer sammantaget att Hjälpmedelsinstitutet på ett värdefullt sätt har medverkat till utveckling av hjälpmedelsverksamheten i kommuner och landsting. Genom ett tillskott på anslaget 13:3 Bidrag till hälso- och sjukvård höjdes det statliga bidraget till Hjälpmedelsinstitutet med 1,6 miljoner kronor år 2005. Som en följd av att Myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam, inrättades den 1 januari 2006, minskades bidraget med 3,5 miljoner kronor år 2006.

Nationella kunskapscenter för sällsynta diagnoser

För vissa sällsynta diagnoser finns nationella kunskapscenter som skall bistå landstingen med sina expertkunskaper. Eftersom diagnoserna är sällsynta är det ofta svårt att bygga upp och behålla kompetens regionalt och lokalt kring vilka stöd som kan och bör ges. Det finns några få statligt finansierade kunskapscenter och ytterligare några landstingsdrivna. Rett center får statligt stöd för sin verksamhet sedan år 1995. För år 2006 uppgår det stödet till 7 miljoner kronor.

År 2003 tog regeringen initiativ till att skapa ett nationellt kunskapscenter för samhällets stöd till personer med dövblindhet. Kunskapscentret bistår främst landsting men även kommuner och andra berörda aktörer med specialkunskaper beträffande behoven av stöd till personer med dövblindhet och särskilda omständigheter som hör samman med funktionshindret. Verksamheten ges statligt stöd om 6 miljoner kronor per år.

För familjer med barn som har sällsynta diagnoser är verksamheten vid Ågrenska ett värdefullt komplement till hemlandstingens habiliteringsverksamhet. Ågrenska är ett nationellt kunskapscentrum som bedriver verksamhet för barn och ungdomar med funktionshinder och deras familjer. För att möjliggöra att verksamheten vid Ågrenska fortlever har regeringen utökat det statliga stödet till verksamheten med 1 miljon kronor år 2005 och 2 miljoner kronor per år från och med år 2006. Det innebär att Ågrenska får totalt 2,8 miljoner kronor i statsbidrag från och med år 2006.

Proposition om nationell samordning av rikssjukvården

I propositionen Nationell samordning av rikssjukvården (prop. 2005/06:73) som lades till riksdagen den 9 februari 2006, föreslås att med rikssjukvård skall avses hälso- och sjukvård som bedrivs av ett landsting och som samordnas med landet som upptagningsområde.

Socialstyrelsen skall fastställa vilken hälso- och sjukvård som utgör rikssjukvård. Rikssjukvården skall samordnas till enheter där en hög vårdkvalitet och en ekonomiskt effektiv verksamhet kan säkerställas. För att bedriva rikssjukvård skall det krävas tillstånd från Socialstyrelsen. Tillståndet skall vara tidsbegränsat och förenat med villkor. En särskild nämnd i Socialstyrelsen skall formellt fatta beslut i frågor om rikssjukvård.

I Socialstyrelsens Vårdkatalog finns en förteckning över diagnoser för små och mindre kända handikappgrupper. För många av dessa grupper bedrivs högspecialiserad hälso- och sjukvård av rikskaraktär. En del av insatserna är av mer rehabiliterande karaktär och är högt specialiserade. Socialstyrelsen, genom den föreslagna Rikssjukvårdsnämnden, kommer bl.a. att ha till uppgift att besluta om vilken vård för små och mindre kända handikappgrupper som skall anses utgöra rikssjukvård och var den vården skall bedrivas.

En fråga som bör belysas ytterligare är om det i dag finns svårigheter för sjukvårdshuvudmännen att långsiktigt trygga finansieringen av mindre verksamheter för exempelvis små och mindre kända handikappgrupper. Regeringen avser att uppdra åt Socialstyrelsen att ytterligare utreda frågan.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Hälso- och sjukvården är en mångfacetterad verksamhet. För många personer med funktionshinder innebär funktionshindret i sig att man har ett behov av att ha kontakt med många olika delar av hälso- och sjukvården. Det kan också innebära att kontakterna är mer frekventa och mer långvariga än för de flesta andra. För dessa personer är det särskilt viktigt att hälso- och sjukvårdens olika delar fungerar väl och fungerar väl tillsammans.

Den svenska hälso- och sjukvården utvecklas kontinuerligt. Den påverkas i hög grad av omvärldsförändringar men också av de satsningar som genomförs för att verksamheten skall svara upp emot medborgarnas behov. De senaste årens satsningar på tillgänglighet till hälso- och sjukvården och på kvalitet i verksamheten har inneburit att den svenska hälso- och sjukvården har en hög standard.

När det gäller rehabilitering och habilitering har Socialstyrelsens kartläggningar av tillgången till rehabilitering och habilitering givit ett värdefullt underlag för fortsatta insatser inom området.

Myndigheten arbetar för närvarande med att ta fram föreskrifter och en handbok för att underlätta tillämpningen av lagstiftningen när det gäller rehabilitering, habilitering och hjälpmedel. Riktlinjerna och handboken kommer att publiceras under år 2006.

Inom hjälpmedelsområdet har Hjälpmedelsinstitutet en viktig funktion som nationell resurs för sjukvårdshuvudmännen. Institutets verksamhet utvecklas bland annat med hänsyn till den tekniska utvecklingen, vilket bland annat har inneburit ett närmare samarbete med Post- och telestyrelsen under senare år (se vidare avsnitt 5.9).

Grunden för all hälso- och sjukvård är att den ges efter behov och på lika villkor. Hjälpmedel subventioneras i samtliga kommuner och lands- ting, även om subventionsgraden och utbudet av hjälpmedel varierar.

Sveriges Kommuner och Landsting har tagit initiativ till överläggningar med sjukvårdshuvudmännen för att diskutera hur reglerna för tillhandahållande av hjälpmedel kan bli mer enhetliga. LSS- och hjälpmedelsutredningen konstaterade i sitt betänkande Hjälpmedel (SOU 2004:83) att avgifterna för hjälpmedel skiljer sig mellan olika delar av landet. I en nyligen publicerad rapport konstaterade Sveriges Kommuner och Landsting att det även finns stora skillnader mellan sjukvårdshuvudmännen i vilka hjälpmedel som erbjuds och i gränsdragningen till egenvård. Som en följd av resultaten i rapporten har SKL tagit initiativ till överläggningar med sjukvårdshuvudmännen om hur reglerna för hjälpmedel kan bli mer enhetliga. Regeringen välkomnar initiativet och avser att följa det noggrant.

5.9 IT, elektroniska kommunikationer och post

Sammanfattning och slutsats: Ur handikappolitisk synpunkt är det viktigt att uppmärksamma de förändringar som pågår som en följd av framväxten av IT-samhället. Nya former för informationsinhämtning och kommunikationsmönster skapar möjligheter till ökad delaktighet för personer med funktionshinder, men riskerar också att verka utestängande för vissa personer med funktionshinder. I den IT-politiska propositionen som riksdagen antog i januari 2006 läggs stor tonvikt vid vissa särskilda åtgärder för funktionshindrades delaktighet i informationssamhället, bl.a. fortsatta försök med teckentolkning via mobiltelefon.

Utvecklingen inom detta område är i hög grad präglad av internationella processer. Samarbetet inom ramen för EU är därför betydelsefullt. Regeringen bedömer att det pågående arbetet i linje med Lissabonstrategin kan bidra till att Europa på sikt blir ett hållbart informationssamhälle för alla.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Post- och telestyrelsen utses till sektorsmyndighet.

Lägesbeskrivning

Teknisk utveckling

Ny teknik är sannolikt den faktor som de senaste åren mest drastiskt har förändrat vårt sätt att kommunicera. Kommunikation mellan människor sker i allt högre utsträckning via datoranvändning, Internet och mobila tjänster som videotelefoni i 3G-näten och SMS. Denna utveckling har minskat behoven av speciallösningar för exempelvis döva, dövblinda och hörselskadade. Samtidigt ställer den nya tekniken krav på kunskap och kompetens hos användaren. Flera myndigheter har i sina omvärldsanalyser uppmärksammat att det kan finnas grupper som av olika skäl inte kan tillgodogöra sig teknikens fördelar.

År 2004 hade 71 procent av befolkningen tillgång till dator och anslutning till Internet. Tidigare undersökningar har pekat på att tillgången till

datorer och Internet bland personer med funktionshinder var lägre än hos befolkningen som helhet. Statskontoret har dock i rapporten Lånedatorsystemet. Gratis för arbetsgivare – dyrt för stat och kommun (2005:14) visat att om man tar hänsyn till ålderssammansättningen i olika grupper så är skillnaden mellan tillgången till dator mellan personer med funktionshinder och personer utan funktionshinder relativt liten. Det finns alltså inte stöd för att personer med funktionshinder har sämre tillgång till dator än andra grupper.

Tillgänglighet till samhällsviktiga tjänster på internet

Post- och telestyrelsen (PTS) presenterade år 2004 en rapport om tillgänglighet för funktionshindrade till samhällsviktiga tjänster på Internet (PTS 2004:14). Undersökningen av tillgängligheten omfattade tolv samhällsviktiga tjänster. PTS konstaterade att tillgängligheten brister i flera avseenden. Formgivningsval görs exempelvis utan att hänsyn tas till de riktlinjer som finns för att göra Internet tillgängligt för alla. För att förbättra tillgängligheten krävs i många fall ganska små åtgärder vilket indikerar att det är bristande kunskap och/eller medvetenhet som är den bakomliggande orsaken till den bristande tillgängligheten.

I PTS omvärldsanalys lyfter myndigheten fram att demografins förändringar kommer att leda till att trycket på tillgänglighet och Design för alla kommer att öka betydligt. Nya tekniska lösningar kommer att ge ökade möjligheter. Ett problem är dock att det behövs mer kunskaper om behoven hos personer med funktionshinder hos leverantörer och operatörer.

Utvecklingen av tele-, data- och massmediekommunikation leder till ett närmande mellan olika IT-tjänster. Den tekniska utvecklingen har möjliggjort att flera tjänster också, via Internet, kan tillhandahållas i en och samma infrastruktur. Den pågående utvecklingen brukar betecknas som konvergens.

Konvergensens medför nya möjligheter och ofta rör det sig om kombinationer av telekommunikation, interaktiv kommunikation och annan informationsteknik vilket ger användaren möjlighet att nyttja en tjänst på sina villkor – med dator, mobiltelefon eller annan terminal. Utveckling av tekniken fortsätter att gå framåt och antalet konsumenter som faktiskt även erbjuds och tar del av tjänsterna ökar.

PTS har traditionellt upphandlat kommunikationstjänster medan Hjälpmedelsinstitutet har ansvarat för utvärdering och upphandling av hjälpmedelsprodukter. Nu glider dessa områden mer och mer ihop och bl.a. med anledning av detta har Hjälpmedelsinstitutet och PTS initierat ett närmare samarbete.

Genomförda åtgärder

IT-propositionen

Sverige skall vara ett hållbart informationssamhälle för alla. Det är det övergripande målet i regeringens proposition Från IT-politik för samhället till politik för IT-samhället (prop. 2004/05:175).

Det innebär ett tillgängligt informationssamhälle med modern infrastruktur och samhällsnyttiga IT-tjänster för att förenkla vardagen och förbättra livskvaliteten för kvinnor och män, unga och gamla i alla delar av landet.

För att bättre precisera huvudmålet har tre nya delmål beslutats:

- IT skall bidra till förbättrad livskvalitet och till att förbättra och förenkla vardagen för människor och företag.
- IT skall användas för att främja hållbar tillväxt.
- En effektiv och säker fysisk IT-infrastruktur med hög överföringskapacitet skall finnas tillgänglig i alla delar av landet, bl.a. för att ge människor tillgång till interaktiva offentliga e-tjänster.

Post- och telestyrelsen – sektorsansvarig myndighet

PTS har som sektorsmyndighet för genomförandet av handikappolitiken inom sin sektor satt upp ett flertal etappmål för arbetet fram till år 2010 (se bilaga 1). Inriktningsmålen är att verka för att alla skall ha likartade möjligheter att ta del av marknadens kommunikationstjänster, att kommunikationsutrustning finns tillgänglig för alla typer av funktionshinder och att PTS skall verka för ett internationellt frivilligt standardiserings- och samordningsarbete. Myndigheten har i december 2005 färdigställt en strategi för hur man skall gå till väga för att uppnå målen fram till år 2010.

HO har i sitt uppföljningsarbete konstaterat att PTS arbetar målmedvetet och framgångsrikt enligt de egna målen.

I regleringsbrevet för år 2005 gav regeringen PTS i uppdrag att ta fram en rapport som presenterar hur funktionshindrades behov tillgodoses inom radioområdet. Rapporten har redovisats i samband med årsredovisningen år 2005. Sedan år 2002 har PTS bedrivit försöksprojektet Bredband för funktionshindrade. Regeringen anvisade särskilda medel, 20 miljoner, för detta ändamål. Projekten har redovisats till regeringen under åren 2004 och 2005 (PTS 2004:33 samt 2005:14).

PTS har under år 2005 redovisat en omvärldsanalys till regeringen – Möjligheter att uppnå de handikappolitiska målen (PTS 2005:38) och en utvärdering av de tjänster och försöksprojekt som PTS tillhandahåller Tjänster inom elektronisk kommunikation och post för personer med funktionshinder (PTS 2005:22). Dessa rapporter har legat till grund för PTS strategi för det fortsatta handikappolitiska arbetet.

PTS arbete med att bl. a. tillhandahålla vissa tjänster för funktionshindrade, via anslaget Ersättning för särskilda tjänster för funktionshindrade, fortsätter. Medlen har i huvudsak använts till att tillhandahålla nummerupplysning, förmedlingstjänst för text- och bild telefoni, teletal, sjukvårdsrådgivning för texttelefonanvändare, drift av databas för dövblinda, blindskriftförsändelser samt utsträckt brevbärarservice. Regeringen har i budgetpropositionen för år 2006 (prop. 2005/06:01) föreslagit att ändamålet med anslaget ändras så att medlen även kan användas till utvecklingsprojekt med inriktning på IT-användning för funktionshindrade.

IT-politiken ingår som en del i EU:s arbete med att uppnå målen i Lissabonstrategin, dvs. att före år 2010 göra Europa till den mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomin med ökad sysselsättning och social sammanhållning.

Handlingsplanen e-Europa 2005, Ett informationssamhälle för alla, sträckte sig fram till slutet av år 2005. Kommissionen utkom den 1 juni 2005 med ett meddelande om den nya IT-strategin för EU – ”i2010 – Det europeiska informationssamhället för tillväxt och sysselsättning”.

Kommissionen presenterade även i september 2005 ett meddelande om e-tillgänglighet. I meddelandet om i2010 föreslår kommissionen en ny strategisk ram med följande tre prioriteringar: Att skapa ett gemensamt europeiskt informationsområde, att stärka innovation och investeringar i IT-forskning samt att uppnå ett europeiskt informationssamhälle där alla kan delta. Kommissionen föreslår en rad konkreta åtgärder för varje område. De övergripande målen i den föreslagna IT-strategin stämmer i huvudsak väl överens med inriktningen i regeringens proposition Från IT-politik för samhället till politik för IT-samhället (prop. 2004/05:175).

Vägledningen 24-timmarswebben

I arbetet med att förbättra myndigheternas service gentemot medborgarna i linje med visionen om 24-timmarsmyndigheten har tillgänglighetsfrågorna fått en framskjuten position. Riksrevisionsverket granskade under 2003 överensstämelsen mellan statliga myndigheters utformning av sina webbplatser i förhållande till WAI:s riktlinjer (WAI är en arbetsgrupp inom World Wide Web-konsortiet (W3C) som ansvarar för att webben skall vara användbar för personer med funktionshinder) för tillgängliga webbplatser. Granskningen visade att det fanns stora brister i hur myndigheterna arbetade med att leva upp till kraven på tillgänglighet och användbarhet. Som en följd av detta inleddes ett samarbete mellan Statskontoret, det svenska W3C-kontoret och Handikappombudsmannens Tillgänglighetscenter.

Resultatet blev en uppdatering av Vägledningen för 24-timmarswebben som gavs ut av Nämnden för elektronisk förvaltning, E-nämnden, i juni 2004. Vägledningen ger rekommendationer om hur arbetet med offentliga webbplatser bör utvecklas. Krav på användbarhet och tillgänglighet för alla utgör en central faktor som genomsyrar hela vägledningen. Tillgänglighetscentret samverkar även med Statskontoret i tävlingen Guldlänken, som premierar de bästa offentliga e-tjänsterna och samverkan.

Regeringen anser att det är viktigt med fortsatt samarbete i frågan om hur den elektroniska förvaltningen skall utvecklas så att så många som möjligt kan ta del av den offentliga informationen. Samarbetet bör framöver utvecklas mellan Handisam, som sedan den 1 januari 2006 tagit över Tillgänglighetscentrets uppgifter, och Verva, som sedan den 1 januari 2006 tagit över Statskontorets uppdrag som rör utvecklingen av en elektronisk förvaltning samt E-nämndens uppgifter.

Postens servicenät har under de senaste åren genomgått stora förändringar. För att klarlägga huruvida servicenätet svarar mot samhällets och konsumenternas behov lät PTS år 2004 göra en analys som presenterades i rapporten *Tillgänglighet i Postens servicenät* (PTS-ER-2004:38). Av den framgick att många av Postens serviceställen i varierande grad inte var tillgängliga för rörelsehindrade personer och därmed inte fullt ut svarade mot kraven på en samhällsomfattande posttjänst. PTS påpekade i rapporten att det är viktigt att Posten vid kommande omförhandling av avtalen med bolagets partners tillser att kraven på tillgänglighet tillgodoses.

Upphandling av post- och kassatjänster för personer med funktionshinder

Vissa posttjänster upphandlas av PTS inom ramen för uppdraget att ge kvinnor och män med funktionshinder bättre tillgång till post- och kassaservice. Upphandlingen avser två åtgärder. För det första, upphandlas avgiftsfri befordran av blindskriftförsändelser från institutioner och bibliotek till synskadade samt mellan synskadade. Material som framställts enbart med blindskrift och ljudupptagningar såsom talböcker och taltidningar distribueras portofritt. Gruppen av blinda, synskadade och läs-handikappade som får del av tjänsten beräknas sammanlagt omfatta minst en halv miljon personer.

För det andra, sker i enlighet med uppdrag i regleringsbrev, upphandling av utsträckt lantbrevbärarservice både för personer med funktionshinder och äldre i glesbygd. Denna service omfattade år 2005 drygt 1 600 hushåll vilka härigenom tillförsäkras post- och kassaservice vid bostaden genom att lantbrevbäraren dagligen kör ända fram.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

IT är i dag en angelägenhet för hela samhället. Det är ett uttryckligt mål för regeringen att IT skall vara tillgängligt för alla. IT-tjänster skall förenkla vardagen och förbättra livskvaliteten för kvinnor och män, unga såväl som äldre. IT har stor betydelse för personer med funktionshinder. De insatser som görs leder till ökade förutsättningar för delaktighet och självbestämmande för personer med funktionshinder. Det finns dock problem i den generella tillgängligheten, t.ex. till webbtjänster. Det arbete som sker för att förbättra tillgängligheten måste få ökat genomslag.

I propositionen (prop. 2004/05:175) *Från IT-politik för samhället till politik för IT-samhället* slår regeringen fast att erfarenheterna från PTS bredbandsprojekt bör tas tillvara och att verksamheten bör fortsätta. Det finns en stor utvecklingspotential när det gäller digitala talböcker och strömmande läsning. Regeringen anser att det är angeläget att Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) fortsätter att driva utvecklingsverksamhet inom området och har lagt in det som ett uppdrag i myndighetens regleringsbrev. Syftet skall vara att öka tillgången till dokument och litteratur via Internet för personer med synskador eller andra funktionshinder.

Regeringen har också uppdragit åt TPB att utreda möjligheterna till ett nationellt digitalt distributionssystem för personer med läshandikapp. Uppdraget skall redovisas senast den 30 december 2007.

Genom att uppnå ett europeiskt informationssamhälle där alla kan delta främjas tillväxt och sysselsättning på ett sätt som överensstämmer med principen om en hållbar utveckling. Målet är ett informationssamhälle som är integrerat, tillhandahåller högkvalitativa offentliga tjänster och främjar livskvaliteten. Samarbetet inom ramen för EU är därför betydelsefullt. Kommissionen avser att genomföra följande åtgärder för denna prioritering:

- Utfärda riktlinjer om strategier för bredbandstillgänglighet och bredbandstäckning.
- Föreslå ett europeiskt initiativ för e-integration.
- Anta en åtgärdsplan för e-förvaltning och strategiska riktlinjer om IT-baserade offentliga tjänster.
- Lansera demonstrationsprojekt för att på operativ nivå testa tekniska, rättsliga och organisatoriska lösningar i syfte att lägga ut offentliga tjänster på nätet.
- Starta tre IT-initiativ för ”livskvalitet”, som ett första steg.

Regeringen stödjer kommissionens initiativ inom detta område och kommer särskilt att arbeta för att tillgänglighet och delaktighet finns med som viktiga prioriteringar i det fortsatta förhandlingsarbetet så att Europa blir ett hållbart informationssamhälle för alla.

På postområdet visar PTS utvärdering bl.a. att de tjänster som upphandlas, utsträckt lantbrevbärarservice till äldre och till personer med funktionshinder i glesbygd samt portofri befordran av blindskriftförsändelser, är till stor nytta för brukarna. Tjänsternas kvalitet bedöms väl svara mot de uppställda kraven. Postens fortsatta arbete med att säkra funktionshindrade personers tillgång till Postens servicenät har bedrivits i dialog med Handikappombudsmannen (HO) och De Handikappades Riksförbund (DHR). Under 2005 har 42 serviceställen åtgärdats för att uppfylla de gemensamt formulerade kriterierna avseende fysisk tillgänglighet, vilket utgör ungefär en tredjedel. Det finns ett generellt behov av förbättrad information om de tjänster som PTS upphandlar och formerna för samverkan kan därför behöva utvecklas.

Vidare anser PTS att en snabbare övergång till utdelning i fastighetsboxar i flerfamiljshus är önskvärd och bör vara genomförd senast den 1 januari 2010. För de postmottagare som på grund av hög ålder eller funktionshinder inte har möjlighet att hämta sin post i entréplanet till flerfamiljshus bör den postoperatör som tillhandahåller den samhällsomfattande posttjänsten även i fortsättningen dela ut försändelserna i anslutning till lägenheten.

Sammanfattning och slutsats: Den snabba tekniska utvecklingen och den alltmer globala marknaden påverkar alla konsumenter. Ökat utbud ökar möjligheten för alla konsumenter att finna ändamålsenliga varor och tjänster. Likaså kan e-handel medföra minskat transportbehov vilket kan underlätta för personer med funktionshinder. När personlig service ersätts av tekniska lösningar kan däremot redan utsatta konsumenter, t.ex. personer med kognitiva funktionshinder få en försämrad situation. Konsumentverket har i enlighet med handlingsplanen utsetts till sektorsmyndighet för det handikappolitiska arbetet inom konsumentområdet. Konsumentverket arbetar enligt de etappmål som myndigheten satt upp för arbetet. I den nya konsumentpolitiska propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart (prop. 2005/06:105) föreslår regeringen nya mål för politikområdet.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Konsumentverket utses till sektorsmyndighet.

Lägesbeskrivning

Både handikapp- och konsumentpolitik är tvärsektoriella områden som kräver insatser på många samhällsområden. Handlingsplanen för konsumentpolitiken åren 2001–2005 (prop. 2000/01:135) hade fem övergripande mål: inflytande, hushållning, säkerhet, miljö och kunskap. Konsumentpolitikens långsiktiga etappmål är inriktade på Design för alla, nödvändighetstjänster och producentpåverkan. I den konsumentpolitiska propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart (prop. 2005/06:105) som överlämnades till riksdagen i mars år 2006 föreslår regeringen en ny inriktning och nya mål för konsumentpolitiken.

En konsument måste i dag vara både kunnig och välinformerad, men det saknas ofta kunskap om de särskilda behov som personer med nedsatt funktionsförmåga har för att kunna tillgodogöra sig den information som finns. Likaså exkluderas ofta de behov och förutsättningar som konsumenter med funktionsnedsättningar har i försäkringsvillkor, betalningssystem eller liknande.

Nya åtgärder som gagnar hållbar konsumtion kan ibland försvåra delaktigheten för funktionshindrade. Det är t.ex. svårt att känna sig delaktig i energibesparing för dem som måste använda bil till nästan alla utomhusflyttningar, har energikrävande hjälpmedel eller behöver hög inomhustemperatur. Däremot kan personer med funktionshinder, i likhet med övriga konsumenter, göra etiska val i sin konsumtion.

Den globala marknaden medför att utbudet av varor och tjänster ökar och möjligheterna för alla konsumenter att finna ändamålsenliga produkter och tjänster kan öka. En större marknad kan också göra det möjligt att utveckla och sälja produkter som den nationella marknaden är för liten för. Valfrihet, ökat utbud och de lägre priser som den ökande konkurrensen leder till kan gagna många personer med funktionsnedsättning. Samtidigt innebär globaliseringen i vissa fall att avståndet mellan kon-

summent och producent ökar vilket kan försvåra anpassningen av utbudet till konsumentens individuella behov. Den snabba teknologiska utvecklingen påverkar alla konsumenter. Den frihet i tid och rum som t.ex. e-handel tillåter och det minskade transportbehovet det kan medföra, är gynnsamt för många som lever med funktionsnedsättningar. Å andra sidan försvinner en möjlighet till sociala kontakter. Nya tekniska system är snabba och praktiska för dem vars behov och förmåga överensstämmer med systemens syften och utformning och som dessutom behärskar tekniken. När personlig service ersätts med tekniska lösningar, kan redan utsatta konsumenter, t.ex. personer med kognitiva och psykiska svårigheter, dock få en försämrad situation.

Genomförda åtgärder

Konsumentverket – sektorsansvarig myndighet

Konsumentverkets etappmål för handikappolitiken syftar till fysisk tillgänglighet, att kunna ta del av information samt tillgänglig service (se bilaga 1). Det pågående arbetet är inriktat på Design för alla och de nya marknader som personer med funktionshinder och äldre innebär.

Inom ramen för sitt sektorsansvar på handikappområdet har Konsumentverket tillsatt två arbetsgrupper; en för utvecklingen av verkets utåtriktade arbete och en för det interna tillgänglighetsarbetet.

Handikappombudsmannen (HO) konstaterar i sin uppföljning att Konsumentverkets arbete fortskrider i enlighet med den handlingsplan som myndigheten tagit fram för sitt arbete. HO ser en styrka i att verkets arbete med etappmålen är kopplade till den konsumentpolitiska handlingsplanen.

Konsumentverket har under år 2004 bildat ett handikappråd med representanter för handikapp- och konsumentorganisationer. Rådet diskuterar aktuella konsumentfrågor ur funktionshinderspersion. Under år 2005 har rådet träffats vid tre tillfällen.

En genomgång av det finansiella området har lett till förslag om hur konsumenter med funktionshinder skall ges en starkare ställning. Samverkan har skett med handikapporganisationer i samband med framtagande av föreskrifter rörande den nya prisinformationslagen. Konsumentverket har även genomfört en prisundersökning för att kartlägga hur mycket mer konsumenter med särskilda kostbehov måste betala för sin mat (PM 2005:09 Merkostnader för livsmedel vid sex specialkost). Konsumentverket har vidare påbörjat en systematisk utbildning av kommunala konsumentvägledare och personal på medborgarkontor om funktionshindrades möjligheter och förutsättningar att agera som konsumenter. Upp till 100 vägledare per år har utbildats.

För att öka medvetenheten om hur hinder för personer med funktionsnedsättning kan avhjälpas ute i handeln har Konsumentverket arbetat fram en självinstruerande digital utbildning. Den har presenterats för dagligvarubranschen och konsumentvägledare. Likaså har en film med tillhörande studiematerial (Människor med konsumtionshinder) tagits fram om vilka problem människor med någon typ av funktionshinder kan mötas av när man handlar i en butik.

Konsumentverket har vidare verkat för att integrera handikapperspektivet i sitt arbete med konsumentinflytande i standardiseringsarbetet. Till exempel bistår myndigheten löpande Swedish Standards Institute (SIS) i arbetet med att utverka europeisk standard inom postområdet. Konsumentverket har även tagit initiativ till att starta en arbetsgrupp för hanterbarhet inom standardiseringen IEC TC59 för hushållsapparater. Arbetsgruppen har deltagare från åtta länder och Konsumentverkets metod är utgångspunkten för arbetet. Verket är också medfinansierat till ett nystartat nationellt standardiseringsprojekt, Bildsymboler för många fler, där målsättningen är att arbeta för att det skall finnas enhetliga och funktionella bildsymboler inom samhällets olika sektorer.

Funktionshinderades möjlighet att hantera avfall har analyserats och diskuterats tillsammans med handikapporganisationerna och Avfallsrådet. Konsumentverket har bl.a. fått gehör för att man behöver ta hänsyn till personer med funktionshinder vid utformningen av insamlingsystemen.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

I den nya konsumentpolitiska propositionen Trygga konsumenter som handlar hållbart (prop. 2005/06:105) anger regeringen att konsumentpolitiken i ökad utsträckning bör bidra till ett mer tillgängligt samhälle där alla kan delta som aktiva konsumenter. Alla konsumenter skall ha samma möjlighet att ta del av varor och tjänster, information och kunskap samt råd och stöd. I lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering påpekas särskilt att diskriminering p.g.a. etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder är förbjuden vid yrkesmässigt tillhandahållande av varor, tjänster eller bostäder (9 §). En viktig aspekt av fysisk tillgänglighet i konsumentsektorn är tillgängligheten till service i serviceglesa områden. Utöver ordinarie stöd till kommersiell service har regeringen inom den regionala utvecklingspolitiken initierat en rad insatser för att öka medborgarnas tillgång till kommersiell service, bl.a. genom att utveckla den s.k. Service-databasen.

Konsumentverkets arbete med att öka tillgängligheten för konsumenter med funktionshinder inom ramen för sitt sektorsansvar för handikappolitiken är betydelsefullt och bör fortsätta att utvecklas. Att delta i arbetet inom "Design för alla" är en viktig del av sektorsansvaret. Konceptet bygger på att alla typer av konsumentprodukter ska utformas för att motsvara behovet hos så många olika brukare som möjligt, utan att behöva anpassa eller specialutforma varan eller tjänsten. Konsumentverkets specialkompetens när det gäller konsumenternas behov och efterfrågan är ett viktigt bidrag i det arbetet.

Konsumentverket fortsätter sitt arbete med att integrera handikapperspektivet i sin verksamhet i enlighet med sektorsansvaret. Arbetet kommer dock att påverkas av den pågående omlokaliseringen av Konsumentverket från Stockholm till Karlstad.

Den konsumentpolitiska propositionen tar upp frågan om tillgänglighet och det som berör människor med funktionshinder i deras roll som konsumenter.

Sammanfattning och slutsats: Statens kulturråd arbetar strukturerat och framgångsrikt med de handikappolitiska målen inom sitt sektorsansvar och har sedan år 2001 disponerat särskilda medel för att göra kulturen mer tillgänglig för personer med funktionshinder. Även Riksantikvarieämbetet, med sektorsansvar för handikappolitiskt perspektiv inom kulturmiljösektorn, har bedrivit ett aktivt förändringsarbete med huvudsyfte att förnya kulturarvsarbetet. Denna nya inriktning har haft en positiv inverkan på kulturmiljösektorns attityd till och arbete med tillgänglighetsfrågor.

När det gäller teckenspråket har flera insatser gjorts. Bl.a. kommer en särskild funktion för vården av teckenspråket att inrättas inom Språk- och folkminnesinstitutet. Teckenspråkets ställning ses för närvarande över bland annat avseende kultur och medier och möjligheten till eget skapande.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket samt Stiftelsen för lättläst information och litteratur har fortsatt att vidareutveckla sina verksamheter så att personer med funktionshinder kan ta del av litteratur och en lättläst nyhetstidning.

Tillgängligheten till film och video har ökat och stödet för syntolkning och textning uppgick år 2004 till cirka 1,5 miljoner kronor. Stödet har bl.a. använts till svensktextning av svensk film på biograf, video och DVD, liksom syntolkade filmvisningar och syntolkad film på video och DVD.

När det gäller Radio och TV är i dag hälften av SVT:s sändningstid av förstagångssändningar med svenskt ursprung textad. Ett nytt tillstånd för TV4 för perioden 1 januari 2006–31 januari 2008 innebär en skärpning av kraven på tillgänglighet för funktionshindrade. En kommitté har följt och utvärderat tillgänglighetsarbetet som bedrivs inom public servicebolagen och en utredning har i uppdrag att överväga behov av lagändringar för att förbättra tillgängligheten till TV-program för personer med funktionshinder.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Statens insatser för ökad tillgänglighet till kultursektorn med målet att verka för allas möjligheter till kulturupplevelser och eget skapande förstärks.

Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet utses till sektorsmyndigheter.

Kultur för att minska fördomar om personer med funktionshinder.

Lägesbeskrivning

Ett av den statliga kulturpolitikens främsta mål är att verka för att alla medborgare skall ha möjlighet till kulturupplevelser och eget skapande. Emellertid har personer med funktionshinder ett lägre deltagande i kulturlivet än övriga befolkningen. Av Kulturrådets omvärldsanalys

framgår dock att ett systematiskt arbete pågår inom kulturinstitutionerna för att öka tillgängligheten till kulturen. Skr. 2005/06:110

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet lyfter i sin omvärldsanalys fram att kulturmiljösektorn har i uppgift att förena bevarande med tillgänglighet och delaktighet. Av tradition har fokus legat på bevarande och initiativ till handikappanpassningar har sällan kommit från kulturmiljösektorn. De senaste fem åren har dock en förändring skett och kulturarvs- och kulturmiljöarbetet blir alltmer inriktat på tillgänglighet och allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för kulturmiljön.

Under år 2005 genomförde Statens kulturråd en enkät bland kulturmiljösektorns aktörer. Slutsatserna från enkäten visar att kulturmiljösektorn är mer positiv till arbetet med tillgängligheten nu än för fem år sedan. Bl.a. har antalet ärenden som rör tillgänglighet ökat när det gäller kyrkor och byggnadsminnen. Av nära 330 tillstånd till ändringar av byggnadsminnen under år 2004 rörde 17 beslut olika tillgänglighetsfrågor. De län som har arbetat med utvecklingsprojekt är mer positiva till tillgänglighetsarbetet än övriga. Riksantikvarieämbetet har på senare år stöttat flera framgångsrika utvecklingsprojekt i Skåne, Västra Götaland och Örebro län.

Riksantikvarieämbetet bedömer att läns museerna har kommit långt med sitt tillgänglighetsarbete. De har eller håller på att ta fram strategiska planer. Länsstyrelserna har inte kommit lika långt.

Ett önskemål som framkom i enkäten var att Riksantikvarieämbetet skulle verka för att fler hjälpmedel, utformade efter principen Design för alla, tas fram som är särskilt anpassade för kulturhistoriska miljöer. Enkätsvaren visar också på behovet av ökad kunskap om handikappfrågor. Riksantikvarieämbetet kommer framöver att jobba för ökad kunskapsnivå och tätare samverkan med handikapprörelsen.

Statens kulturråd

Målgruppen för Kulturrådets arbete omfattar bl.a. länsbibliotek, läns- och region museer, länsteatrar, länsmusiken m.fl. Kulturrådet har inrättat ett handikappråd med representanter från Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) och Synskadades Riksförbund, (SRF) som medverkar i arbetet med tillgänglighetsfrågorna.

Av omvärldsanalysen framgår att vid utgången av år 2005 har 260 av 290 huvudbibliotek med stöd från Kulturrådet genomfört arkitektinventeringar och tagit fram handlingsplaner. Tio av läns museerna har genomfört inventeringar och tagit fram handlingsplaner under år 2005. Resterande kommer att genomföras under år 2006. På scenkonstområdet har utvecklingen inte kommit lika långt, men Kulturrådet har informerat institutionerna om mål och tidsplaner för handikappolitiken. Scenkonsten är positiv till Kulturrådets erbjudande om hjälp i arbetet. Kulturrådet genomför, i samarbete med Stiftelsen för Lättläst nyhetsinformation och litteratur, utbildningar för institutionerna i konsten att skriva lättläst. Utbildningarna kommer att fortsätta under år 2006.

Under åren 2002–2005 har bemötandeutbildningar genomförts vid samtliga länsbibliotek och 16 läns museer. Utbildningar planeras även för scenkonstområdet. Handikapporganisationerna har ofta medverkat i dessa utbildningar.

Kulturrådet framhåller att den yngre publiken, med sina självklara krav som kulturkonsument, kan vara en pådrivande faktor i tillgänglighetsarbetet i framtiden.

Tal- och punktskriftsböcker samt Stiftelsen för lättläst litteratur och nyhetsinformation

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) arbetar för att göra litteratur tillgänglig för personer med funktionshinder. Målet är att produktionen av talböcker skall uppgå till 25 procent av den årliga utgivningen. TPB:s bestånd består av 32 000 digitala titlar, (i DAISY-format) och 65 000 analoga titlar. Arbetet med att överföra analoga titlar till digitala titlar fortgår. Sedan år 2005 framställs inga analoga titlar längre. Användningen av talböcker ökar. En viktig förutsättning för talbokens spridning är bl.a. att landstingen tillhandahåller s.k. DAISY-spelare i tillräcklig omfattning. Högskolor och universitet kan numera, tack vare bredband, själva ladda ner talböcker direkt från TPB. Antalet studenter som lånar tal- och punktskriftsböcker har fördubblats från 900 studenter år 2002 till 1800 studenter år 2004. På senare år har TPB även verkat för att bl.a. förnya tekniken för att framställa taktila bilder. I regleringsbrevet för år 2006 har TPB bl.a. fått i uppdrag att arbeta med talsyntes, strömmande läsning och ett nationellt digitalt distributionssystem. TPB skall även återkomma med redovisning till regeringen om hur verksamheten påverkas i och med att lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk ändrades den 1 juli 2005.

Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur producerar en lättläst tidning (8 SIDOR) som varje vecka läses av omkring 130 000 personer som bl.a. har vissa lässvårigheter eller andra funktionshinder. På litteratursidan har drygt 750 titlar givits ut. Stiftelsen skall vara ett kompetenscentrum i frågor som rör lättlästhet och begriplighet. I regleringsbrevet för år 2006 har Stiftelsen lättläst även fått i uppdrag att ge ut minst två titlar ur serien Alla tiders Klassiker för skolbruk.

Taltidningar

Utgivningen och distributionen av taltidningar är ett viktigt bidrag till målet om jämlika levnadsförhållanden samt målet att alla skall kunna medverka i utvecklingen av samhället och vara delaktiga i samhällsgemenskapen. Vid sidan av radion är taltidningen ett av de viktigaste medierna för synskadade när det gäller att kunna ta del av samhällsinformation, debatt, kulturbevakning m.m. Samtidigt ökar betydelsen av Internet i takt med att allt fler sajter görs tillgängliga för personer med synskador och den tekniska utrustningen och distributionsnäten blir mer anpassade till överföring av ljud. Taltidningarna täcker i det närmaste hela landet och mer än hälften av landets alla dagstidningar ges i dag ut även som taltidningar. Det totala antalet abonnenter år 2005 var 8 328

vilket innebär att abonnentantalet minskat jämfört med föregående år och att en svagt vikande trend fortsätter. Det statliga stödet via Taltidningsnämnden, är en förutsättning för utgivning av taltidningar eftersom det är mycket svårt att uppnå lönsamhet för denna typ av produkter. Målet med det statliga stödet är att förbättra tillgången till innehållet i dagstidningar för synskadade, afatiker, dyslektiker samt personer med funktionshinder som inte kan hålla i eller bläddra i en tidning.

Radio och TV

I december 2001 fattade regeringen beslut om sändningstillstånd för programbolagen Sveriges Radio AB (SR), Sveriges Television AB (SVT) och Sveriges Utbildningsradio AB (UR) för tillståndsperioden 2002–2005. Denna tillståndsperiod har sedan förlängts t.o.m. utgången av år 2006. Riktlinjerna i sändningstillstånden lades fast genom riksdagens beslut om propositionen Radio och TV i allmänhetens tjänst 2002–2005 (prop. 2000/01:94, bet. 2000/01:KrU8, rskr. 2000/01:268). Nu gällande sändningstillstånd anger att vid utgången av tillståndsperioden skall minst hälften av SVT:s sändningstid för förstagångssändningar med svenskt ursprung vara textad. Detta mål har uppnåtts. SVT prövar även nya tekniker för att förbättra kvaliteten på direkttextningen. Vidare anger sändningstillståndet att uppläst textremsa skall kunna erbjudas under tillståndsperioden. För UR skall andelen textade program öka påtagligt under perioden. God hörbarhet i radiosändningar skall eftersträvas.

SVT:s programverksamhet för döva skall främst sända nyheter, information och kulturprogram på teckenspråk. Barn och ungdomar skall särskilt prioriteras. När det gäller program om och för personer med funktionshinder får SVT, SR och UR sinsemellan fördela ansvaret för olika slags insatser.

Genomförda åtgärder

Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet – sektorsansvariga myndigheter

Sektorsmyndigheterna Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet formulerade hösten 2002 etappmål för sina respektive sektorsansvar (se bilaga 1). Myndigheternas sektorsansvar har regeringen lagt fast i respektive instruktion medan mål och återrapporteringar återfinns i regleringsbrev.

I Kulturrådets omvärldsanalys framgår att myndigheten ser som sitt uppdrag att förankra ett förhållningssätt som innebär att den offentligt stödda kulturen skall vara tillgänglig för alla. Detta mål skall genomsyra all kulturverksamhet.

Av Kulturrådets omvärldsanalys framgår vidare att två av de fem etappmålen redan är uppfyllda medan arbete återstår för övriga, bl.a. avseende handikapplaner och bemötandebildningar för aktörer inom Kulturrådets sektorsansvar. Vidare anser Kulturrådet att sektorsansvaret bör ses över. Regeringen har därför i regleringsbrevet för år 2006 upp-

dragit åt myndigheten att se över för- och nackdelar med nuvarande sektorsansvar och etappmål.

Handikappombudsmannen gör i rapporten Nu fortsätter vi! (dnr 2005/3112), bedömningen att Statens kulturråd arbetar strukturerat och mycket framgångsrikt med de handikappolitiska målen inom sin sektor.

Kulturrådet har sedan år 2001 särskilda medel för att göra kulturen mer tillgänglig för flickor och pojkar samt kvinnor och män med funktionshinder. En samlad utvärdering av Kulturrådets verksamhet för handikappolitiken har ännu inte genomförts. Regeringen avser därför att initiera en sådan under år 2006.

Sedan år 2001 har, enligt Riksantikvarieämbetets omvärldsanalys, kulturmiljösektorn bedrivit ett aktivt förändringsarbete med huvudsyftet att förnya kulturarvsarbetets inriktning, demokratiska förankring och slagkraft. Ett resultat av förändringsarbetet är att människan, i högre utsträckning än tidigare, satts i centrum. Riksantikvarieämbetet bedömer att denna fokusförflyttning har mycket positiv inverkan på kulturmiljösektorns attityd till tillgänglighet och därmed möjligheterna att bidra till att de handikappolitiska målen uppnås.

Regeringen anser att det är angeläget att ta tillvara de positiva processer som Riksantikvarieämbetet beskriver. Riksantikvarieämbetet föreslår en ny formulering av sektorsuppdraget i syfte att markera en ambitionshöjning avseende kulturmiljösektorns möjlighet att ta egna initiativ inom handikappområdet. Frågan om en eventuell ny definition av sektorsuppdraget kommer att beredas inom regeringskansliet.

Handikappombudsmannen (HO) bedömer att Riksantikvarieämbetet arbetar offensivt med sitt sektorsansvar och att arbetet utvecklats på ett positivt sätt. Kulturarvs- och kulturmiljöarbetet är alltmer orienterat mot frågor som handlar om tillgänglighet och delaktighet.

Övriga myndigheter inom kulturområdet

Förutom det generella målet för den nationella kulturpolitiken om att alla skall få möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande, har regeringen formulerat mål om förbättrad tillgänglighet i flertalet av de regleringsbrev som styr verksamheterna inom kulturområdet. Detta gäller bl.a. de centrala museerna, Operan, Dramaten samt Språk- och folkminnesinstitutet. Merparten av myndigheterna har tagit fram handikapplaner enligt förordningen (2001:526) om myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken.

Statens fastighetsverk

Statens fastighetsverk (SFV) har i uppdrag att förvalta statens byggnader så att det nationella kulturarvet finns tillgängligt för allmänheten och att kulturvärden vårdas och bevaras. Många av SFV:s byggnader är i dag ett levande inslag i det svenska samhället såsom teatrar, museer, slott, samt fästningar och försvarsverk. SFV förvaltar också alla byggnader som svenska staten äger i utlandet. Förutom byggnader förvaltar SFV mycket stora markarealer främst i nordvästra Sverige. Det rör sig om skyddsvärd skog och produktiv åkerbruks- och skogsmark.

SFV har aktivt arbetat för att göra det svenska kulturarvet tillgängligt för funktionshindrade. Verket driver tillgänglighetsarbetet med målsättningen att arbeta gränsöverskridande mellan enheter och distrikt, externt berörda konsulter, organisationer och myndigheter. SFV har genomfört tillgänglighetsutbildning för alla anställda inom SFV, där även personal från Nationalmuseum och Riksantikvarieämbetet närvarat. SFV har genomfört tre pilotprojekt. Ett av dessa är Läckö slott i Västergötland, som varit inriktat på arbetsprocessen med såväl fysisk tillgänglighet och information. Där har handikapprörelsen – Bygg klokt – varit med från början. Det andra projektet är Wrangelska palatset på Riddarholmen i Stockholm med inriktningen på att alla skall ha möjligheten att ta sig ut ur en byggnad i händelse av brand och annan fara. Det tredje stora projektet är Långa raden på Skeppsholmen i Stockholm. Hela SFV:s tillgänglighetsarbete har dokumenterats och beskrivits i boken ”Tillgänglighet & kulturarv”. I det fortsatta arbetet kommer man att sprida sina kunskaper och erfarenheter från tillgänglighetsprojekten. Fortsatta inventeringar och åtgärder i fastighetsbeståndet kommer att genomföras.

Språk för alla

Riksdagen har i december 2005 beslutat om nationella språkpolitiska mål (prop. 2005/06:2, bet. 2005/06:KrU4, rskr. 2005/06:89). Av dessa framgår att alla har rätt till språk, bl.a. att utveckla och bruka det egna modersmålet. Den nuvarande centrala statligt finansierade språkvården kommer därför fr.o.m. den 1 juli 2006 att förstärkas, samordnas och inordnas i myndigheten Språk- och folkminnesinstitutet för att inrymma utökade insatser för svenska språket, nationella minoritetsspråk, det svenska teckenspråket m.m. Språk- och folkminnesinstitutet har i december 2005 fått regeringens uppdrag att inordna språkvården i sin verksamhet och därmed inrätta en särskild funktion för vården av svenskt teckenspråk.

Utredningen Översyn av teckenspråkets ställning (dir. 2003:169, 2005:40, 2005:100)

I utredningens uppdrag ingår att kartlägga och analysera tillgängligheten avseende kultur och medier samt möjligheten till eget skapande för döva, dövblinda och hörselskadade. Utredningen skall redovisa sitt uppdrag i april 2006.

Film

I 2000 års filmavtal infördes stöd till film och video för syntolkning och textning på svenska. Därmed förbättrades möjligheterna för hörselskadade och synskadade att uppleva ny svensk film på biograf och video. År 2004 uppgick detta stöd till cirka 1,5 miljoner kronor. Stödet har använts till bl.a. svensktextning av svensk film på biograf, video och DVD, syntolkade filmvisningar på biograf, utgivning av syntolkad svensk film på video och DVD samt olika tekniska utvecklingsprojekt.

I promemorian Inriktning på filmpolitiken från år 2006 (Ds 2005:8), framgår att Sveriges omkring 800 000 hörselskadade är en stor potentiell publik till svenskspråkig film. För att främja möjligheterna för personer med funktionshinder att ta del av film- och videoutbudet framhölls behovet av fortsatt stöd till denna verksamhet.

Ett nytt filmavtal trädde i kraft i januari 2006. Stödet till syn- och teckentolkning har lyfts ur själva avtalet. I stället är det Stiftelsen Svenska Filminstitutet som ansvarar för och handlägger stödet. Målet är att göra film mer tillgänglig för personer med funktionsnedsättning och personer tillhörande de nationella minoritetsspråkgrupperna. Det framgår vidare att film för barn och ungdomar skall prioriteras.

Digitalisering av biograferna bör på sikt kunna ge biograferna i princip obegränsade möjligheter att visa svensk film både med och utan text till relativt låg kostnad.

Insatser inom kulturområdet på EU-nivå med inriktning på funktionshindrade

År 2003 antog rådet resolutionen eAccessibility—improving the access of people with disabilities to the knowledge based society (2003/C 39/03). Våren 2005 förhandlade rådet en rekommendation om ”filmvet och konkurrenskraften i därtill kopplade branscher”, där man bl.a. poängterade vikten av att filmvet, i form av filmer deponerade i nationella arkiv, görs tillgängligt även för personer med funktionshinder.

Under år 2006 avser kommissionen att presentera en rekommendation om digitala bibliotek, inom den informationsteknologiska strategin ”i2010”. Det är viktigt att en sådan rekommendation beaktar informationssamhällets potential för personer med funktionshinder och att handikapperspektivet finns med i arbetet med att tillgängliggöra det gemensamma kulturarvet.

Taltidningar

Stödet till taltidningar uppgår år 2006 till 126,4 miljoner kronor. Riksdagen beslöt i samband med behandlingen av statsbudgeten för år 2005 att engångsvis anslå ytterligare 25 miljoner kronor till inköp av nya digitala taltidningsmottagare. Leverans av mottagarna kommer att ske med början år 2006.

Radio och TV

Regeringen beslutade i december 2004 att meddela TV4 tillstånd att sända marksänd television med analog teknik. Tillståndet gäller under perioden 1 januari 2006 till 31 januari 2008. De nya villkoren när det gäller TV4:s ansvar för att göra utbudet tillgängligt för personer med funktionshinder innebär en kraftig skärpning av kraven. TV4 skall texta alla icke direktsända svenska program. Vidare skall TV4 utveckla en fungerande metod för direkttextning av nyheter och under tillståndsperioden påbörja sådana sändningar. TV4 skall vid vissa, ur demokrati-hänseende, särskilt viktiga sändningar såsom valdebatter använda

teckenspråkstolkning. Enligt TV4:s programredovisning har antalet textade timmar ökat från 151 år 2000 till 260 år 2004.

Utöver den ordinarie medelstilledningen tillfördes SVT för år 2002 tio miljoner kronor för insatser för ökad tillgänglighet för funktionshindrade. SVT för en fortlöpande dialog med organisationer som företräder personer med funktionshinder, främst rörande tillgänglighetsfrågor, men även om skildringar av personer med funktionshinder i SVT:s utbud. Public serviceföretagen är ålagda att varje år, i de s.k. public serviceredovisningarna, redovisa hur de lever upp till de krav som ställs i sändningstillstånden.

Arkitektur, form och design

I regeringens skrivelse om Arkitektur, form och design (2002/03:129) som överlämnades i maj 2003 framgår att tillgänglighets- och användaraspekterna är viktiga inom arkitektur, form och design. Konceptet Design för alla innebär att produkter, bruksföremål, byggnader, IT-produkter, inomhus- och utomhusmiljöer samt tjänster bör vara tillgängliga för alla människor oavsett kön, ålder eller funktionshinder så långt detta är möjligt. Detta leder till minskat behov av särlösningar. I skrivelsen aviserar även regeringen tillsättandet av ett råd för arkitektur, form och design. Rådet tillsattes i februari 2004 och arbetet inriktas bl.a. på Design för alla.

I det uppdrag regeringen lämnade till myndigheter m.fl. våren 2004, om att medverka i Designåret 2005, framgår att Design för alla är ett av de sju områden som särskilt skall lyftas fram, både under designåret och fortsättningsvis.

Mer om de initiativ som tagits avseende Design för alla, beskrivs i kapitel 4.6.

Allmänna arvsfondens stöd till kulturprojekt för att minska fördomar om personer med funktionshinder

Totalt har regeringen beslutat att avsätta 15 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för en treårig satsning (2000–2003) på ideella organisationers försöksverksamhet till kulturprojekt som syftar till att minska fördomar om personer med funktionshinder. En särskild utvärderare har fått i uppdrag att ge en bild av det samlade resultatet av satsningarna. Utvärderingen kommer att presenteras hösten 2006.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Regeringen instämmer i Handikappombudsmannens bedömning att såväl Statens kulturråd som Riksantikvarieämbetet arbetar offensivt och strukturerat med sina respektive sektorsansvar och att arbetet utvecklats på ett positivt sätt. För att samspela med dessa positiva trender har regeringen gett Kulturrådet i uppdrag att se över sitt sektorsansvar liksom sina etappmål. Riksantikvarieämbetets förslag om en ny formulering av myndighetens sektorsansvar kommer att beredas i regeringskansliet.

Vidare kommer en översyn av Kulturrådets verksamhet för handikappolitiken att initieras under år 2006. Skr. 2005/06:110

Översyn av public serviceuppdraget

Regeringen anser att det ur demokratisynpunkt är angeläget att radio och TV är tillgängligt för alla. En parlamentarisk kommitté har haft i uppdrag att utifrån en bred omvärldsanalys ta fram ett underlag om de villkor som skall gälla för radio och TV i allmänhetens tjänst. Kommittén hade i uppdrag att följa upp och utvärdera det arbete för ökad tillgänglighet som bedrivs inom public service-bolagen. Kommittén konstaterar att programbolagens arbete med att öka tillgängligheten går i rätt riktning, men att det fortsatt bör vara en prioriterad fråga för programbolagen. Kommittén lämnade sitt slutbetänkande Radio och TV i allmänhetens tjänst – Riktlinjer för en ny tillståndsperiod (SOU 2005:1) till regeringen i januari 2005.

Regeringen har lämnat förslag till riksdagen om nya villkor för den Radio- och TV-verksamhet i allmänhetens tjänst som bedrivs av Sveriges Radio AB och Sverige Utbildningsradio AB under kommande tillståndsperiod fr.o.m. 1 januari 2007 t.o.m. 31 december 2012 (prop. 2005/06:112). Regeringen föreslår att programföretagens ambitionsnivå avseende möjligheterna för personer med funktionshinder att tillgodogöra sig programföretagens utbud skall höjas och tillgängligheten fortsätta att förbättras. Målet på lång sikt skall vara att hela utbudet görs tillgängligt för alla medborgare. Programföretagen skall ha ett nära samarbete med representanter för de berörda grupperna.

Radio- och TV-lagsutredningen (Ku 2000:01)

Utredningen fick i mars 2003 genom tilläggsdirektiv (dir. 2003:30) också i uppdrag att överväga behov av lagändringar för att förbättra tillgängligheten till TV-program för personer med funktionshinder. Uppdraget skall redovisas den 30 april 2006.

5.12 Samarbete inom EU, FN och andra internationella organ

EU

Stadgan om vilka grundläggande friheter och rättigheter som skall gälla i EU har skrivits in i fördraget om upprättande av en konstitution för Europa. Stadgan, som hittills varit en politisk deklaration, utgör andra delen i det nya förslaget till fördrag och får därmed en stärkt roll. Integrering och icke-diskriminering av personer med funktionshinder behandlas i flera artiklar. I artikel II-86 sägs att unionen erkänner och respekterar rätten för personer med funktionshinder att få del av åtgärder som syftar till att säkerställa deras oberoende, sociala och yrkesmässiga integrering och deltagande i samhällslivet.

Stadgan förbjuder också alla former av diskriminering på grund av nationalitet, kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, språk,

religion, politisk övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning (artikel II-81). EU har också befogenheter att, inom ramen för konstitutionen, vidta åtgärder för att bekämpa diskriminering på dessa grunder (III-124). Andra bestämmelser rör exempelvis arbetslivet, arbetstagares rättigheter, rösträtt, valbarhet och rättskipning. Konstitutionen har ännu inte beslutats.

Europaparlamentet

Inom Europaparlamentet finns sedan 1980 ett tvärpolitiskt nätverk (The Disability Intergroup) som i dag består av ett hundratal parlamentsledamöter. Arbetsgruppen, som bevakar att handikapperspektivet beaktas inom samtliga politikområden, får stort genomslag genom att den består av medlemmar från i stort sett samtliga utskott och har medlemmar från alla partigrupperingar. Gruppen har ett nära samarbete med European Disability Forum (EDF) som är den Europeiska paraplyorganisationen för handikapporganisationer.

Europeiska kommissionen

Samarbetet kring handikappfrågorna mellan medlemsstaterna på tjänstemannanivå, sker i en högnivågrupp för handikappfrågor inom kommissionen. I högnivågruppen utbyter medlemsstaterna erfarenheter inom några nyckelområden som ingår i kommissionens handlingsplan. Under perioden 2004–2005 inriktades arbetet mot att handikappolitiken skall genomsyra alla politikområden, funktionshindrades roll i EU:s strategier för sysselsättning och social delaktighet samt tillgänglighetsfrågor i fokus. Vart annat år ger kommissionen ut en rapport om utvecklingen av handikappolitiken i medlemsländerna. Den första rapporten publicerades på Europeiska handikappdagen den 1 december 2005, KOM(2005)604. Den handlar om situationen för personer med funktionshinder i ett utvidgat Europa. Kommande tvåårsperiod (2006–2007) skall fokus vara på en fortsatt aktiv inkludering av personer med funktionshinder, som bygger på värderingar i EU:s stadga om grundläggande rättigheter och på den kommande FN-konventionen för funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. En satsning skall göras på åtgärder för ett aktivt liv med arbete, stödinsatser med kvalité, och ökad tillgänglighet. Huvudansvaret ligger på nationell nivå. Kommissionen kommer att övervaka de föreslagna åtgärderna i dialog med berörda ansvariga. I kommissionens socialpolitiska dagordning för åren 2005–2010 sägs att kommissionen skall ta fram en ny upplaga av sin handlingsplan samt publicera en rapport om situationen för personer med funktionshinder vartannat år, på europeiska handikappdagen.

I en grönbok år 2004 om icke-diskriminering presenterade kommissionen sin analys av de framsteg som hittills gjorts inom diskrimineringsområdet beträffande alla diskrimineringsgrunder. Genom ett brett samrådsförfarande fick kommissionen in mer än 1 500 bidrag med synpunkter på hur EU kan gå vidare med och intensifiera sina insatser mot diskriminering och för likabehandling. Kommissionen har under år 2005 publicerat ett meddelande KOM(2005)224 med en framåtblickande

strategi som syftar till att främja icke-diskriminering och lika möjligheter för alla i EU. En viktig del i strategin är att säkerställa ett verksamt rättsligt skydd mot diskriminering. Kommissionen har en viktig roll i det arbetet, vilket regeringen välkomnar.

e-integration

e-integration är samlingsnamnet på arbetet med att skapa förutsättningar för samtliga medborgare i unionen att bli delaktiga i de möjligheter som informations- och kommunikationssamhället erbjuder (se rådets resolution 2001/C 292/02). Särskild uppmärksamhet riktas mot kvinnor och män som riskerar social utestängning, bl.a. på grund av funktionshinder. Aktiviteterna som riktar sig mot personer med funktionshinder sker inom ramen för e-tillgänglighet (se kommissionens meddelande KOM/2004/0480), som är ett bidrag för genomförande av EU:s handikappstrategi.

Den första specifika författningen

En förordning om funktionshindrades rättigheter i samband med flygresor har förhandlats och beslutats i EU hösten 2005. Det är den första lagstiftningen (förordningen) som är specifik för funktionshindrade. Förordningen syftar till att uppnå två grundläggande mål. Ett mål är att förhindra att personer nekats att resa med flyg på grund av sitt funktionshinder utan att detta är motiverat av tydliga säkerhetsskäl. Det andra är att garantera passagerare med funktionshinder att få kostnadsfri assistans med samma servicenivå över hela EU för att i praktiken ha möjlighet att resa med flyg.

Europeiska socialfondens mål 3 och Equal

Av åtgärderna inom mål 3-programmet har en åtgärd särskild fokus på personer med funktionshinder. Målsättningen för åtgärden Integration och mångfald, är att integrera personer med utländsk bakgrund och personer med funktionshinder på arbetsmarknaden genom kompetensutveckling, validering av utbildning, underlättandet av eget företagande och höjd IT-kompetens. Syftet med åtgärden är att finna vägar att sammanlänka företagets rekryteringsbehov med den kapacitet och potential som finns hos personer med utländsk bakgrund och hos personer med funktionshinder som står nära arbetsmarknaden. Antalet projekt har hittills uppgått till 467, med totalt 22 000 deltagare. Av deltagarna beräknas ca 25 procent vara personer med funktionshinder.

Gemenskapsinitiativet Equal syftar till att genom transnationellt samarbete främja nya metoder för att motverka alla former av diskriminering och ojämlikhet i anknytning till arbetsmarknaden. Equal, som skall fungera som ett försökslaboratorium, omfattar i Sverige totalt ca 1,5 miljarder kronor för programperioden 2000–2006. Inom programmet arbetar man bl.a. med rehabilitering och ohälsa.

Totalt 70 projekt – s.k. utvecklingspartnerskap – genomförs under programperioden, av vilka flera avser insatser mot diskriminering av per-

soner med funktionshinder. I utvecklingspartnerskapen har myndigheter, organisationer och företag gått samman inom ramen för gemensamma teman. Denna samarbetsform har inneburit en mobilisering av kompetens och resurser. Särskilda insatser görs också inom Equal-programmet för att sprida resultaten och påverka system och strukturer som bidrar till diskriminering.

Ungdomspolitik

Regeringen driver generellt frågor om social inkludering och icke-diskriminering inom ungdomspolitiken i EU.

I det nya programmet Aktiv ungdom 2007–2013 finns skrivningar med särskilt fokus på unga med färre möjligheter, inklusive unga med funktionshinder. Ungdomsministrarna gjorde under hösten 2005 en politisk överenskommelse om programmet. Den Europeiska ungdomspakten, som Sverige varit med att ta initiativ till, har också social inkludering som ett huvudtema. Den europeiska ungdomspakten innebär att EU-länderna har enats om att lägga större fokus på unga och att ta tillvara unga som en resurs i arbetet med den så kallade Lissabonstrategin. De frågor som har lyfts fram som särskilt viktiga i ungdomspakten är ungas möjligheter att få en bra utbildning och jobb, möjligheter att studera, praktisera och arbeta utomlands samt ungas delaktighet i samhället.

Europeiska handikappåret år 2003

Det Europeiska handikappåret år 2003 hade till syfte att öka medvetenheten om rätten till skydd mot diskriminering. EU och regeringen avsatte vardera tre miljoner kronor för aktiviteter under året. Sibus hade ansvar för att planera, samordna och utvärdera insatserna som genomfördes i Sverige. Arbetet skedde i samarbete med handikapprörelsen.

På EU-nivå följdes det Europeiska handikappåret upp i rådsslutsatser och ett meddelande från kommissionen KOM(2003)650, "Lika möjligheter för personer med funktionshinder – En europeisk handlingsplan". Framför allt ligger meddelandet till grund för en flerårig handlingsplan som löper fram till år 2010. Varje land kunde välja ett specifikt tema för året. I Sverige blev temat Mänskliga rättigheter.

Europarådet

Sverige deltar sedan 1986 i Kommittén för rehabilitering och integrering av personer med funktionshinder (CD-P-RR) inom Europarådets partsavtal på hälsoområdet. Kommittén har sedan år 2003, i enlighet med den politiska deklARATION som antogs vid ministermötet i Malaga 7–8 maj 2003, arbetat med att utforma en Handlingsplan för handikappolicy (Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006–2015). I det arbetet har även övriga länder i Europarådet, utanför partsavtalet, deltagit. Under hösten 2005 godkände Kommittén (CD-PR-R) handlingsplanen, som kommer att presenteras för Ministerkommittén, för slutlig behandling.

Kommittén (CD-PR-R) föreslår att Ministerkommittén formellt inbjuder alla Europarådets medlemsstater att anta och implementera Handlingsplanen för handikappolicy, och därigenom aktivt delta i Europarådets arbete för att integrera personer med funktionshinder.

Europarådet har även tillsatt en arbetsgrupp för att arbeta med frågor som rör barn med funktionshinder (ad hoc Group of Experts on Community Living (deinstitutionalisation) of children with disabilities).

FN:s konvention om funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Alla människor omfattas av de mänskliga rättigheterna. Det är samtidigt ett faktum att människor med funktionshinder ofta möter svårigheter i sitt åtnjutande av rättigheterna.

Frågan om funktionshindrades åtnjutande av mänskliga rättigheter har behandlats vid ett flertal tillfällen i FN:s kommission för mänskliga rättigheter i Genève (MR-kommissionen) men fick sitt verkliga genomslag först i slutet på 1990-talet. I december 2001 fattade FN:s generalförsamling ett beslut om att pröva frågan om en ny konvention för funktionshindrades åtnjutande av mänskliga rättigheter. I december 2003 slog sedan generalförsamlingen fast att en konvention skall tas fram. Arbetet pågår för närvarande i en av generalförsamlingen för ändamålet särskilt tillsatt ad hoc-kommitté.

Redan processen för att ta fram en konvention synliggör människor med funktionshinder på ett helt annat sätt än tidigare. Genom konventionen får medlemsstaterna ett juridiskt instrument som kan ge ökad genomslagskraft för arbetet med att förbättra funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Målet skall vara ett samhälle som garanterar de mänskliga rättigheterna samt gör det möjligt för personer med funktionshinder att delta i alla delar av samhällslivet på samma villkor som andra. Konventionen bör utformas på ett sådant sätt att den kan tillämpas i alla FN:s medlemsstater. Arbetet i ad hoc-kommittén har varit unikt ifråga om handikapp- och andra frivilligorganisationers medverkan. De vägledande principerna för konventionen inbegriper autonomi, icke-diskriminering, deltagande, lika möjligheter, tillgänglighet samt hänsyn till variationen av personer med funktionshinder.

År 2002 tog Sverige initiativ till FN:s frivilliga fond till stöd för deltagande av frivilligorganisationer från utvecklingsländer. Hittills har Sverige bidragit med sammanlagt 1,5 miljoner kronor.

Inom FN finns en särskild rapportör för handikappfrågor med uppdrag att verka för ökad kunskap om och uppföljning av FN:s standardregler. Hon rapporterar till FN:s sociala utvecklingskommission. Sveriges målsättning i FN är samtidigt att handikappfrågorna skall beaktas inte bara i ad hoc-kommittén utan att handikapperspektivet stärks även i andra forum som t.ex. övervakningskommittéerna för redan existerande konventioner på MR-området.

Sverige lade tillsammans med övriga nordiska länder fram en resolution om handikappfrågorna i WHO som antogs av WHO:s världshälsoförsamling i maj 2005. Syftet var bl.a. att uppmärksamma betydelsen av att WHO bl.a. intensifierar samarbetet inom organisationen för att höja livskvaliteten och verka för funktionshindrades rättigheter och

värdighet samt ge stöd till medlemsländerna i deras arbete för att implementera FN:s standardregler. WHO skall även ta fram en världsrapport om funktionshinder och rehabilitering.

Skr. 2005/06:110

Sveriges politik för global utveckling

I december 2003 antog riksdagen propositionen Gemensamt ansvar. Sveriges politik för global utveckling (prop. 2002/03:122) som tillsammans med utrikesutskottets betänkande (bet. 2003/04:UU3) utgör grunden för en ny svensk politik för global utveckling. Politiken understryker att all form av diskriminering är hämmande för utveckling. Samtliga politikområden skall genomsyras av två, ömsesidigt stödjande perspektiv; ett rättighetsperspektiv och fattiga människors perspektiv på utveckling. Det senare perspektivet innebär att fattiga kvinnors, mäns och barns behov, intressen och förutsättningar skall vara utgångspunkten i strävandena mot det övergripande målet för samtliga politikområden, nämligen att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. Rättighetsperspektivet sätter fokus på diskriminerade och marginaliserade individer och grupper, på jämställdhet mellan kvinnor och män och förverkligandet av barnets rättigheter. Båda perspektiven sätter individen i centrum som bärare av rättigheter och som drivkraft i utvecklingen. Sveriges politik för global utveckling uppmärksammar att rätten till inflytande, delaktighet och möjlighet att påverka sin situation ofta är begränsad för personer med funktionshinder, bl.a. på grund av en diskriminerande omgivning. I ett av politikens huvuddrag – social utveckling och trygghet – understryks behovet att ägna särskild uppmärksamhet åt människor med funktionshinder.

I augusti 2005 genomfördes i Köpenhamn ett nordiskt möte med biståndsministrarna. Mötet, som resulterade i en gemensam kommuniké, var en uppföljning av en liknande sammankomst i Köpenhamn i november år 2000. Syftet med konferenserna var att intensifiera integreringen av ett handikappersperspektiv i alla bi- och multilaterala utvecklingsprogram som genomförs av de nordiska länderna.

Sidas insatser

Sida har under 2002–2005 genomfört ett relativt stort antal insatser med personer med funktionsnedsättning som målgrupp – från avgränsade insatser till mer omfattande. Bland insatser av större betydelse kan nämnas bidraget till International Disability Alliance (IDA), ett nätverk av internationella handikapporganisationer för att personer med funktionshinder skall kunna delta i processen inom FN att ta fram en ny konvention om funktionshindrades åtnjutande av mänskliga rättigheter. York University i Kanada får stöd till studier/forskning för att belysa diskriminering av personer med funktionshinder och finna metoder och verktyg för att motverka diskrimineringen.

Sida anordnar utbildning i ”Human Rights and Disability” för deltagare från olika delar av världen. Under 2005 genomfördes en tvåveckors utbildning för deltagare från Afrika. Under sommaren 2005

genomfördes även en utbildning för över 100 deltagare under namnet Development Education Summer School med temat ”inclusion”.

Bland andra särskilda satsningar kan nämnas att en Junior Professional Officer anställts vid FN:s Department of Economic and Social Affairs för att arbeta med arbetet kring handikappkonventionen samt en satsning på en Biträdande Bilateral Expert till sekretariatet för arbetet med den afrikanska handikappdekaden.

Det bör framhållas att insatserna för personer med funktionsnedsättning nästan genomgående har ett MR-perspektiv och ingår som ett led i fattigdomsbekämpningen.

Sida har arbetat fram ett positionspapper rörande barn och vuxna med funktionsnedsättning, som främst är riktat till Sidas medarbetare. Syftet är att lyfta fram villkoren för personer med funktionshinder och visa hur arbetet på handikappområdet kan bedrivas för att få genomslag inom utvecklingssamarbetet.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Den övergripande målsättningen för Sveriges agerande i EU-samarbetet är att få gehör för ett svenskt synsätt på handikappfrågorna i olika processer. Det politiska klimatet för en sådan satsning bedöms i detta läge som fördelaktigt. Den nya kommissionen har anfört att arbetet med att bekämpa diskriminering är viktigt. Samtidigt framhåller det nyttillträdde Europaparlamentet vikten av att dessa frågor syns på EU:s dagordning. Handikapporganisationer på nationell och europeisk nivå arbetar med att öka samarbetet och inflytandet. Sverige kommer även att delta aktivt i EU-initiativet Europeiska året för lika möjligheter för alla, 2007 och Europarådets kampanj Alla Olika Alla Lika.

Under 2006 avser regeringen att prioritera arbetet med FN-konventionen för funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Det är också viktigt att FN:s särskilda rapportör för handikappfrågor får fortsätta arbetet med att verka för ökad kunskap om och uppföljning av FN:s standardregler. Även arbetet för att förstärka handikapperspektivet i arbetet med i dag existerande MR-instrument måste fortsätta. Sveriges målsättning i FN är att handikappfrågorna skall beaktas inte bara i ad hoc-kommittén utan att handikapperspektivet stärks även i andra forum som t.ex. övervakningskommittéerna för redan existerande konventioner på MR-området.

Två kurser är planerade för 2006 inom ramen för den utbildning Sida anordnar i ”Human Rights and Disability” för deltagare från olika delar av världen. I maj hålls den första kursen, för deltagare från Asien. Under år 2006 görs satsningar för att föra ut och lansera hur arbetet rörande barn och vuxna med funktionsnedsättning, skall bedrivas utifrån det positionspapper som Sida tagit fram. Sida kommer också att följa och främja arbetet med den nya handikappkonventionen samt lyfta fram vikten av att personer med funktionsnedsättning blir delaktiga och att deras rättigheter blir belysta och tillvaratagna i utvecklingssamarbetet

Sammanfattning och slutsats: Förändringarna på socialförsäkringsområdet inkluderar förutom bildandet av Försäkringskassan också ändringar i de stöd som särskilt berör personer med funktionshinder, t.ex. vårdbidrag, handikappersättning samt införandet av aktivitets- och sjukersättning i stället för förtidspension).

Antalet personer med stöd från socialförsäkringen som är riktat till funktionshindrade har successivt ökat.

Risken att drabbas av ekonomiska svårigheter skiljer sig påtagligt mellan personer med funktionshinder och totalbefolkningen.

Försäkringskassan är sektorsmyndighet för handikappolitiken inom sitt ansvarsområde och har en rad uppdrag, ofta i samarbete med andra myndigheter, med syfte att öka möjligheten till återgång till arbete för personer med stöd från socialförsäkringen.

Lägesbeskrivning

Det svenska socialförsäkringssystemet är en viktig del i det svenska generella välfärdssystemet. Rätt till ersättning via socialförsäkringssystemet är alltid baserad på någon form av målgruppsstillhörighet. De stöd som riktas specifikt till personer med funktionshinder har målgrupper begränsade av olika definitioner av funktionshinder och fokuserar oftast på individuella behov. Drygt 100 000 personer uppbar i december 2001 något av socialförsäkringens riktade stöd till personer med funktionshinder.

Försäkringskassans omvärldsanalys

Försäkringskassan konstaterar i sin omvärldsanalys att personer med funktionshinder har en svagare förankring på arbetsmarknaden än totalbefolkningen. I Riksförsäkringsverkets (RFV) undersökning bland personer som beviljats något av socialförsäkringens riktade stöd (en avsevärt mer begränsad grupp) är gruppen sysselsatta endast drygt 48 procent. Även om skillnaden mellan personer med funktionshinder och övrig befolkning varierar kraftigt inom gruppen skiljer sig dock gruppen funktionshindrade som helhet från totalbefolkningen genom en svagare arbetsmarknadsförankring. RFV:s levnadsnivåundersökning år 2001 bland personer som beviljats något av socialförsäkringens riktade stöd visar att sannolikheten att vara förankrad på arbetsmarknaden ökar om man har en utbildning som är högre än grundskola. Goda möjligheter till utbildning är alltså en viktig förutsättning för att målet om jämlikhet i levnadsvillkor skall kunna uppnås.

Huvudinriktningen i socialförsäkringssystemet är att förmånerna skall kompensera förlorad inkomst. Nivån på de förmåner som utgår till följd av ohälsa, är relaterade till lön eller annan ersättning på arbetsmarknaden. I dagsläget orsakar inte funktionshindrades svagare förankring på arbetsmarknaden någon markant skillnad mellan gruppen och totalbefolkningen i andel med låg disponibel inkomst. Trots detta har gruppen en svagare ekonomisk ställning. Personer med funktionshinder har avse-

vårt svårare att få pengarna att räcka till löpande utgifter. De saknar också tillgång till en ekonomisk buffert i högre grad än totalbefolkningen. Detta beror på de kraftiga merkostnader funktionshindret innebär. Handikappersättning är den ersättning som avser täcka merkostnader på grund av funktionshinder. Men enligt Försäkringskassan kan det vara svårt att bevisa merkostnader och avgränsa dessa från vad som kan anses som normala levnadsomkostnader. Ökade avgifter inom offentlig vård och omsorg bidrar också till problemen.

Tillfällig föräldrapenning och kontaktdagar

Tillfällig föräldrapenning utgår till en förälder som behöver avstå från förvärvsarbete för att vårda barn under 12 år (i vissa fall 16 år). Föräldrar till barn med särskilda behov kan få ersättning för vård av sjukt barn om barnet omfattas av LSS upp till 21 år.

En förälder till ett barn som inte har fyllt 16 år och som omfattas av LSS har även rätt till tio kontaktdagar per barn och år. Under år 2003 togs det ut 10 900 kontaktdagar för ca 3 600 barn.

Vårdbidrag

Vårdbidrag syftar till att ge en förälder möjlighet att i hemmet ta hand om ett sjukt eller funktionshindrat barn med behov av särskild tillsyn och vård. Vid bedömningen av rätt till vårdbidrag beaktas även merkostnader på grund av barnets sjukdom eller funktionshinder. I juni 2005 omfattade vårdbidraget ca 42 700 barn och unga. Det är en ökning med ca 1 300 barn sedan december 2004. Antalet har ökat kontinuerligt under den tid vårdbidraget funnits. Under de senaste åren beror ökningen framför allt på att den övre åldersgränsen för vårdbidraget höjdes den 1 januari 2003. Ändringen, som gör att uppgifterna för åren 2003–2005 inte är jämförbara med tidigare års uppgifter, väntas ge effekt på ökningen av antalet barn som beviljas vårdbidrag fram till år 2007.

Av de barn som fick vårdbidrag i juni 2005 var 37 procent flickor och 63 procent pojkar. Pojkarna dominerade i alla åldrar. Könsskillnaderna kan till viss del förklaras av att pojkar i genomsnitt oftare har funktionshinder än flickor. Den största skillnaden mellan könen finns i diagnosgruppen psykiska sjukdomar och syndrom. Inga tecken har hittats på att Försäkringskassan missgynnar flickor när de tar ställning till vårdbidrag men en förklaring till könsskillnaderna kan vara att flickor med psykiska funktionshinder upptäcks och diagnostiseras i sjukvården i mindre utsträckning än pojkar.

Handikappersättning

En person som för lång tid framåt har fått sin funktionsförmåga nedsatt och därför behöver hjälp för att klara sig i vardagen eller har merkostnader på grund av sitt funktionshinder, har rätt till handikappersättning. Handikappersättning kan utges från och med juli månad det år den sökande fyller 19 år. En person kan ha rätt till handikappersättning även efter 65 år, om behovet uppkommit tidigare. I juni 2005 fick 61 221

personer handikappersättning. Andelen kvinnor var drygt 54 procent och andelen män knappt 46 procent. Det totala antalet mottagare har ökat med 9 procent sedan 1998. Antalet kvinnor har ökat med 10 procent och antalet män med 8 procent. Antalet män är större än antalet kvinnor i åldersgrupperna 16 till och med 34 år. I åldersgrupperna över 40 år är förhållandet det omvända. Tänkbara förklaringar till mönstret är att det reflekterar att typerna av funktionshinder skiljer sig åt mellan könen och att dessa inträder vid olika åldrar, samt att kvinnor lever längre än män. De lever därmed också längre med funktionshinder.

Den 1 januari 2003 ändrades den nedre åldersgränsen för att få rätt till ersättning från 16 år till halvårsskiftet det år då den försäkrade fyller 19 år. Sedan dess har det sammanlagda antalet mottagare ökat marginellt.

Rehabilitering

Rehabilitering är ett samlingsbegrepp för alla åtgärder av medicinsk, psykologisk, social och arbetslivsinriktad art som skall hjälpa sjuka och skadade att återvinna bästa möjliga funktionsförmåga och förutsättningar för ett normalt liv. Olika myndigheter ansvarar för olika områden. Sjukvården ansvarar för den medicinska behandlingen och rehabiliteringen. Arbetsgivaren eller arbetsförmedlingen har ansvaret för de arbetslivsinriktade åtgärderna och kommunen ansvarar för de sociala åtgärderna.

Försäkringskassan har ansvaret att uppmärksamma behov av rehabilitering för att en person skall kunna återgå i arbete. Försäkringskassan skall också ta initiativ till, samordna och ha tillsyn över de åtgärder som behövs.

När det finns behov av arbetslivsinriktade rehabiliteringsåtgärder skall Försäkringskassan, tillsammans med den sjukskrivne, göra en rehabiliteringsplan. Planen skall omfatta de åtgärder som behövs för att en person skall kunna gå tillbaka i arbete. Försäkringskassan har ansvar för att planera rehabilitering även för personer som inte har en anställning och som behöver rehabilitering. För Försäkringskassan finns särskilda medel för köp av arbetslivsinriktade rehabiliteringstjänster, arbetstekniska hjälpmedel med mera. Försäkringskassan får av dessa medel disponera högst 5 miljoner kronor för att tillsammans med Arbetsmarknadsstyrelsen utveckla angelägna projekt inom arbetshjälpmedelsområdet.

Sjukpenning, aktivitetsersättning och sjukersättning

Försäkringskassan har på regeringens uppdrag följt upp lagstiftningen om att Försäkringskassan senast ett år efter sjukanmälningsdagen skall ha utrett om det finns förutsättningar att tillerkänna den försäkrade aktivitets- eller sjukersättning istället för sjukpenning. I en första redovisning konstaterar Försäkringskassan att socialförsäkringsadministrationen brustit i tillämpningen av denna bestämmelse. Försäkringskassan har också på regeringens uppdrag lämnat sin slutrapport om hur arbetet med den nya arbetsuppgiften, att anordna aktiviteter inom aktivitetsersättningen, fortskrider. Av rapporten framgår bl.a. att av dem som beviljades aktivitetsersättning under år 2003, hade fram till oktober år 2004, 40 procent deltagit i en eller flera aktiviteter och att för var

tionde skall aktiviteten ha lett till att den enskilde fått arbetslivsinriktade rehabiliteringsinsatser.

En stor andel av personer med funktionshinder har sjukersättning. Omkring hälften av de personer som deltog i RFV:s levnadsnivåundersökning år 2001 saknade arbete eller sysselsättning. Av dem hade knappt 79 procent hel förtidspension. Personer som deltar i daglig verksamhet har nästan uteslutande förtidspension. Av de personer som har en lönebidragsanställning fick över 40 procent halv förtidspension. Studier tyder på att vissa förtidspensionärer själva anser att de skulle kunna arbeta (Socialförsäkringsboken 2002).

Ekonomiska levnadsvillkor

Med bidrag från Socialdepartementet och Hjälpmedelsinstitutet har SCB genomfört en levnadsnivåundersökning om de funktionshindrade för perioden 1988–1999¹. Uppgifterna är i huvudsak insamlade 1996–1999. Enligt undersökningen visar det sig att 16 procent i förvärsarbetande åldrar och 13 procent av pensionärerna saknar kontantmarginal (Kan ej skaffa fram 14 000 kronor inom en vecka). Nästan alla av de funktionshindrade i undersökningen har det betydligt svårare än så att skaffa fram pengarna. Grupper med starkt nedsatt arbetsförmåga har även problem med att skaffa fram pengar snabbt. Särskilt utsatta i förvärsarbetande åldrar är mag/tarmsjuka, personer med psykiska besvär, rörelsehindrade och hjälpberoende. När det gäller fritidsaktiviteter är funktionshindrade överrepresenterade beträffande avsaknad av semester och fritidshus. Grupper med speciellt dålig tillgång till dessa nyttigheter är mag/tarmsjuka, rörelsehindrade, synskadade, hjälpberoende och de med höggradigt nedsatt arbetsförmåga. Hjälpberoende pensionärer har 28 procentenheter lägre tillgång till detta än pensionären i allmänhet.

RFV publicerade år 2003 avseende år 2002 rapporten ”Ojämlighet i levnadsvillkor – en jämförelse mellan vissa personer med funktionshinder och övriga befolkningen”. Undersökningen gällde personer med assistansersättning, handikappersättning eller bilstöd och åldrarna 23-64 år. Denna grupp är mer avgränsad än SCB-undersökningen.

Risken att drabbas av ekonomiska svårigheter skiljer sig påtagligt mellan personer med funktionshinder och totalbefolkningen enligt RFV. Avsaknad av kontantmarginal är drygt 3 gånger så vanligt bland personer med rörelsehinder och med sensoriska funktionshinder än i totalbefolkningen. Mest vanligt är avsaknaden bland personer som förvärvat funktionshinder senare i livet. Personer med intellektuella funktionshinder skilde sig inte i någon större utsträckning från totalbefolkningens situation när det gäller avsaknad av kontantmarginal. Kvinnor saknade kontantmarginal generellt i högre utsträckning än män, både i totalbefolkningen och bland personer med funktionshinder.

Ekonomisk kris (svårigheter att klara löpande utgifter för mat och hyra) har upplevts av 1,5 respektive 2,4 gånger så många personer med rörelsehinder (medfött respektive förvärvat) samt 2,1 respektive 3,0 gånger så många bland personer med sensoriska funktionshinder (medfött respektive förvärvat), samtliga jämfört med totalbefolkningen.

¹ Rapport nr 97 i serien levnadsförhållanden, ”Funktionshindrade 1988–1999”.

Mest vanligt var upplevelse av ekonomisk kris även här bland personer som förvärvat funktionshinder senare i livet. Bland personer med intellektuella funktionshinder förekom ekonomisk kris i lägre omfattning än i totalbefolkningen. Kvinnor hade upplevt ekonomisk kris genomgående i högre utsträckning än män. Detta gäller samtliga grupper i befolkningen.

De förklaringar som anfördes i rapporten att personer med intellektuella funktionshinder har färre ekonomiska problem än totalbefolkningen är att denna befolkningsgrupp ofta har stöd av anhöriga och att majoriteten har god man eller förvaltare för sin privata ekonomi och är därmed i viss mån skyddad.

Bland personer med rörelsehinder och sensoriska funktionshinder var risken störst för personer med förvärvade funktionshinder. Som möjlig förklaring anfördes här att en person som förvärvat ett funktionshinder i vuxen ålder kan ha skaffat sig en mer kostsam levnadsnivå (bostadslån etc.) vilken kan bli svår att bibehålla vid den form av ekonomiskt avbräck som förlorad arbetsinkomst innebär.

Kvinnornas högre risk för ekonomiska problem förekom i samtliga befolkningsgrupper. Rapporten förklarar detta förhållande med att de flesta personer med funktionshinder får någon form av transferering (sjukersättning, aktivitetsersättning eller liknande) och att dessa socialförsäkringar är inkomstrelaterade. Eftersom kvinnor i allmänhet har eller har haft ett lägre löneläge än män och också oftare arbetar deltid, slår detta igenom i de socialförsäkringsersättningar som de får.

Som ett annat skäl för en förhöjd risk att ha ekonomiska problem hänvisar rapporten till forskning som visar att personer med funktionshinder även vid inkomstnivåer som motsvarar totalbefolkningen, över lag har svårare att få pengarna att räcka till. I denna rapport dras slutsatsen att de merkostnader som uppstår till följd av funktionshindret medför att personer med funktionshinder skulle behöva en högre inkomst än totalbefolkningen för att ha samma ekonomiska standard.

Undersökning av vissa funktionshindrades levnadsvillkor

I en undersökning som utredningsinstitutet HANDU har utfört på ett uppdrag av ett antal handikapporganisationer och med stöd av Allmänna arvsfonden visar på levnadsvillkoren för rörelsehindrade, synskadade, döva och hörselskadade personer i Sverige. Många saknar arbete och lever av sjukersättning eller aktivitetsersättning. Jämfört med Handikapporganisationernas levnadsnivåundersökning 1996 har andelen förvärvsarbetande sjunkit kraftigt när det gäller personer med rörelsehinder och synnedsättningar. Det finns stora skillnader mellan grupperna beroende på funktionshindrets art. Kvinnor med funktionsnedsättning har generellt lägre inkomster och sämre hälsotillstånd än männen. En högre andel personer än i befolkningen i övrigt saknar en kontaktmarginal om 14 000 kronor. Även detta gäller. Det är främst kvinnorna som också har de lägsta inkomsterna. Enligt denna undersökning finns det inga större skillnader i levnadsförhållandena mellan personer som tillhör en handikapporganisation eller de som inte är medlemsanslutna.

Försäkringskassan – sektorsansvarig myndighet

Den 1 januari 2005 genomfördes en mycket stor förändring av socialförsäkringsadministrationen. Riksförsäkringsverket och de 21 allmänna försäkringskassorna ombildades till en sammanhållen statlig myndighet, Försäkringskassan. Genom sammanslagningen ökar möjligheterna för socialförsäkringsadministrationen att fullgöra de uppdrag som ges av riksdag och regering. Reformen avsåg också att åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning på socialförsäkringsområdet, en bättre styrning av IT-verksamheten samt en ökad flexibilitet och samsyn inom administrationen. Den nya organisationen medför också förbättrade möjligheter till ett enhetligt system för handläggning av ärenden. Ett gemensamt metodstöd för ärendehandläggningen har också införts i hela myndigheten. Syftet är att få en lika och mer enhetlig bedömning inom landet.

År 2003 utsågs dåvarande RFV till sektorsmyndighet för handikappolitiken. Samma år formulerades etappmål för verkets arbete. Med anledning av bildandet av Försäkringskassan har etappmålen reviderats år 2005. Handikappombudsmannen (HO) anser det vara positivt att Försäkringskassan som en följd av omorganiseringen beslutat att revidera de etappmål som Riksförsäkringsverket tog fram år 2003. HO ser särskilt positivt på att myndigheten har utökat sektorsansvaret så att socialförsäkringen även skall verka för ökad sysselsättning för personer med funktionshinder.

Aktivitetsersättning och sjukersättning

Den 1 januari 2003 förändrades förtidspensionssystemet som en följd av att ålderspensionssystemet reformerats och att pensionsförmånerna folkpension och ATP upphört. Begreppen förtidspension och sjukbidrag byttes ut mot aktivitetsersättning som lämnas till personer i åldrarna 19-29 år och sjukersättning som utges till personer i åldrarna 30-64 år. Den stora ändringen var att reglerna för beräkning av dessa nya förmåner ändrades, men för de yngre personer som blir beviljade aktivitetsersättning infördes ytterligare ett antal nya regler. Ett grundläggande syfte med aktivitetsersättningen är att den till skillnad från förtidspensionen skall kunna stimulera till aktivitet utan att den enskildes ekonomiska trygghet påverkas. Aktivitetsersättning beviljas tidigast från halvårsskiftet det år den försäkrade fyller 19 år, medan förtidspension/sjukbidrag kunde beviljas redan från 16 års ålder. Höjningen var dels en anpassning till utvecklingen i samhället, dels för att främja aktivitet och inte ett passivt förhållningssätt. Aktivitetsersättning är alltid tidsbegränsad till längst tre år i taget. Denna ändring följer av att det är angeläget att i möjligaste mån kunna ta till vara de ungas möjligheter till utveckling och arbete i ungdomsåren. Det är därför viktigt att kontinuerligt pröva rätten till fortsatt ersättning minst vart tredje år. Hel aktivitetsersättning kan även beviljas unga personer som på grund av funktionshinder inte har kunnat avsluta sin utbildning på grundskole- eller gymnasial nivå vid ingången av juli månad det år han eller hon fyller

19 år utan prövning av arbetsförmågans nedsättning. Syftet med denna förändring är att ekonomiskt sett möjliggöra för personer med funktionshinder att under hela den tid som återstår upp till 30 års ålder inhämta grundläggande kunskaper t.o.m. gymnasienivå, oavsett i vilken skolform dessa kunskaper inhämtas. Särskild ersättning kan utges för kostnader som uppstår för den försäkrade med anledning av deltagande i aktiviteter.

Höjda åldersgränser för vårdbidrag och handikappersättning

Som en följd av införandet av aktivitetsersättning den 1 januari 2003 höjdes den övre åldersgränsen för rätt vårdbidrag från 16 år till halvårsskiftet det år den unge fyller 19 år. Samtidigt skedde en motsvarande höjning av den nedre åldersgränsen för rätt till handikappersättning. På så sätt uppstår inget tidsmässigt glapp i samhällets stöd.

Samhällsutvecklingen har inneburit att åldersgränsen 16 år för rätt till vårdbidrag blivit föråldrad. En höjning av den övre åldersgränsen för vårdbidrag kan sägas bättre anknyta till det särskilda vårdnadsansvar som enligt föräldrabalkens regler åvilar föräldrarna fram till dess barnet blir myndigt vid 18 års ålder. Detta skulle i sig kunna tala för att rätten till vårdbidrag upphör vid 18 års ålder. Föräldrarnas underhållsskyldighet upphör dock inte utan vidare i och med 18-årsdagen utan förlängs vid viss skolgång.

Kartläggning av flickor med vissa psykiska störningar, särskilt ADHD

Under år 2003 överlämnade Riksförsäkringsverket (RFV) (nuvarande Försäkringskassan) till Regeringen rapporten Ökning av antalet vårdbidrag – perspektiv från flera myndigheter (RFV 2003:2). Rapporten har tagits fram i samarbete med Socialstyrelsen på uppdrag av Regeringen. I rapporten konstaterar RFV att föräldrar till barn med psykiska sjukdomar och syndrom svarar för det största antalet nybeviljade vårdbidrag. Inom den gruppen står diagnosen ADHD/DAMP för den största ökningen. En särskild studie gjordes avseende fördelningen av beviljade vårdbidrag för flickor respektive pojkar. RFV konstaterade där att det är flest pojkar som utreds och diagnostiseras. En orsak till det ojämlika förhållandet mellan flickor och pojkar som diskuterades i rapporten är att forskningen om ADHD/DAMP i princip enbart är grundad på pojkar, vilket kan göra det svårt att upptäcka flickors symptom. RFV konstaterar också att med en utvecklad forskning kan även flickors symptom upptäckas.

Regeringen ansåg med anledning av RFV:s rapport det angeläget att få veta mer om situationen för flickor med vissa psykiska störningar, främst diagnosen ADHD. I december 2003 uppdrog regeringen därför åt Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) att i samråd med Socialstyrelsen analysera och kartlägga kunskaperna om flickor med vissa psykiska störningar, särskilt avseende ADHD. SBU överlämnade i maj 2005 rapporten ADHD hos flickor – En inventering av det vetenskapliga underlaget (S2005/3848/SF). I rapporten konstateras att ADHD hos flickor har uppmärksamats mer inom forskningen under de senaste åren. Fortfarande finns dock stora brister i kunskapen om flickor med

ADHD. Rapporten har överlämnats till Utredningen om ungdomars livssituation utifrån stress och dess konsekvenser för den psykiska hälsan (dir. 2005:61, 2006:12). Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 15 augusti 2006.

Skr. 2005/06:110

Ändrad retroaktivitetstid inom handikappersättningen

År 1990 förlängdes retroaktivitetstiden inom handikappersättningen från tre månader till två år. Skälen till detta var att informationen om handikappersättning inte fungerade tillfredsställande. Förlängningen av retroaktiviteten var ett sätt att undvika rättsförluster till följd av för sent inkomna ansökningar. Mot bakgrund av att informationen i dag kan sägas fungera tillfredsställande förkortades retroaktivitetstiden den 1 juli 2004 från två år till sex månader.

Kartläggning av merutgifter inom handikappersättningen

I september 2005 utkom Försäkringskassan med rapporten Merutgifter i handikappersättningen. I rapporten redovisas Försäkringskassans kartläggning och analys av de merutgifter som täcks av handikappersättningen. Sammantaget visar kartläggningen och analysen att begreppet merutgifter inom handikappersättningen är otydlig. Det behövs dels tydligare riktlinjer, dels tydligare information till den försäkrade om vad handikappersättningen är och vad som kan ersättas. Resultatet av projektet visar också att män beviljas mer hjälp för hushållsnära tjänster än kvinnor vid ansökan om bidrag för merutgifter vilket eventuellt kan tyda på att handläggarna på Försäkringskassan ser olika på om det är en kvinna eller en man som söker.

Som en följd av kartläggningen har Försäkringskassan påbörjat arbetet med normering, dvs. genomgång av vägledning, allmänna råd etc. Arbetet inkluderar också en genomgång av blanketter och informationsmaterial. Avsikten är att skapa en bättre tydlighet, både för handläggare och för försäkrade. En bättre tydlighet skall också leda till en större likformighet i bedömningen av rätten till handikappersättning.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

En rad förändringar har gjorts på socialförsäkringsområdet som påverkar människor med funktionshinder. Så har t.ex. åldersgränserna för vårdbidrag respektive handikappersättning ändrats för att anpassas till samhällsutvecklingen. Införandet av aktivitetsersättning är ett led i arbetet för att främja aktiva insatser för unga med funktionshinder. Försäkringskassan har som nämnts ovan regeringens uppdrag att följa upp lagstiftningen om att Försäkringskassan vid längre sjukskrivningar skall ha utrett om det finns förutsättningar för att tillerkänna den försäkrade aktivitets- eller sjukersättning istället för sjukpenning. En slutlig redovisning, med förslag till åtgärder som uppföljningen kan ge upphov till, skall lämnas senast den 1 juni 2006.

Personer med funktionshinder har generellt en svagare arbetsmarknadsförankring. Många gånger krävs det insatser i samverkan mellan

olika myndigheter för att människor skall kunna återfå arbetsförmågan och återgå i arbete. Under senare år har regeringen vidtagit ett flertal åtgärder för att förbättra samverkan inom rehabiliteringsområdet.

Det är viktigt att den enskilde inte faller ur trygghetssystemen på grund av att samarbetet mellan arbetsförmedlingen och Försäkringskassan inte fungerat. I syfte att fler personer med behov av samordnade rehabiliteringsinsatser återgår i arbete har regeringen sedan år 2003 uppdragit till Försäkringskassan och Arbetsmarknadsstyrelsen att upprätta en gemensam verksamhets- och handlingsplan för arbetslivsinriktad rehabilitering av arbetslösa sjukskrivna. I regleringsbrevet för år 2006 till AMS och Försäkringskassan har regeringen förtydligat att myndigheterna inom ramen för handlingsplanen även skall verka för att personer med aktivitetsersättning eller tidsbegränsad sjukersättning återfår arbetsförmågan och får ett arbete. På regional nivå skall försäkringsdelegationerna tillsammans med berörda myndigheter såsom länsarbetsnämnd, landsting och kommun, fatta beslut om samverkan och finansiell samordning i enlighet med dessa planer. Finansiell samordning ger de fyra myndigheterna möjlighet att samordna resurser i samordningsförbund som har i uppgift att prioritera insatser för människor som har behov av samordnade rehabiliteringsinsatser. För närvarande bedrivs finansiell samordning i 57 kommuner. I regleringsbrevet för år 2006 har regeringen givit Försäkringskassan i uppdrag att tillsammans med AMS och Socialstyrelsen stödja utvecklingen av finansiell samordning. Förbundet Sveriges kommuner och landsting skall ges möjlighet att delta i detta uppdrag.

Samverkan mellan arbetsförmedlingen och Försäkringskassan kommer att stärkas ytterligare framöver. Försäkringskassan och Arbetsmarknadsstyrelsen gavs den 15 december 2005 i uppdrag av regeringen att inom ramen för en pilotverksamhet i samverkan genomföra nya och förstärkta insatser för att alla försäkrade som är långtidssjukskrivna i två år eller mer eller uppbär aktivitetsersättning eller tidsbegränsad sjukersättning. Syftet är att underlätta deras återgång till arbetet och insatserna skall omfatta samtliga personer i nämnda målgrupper senast vid utgången av år 2007.

Även om uppgifterna för åren 2003 och 2004 inte är jämförbara så visar de att antalet personer med stöd från socialförsäkringen som är riktat till personer med funktionshinder successivt har ökat. Tydliga skillnader kan avläsas i antalet kvinnor respektive män som får stöd från socialförsäkringen. Detta gäller såväl fördelningen av beviljade vårdbidrag till barn med funktionshinder som ersättningar till vuxna. Samtidigt saknas kunskap om orsakerna till dessa skillnader. Tänkbara skillnader kan vara att typerna av funktionshinder skiljer mellan könen, att funktionshindren uppstår vid olika åldrar och att kvinnor lever längre än män. Försäkringskassan skall enligt uppdrag från regeringen integrera könsperspektivet i tillämpningen av socialförsäkringen. I uppdraget ingår att utarbeta metoder för hur handläggarna skall bemöta den enskilde och handlägga sjukförsäkringsärenden likformigt och rättssäkert oavsett den försäkrades kön. Uppdraget skall redovisas senast den 15 maj 2006.

Den tillfälliga föräldrapenningen och vårdbidraget har byggts ut successivt under åren. Detta har medfört att de förutsättningar som i dag grundar rätt till tillfällig föräldrapenning för vård av sjukt barn i vissa fall

är svåra att samordna/avgränsa mot rätten till vårdbidrag. Detta har bland annat uppmärksammats i samband med införandet av en fjärdedels vårdbidrag. Regeringen avser att senare i år ta initiativ till en översyn av lagen om handikappersättning och vårdbidrag. De frågor som rör samordning/gränsdragning mellan den tillfälliga föräldrapenningen och vårdbidrag respektive handikappersättning bör ses över i detta sammanhang.

Inom regeringskansliet pågår ett arbete att närmare belysa ekonomiska konsekvenser av att leva med ett funktionshinder. Till detta arbete har knutits en referensgrupp med personer från Försäkringskassan, Socialstyrelsen och Statistiska centralbyrån. En redovisning av detta arbete kommer att ske år 2006.

5.14 Transporter

Sammanfattning och slutsats: Stora insatser har gjorts och förbättringar har skett på transportområdet.

Brukarundersökningar visar att funktionshindrades tillgänglighet till transportsystemet som helhet har ökat. Målet att kollektivtrafiken bör vara tillgänglig för personer med funktionshinder år 2010 är införlivat som ett av transportpolitikens etappmål. Sedan 1998 har cirka 1,2 miljarder kronor betalats ut i statsbidrag för direkta åtgärder inom kollektivtrafiken. Under de första åren gick bidragen framförallt till utveckling av fordon medan de senaste årens bidrag främst använts till att åtgärda busshållplatser. Regeringen anser att det behövs en nationell kraftsamling för att nå målet om en tillgänglig kollektivtrafik senast år 2010.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Banverket, Luftfartsverket, Sjöfartsverket och Vägverket utses till sektorsmyndigheter.

Tillgängligheten till transportsystemet bör fortlöpande förbättras och beaktas vid all planering och upphandling av infrastruktur, färdmedel och övriga tjänster.

Kollektivtrafiken bör göras tillgänglig för personer med funktionshinder senast år 2010.

Se över och skärpa föreskrifter om tillgänglighet till färdmedel.

Lägesbeskrivning

Hur tillgänglig är kollektivtrafiken ur brukarnas perspektiv?

Rikstrafiken, trafikverken och Boverket genomför sedan år 2002 årliga mätningar av funktionshindrades möjlighet att utnyttja transportsystemet. Undersökningarna bygger på självskattningar i vilken mån man kan resa med eller utan besvär. Undersökningarna mäter således enbart hur personer med funktionshinder upplever tillgängligheten till transportsystemet. De består av ett selektivt urval och har pågått alltför kort tid för att tillåta

några statistiskt säkra slutsatser om utvecklingen. Den bild som likväl framträder ger vissa indikationer på hur personer med funktionshinder upplever tillgängligheten till transportsystemet. Den senaste undersökningen visar att reseförhållandena i allmänhet har förbättrats.

Av de brister som redovisas i undersökningarna förefaller följande finnas inom samtliga transportslag:

- information på stationen och terminalen,
- möjligheterna att vistas inom stationen samt finna en plats ombord på färdmedlet utan att besväras av astma- eller allergiframkallande faktorer,
- information ombord på fordonet.

Persontransporter på väg

Enligt den senaste undersökningen som gjorts på vägtransportområdet upplever 70 procent av de funktionshindrade att de kan resa obehindrat, medan ytterligare 15 procent uppger att de kan resa med vissa besvär. Idag reser en större andel rörelsehindrade dagligen med buss eller spårvagn. Denna grupp har således fått en något större tillgänglighet till kollektivtrafiken på väg. Även fler astmatiker uppger i den senaste undersökningen att de har möjlighet att resa jämfört med tidigare mätningar. Tendensen visar alltså på en ökande förmåga när det gäller rörelsehinder och astmatiker medan övriga grupper i stort sett uppvisar oförändrade förhållanden. Andelen nöjda kunder i 2005 års mätning är 73 procent. De brister som personer med funktionshinder upplever i samband med kollektivtrafik på väg är informationen ombord, att finna platser ombord och på terminalerna utan astma- och allergiframkallande faktorer, att ta del av information om avgångs- och ankomsttider samt att röra sig ombord. De senaste årens undersökningar visar att reseförhållandena förbättrats och att resandet bland personer med funktionshinder har ökat.

Persontransporter på järnväg

I den senaste undersökningen av tillgängligheten till transporter på järnväg uppger 62 procent av de funktionshindrade att de kan resa obehindrat med tåg. Ytterligare 24 procent uppger att de kan resa med vissa besvär. Störst andel med förmåga att resa finns hos astmatiker, döva och hörsel-skadade. Även rörelsehindrade har i hög utsträckning förmåga att resa, medan möjligheterna att resa är mindre bland personer med synskador och personer med mer än ett funktionshinder. I den senaste undersökningen uppger 69 procent av de tillfrågade att de är nöjda med den senaste resan med tåg. De problem som personer med funktionshinder fortfarande upplever vid resor med tåg är möjligheten att ta del av information på stationen, att vistas inom stationen och på tåget utan att utsättas för astmaframkallande faktorer, beställa ledsagning och att ta sig till tåget, inhämta information vid planering av resan samt ta del av information på tåget. Sett över tid har reseförhållandena varit i stort oförändrade.

När det gäller persontransporter med flyg, uppger 65 procent av de tillfrågade att de kan resa helt utan besvär, ytterligare 23 procent uppger att de kan resa med vissa besvär. Undersökningen ger vid handen att framförallt rörelsehindrade och astmatiker tycks ha fått en ökad tillgänglighet till flyg, medan övriga grupper i stort sett uppvisar oförändrade förhållanden. Andelen nöjda kunder år 2005 var 75 procent. De problem som personer med funktionshinder upplever i samband med flygresor är informationen på flygplatsen och ombord på planet samt att vistas på terminalen och ombord på flygplanet utan att drabbas av astmaframkallande faktorer.

Persontransporter till sjöss

Vid transporter till sjöss uppger 67 procent av de tillfrågade att de kan genomföra en resa utan besvär. Ytterligare 21 procent uppger att de skulle kunna resa men det skulle vara förknippat med besvär. Den senaste undersökningen visar att tillgängligheten till båtresor i stort sett är oförändrad med undantag för rörelsehindrade där andelen som kan resa med eller utan besvär har ökat. Andelen nöjda kunder som reser till sjöss ligger på 73 procent. De hinder som personer med funktionshinder framförallt upplever i samband med båtresor är att finna en plats ombord och på färjeterminalen utan att utsättas för astma- och allergiframkallande faktorer, att ta del av information ombord på färjeterminalen och båten samt att förflytta sig på båten

Genomförda åtgärder

Vägverket – sektorsansvarig myndighet

Myndigheternas sektorsansvar har lagts fast i respektive instruktion. Till skillnad från övriga sektorsmyndigheter sammanfaller Transportmyndigheternas mål för det handikappolitiska arbetet med de transportpolitiska målen.

Vägverket har tagit fram standarder för fysisk utformning. Sedan år 1998 har cirka 1,2 miljarder kronor betalats ut i statsbidrag för direkta åtgärder inom kollektivtrafiken. Under de första åren har mycket av statsbidragen gått till utveckling av fordon medan de senaste årens bidrag främst har använts till att åtgärda busshållplatser. Statsbidragen har vidare använts till åtgärder såsom utbildning av trafikpersonal, stationer och resecentra, spårvagnsstationer, informations- och betalsystem, specialfordon, spårvagnar, beställningscentraler anslutningsvägar m.m. Vidare har Vägverket tillsammans med Banverket låtit göra en bedömning av vilka åtgärder som behövs för att avlägsna hinder för användbarhet på stationer, hållplatser och fordon. För att kunna uppnå målet om en tillgänglig kollektivtrafik år 2010 anför Vägverket i sin omvärldsanalys att det är viktigt att tydliggöra handikappmålet för år 2010 för att veta vad det är man arbetar mot. En samverkan med andra aktörer, inte minst övriga trafikverk, anses vara en nödvändighet. Sektorsarbetet bör ha en mer pådrivande, stödjande och kunskaps-

utvecklande inriktning och fler nationella samarbetsprojekt är nödvändiga för att påskynda utvecklingen. Skr. 2005/06:110

Banverket – sektorsansvarig myndighet

Banverket har utvecklat en handlingsplan för en verksamhet och förvaltning som är användbar och öppen för personer med funktionshinder. Syftet med handlingsplanen är att skapa gemensamma definitioner och mål för området funktionshindrades tillgänglighet. I handlingsplanen förtydligas även Banverkets ansvarsområde.

Banverket har under år 2005 tagit fram och givit ut "Banverkets råd och riktlinjer – Vägledning för utformning av den fysiska miljön för funktionshindrade". När det gäller trafikinformation på stationer, har ett omfattande utbyte av plattformsskyltar och monitorer till stor del genomförts. Arbete pågår också med att ta fram lösningar för att presentera trafikinformation via webb, wap- och SMS-tjänster. Vidare arbetar Banverket tillsammans med Designhögskolan i Umeå för att ta fram en interaktiv terminal enligt principen Design för alla.

Banverket har bildat ett nationellt råd, tillgänglighetsrådet, med representanter från ett flertal handikapporganisationer som möts två gånger per år. Banverket deltar även i SJ:s handikappråd.

I Banverkets omvärldsanalys görs likväl bedömningen att potentialen är stor att förbättra möjligheten för personer med funktionshinder att använda tåg. Ett problem är att det finns ett stort antal äldre fordon och att utbytestakten är långsam.

Luftfartsstyrelsen – sektorsansvarig myndighet

Luftfartsstyrelsen, som övertog sektorsansvaret från Luftfartsverket år 2005, menar i sin omvärldsanalys att den väl utvecklade ledsagar-service som finns på alla flygplatser leder till att de allra flesta kan resa med flyg. Tillgänglighetsförbättringar sker kontinuerligt på landets flygplatser. Arlanda och Landvetter flygplats har bl.a. utrustats med särskilda hjälpmedel för ombordstigning för rörelsehindrade passagerare, rullstols-hissar som tar rullstolar från bryggan till marken, lyft på handikapp-toalett, handikappbuss, bärselar och bärstolar.

Svårigheter att tillägna sig information på flygplatserna är utmärkande på de större terminalerna. Luftfartsverket har med anledning av detta utvecklat en skyltmanual med lättillgänglig text och lättförståeliga pictogram. Luftfartsstyrelsen har utvecklat en vägledning för luftfartens aktörer för tillgänglighet till flyget. Den bygger på en sammanställning av de internationella regler och rekommendationer som utvecklats inom luftfarten i syfte att tillförsäkra passagerare med funktionshinder god tillgänglighet till flyget.

Sjöfartsverket – sektorsansvarig myndighet

Sjöfartsverket har aktivt deltagit i Västra Götalandsregionens (VGR) projekt som bl.a. omfattade råd och riktlinjer för hur sjöfartsterminaler, större passagerarfartyg och skärgårdsbåtar skall vara utformade. Arbetet

har varit vägledande för Sjöfartsverkets fortsatta arbete på det nationella planet. Verket har vidare fortlöpande kontakter med rederier som planerar att bygga nya passagerarfartyg och en handbok har utformats i enlighet med de nya föreskrifterna om handikappanpassning av passagerarfartyg. Sjöfartsverket konstaterar i sin omvärldsanalys att operatörer blir allt bättre på att informera om tillgänglighet för personer med funktionshinder, både på fartyg, inom terminaler och på bryggor.

Målet om tillgänglig kollektivtrafik år 2010

Målet att kollektivtrafiken bör vara tillgänglig för personer med funktionshinder år 2010 är införlivat som ett av transportpolitikens etappmål. Målet är infört i trafikmyndigheternas regleringsbrev och återrapporteringskravet innebär att myndigheterna varje år skall redovisa andelen kvinnor och män med funktionshinder som kan utnyttja transportslaget. Dessutom skall myndigheterna redovisa de åtgärder som vidtagits inom sektorn i syfte att öka tillgängligheten för dessa grupper. Utöver det skall myndigheterna redovisa återstående brister, behov av åtgärder och planerade insatser för att nå etappmålet om en tillgänglig kollektivtrafik för personer med funktionshinder år 2010.

Krav på tillgänglighet vid upphandling av kollektivtrafik

Kollektivtrafik inom länen upphandlas av trafikhuvudmän. Numera ställer alla kommuner och trafikhuvudmän krav på att färdmedel skall vara tillgängliga för personer med funktionshinder i sina upphandlingar av kollektivtrafik. Rikstrafiken har i uppdrag att upphandla långväga kollektivtrafik som inte bedrivs av trafikhuvudmännen, eller de kommersiella trafikutövarna, men som är transportpolitiskt motiverat. I sina upphandlingar ställer Rikstrafiken särskilda krav på att färdmedel skall vara tillgängliga för personer med funktionshinder.

Skärpta föreskrifter om tillgänglighet till färdmedel inom olika trafikslag

Vägverket har, i enlighet med rådets direktiv 2001/85/EG av den 20 november 2001, det s.k. bussdirektivet, utfärdat nya föreskrifter för bussar som trädde i kraft år 2003. Enligt bussdirektivet skall bussar byggda för stadstrafik vara tillgängliga för rörelsehindrade. Vägverkets föreskrifter (VVFS 2003:22) ställer däremot högre krav än bussdirektivet, vilket innebär att alla låggolvsbussar som kör i linjetrafik skall vara tillgängliga för rörelsehindrade. Utöver det har föreskrifterna skärpts för färdtjänstfordon samt vägar och gångvägar. Banverket har utformat råd och riktlinjer för anpassningen av fordon till de behov som personer med funktionshinder har. På järnvägssidan pågår inom EU ett arbete om en förordning om internationella tågresenärers rättigheter och skyldigheter. I förordningen ingår bl.a. funktionshindrades rätt till assistans i samband med tågresor. Både Luftfartsstyrelsens och Sjöfartsverkets verksamhet bestäms till stor del av internationell lagstiftning vilket gör det svårt att på nationell nivå utfärda föreskrifter som inte är förankrade på internationell nivå. De senaste fem åren har inga nya föreskrifter utfär-

dats av Luftfartsverket eller Luftfartsstyrelsen. En förordning om funktionshindrades rättigheter i samband med flygresor har förhandlats och beslutats i EU hösten 2005.

Sjöfartsverket har i enlighet med rådets direktiv 2003/24/EG av den 14 april 2003 om ändring av rådets direktiv 98/18/EG om säkerhetsbestämmelser och säkerhetsnormer för passagerarfartyg, utarbetat nya föreskrifter som skärper de hittillsvarande reglerna om handikappanpassning för passagerarfartyg. De nya föreskrifterna trädde i kraft år 2004.

Rikstrafiken har i samverkan med de fyra trafikverken och Boverket utarbetat råd och riktlinjer för transportslagsövergripande gemensamma funktioner på stationer och terminaler. De gemensamma funktionerna omfattar information, biljett och bokning, personlig service/ledsagning, samordning och samverkan mellan aktörer samt den fysiska utformningen vid terminaler och stationer.

Övriga insatser

Med anledning av riksdagens beslut om den nationella handlingsplanen för handikappolitiken har trafikmyndigheterna fått en rad olika uppdrag. Rikstrafiken fick i uppdrag att utreda förutsättningarna för ett nationellt nät av tillgänglig kollektivtrafik samt utarbeta en plan för hur och när förändringarna måste genomföras fram till år 2010. Uppdraget konkretiserades i projektet Hela Resan. Projektet har varit ett samarbetsprojekt mellan Rikstrafiken, de fyra trafikverken, Svenska Lokaltrafikföreningen, Vinnova, Tåg i Bergslagen, Samtrafiken och Handikappförbundens Samarbetsorgan och redovisades till regeringen i mars 2003.

Utifrån de erfarenheter och kunskaper som inhämtats från projektet Hela Resan har trafikverken och Rikstrafiken utformat en gemensam strategi för hur målet år 2010 skall kunna uppnås. I strategin definierades vad som avses med ett tillgängligt transportsystem.

I den gemensamma strategin nämns även fem transportslagsövergripande problemområden med funktioner på stationer och terminaler. De är:

- Samordning av trafikaktörernas verksamheter
- Information
- Biljett och bokning
- Personlig service
- Fysisk utformning av färdmedel och stationsanläggningar

Sedan år 2000 har Rikstrafiken, på uppdrag av regeringen, en rådgivande delegation för handikappfrågor. Ledamöter i delegationen är representanter från samtliga trafikverk, Sveriges Kommuner och Lands ting, Boverket, Svenska lokaltrafikföreningen, Hjälpmedelsinstitutet, De handikappades riksförbund, Synskadades riksförbund, Sveriges dövas riksförbund och fem handikapporganisationer utsedda av Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO). Handikappombudsmannen har genom tillgänglighetscentret deltagit i delegationens möten under 2005. Den rådgivande delegationen fungerar som en informationskanal och ett forum för beredning och förankring av ärenden på en bredare front.

Sedan några år tillbaka samarbetar Rikstrafiken med Boverket och de fyra trafikverken i den informella arbetsgruppen Handsam. Gruppens

funktion är att bidra till att tillgänglighet inom hela transportsystemet för personer med funktionshinder samordnas och kommuniceras till berörda parter både nationellt och internationellt. Ett resultat av samarbetet i Handsam är den transportslagsövergripande gemensamma undersökningen av kollektivtrafikens användbarhet för personer med funktionshinder som genomförs årligen sedan år 2002. Banverket och Vägverket har bedrivit ett stationsvårdsprojekt på stationen i Avesta Krylbo i samarbete med Jernhusen, Dalatrafik, ett flertal tågoperatörer och Avesta kommun.

År 2003 fick Rikstrafiken i uppdrag att utreda hur den bemötandeutbildning som tagits fram inom ramen för Hela Resan projektet lämpligast kunde administreras, organiseras och genomföras. Rikstrafikens utgångspunkt har varit att utbildningsmaterialet skall få användas fritt av dem som önskar ta del av det. Parallellt med uppdraget har Rikstrafiken arbetat tillsammans med HSO och Statens Institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) för att färdigställa bemötandeutbildningen. Utbildningsmaterialet finns att ladda ner från Rikstrafikens och HSO:s hemsidor.

Ett omfattande informationsarbete för att sprida kunskapen om vikten av bemötande och tillgången till material har skett under år 2004.

Färdtjänst och riksfärdtjänst

Även om stora insatser görs för att göra kollektivtrafiken tillgänglig så kommer färdtjänst även i framtiden att vara viktig för personer som på grund av funktionshinder inte kan resa på egen hand i kollektivtrafiken. Regeringen bereder för närvarande förslag till förändringar i lagarna om färdtjänst och riksfärdtjänst som syftar till att förbättra situationen för personer som på grund av funktionshinder inte kan förflytta sig på egen hand.

Den 14 mars överlämnade regeringen propositionen Försöksverksamhet med komplement till färdtjänst (prop. 2005/06:92) till riksdagen. I propositionen föreslås en ny lag som ger kommunerna möjlighet att ge ekonomiskt stöd för anskaffning och anpassning av motorfordon till personer som är berättigade till färdtjänst (komplement till färdtjänst). Verksamheten skall inledas som ett försök. Försöket får bedrivas endast av de kommuner som får tillstånd av regeringen. Försöksverksamheten med komplement till färdtjänst skall pågå i tre år mellan den 1 juli 2007 och den 30 juni 2010 och är ett verktyg i arbetet för att nå målet om ett tillgängligt transportsystem.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Uppdrag att ta fram ett nationellt handlingsprogram

När det gäller möjligheterna att nå de handikappolitiska målen, menar regeringen att viktiga förbättringar har skett och att stora insatser görs, men anpassningen av kollektivtrafiken går för långsamt i förhållande till det uppsatta målet. Många personer med funktionshinder kan inte åka med kollektiva färdmedel överhuvudtaget. Åtgärdsbehoven är stora och består främst i brister avseende trafiksamordning, information, bokning,

biljetthantering, personlig service och bemötande samt fysisk miljö vid terminaler och stationer. Skr. 2005/06:110

Regeringen anser att Vägverket och Banverket bör ta fram ett nationellt handlingsprogram för kollektivtrafikens långsiktiga utveckling.

Inom ramen för det nationella handlingsprogrammet bör Vägverket och Banverket leda en nationell kraftsamling för att göra kollektivtrafiken användbar för personer med funktionshinder. Arbetet bör inriktas mot ett prioriterat nätverk, där infrastruktur, fordon, trafik, och övrig service är användbara för alla och är av hög kvalitet. Nätet bör successivt utvidgas. I arbetet bör övriga berörda myndigheter m.fl. delta.

5.15 Utbildning

Sammanfattning och slutsats: Regeringen har gjort stora satsningar på resursförstärkningar inom utbildningsområdet, såsom personalförstärkningar och kvalitetsprogram i såväl skola, fritidshem som förskola. Uppföljning visar att kommunerna har prioriterat anställning av specialpedagogisk kompetens, vilket har stor betydelse för barn och elever i behov av särskilt stöd.

Inom skolområdet har diskrimineringsfrågorna tagits på stort allvar och en ny lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i skolan bl.a. på grund av funktionshinder träder i kraft i april 2006.

Den kraftiga utbyggnaden av högskolan har även inneburit ett ökat antal studenter med funktionshinder vid lärosätena. En förklaring till ökningen är att stödet till studenter med dyslexi, läs- och skrivsvårigheter har ökat under de senaste åren.

Socialstyrelsen, Statens skolverk och Specialskolemyndigheten har haft i uppdrag att finna former för att effektivisera samverkan mellan olika huvudmän när det gäller stödet till barn och ungdomar med funktionshinder. Myndigheterna föreslår att individuell planering bör ske i högre grad än i dag. Myndigheterna har fått i uppdrag att fortsätta arbetet och föreslå former för en sådan samverkan.

De insatser som har genomförts inom utbildningsområdet syftar både till att stärka huvudmännens möjligheter att skapa en förskola och skola där alla kan delta på lika villkor och till att förbättra enskilda elevers förutsättningar att delta.

Mål och åtgärder enligt handlingsplanen (prop. 1999/2000:79):

Elever med funktionshinder skall, på samma sätt som övriga barn och ungdomar, kunna bo med sina föräldrar eller i deras närhet och gå i skola i närheten av hemmet. Attitydförändringar och bemötandefrågor poängteras, liksom behoven av ökad specialpedagogisk baskompetens hos arbetslagen i skolan.

Förutsättningarna för vuxna studerande med funktionshinder och deltagare i behov av särskilt stöd bör förbättras. Särskilt utbildningsstöd skall omfatta alla studerande inom folkhögskolan som har behov av assistans.

Studier vid universitet och högskolor bör underlättas för kvinnor och män med funktionshinder.

Hjälpmedelsförsörjningen inom utbildningsområdet bör ses över.

Lägesbeskrivning

Sverige har anslutit sig till flera internationella deklARATIONER och överenskommelser som har betydelse för funktionshindrades deltagande i offentlig utbildning. FN:s standardregler, Salamancadeklarationen och Dakaröverenskommelsen om utbildning för alla är några exempel. Regel 6 i FN:s standardregler betonar att staterna bör se till att utbildning för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder är en integrerad del i den ordinarie utbildningen. Specialundervisning kan övervägas när det ordinarie skolsystemet inte kan tillgodose behovet av utbildning hos alla människor med funktionsnedsättning. Det är mot denna bakgrund som regeringen formulerade målen för utbildningsområdet i den handikappolitiska handlingsplanen.

Skolverkets omvärldsanalys

I Skolverkets omvärldsanalys redovisar myndigheten de trender som påverkar systemets förmåga till inkludering. I allmänhet lyckas den svenska skolan väl med att inkludera barn och ungdomar med lätt identifierade, oftast fysiska funktionshinder. Däremot omnämns i dag en ökande problematik kring elever vars svårigheter ligger i det sociala samspelet och exempelvis tar sig uttryck i utagerande, störande eller aggressivt beteende.

Skolverket lyfter fram specialpedagogens viktiga roll när det gäller att arbeta förebyggande genom att undanröja hinder för lärande, genomförande av pedagogiska utredningar och att utarbeta åtgärdsprogram samt genomföra uppföljning och utvärdering. På så sätt kan specialpedagogen bl.a. motverka segregation. Verket har dock funnit att exkluderande lösningar för enskilda elever ofta används framför t.ex. anpassningar av skolans lärande miljö.

Efter flera år med besparingar inom skolan, med negativa effekter på bl.a. specialundervisningen, är trenden i dag en ökande lärartäthet i kommunerna. Skolverkets uppföljning visar att kommunerna prioriterar specialpedagogisk kompetens i samband med nyrekrytering. Skolverket har dock i återkommande granskningar redovisat att elever med funktionshinder och skolsvårigheter många gånger hänvisas till en undervisning som leds av personal som saknar pedagogisk utbildning, t.ex. elevassistenter.

Enligt Skolverket är förändringar i synen på elevers olikheter en nödvändig förutsättning för genomförandet av de handikappolitiska målen. Mycket talar för att de politiska och centrala beslutsnivåerna har en god allmän kännedom om de handikappolitiska målen, en skola för alla och vikten av formerna för bemötandet av flickor och pojkar samt kvinnor och män med funktionshinder. Trots detta förekommer att stöd inte ges

utan föregående medicinska diagnoser. Strävandena att utforma en skola där elevers olikheter kan ses som tillgångar snarare än hinder kan också stupa på fördomar, bristande tolerans och låga förväntningar. Många skolor saknar dessutom kunskap om var stöd och rådgivning finns att hämta.

Särskolan

En utvecklingstendens som uppmärksammas är att antalet elever i särskolan ökar och att elever tillkommer under hela skoltiden i stället för bara i början (Skolverkets utvärdering Hur särskild får man vara? En analys av elevökningen i särskolan. dnr 2000:2037). Det kan finnas flera orsaker bakom denna utveckling, bl.a. att skolformerna närmat sig varandra lokalmässigt under senare år och att skolan kommunaliserats. Ökningen i den obligatoriska särskolan tycks nu plana ut och följas av en motsvarande ökning i gymnasiesärskolan. Steget till särskolan är inte lika långt om den finns i samma byggnad som grundskolan och många kommuner vill att eleverna stannar inom kommunen. En annan möjlig förklaring är att personkretsen utökades år 1994 genom en ändring i skollagen, då autism i kombination med bedömningen att eleven inte skulle kunna nå kunskapsmålen i grundskolan blev grund för mottagande i särskolan. Även resursfördelningen inom kommunerna med större möjligheter att få särskilt stöd i särskolan, kan göra föräldrar benägna att välja särskola för sina barn. Likaså nämns en viss tilltagande teoretisering av läroplanerna, förändrade arbetssätt och större undervisningsgrupper som möjliga orsaker till ökningen.

Det finns en överrepresentation av elever med utländsk bakgrund i särskolan. Dessa elever har oftare en mer symptombaserad och vag diagnos. För dessa elever är det särskilt viktigt att följa upp särskoleplaceringen när eleven har haft möjlighet att anpassa sig till svenska förhållanden.

Gymnasieutbildning för elever med svåra rörelsehinder

Gymnasieutbildning för elever med svåra rörelsehinder, s.k. rh-anpassad utbildning, anordnas på fyra platser i landet. Inför 2005 gjordes en enkätundersökning som visade att drygt 100 svårt rörelsehindrade elever skulle söka till gymnasieskolan under året. Hösten 2005 antogs totalt 41 av 55 sökande elever till den rh-anpassade utbildningen.

Enligt Skolverkets uppföljning finns tecken på att alltför många kommuner organiserar utbildningen så att eleverna inte tvingas flytta hemifrån för att genomgå gymnasieutbildning. Denna utveckling är positiv och går i linje med målsättningen om att barn och ungdomar skall kunna bo med sina föräldrar eller i deras närhet och gå i skola i närheten av hemmet. Frågan är dock komplex. En del elever söker sig till den särskilda utbildningen i syfte att få träffa andra med liknande förutsättningar även då kommunen presenterar ett bra hemortsalternativ. Det finns elever som i efterhand uttryckt kritik mot utbildningens särskiljande form.

Kommunal vuxenutbildning spelar en viktig roll för de kvinnor och män med funktionshinder som har en ofullständig skolbakgrund eller har behov av nya kunskaper för att möta samhällets ökade kunskapskrav. Skolverket har rapporterat att rekryteringsbidraget, som skall användas för att bl.a. rekrytera kvinnor och män med funktionshinder till kommunal vuxenutbildning, inte har haft någon större effekt för denna grupp. Under de senaste tre åren har det skett en liten, men successiv ökning av antalet studerande. Lsåret 2004/05 studerade närmare 5 000 i vuxenutbildning för utvecklingsstörda.

Inom folkbildningen skall verksamhet som riktar sig till deltagare med funktionshinder prioriteras. Av deltagarna vid folkhögskolornas långa kurser hade 19 procent någon form av funktionsnedsättning eller språkliga funktionshinder, vilket är oförändrat jämfört med år 2003, men en ökning från år 2002 med nästan 16 procent. I de korta kurserna var andelen med funktionshinder 9 procent. I sitt betänkande *Folkbildning i brytningstid* (SOU 2004:30) bedömer Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen, att såväl folkhögskolorna som studieförbunden har höga ambitioner när det gäller att skapa goda förutsättningar för funktionshindrades deltagande i verksamheten och att dessa anordnare också i stor utsträckning har lyckats i sina ambitioner. Ansvarsfördelningen mellan folkbildningens verksamhet och de insatser som andra samhällsaktörer skall svara för skapar dock många gånger problem.

Högre utbildning

Den kraftiga utbyggnaden av högskolan har även inneburit ett ökat antal studenter med funktionshinder vid lärosätena. År 2004 fick ca 3 500 studenter (2 200 kvinnor och 1 300 män) med funktionshinder särskilt pedagogiskt stöd vid universitet och högskolor, vilket är en ökning med 67 procent sedan år 2002. Kvinnor står för en något större ökning än männen och år 2004 utgjorde kvinnorna 37 procent av antalet personer med stöd. En förklaring till ökningen är att nästan dubbelt så många personer med dyslexi, läs- och skrivsvårigheter, har fått stöd under 2004 jämfört med år 2002. Utbildningsnivån är dock fortfarande lägre bland personer med funktionshinder jämfört med befolkningen i övrigt. År 2004 hade var femte genomgått en eftergymnasial utbildning jämfört med var tredje person utan funktionshinder. Det finns även betydande skillnader i utbildningsnivå mellan olika grupper av funktionshindrade. Enligt en undersökning som Riksförsäkringsverket gjorde år 2002 är benägenheten att ha avslutat en högskoleutbildning bland personer med rörelsehinder större än bland personer med sensoriskt funktionshinder.

Lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan trädde i kraft den 1 mars 2002. Handikappombudsmannen (HO) har undersökt vilket genomslag den nya lagen fått och konstaterar att år 2005 hade de flesta universitet och högskolor en likabehandlingsplan, medan s.k. enskilda utbildningsanordnare knappt påbörjat sitt likabehandlingsarbete och inte alltid ser behovet av att arbeta planmässigt, eller ens känner till att detta är fastslaget i lag. HO framhåller att det är bekymmersamt att planarbetet ofta saknar ett uttalat funktionshinderperspektiv. Vidare

menar HO att lärosätena behöver mer kunskap – både om funktionshinder och om hur man gör verksamheten tillgänglig med stöd av lika-behandlingsplaner.

Skr. 2005/06:110

Genomförda åtgärder

Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg och skola

Staten skolverk – sektorsansvarig myndighet

I enlighet med handlingsplanen har Skolverket utsetts till sektorsmyndighet för förverkligandet av de handikappolitiska målen inom utbildningsområdet. Som sektorsmyndighet har Skolverket huvudansvaret i nära samverkan med Myndigheten för skolutveckling och Specialpedagogiska institutet. Skolverket har tagit fram en handlingsplan med etappmål för arbetet. HO konstaterar i sin bedömning av Skolverkets arbete att Skolverkets statistik inte synliggör personer med funktionshinder. Istället tillhör de gruppen elever i behov av särskilt stöd. HO menar att detta är skolpolitikens styrka, men att det kan leda till att problem sopas under mattan. HO menar vidare att den nya diskrimineringslagen som införs inom skolans område sannolikt kommer att innebära att frågan om hur elever med funktionshinder skall definieras kommer att diskuteras än mer. Den nya lagen kan även föranleda revidering av handlingsplanen.

Specialpedagogiska institutet

Specialpedagogiska institutet inrättades den 1 juli 2001. Med Specialpedagogiska institutet samlades de olika statliga resurser som redan tidigare fanns för stöd i specialpedagogiska frågor inom till exempel Statens institut för handikappfrågor i skolan och ett antal statliga resurscenter. Syftet med samordningen var att på ett kraftfullt sätt kunna stödja huvudmännen för skolan att fullt ut ta sitt ansvar för att erbjuda utbildning av god kvalitet anpassad efter elevernas behov och förutsättningar. Myndigheten har även fått i uppdrag att stödja huvudmännen för vuxenutbildningen.

Den 1 juli 2004 inrättades ett läromedelsråd vid Specialpedagogiska institutet. Rådet skall ansvara för att tillgången till och tillgängligheten av läromedel för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder främjas. Vikten av att tillgången och tillgängligheten av läromedel även beaktas ur ett jämställdhetsperspektiv behöver uppmärksammas. Rådet skall se till att behovsanalyser görs och att utvecklingsarbete bedrivs inom prioriterade områden. Man skall särskilt bevaka teknikutvecklingen och att ny teknik tas till vara i utvecklingen av läromedel för elever med funktionshinder. Specialpedagogiska institutet ger råd till läromedelsproducenterna i fråga om läromedel för funktionshindrade.

Regeringen gav i regleringsbrevet för år 2005 institutet i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen, Statens skolverk och Specialskolemyndigheten intensifiera arbetet för att tydliggöra ansvarsfördelningen samt effektivisera samverkan mellan olika huvudmän när det gäller stödet till barn och ungdomar med funktionshinder. Uppdraget redo-

visades i maj 2005 (U2005/5172/S) och en slutsats är att individuell planering i högre grad än i dag bör ske gemensamt. Skr. 2005/06:110

Förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever

I propositionen Trygghet, respekt och ansvar om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (prop. 2005/06:38), föreslår regeringen en lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i skolan. De som föreslås skyddas av lagens bestämmelser är flickor och pojkar i förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, grund- och gymnasieskolan samt kvinnor och män i kommunernas vuxenutbildning. Lagen skall främja barns och elevers lika rättigheter samt motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. Dessutom skall lagen hindra och förebygga annan kränkande behandling som inte direkt kan hänföras till dessa diskrimineringsgrunder. Lagen skall gälla för såväl statlig och kommunal som enskilt bedriven verksamhet.

Konkret innebär de nya bestämmelserna att ett målinriktat arbete skall bedrivas för att förhindra och motverka alla former av kränkande behandling. Varje verksamhet skall ha en likabehandlingsplan och i den skall planerade åtgärder redovisas. Regeringen ser det angeläget att barnen och eleverna deltar i detta arbete.

Huvudmannen eller den huvudmannen bestämmer, skall utreda och förhindra fortsatta trakasserier och annan kränkande behandling om ett barn eller en elev anmäler att hon eller han blivit utsatt för detta. Detta gäller även kränkningar mellan barn respektive elever.

Tillsyn över lagen skall göras av JämO, HomO, HO och Skolverket där en funktion som skall kallas barn- och elevombudet för likabehandling skall inrättas. Myndigheterna får rätt att föra skadeståndstalan för ett barn eller en elev. Skadestånd föreslås kunna utgå om inte ansvariga i verksamheten följer lagens skyldigheter.

Lagen skall träda i kraft i april 2006.

Sisus uppdrag om hur barn möter barn med funktionshinder

Sisus hade i regleringsbrevet för år 2005 regeringens uppdrag att ta fram och sprida ett diskussionsmaterial kring hur barn bemöter barn och ungdomar med funktionshinder. Målgruppen är barn i grundskolans lägre årskurser. Den 1 januari 2006 överfördes arbetet till Myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam), som kommer att avrapportera uppdraget i samband med årsredovisningen för år 2006.

Skollagen

Skollagskommittén lade i december år 2002 fram ett förslag till en ny skollag. I juni 2005 skickade Utbildnings- och kulturdepartementet ett utkast till lagrådsremiss till ett begränsat antal remissinstanser. I lagrådsremissen föreslås att om det kan befaras att en elev inte kommer att nå de

mål som minst skall uppnås enligt läroplan och kursplaner, skall rektorn se till att elevens behov av stödåtgärder utreds. Behov av särskilt stöd skall även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i skolsituationen. Samråd bör under utredningen ske med företrädare för elevhälsan.

För en elev i behov av särskilt stöd skall ett åtgärdsprogram utarbetas för att eleven skall nå de mål som minst skall uppnås i läroplan och kursplaner. Av åtgärdsprogrammet skall framgå hur behoven ser ut, vilka åtgärder som skall vidtas samt hur åtgärderna skall följas upp och utvärderas. Om åtgärderna består av beslut om annan undervisningsgrupp eller enskilt eller anpassad studiegång skall detta framgå.

När det gäller förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen skall kommunerna även fortsättningsvis vara skyldiga att erbjuda förskola och fritidshem till barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling. I lagrådsremissen föreslås vidare att dagens avgiftsbefrielse för vistelse i förskola 15 timmar i veckan kvarstår oförändrad för barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling och därför anvisats plats i förskola. Barn i familjedaghem som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall ges den omsorg som deras speciella behov kräver.

Regeringen avser att lägga fram en proposition under nästa mandatperiod.

Regeringens satsning på personalförstärkningar och kvalitetsprogram

Alla elever i landet har rätt till en likvärdig utbildning. En satsning på fler lärare och andra specialister infördes år 2001 och löper till och med år 2006. Satsningen har varit mycket framgångsrik och gjort det möjligt för kommunerna att under perioden öka antal lärare och specialister i skolan med ca 15 000.

Statens stora ekonomiska satsning på skolan måste följas av tydliga insatser för att uppnå nationellt likvärdig och kvalitativt god utbildning. Som en röd tråd löper visionen om en likvärdig skola för alla elever oavsett kön, kopplad till en ökad individuell anpassning. Den ekonomiska satsningen följs därför av ett kvalitetsprogram med tydliga insatser för ökad kvalitet på alla nivåer såsom införandet av individuella utvecklingsplaner och skärpta regler för kvalitetsredovisning för skola, förskola och fritidshem.

Med mer personal i förskolan kan barngruppernas storlek minska och mer tid ägnas åt barn i behov av särskilt stöd. För att möjliggöra detta har, i enlighet med riksdagens beslut av propositionen Kvalitet i förskolan (prop. 2004/05:11), ett särskilt statsbidrag införts den 1 januari 2005 för att öka antalet anställda med 6 000 förskollärare, barnskötare och annan personal i förskolan. Bidraget som riktas till kommunerna omfattar en miljard kronor under år 2005 och under åren 2006 och 2007 två miljarder kronor per år. Därefter skall bidraget inordnas i det generella bidraget till kommunerna.

Högskoleverket har på regeringens uppdrag utvärderat den nya lärarutbildningen som trädde i kraft den 1 juli 2001. Högskoleverkets utvärdering presenterades i mars 2005 och visade att lärarutbildningen behöver utvecklas och förtydligas på ett antal områden. Den specialpedagogiska kompetensen är ett kunskapsområde som skall finnas genomgående i lärarutbildningen. Regeringen har i maj 2005 ändrat examensordningen för lärarexamen så att det blir obligatoriskt för lärarutbildningen att ge studenterna fördjupad kunskap om grundläggande läs-, skriv- och matematikinläring. Att lärare har god kompetens i läs- och skrivinläring samt inom det specialpedagogiska området generellt, är viktigt för att kunna ge stöd och hjälp till eleverna i undervisningssituationen och under skoldagen i övrigt. Förordningsändringen förtydligade också kraven på kunskaper att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Högskoleverket avser att göra en förnyad utvärdering av lärarutbildningen om två år.

Staten, skolans huvudmän och lärarorganisationerna har alla ett ansvar för lärarförsvärningen, både kvalitativt och kvantitativt.

Hjälpmedel för barn och studerande

I handlingsplanen för handikappolitiken pekade regeringen på att ansvarsfördelningen mellan kommun och landsting ibland kan leda till att den som behöver hjälpmedel inte får tillgång till det. I oktober 2001 tillsattes därför LSS- och hjälpmedelsutredningen (S 2001:06). Utredningen lämnade sina förslag till regeringen i augusti 2004 i betänkandet Hjälpmedel (SOU 2004:83). Utredningen föreslår bl.a. en definition när det gäller personliga hjälpmedel respektive pedagogiska hjälpmedel. Dessutom uppmärksammade utredningen en lucka i bestämmelserna kring ansvar för hjälpmedel i vissa utbildningsformer. Utredningen föreslår att samma ansvar som redan finns i dag inom övriga utbildningsformer även skall gälla i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg, förskoleklass, folkhögskolan, specialskolan, kvalificerad yrkesutbildning och kompletterande utbildningar som berättigar till studiestöd eller statsbidrag. Förslagen har remissbehandlats och bereds för närvarande i regeringskansliet.

För barn med ADHD och läs- och skrivsvårigheter kan en ökad IT-användning ha stor betydelse för skolarbetet. Hjälpmedelsinstitutet har tillsammans med Specialpedagogiska Institutet och brukarorganisationer bedrivit en omfattande försöksverksamhet med uppbyggnad av Skoldatalek.

Regeringens proposition Kvalitet i förskolan (prop. 2004/05:11)

I propositionen redovisas regeringens förslag och bedömningar för att öka förskolans kvalitet och stödja utvecklingen av verksamheten. I propositionen konstaterar regeringen att samtliga verksamhetsformer inom förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg skall utveckla ett systematiskt kvalitetsarbete.

Regeringen fattade i juli 2005 beslut om ändringar i förordningen om kvalitetsredovisning som innebär att kommunernas förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg numera omfattas av kravet på kvalitetsredovisning. Därigenom blir huvudmannen skyldig att redovisa de stödande insatser som riktar sig till barn i behov av särskilt stöd. Krav på enskild förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg måste avvakta förslaget till ny skollag.

Regeringen återkommer till riksdagen med den lagtekniska utformningen i propositionen om en ny skollag efter valet år 2006.

Statsbidrag för kvalitetssäkrande åtgärder

Statsbidraget för kvalitetssäkrande åtgärder som uppgår till 500 miljoner kronor per år är kopplat till maxtaxan inom förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg. Den syftar till att säkra kvaliteten i verksamheterna.

Uppföljningen av 2004 års statsbidrag visar att 88 procent användes till personalförstärkningar, 12 procent användes till kompetenshöjning, 89 procent av statsbidraget gick till förskoleverksamhet och 11 procent fördelades till skolbarnsomsorg.

Allmänna råd om kvalitet i förskolan

Skolverket har utarbetat allmänna råd angående kvaliteten i förskolan i syfte att stödja kvalitetsarbetet i förskolan och förtydliga verksamheten utifrån nationella krav och mål. Allmänna råd riktar sig till kommunen och den personal som arbetar i förskolan. De skall utgöra grund för bedömning av verksamhetens kvalitet, vara stöd för beslutsfattare, personal och föräldrar, underlätta såväl uppföljnings-, utvärderings- och kvalitetsarbetet som kvalitetsredovisningsarbetet.

I råden ingår kvalitetsområden som är centrala för god kvalitet i förskolans verksamhet och kan användas för att bedöma verksamhetens kvalitet från likvärdighetssynpunkt. Ett viktigt kvalitetsområde är hur det pedagogiska arbetet genomförs i förskolan, bl.a. när det gäller flickor och pojkar i behov av särskilt stöd.

Vuxenutbildning

Vuxenutbildningslag

Utbildnings- och kulturdepartementet har år 2005 i departementspromemorian Vuxenutbildningslag (Ds 2005:33) lämnat förslag på en ny lag för vuxenutbildning. Förslaget har remissbehandlats. Regeringen kommer inte att lägga fram någon proposition om en vuxenutbildningslag före valet.

Vuxenutbildning för utvecklingsstörda, Särvox

Regeringen har nyligen i propositionen Vissa frågor om vuxnas lärande, m.m. (prop. 2005/06_148) föreslagit att en rätt till grundläggande särvox skall införas för den som saknar sådana kunskaper som utbildningen i den obligatoriska särskolan syftar till att ge och har förutsättningar att

tillgodogöra sig utbildningen. Varje kommun skall aktivt verka för att nå dem som har rätt till grundläggande särvox och motivera dem att delta i utbildningen.

Regeringen har för åren 2002–2005 avsatt medel för utveckling av särvox. Användningen av medlen har reglerats i förordningen (2002:82) om statligt stöd för utveckling av vuxenutbildningen för utvecklingsstörda. Myndigheten för skolutveckling lämnade den 1 februari 2005 en redovisning av hur bidraget har använts. Myndigheten gör bedömningen att det riktade bidraget har haft en mycket positiv effekt på verksamheten. Man bedömer vidare att inslagen av arbetslivsanknytning och utbildning av till Sverige nyanlända utvecklingsstörda bör utvecklas då insatserna inom dessa områden varit små.

Det riktade statsbidraget för utbildning av vuxna som regleras i förordningen (2002:398) om statligt stöd för utbildning av vuxna får därför fr.o.m. den 1 januari 2006, användas för vuxenutbildning för utvecklingsstörda för att öka tillgången till denna skolform.

Nationellt centrum för flexibelt lärande

Regeringen gav år 2002 Nationellt centrum för flexibelt lärande (CFL) i uppdrag att, i samverkan med Specialpedagogiska institutet och även med andra organisationer, som har verksamhet som riktar sig till döva, bedriva utvecklingsarbete av läromedel för döva med teckenspråk som första språk. Regeringen har årligen sedan år 2002 avsatt 10 miljoner kronor för ändamålet.

Under år 2004 inleddes sju nya utvecklingsprojekt och sex projekt avslutades och resulterade i färdiga produkter/läromedel.

En myndighet för vuxnas lärande

En särskild utredare har tillkallats för att föreslå hur en central myndighet för vuxnas lärande kan bildas genom en sammanslagning av vissa myndigheter inom utbildningsområdet eller genom en omfördelning av uppgifter mellan dem (U 2005:70). Utredaren skall i första hand överväga att föra samman myndigheten Nationellt centrum för flexibelt lärande och Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning till en ny myndighet och att till denna nya myndighet föra över de uppgifter som rör vuxenutbildningen som Statens skolverk och Myndigheten för skolutveckling svarar för i dag.

Utredaren skall bl.a. överväga hur kvalitetsgranskning, tillsyn och utvärdering kan ges en oberoende ställning i förhållande till myndighetens främjande- och utvecklingsuppdrag. Utredaren skall särskilt undersöka hur utvärderingen skall kunna lyftas fram och få en tydligare roll än i dag. Detta ger bättre förutsättningar att uppmärksamma situationen för vuxenstudierande med funktionshinder. Utredaren skall i sitt arbete utgå från att den nya myndigheten skall inrättas den 1 juli 2007.

År 2003 infördes ett rekryteringsbidrag för vuxenstuderande. Bidraget skulle bl.a. öka rekryteringen av studerande med kort tidigare utbildning och av studerande med funktionshinder till vuxenstudier. Skolverket har i maj 2005 redovisat erfarenheterna av bidraget och då konstaterat att kommunerna endast i mindre utsträckning lyckats rekrytera personer med funktionshinder. Kommunerna har endast i låg grad samverkat med organisationer som företräder personer med funktionshinder.

Uppsökande verksamhet

Regeringen fördelar årligen cirka 50 miljoner kronor för uppsökande verksamhet till olika fackliga organisationer samt sedan år 2001 till Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO). Medlen skall användas till lokala och regionala projekt samt till utbildning av förtroendevalda. HSO har för år 2006 tilldelats drygt 6,6 miljoner kronor. Enligt HSO:s redovisning har verksamheten fallit väl ut, man har nått både medlemsorganisationerna och enskilda i olika projekt.

Folkbildning

Enligt riktlinjerna för Folkbildningsrådet avseende användningen av statsbidraget till folkbildningen skall verksamhet som riktar sig till personer med utländsk bakgrund, deltagare med funktionshinder och arbetslösa prioriteras. Folkhögskolor och studieförbund som erbjuder undervisning för personer med funktionshinder och invandrare med språksvårigheter erhöll år 2004 ca 350 miljoner kronor som avsatts av Folkbildningsrådet från det allmänna statsbidraget. Folkbildningens verksamhet är av mycket stor betydelse för deltagare med funktionshinder. Verksamheten är viktig framför allt när det gäller att motivera till högre studier. Regeringen har nyligen i sin proposition (prop. 2005/06:192) redovisat statens syn på folkbildningen och syftet med statsbidraget.

Högre utbildning

Diskrimineringskyddet för studenter i högskolan har stärkts genom lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan som trädde i kraft den 1 mars 2002. Lagen syftar till att skydda studenter och sökande mot trakasserier och diskriminering på grund av könstillhörighet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. Enligt lagen skall universitet och högskolor bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja studenternas lika rättigheter och vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att någon student utsätts för trakasserier. Genom lagens förbud mot diskriminering bör högskolan genom att göra lokalerna tillgängliga och användbara skapa en situation för en person med funktionshinder som är likartad med den för personer som inte har sådant funktionshinder, om det skäligen kan krävas att högskolan vidtar sådana åtgärder.

Universitet och högskolor skall enligt regleringsbrevet under år 2005 upprätta en handlingsplan för hur lokalerna, verksamheterna och informationen skall bli tillgänglig för personer med funktionshinder enligt förordning (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Dessa handlingsplaner redovisas till regeringen senast den 1 mars 2006.

Anslaget för att täcka kostnaderna för studerande med funktionshinder i högskolan höjdes enligt förslag i budgetpropositionerna för åren 2001 och 2003 med 1,9 miljoner kronor respektive 4 miljoner kronor och uppgår år 2005 till 25,5 miljoner kronor. Därutöver tillfördes Örebro universitet 1 miljoner kronor under budgetåret 2002 för att utreda förutsättningarna för en teckenspråkig miljö och därmed intensifiera insatser för döva och hörselskadade inom sina utbildningar.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

Att kunna delta i samhällslivet på samma villkor som andra är en handikappolitisk målsättning som får en särskild betydelse inom utbildningsområdet. Enligt den svenska skollagen skall alla barn och ungdomar ha tillgång till en likvärdig utbildning. Oberoende av kön, geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden har alla denna rätt. Hänsyn skall också tas till elever i behov av särskilt stöd. I ett historiskt perspektiv märks en långvarig strävan att låta de samhälleliga utbildningsinsatserna omfatta en allt vidare krets av barn, ungdomar och vuxna och att alltmer rikta fokus mot den lärande miljön.

I skolan formas de värderingar som vi bär med oss. Om skolan lyckas med denna målsättning skapas goda förutsättningar för delaktighet för kvinnor och män med funktionshinder även inom andra områden.

De insatser som har genomförts inom utbildningsområdet syftar både till att stärka huvudmännens möjligheter att skapa en skola där alla kan delta på lika villkor och till att förbättra de enskilda elevernas förutsättningar att delta. Det pågår stora satsningar inom hela förskole- och skolområdet som syftar till ökad kompetens och fler anställda. Satsningarna från staten är generella och lägger ett stort ansvar på skolhuvudmän och enskilda verksamheter och skolor att förvalta dessa resurser på ett sätt som gagnar barn och elever med funktionshinder. Det förutsätter att såväl beslutsfattare inom kommunen som skolpersonal har kunskap om de handikappolitiska målen och rätten till likvärdig utbildning. Det förutsätter också att det finns kunskap om metoder för att omsätta dessa mål och visioner i den praktiska verksamheten, liksom ett tydligt jämställdhetsperspektiv. En av målsättningarna i handlingsplanen är att elever med funktionshinder på samma sätt som övriga barn och ungdomar skall kunna bo med sina föräldrar eller i deras närhet och gå i skola i närheten av hemmet. En förutsättning för detta är ökad specialpedagogisk kompetens hos arbetslagen i skolan. Mycket talar för att detta mål kan uppnås. Uppföljningen av regeringens satsningar på ökad personaltäthet visar att kommunerna har prioriterat anställning av specialpedagogisk kompetens. Den nya inriktningen på den specialpedagogiska utbildningen, den nya examensordningen för lärarexamen samt Specialpedagogiska institutet (SIT) syftar till att stärka den specialpedagogiska kompetensen i skolan. Utvecklingen är dock komplex, för

trots till synes ökande förutsättningar för skolorna att ta emot elever i behov av särskilt stöd, ökar antalet elever i särskolan.

Skolverket har utsetts till sektorsmyndighet och har tagit fram etappmål för sitt arbete i samarbete med Myndigheten för skolutveckling och Specialpedagogiska institutet.

När det gäller att förbättra förutsättningar för vuxna studerande har en utredning tillsatts med syfte att ge förslag till hur en central myndighet för vuxnas lärande kan bildas. Utredaren skall särskilt undersöka hur utvärderingen kan få en tydligare roll i en sådan myndighet. Regeringen anser att det är självklart att vuxna med utvecklingsstörning skall ha en rätt att delta i vuxenutbildning för utvecklingsstörda, liknande den rätt övriga vuxna har till grundläggande vuxenutbildning. Regeringens förslag att införa en rätt till särvux är ett steg mot att göra regelverket för särvux och komvux mer likalydande.

Frågan om hjälpmedelsförsörjningen inom utbildningsområdet bereds inom regeringskansliet och uppdrag har givits till Socialstyrelsen och Specialpedagogiska institutet att analysera förutsättningarna för samordning av olika individuella planer som kan finnas för barn, ungdomar eller vuxna med funktionshinder. Uppdraget skall avrapporteras den 31 mars 2007.

Fysisk tillgänglighet

Det saknas i dag en samlad bild av hur den fysiska tillgängligheten för elever med funktionshinder ser ut i grund- och gymnasieskolan. Mot bakgrund av detta har Skolverket fått i uppdrag att, i samverkan Myndigheten för handikappolitisk samordning och i samråd med Boverket, genomföra en inventering av den fysiska tillgängligheten i grund- och gymnasieskolan. Resultaten av inventeringen skall redovisas till regeringen senast den 1 oktober 2008.

Riktade utvecklingsinsatser för ökad kvalitet i skolan

Regeringen har föreslagit att ytterligare 100 miljoner kronor avsätts för riktade utvecklingsinsatser för att stärka kvaliteten i skolan. De nya resurserna skall användas till att långsiktigt och systematiskt bidra till utveckling av undervisningen i matematik, förstärkning av det nationella uppföljnings- och provsystemet, utveckling av de gymnasiala yrkesutbildningarna och för att stimulera läsning i skolan bl.a. när det gäller läsning i de tidiga åren och bland elever med dyslexi. Myndigheten för skolutveckling har fått i uppdrag att inom myndigheten bygga upp ett nationellt centrum för språk- läs- och skrivutveckling bl.a. för barn och ungdomar med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Arbetet skall bedrivas i samverkan med Specialpedagogiska institutet och rapporteras till regeringen år 2008.

Myndigheten för skolutveckling har därutöver fått i uppdrag att genomföra en satsning för att erbjuda lärare kompetensutveckling. Regeringen anser att lärarkompetensen är av särskild vikt när det gäller elevernas språk-, läs-, och skrivutveckling bl.a. för att tidigt kunna upptäcka och åtgärda särskilda behov.

Specialpedagogiska institutet har fått i uppdrag att erbjuda läromedelsförlag ekonomiskt stöd i syfte att utveckla och producera läromedel, kurs- och skönlitteratur i DAISY-format (Digital Audio-based Information System).

Myndigheterna skall samarbeta med andra aktörer på området, bl.a. Talboks- och punktskriftsbiblioteket, Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur samt Statens kulturråd.

Höjd kvalitet på gymnasieskolans individuella program

Många elever med funktionshinder går i dag på gymnasieskolans individuella program. I enlighet med vad som föreslagits i regeringens proposition Kunskap och kvalitet – elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan (prop. 2003/04:140) höjs kvaliteten på gymnasieskolans individuella program fr.o.m. den 1 juli 2006 genom att eleverna ges rätt till heltidsstudier. Regeringen gav den 30 juni 2005 Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att stödja kommunerna i arbetet med att höja kvaliteten på individuella program. Syftet är att kommunerna skall ha en god beredskap när skyldigheten att erbjuda heltidsstudier träder i kraft. Regeringen avser även att ge Skolverket i uppdrag att följa utvecklingen inom individuella program på nationell nivå samt analysera hur de resurser använts, som fr.o.m. den 1 juli 2006 kommer att tillföras kommunerna.

Samordning av olika individuella planer

Bättre samverkan kring individuella planer, bl.a. i skolan, var ett mål som togs upp i handlingsplanen för handikappolitiken. Som tidigare beskrivits, har Specialpedagogiska institutet i samarbete med Socialstyrelsen, Statens skolverk och Specialskolemyndigheten, haft i uppdrag att finna former för att effektivisera samverkan mellan olika huvudmän när det gäller stödet till barn och ungdomar med funktionshinder. Myndigheterna föreslår i sin avrapportering att individuell planering i högre grad än i dag bör ske gemensamt. Därför ges Specialpedagogiska institutet, Socialstyrelsen och Statens skolverk i 2006 års regleringsbrev i uppdrag att fortsätta arbetet med att möjliggöra för flera aktörer att gemensamt göra en individuell planering för ett barn, elev eller vuxen. Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 2007.

Ökad kvalitet i utbildningen för elever och vuxna med utvecklingsstörning

I oktober 2004 lämnade Carlbeck-kommittén sitt slutbetänkande För oss tillsammans – om utbildning och utvecklingsstörning (SOU 2004:98) med förslag till hur utbildningen för barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning kan förbättras. I betänkandet föreslår kommittén bl.a. olika insatser för att stärka dels kvaliteten i utbildningen, dels elevers rättigheter. Regeringen har nyligen i en skrivelse (skr. 2005/06:151) till riksdagen redogjort för sin syn på vilka förbättringar som bör göras när det gäller utbildningen för elever med utvecklingsstörning. Med utgångs-

punkt i skrivelsen avser regeringen därefter att återkomma till riksdagen med förslag till författningsändringar. Skr. 2005/06:110

Uppdrag till Högskoleverket

Lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan trädde i kraft den 1 mars 2002. Högskoleverket har i uppgift att inom sitt verksamhetsområde främja likabehandling oavsett könstillhörighet, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller funktionshinder. Mot bakgrund av detta har regeringen i regleringsbrevet för år 2006 gett Högskoleverket i uppdrag att redovisa vilka insatser man vidtagit för att främja likabehandling av personer med funktionshinder inom sitt verksamhetsområde.

Särskilt utbildningsstöd

Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) har i samverkan med universitet och högskolor genomfört en treårig försöksverksamhet med särskilt utbildningsstöd till studenter med psykiska och neuropsykiatriska funktionshinder. En utvärdering av försöksverksamheten redovisades till regeringen den 31 oktober 2005. Regeringen gör bedömningen att erfarenheterna och utvärderingen av försöksverksamheten tydligt visar på behovet av att permanenta verksamheten.

Sisus har även beviljats medel från den särskilda statliga satsningen på psykiskt funktionshindrade till att ta fram en skriftlig guide om studenter med psykiska och neuropsykiatriska funktionshinder samt om olika studiestöd. Guiden syftar till att öka kunskapen hos olika yrkeskategorier som kommer i kontakt med studenterna främst lärare, studievägledare, Studenthälsan, Arbetsförmedlingen och CSN.

Verksamheten med särskilt utbildningsstöd överfördes den 1 januari 2006 till ett särskilt beslutsorgan inom Socialstyrelsen och namnet ändrades till Socialstyrelsens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus). Det nya institutet har fått i uppdrag att fortsätta försöksverksamheten t.o.m. den 31 december 2006. Regeringen avser att göra försöksverksamheten permanent och återkommer därför till riksdagen med förslag till finansiering inom ramen för befintligt anslag för statsbidraget till särskilt utbildningsstöd.

5.16 Övriga individuella stödinsatser

Sammanfattning och slutsats: Ny lagstiftning, ökade och nya statsbidrag, styrningar i regleringsbrev, olika uppdrag m.m. bidrar till att kvinnor och män, flickor och pojkar med funktionshinder ges bättre möjligheter att utforma och bestämma över sina liv. Utvecklingen går i positiv riktning även om det finns brister. Exempel på positiva resultat är den kraftiga ökningen av anslaget till bilstödet som på ett bättre sätt leder till att behovet av handikappanpassade fordon kan tillgodoses, att personliga ombud utvecklats till en framgångsrik verksamhet för personer med psykiska funktionshinder, att kraftsamlingen på personer med psykiska funktionshinder både när det gäller statsbidrag

och tillsyn lett till nya initiativ inom kommun, landsting och stat. Ytterligare ett positivt resultat är att antalet ej verkställda domar har halverats.

Det finns även exempel på att stödinsatser inte håller den kvalitet som lagen förutsätter. Inom vissa områden finns brister i samordning och samverkan. Modellen med individuella planer och andra samverkansformer tillämpas inte i den utsträckning som är motiverad. Ett viktigt förbättringsområde är dessutom personalens kompetens och fortbildning.

Regeringen avser att fortsätta styra arbetet mot processer som främjar samarbete och samverkan. Det gäller även införlivande av barnperspektiv vid bedömningar av barns behov och jämställdhetsperspektiv. För att främja kvalitén i verksamheten måste den i högre utsträckning bemannas med personal som har adekvat grundutbildning och kunskap om funktionshinder. Inom detta område fortsätter Socialstyrelsen sitt arbete inom ramen för de förslag som lagts fram i rapporten Investera nu! Regeringen kommer successivt också att se över, analysera och göra individuella stöd flexibla och tillgängliga. Stöden måste anpassas efter den tekniska utvecklingen och samordnas för att bli mer effektiva. Regeringen avser därutöver att stärka tillsynen.

Åtgärder i handlingsplanen:

Kommunalt domstolstrots skall motverkas.

Fler individuella planer och bättre samverkan kring dessa.

Samla information om de insatser som finns för barn och ungdomar med funktionshinder.

Modeller för klagomålshantering där den enskilde kan framföra synpunkter till ett forum utanför den ordinarie organisationen prövas.

Lägesbeskrivning

Handikappomsorgen i Sverige fungerar till stora delar väl. Den slutsatsen drar Socialstyrelsen i Lägesrapport 2004 för området Handikappomsorg. Detta är viktigt att notera samtidigt som det kan konstateras att bl.a. tillsynsmyndigheterna (Socialstyrelsen och länsstyrelserna) också ser brister och olika negativa tendenser när det gäller behovsanpassade stödinsatser.

Framtida förbättringsområden och utmaningar är särskilt personalens kompetens och behov av handledning, specialist- och fortbildning, personalens attityder och bemötande, informationsspridning samt olika aktörers förmåga att ta tillvara de vinster som ligger i att upprätta individuella planer, att samråda och att samverka. Införlivande av barnperspektiv i behovsbedömningar är ett annat viktigt förbättringsområde.

Både antalet personer som beviljas stödinsatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och antalet stödinsatser fortsätter att öka. Under år 2004 fick cirka 52 900 personer en eller flera insatser av kommunerna enligt LSS. Det är en ökning med cirka 20 procent sedan år 1999. Fler män än kvinnor får insatser, 57 respektive 43 procent. I denna statistik ingår inte uppgifter om råd och stöd eller uppgifter om personer som enbart uppbär assistansersättning.

Av samtliga som får LSS-insatser utgör cirka en tredjedel barn och unga i åldrarna 0–22 år. De ungas andel har ökat med några procentenheter sedan år 1999. De unga männen dominerar, 61 procent mot 39 procent för unga kvinnor.

Antalet stödinsatser uppgick år 2004 till sammanlagt cirka 93 000. Det vanligast stödet är daglig verksamhet och bostad med särskild service för vuxna. Det är också dessa två stödinsatser som ökat mest i antal. Dessa insatser svarar tillsammans för nästan hälften av allt stöd som beviljas enligt LSS.

Cirka 29 procent av alla insatser ges till barn och unga. Det absolut vanligaste stödet är korttidsvistelse utanför det egna hemmet. Andra relativt vanliga stöd är korttidstillsyn, avlösar- och ledsagarservice.

Mellan 20 000 och 21 000 personer med funktionshinder får insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453; SoL).

Iakttagelser i tillsynen av verksamhet enligt LSS och SoL

Det finns tecken på att utvecklingen inte går helt i önskad riktning. Tillsynen visar att det inträffar att kommuner lägger ner gruppboenden och att personer kan tvingas flytta till bostäder med sämre standard. Andra iakttagelser gäller tendenser till samlokalisering av olika slags verksamheter eller att verksamheter förtätas med flera deltagare i samma verksamhet och fler boende i samma bostad med särskild service. Målen om förbättrat självbestämmande, inflytande, valfrihet och kontinuitet för personer som behöver stöd och service på grund av funktionshinder riskerar i dessa fall att inte uppfyllas.

Tillsynen visar att utredningar kan styras av vilka stödinsatser som finns i kommunen snarare än av vad den enskilde har behov av samt att vissa kommuner har infört riktlinjer som begränsar de rättigheter som LSS ger den enskilde. Det blir dessutom allt vanligare att föräldraansvaret lyfts fram i samband med behovsbedömningar för barn.

När det gäller dagliga sysselsättningar för personer i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig ger flera länsstyrelser en relativt ljus bild. Det handlar om verksamheter för olika typer av funktionshinder. Kommuner uppges ha ett varierat utbud och det råder stor valfrihet för den enskilde. Verksamheterna ser olika ut, alltifrån att kommunen erbjuder kvinnor och män med funktionshinder plats på "vanliga" arbetsplatser med individuell handledning till öppna verksamheter, som t.ex. Aktivitetshuset som är öppet för alla. Där har brukare och deras organisationer stort inflytande över verksamheten.

Enligt Socialstyrelsen beror ökningen av antalet personer i verksamheterna för sysselsättning delvis på att personer med funktionshinder inte

får arbete på den öppna arbetsmarknaden och att de inte heller omfattas av arbetsmarknadspolitiska program i tillräckligt stor utsträckning.

Möjligheten att döma ut en särskild avgift – en s.k. sanktionsavgift – om kommuner inte verkställer en dom, som ger en enskild rätt till stöd enligt LSS eller enligt SoL, har sannolikt lett till att kommuner blivit bättre på att verkställa domar. Antalet ej verkställda LSS-domar har under perioden 2001–2004 minskat från knappt 200 till drygt 100. Där emot minskar inte antalet ej verkställda beslut. Det totala antalet ej verkställda LSS-beslut var drygt 2 400 år 2004, vilket är en ökning med cirka 150 jämfört med år 2003. Jämfört med år 2001 har ej verkställda beslut dock minskat något. Antalet avslag trots bedömt behov av LSS-insatser var år 2004 lägre både jämfört med åren 2001 och 2003.

Hur kommuner planerar och samverkar kring insatser samt hur de bedriver uppsökande verksamhet kan påverka om personer med funktionshinder får det individuella stöd som de behöver för att kunna delta i samhället på samma villkor som andra. Även här har tillsynsmyndigheterna uppmärksammat brister. En grupp som har det särskilt svårt är ungdomar med neuropsykiatriska funktionshinder i kombination med missbruk eller kriminalitet och personer med psykiska funktionshinder i kombination med missbruksproblem. Brist på helhetssyn kan leda till att olika enheter inom en och samma organisation tvistar om ansvaret.

Det finns studier som visar på en tendens att familjens totala omsorgsansvar för barn med funktionshinder har ökat. I familjers beskrivningar av sin vardag framkommer att insatser var för sig kan fungera men att det saknas någon som tar ett ansvar för helheten. Föräldrar saknar samlad information om vilka insatser som finns och vart man kan vända sig. De drabbas också av onödigt merarbete på grund av samordningsbrister mellan olika aktörer.

Personlig assistans

Stödinsatsen personlig assistans, som till stor del finansieras via den statliga assistansersättningen enligt lagen (1993:389) om assistansersättning (LSS), har förbättrat livskvaliteten för många personer med funktionshinder. Kostnaden för statlig assistansersättning ökar kraftigt årligen och beräknas uppgå till ca 13 miljarder kronor år 2006. Insatsen innebär ökad valfrihet, och större inflytande för många flickor och pojkar, kvinnor och män som på grund av sitt funktionshinder behöver stöd med att klara de grundläggande behoven i vardagen. Enligt den forskning som utförts på området har till exempel personlig assistans i hög grad bidragit till ökad delaktighet för barn med funktionshinder och deras familjer.

Antalet personer med assistansersättning har ökat kraftigt sedan reformen infördes. Mellan åren 1998 och 2004 har antalet stigit från cirka 7 600 till cirka 12 300 personer – en ökning med 60 procent på sex år. Antalet timmar har under samma tidsperiod ökat från cirka 90 till nära 100 timmar per person och vecka. Män får assistansersättning i något högre utsträckning än kvinnor. Av alla som får assistans är 53 procent män och 47 procent kvinnor. Antalet barn och ungdomar i åldern 0–19 år med statlig assistansersättning uppgick till drygt 2 700 personer i

december 2004. Det motsvarar en andel på 21 procent av samtliga mottagare. Andelen har varit i princip oförändrad under 2000-talet.

En utvärdering visar att ensamstående män beviljas mer assistans än ensamstående kvinnor. Det omvända gäller för samboende. De regionala skillnaderna är stora. Även när det gäller barn finns det regionala skillnader i bedömningarna. Enligt Försäkringskassan kan det behövas tydligare riktlinjer och verktyg för handläggningen av dessa ärenden.

Personer med psykiska funktionshinder

Länsstyrelserna och Socialstyrelsen har under tre år (2002–2004) genomfört en gemensam tillsyn över kommunernas verksamhet för personer med psykiska funktionshinder. Även om det finns brister, finns det positiva utvecklingstendenser. Uppföljningar visar också att tillsynen gett vissa effekter.

Positiva slutsatser är att så gott som alla kommuner kan erbjuda verksamheter för sysselsättning och anpassade boendelösningar liksom en viss variation av insatser. Ambitionerna avseende kvalitet i verksamheter för boende- och sysselsättning är goda. En utbyggnad av verksamhet pågår dessutom. Stödet är dock inte alltid tillräckligt anpassat till den enskilda individen.

Personliga ombud, som skall se till att personer som lever med omfattande psykiska funktionshinder får sina behov tillgodosedda och att personernas insatser planeras, samordnas och genomförs, har fått bra genomslag i landets kommuner. Ombud finns i 80 procent av kommunerna. Ombuden medverkar till att kvinnor och män med psykiska funktionshinder ges förutsättningar att få ett individuellt anpassat stöd ute i samhället.

Bilstöd

Bilstödsförordningen har funnits i mer än 15 år och under denna tidsperiod har mer än 25 000 personer beviljats bilstöd. Bilstödet är en viktig insats för personer med funktionshinder som inte kan nyttja allmänna kommunikationer. Stödet skapar möjligheter att förflytta sig med egen bil, för att därmed kunna fungera och verka i samhället på lika villkor som personer utan funktionshinder. Det ökade anslaget under 2005 har gett bättre möjligheter till ökad delaktighet och frihet för dem som har fått del av stödet. Antalet beviljade bidrag till inköp av bil har under åren 1997 till 2004 varierat mellan 2 100 och 2 400. Andelen män som får del av stödet är något högre än andelen kvinnor – 54 procent respektive 46 procent.

Individuella planer

Flera länsstyrelser redovisar att alltfler personer har en individuell plan eller att det pågår ett arbete i kommunerna för att utveckla rutinerna för att enskilda skall få en sådan plan. Fortfarande är det dock en mindre andel som har en individuell plan enligt LSS.

Tillsynen utreds

En kraftfull tillsyn och stimulans betyder mycket för att de brister som lyfts fram skall åtgärdas. Tillsynen har utvecklats under de senaste åren. Det har skett genom både styrningar i regleringsbrev och att Socialstyrelsen och de 21 länsstyrelserna samverkar kring tillsynen. Myndigheterna har även tagit fram ett program för utveckling av tillsynen. Tillsynen behöver dock stärkas, göras tydligare samt fungera samordnat, strukturerat och effektivt. Regeringen har därför tillsatt en särskild utredare som bl.a. skall se över organisationen och ansvarsfördelningen av socialtjänstens tillsyn – Utredningen om tillsynen inom socialtjänsten (S 2004:12; dir. 2004:178 och 2005:87). Utredaren skall i analysen utgå från att tillsynen skall ha ett tydligt jämställdhetsperspektiv. Utredningen skall vara klar i juli 2007.

I regleringsbrevet för år 2006 har länsstyrelserna i uppdrag att följa upp kommuners riktlinjer för LSS-insatser samt att se till att dessa utformas så att de inte begränsar enskildas rättigheter. Uppdraget skall redovisas senast den 30 januari 2007. Länsstyrelserna har även de senaste åren haft i uppdrag att genomföra insatser som påverkar kommuner att planera för behovstäckning.

Kvalitet, dokumentation och anmälningsplikt i LSS

Åtgärder för att stärka den enskildes rättssäkerhet och ge tydligare vägledning för de olika myndigheternas tillämpning av LSS har genomförts genom att några nya bestämmelser införts i LSS. Dessa gäller från den 1 juli 2005. I lagen klargörs nu att LSS-verksamhet skall vara av god kvalitet. Kvaliteten i verksamheten skall systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. Vidare har det införts regler om dokumentation. Handläggning av enskilda ärenden samt genomförande av beslut om insatser skall dokumenteras. Dessutom finns det en bestämmelse om anmälningsplikt. Personal som utför uppgifter enligt LSS skall anmäla allvarliga missförhållanden. Åtgärdas inte ett missförhållande omgående skall förhållandet anmälas till tillsynsmyndigheten.

Personlig assistans utreds

I juli 2004 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté som fått i uppdrag att göra en bred översyn av insatsen personlig assistans. De nationella målen för handikappolitiken skall utgöra en utgångspunkt för kommitténs överväganden och förslag. I översynen skall kommittén utvärdera hur assistansreformen fungerar i praktiken, undersöka alternativa lösningar för personlig assistans, överväga åtgärder för en förenklad och effektiviserad tillämpning av lagstiftningen samt göra en studie av yrket som personlig assistent. Kommittén skall även analysera konsekvenserna av gemensamt finansieringsansvar mellan stat och kommun och föreslå åtgärder för en dämpad och stabil kostnadsutveckling.

Kommittén skall integrera ett jämställdhetsperspektiv och ett barnperspektiv i sitt arbete. Frågor om etnisk integration och minoriteters

särskilda behov skall även beaktas. Uppdraget skall slutredovisas senast den 31 mars 2007. Kommittén har lämnat ett delbetänkande På den assistansberättigades uppdrag (SOU 2005:100) i november 2005. Förslagen i delbetänkandet syftar till att säkerställa god kvalitet i personlig assistans och ändamålsenlig användning av assistansersättningen. De handlar bland annat om tillsyn av och tillstånd för assistansanordnare samt principer för hur assistansersättningen får användas. Betänkandet är för närvarande ute på remiss.

Riksdagen har i ett tillkännagivande (bet. 2005/06:SoU7, rskr. 2005/06:5) framfört att Assistanskommittén bör få ett tilläggsdirektiv med uppdrag att analysera och redovisa för- och nackdelar med ett samlat kostnadsansvar och ansvar för en och samma huvudman, staten, avseende personlig assistans. Med anledning av tillkännagivandet bereds för närvarande tilläggsdirektiv inom Regeringskansliet.

Sanktionsavgifter vid domstolstrots och åtgärder mot ej verkställda beslut

En särskild avgift – en s.k. sanktionsavgift – ersatte den 1 juli 2002 den tidigare möjligheten till vitesföreläggande för ej verkställda domar om insatser enligt LSS eller socialtjänstlagen (SoL). Enligt de nya reglerna kan länsstyrelsen hos länsrätten ansöka om att en särskild avgift skall prövas om en kommun eller ett landsting inte verkställt en dom som meddelats med stöd av LSS eller SoL. För dessa ärenden har en sanktionsavgift bedömts vara effektivare än ett vitesföreläggande.

Regeringen avser presentera propositionen Nationell utvecklingsplan för vård och omsorg om äldre (prop. 2005/06:115) där förslag om åtgärder för stärkt rättssäkerhet för äldre ingår som en viktig del. Förslagen innebär i korthet att en rapporteringsskyldighet införs som innebär att socialnämnden skall rapportera ej verkställda gynnande beslut enligt socialtjänstlagen (SoL) till länsstyrelsen, de kommunala revisorerna och fullmäktige. Besluten skall vara äldre än 3 månader och rapporteringen skall ske en gång per kvartal. Regeringen föreslår dessutom att en sanktionsavgift skall införas som ett yttersta påtryckningsmedel för att gynnande beslut enligt SoL skall verkställas inom skälig tid. De flesta av de ej verkställda besluten enligt SoL gäller beviljande av en plats i särskilt boende. Åtgärderna föreslås träda i kraft den 1 juli 2006.

När det gäller sådana beslut som har fattas enligt LSS avser regeringen att återkomma till frågan i samband med beredningen av Assistanskommitténs nyligen avlämnade delbetänkande (SOU 2005:100).

Utjämning av kostnader för LSS

Under år 2004 infördes ett utjämningsystem för kostnader som kommunerna har för insatser som beviljas enligt LSS. Syftet med utjämnningen är att ge kommuner likvärdiga ekonomiska förutsättningar att bedriva sin verksamhet trots skilda behov och förutsättningar. Regeringen har i januari 2006 beslutat att följa upp och se över systemet (dir. 2006:15).

Regeringen tillsatte under hösten 2003 en nationell psykiatrisamordnare (dir. 2003:133) med uppgift att under tre års tid se över vården och de sociala stöden till personer som är psykiskt sjuka och på grund härav har psykiska funktionshinder. Samordnaren skall verka för en bättre samverkan mellan ansvariga huvudmän och en ökad samordning av insatser så att personer med psykiska funktionshinder får ett anpassat stöd när det gäller boende, sysselsättning och rehabilitering.

I syfte att förbättra möjligheterna för personer med psykiska funktionshinder att få tillgång till anpassade insatser och vårdplatser har riksdagen på förslag från regeringen avsatt cirka 500 miljoner kronor för år 2005 och cirka 200 miljoner för år 2006. Satsningen utgörs av två delar. Den första delen avser 400 miljoner kronor år 2005 och 100 miljoner kronor år 2006 för satsning på vård, sysselsättning och boende. Den andra delen avser cirka 100 miljoner vardera åren 2005 och 2006 för satsning på verksamhetsutveckling. Socialstyrelsen följer upp resultatet av satsningarna med en slutredovisning den 1 augusti 2007.

Regeringen har under år 2005 tecknat en överenskommelse med Sveriges kommuner och landsting om att 500 miljoner kronor av de medel som tidigare hanterats inom den nationella handlingsplanen för utveckling av hälso- och sjukvården årligen skall satsas på förbättringar av psykiatrin. I överenskommelsen lyfts barn och ungdomar särskilt fram.

Utvärdering av personliga ombud

Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att följa upp och utvärdera verksamhet med personliga ombud. Uppdraget redovisades den 31 maj 2005 i rapporten Personligt ombud 2000–2004. Uppföljningen och utvärderingen avser bl.a. hur verksamhet med personliga ombud utvecklats när det gäller verksamhetsform, kvalitet, ledningsgrupper, verksamhetens avgränsning i förhållande till andra uppgifter, effekter för klienterna av ombudens verksamhet och andra vunna erfarenheter. Uppföljningen visar att personernas psykosociala situation har förbättrats och deras ställning har stärkts. Det bidrar till att skapa både jämlikhet i levnadsvillkor och en samhällsgemenskap med mångfald. Reformen har dessutom positiva samhällsekonomiska effekter genom ekonomiska besparingar.

Även andra utvärderingar visar att personliga ombud fyller ett vakuum i det samhälleliga stödsystemet, en ”fristående” instans till vilken personer som har psykiska funktionshinder och stora behov av stödinsatser kan vända sig. Ombudens stöd i personernas kontakter med bl.a. myndigheter och organisationer har utgjort ett särskilt betydelsefullt inslag. Antalet personliga ombud och antalet personer som har eller har haft ett personligt ombud har successivt ökat under uppbyggnadsfasen.

Ökat anslag för och översyn av bilstöd

Anslaget för bilstöd har de senaste åren både höjts permanent och fått ökade medel på tilläggsbudget. Från och med år 2005 höjdes anslaget permanent med 60 miljoner kronor. Bilstödet höjdes även med ytterligare

85 miljoner kronor på tilläggsbudget under år 2005 i syfte att minska väntetiderna för bidrag. Det totala anslaget för bilstöd uppgick därmed till 341 miljoner kronor år 2005. Med dessa förstärkningar täcker anslaget hela 2005 års efterfrågan av bilstöd.

Regeringen ser samtidigt över stödförmen i syfte att uppnå ett effektivare och förbättrat system för bilstöd. Till grund för denna översyn ligger Bilstödsutredningens betänkande Mobil med bil (SOU 2005:26) som överlämnades till regeringen i mars 2005.

Handbok och samordning av individuella planer

En handbok som sammanfattar information om service och insatser för barn har tagits fram av Handikappombudsmannen (HO) år 2002.

Socialstyrelsen, Specialpedagogiska institutet, Specialskolemyndigheten och Statens skolverk har haft regeringens uppdrag att tydliggöra ansvarsfördelningen och effektivisera samverkan mellan olika huvudmän när det gäller stödet till barn och ungdomar med omfattande funktionshinder. Uppdraget redovisades i maj 2005 i rapporten Ansvar och samverkan – helhetsperspektiv på samhällets stöd till barn och unga med funktionshinder. Senare under året publicerades också idéskriften Ta ansvar för samverkan. Myndigheterna har gjort en problemanalys, lyft fram goda exempel och lämnat ett antal förslag. Individuell planering är ett exempel på ett framgångsrikt arbetssätt för att förtydliga ansvar och förbättra samverkan när det gäller barn och unga. Socialstyrelsen har även under år 2004 genomfört en kartläggning av samverkansavtal kring barn och unga med funktionshinder. Endast cirka 40 kommuner, varav flertalet i Stockholms län, uppger att de har sådana avtal. Intresset för samverkansavtal är dock relativt stort.

Genomförda analyser och kartläggningar har lett till att Socialstyrelsen i regleringsbrevet för år 2006 fått i uppdrag att analysera förutsättningarna för samordning av olika individuella planer som barn, ungdom eller vuxna med funktionshinder kan ha. Det kan vara en individuell plan enligt LSS, individuell habiliterings- eller rehabiliteringsplan enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), åtgärdsprogram eller individuell utvecklingsplan enligt grundskoleförordningen (1994:1194), motsvarande bestämmelser i andra skolformsförordningar eller individuella studieplaner i det offentliga skolväsendet för vuxna. Socialstyrelsen skall särskilt uppmärksamma behov av förändringar i författningar och andra regelverk för att möjliggöra att individuell planering kan göras gemensamt av flera aktörer. Uppdraget, som skall genomföras i samarbete med Skolverket och Specialpedagogiska institutet, skall redovisas senast den 1 december 2006.

I stort sett alla länsstyrelser har mot bakgrund av styrningar i regleringsbrevet det senaste året genomfört särskilda insatser för att öka antalet individuella planer, bl.a. genom att tillsammans med kommuner hitta lämpliga former för att driva arbetet framåt. Positiva inslag är de insatser som görs i samverkan med landsting och kommuner eller i samverkan med brukare.

Det finns många kommuner som inom ramen för sina kvalitetssystem har egna klagomålsfunktioner. Det förekommer även att kommuner har egna ombudsmän, t.ex. Stockholms stad som har en funktionshinderombudsman dit allmänheten kan vända sig.

Det har pågått en försöksverksamhet med servicedeklarationer som regeringen tog initiativ till i skrivelsen Regeringens förvaltningspolitik (skr. 2000/01:151). Arbetet med servicedialoger och serviceåtaganden har nu förts ut på myndigheter. Statens kvalitets och kompetensråd (KKR) har haft som särskilt uppdrag att stödja myndigheternas arbete med servicedialoger. KKR har på regeringens uppdrag tagit fram en vägledning för myndigheters dialog med sina brukare. Syftet är att stödja statliga myndigheters arbete med att utveckla sina tjänster. Från och med den 1 januari har KKR uppgått i den nya myndigheten Verket för förvaltningsutveckling (Verva). Innehåll och form i den framtagna vägledningen för dialog med brukare kommer successivt att utvecklas i samarbete med andra myndigheter.

Övriga åtgärder

Möjligheten att ha en ledarhund ökar synskadades oberoende och minskar behovet av stöd och hjälp i andra former. På grund av att det råder brist på ledarhundar och av rättssäkerhetsskäl har riksdagen efter förslag från regeringen under år 2005 beslutat att både reglera verksamheten och att öka utbudet av ledarhundar. De nya reglerna gäller från den 1 januari 2006.

Ett system för maxtaxa inom äldre- och handikappomsorgen infördes den 1 juli 2002. Syftet är att skydda personer som har insatser enligt SoL mot alltför höga vård- och omsorgsavgifter. Reglerna preciserar den högsta avgift som kommunen får ta ut av den enskilde för hemtjänst och dagverksamhet. Bestämmelserna anger också den högsta avgift som får tas ut för bostad i sådant särskilt boende som inte omfattas av hyreslagens bestämmelser. Det tillkom även bestämmelser som garanterar den enskilde ett lägsta förbehållsbelopp för normala levnadskostnader och för den faktiska boendekostnaden. Socialstyrelsen har i uppdrag att utvärdera maxtaxan under perioden 2002–2006. En slutrapport kommer att lämnas i mars 2007.

Regeringen har tillsatt en särskild utredare som skall föreslå hur avgifter för färdiglagad mat inom kommunernas äldre- och handikappomsorg skall kunna hanteras på ett enklare och mer enhetligt sätt (dir. 2005:15, 2005:110). Utredaren har nyligen lämnat sitt betänkande Avgift för matservice inom äldre- och handikappomsorgen (SOU 2006:24) till regeringen.

I regleringsbrevet för år 2006 har Socialstyrelsen fått i uppdrag att följa upp hur vanligt det är att den enskilde betalar hyra respektive avgift för en särskild boendeform enligt LSS, om det i praktiken är till nackdel för den enskilde med den ena eller den andra betalningsformen samt andra för- eller nackdelar eller frågeställningar som kan aktualiseras med de olika betalningsformerna. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 31 mars 2006.

I utredningen om socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor (S 2005:04, dir. 2005:32) skall utredaren i såväl kartläggning som förslag särskilt beakta stödet till våldsutsatta kvinnor med funktionshinder. Utredningen skall vara klar den 1 juni 2007.

Samlad bedömning och fortsatta insatser

En rad insatser har gjorts och görs för att personer med funktionshinder genom de individuella stöden skall ges bättre förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Att fler får insatser enligt LSS och att antalet insatser ökar tyder på att den behovsbedömning som görs, generellt sett inte har blivit mer återhållsam. Det är dock vanskligt att dra alltför långtgående slutsatser i vilken omfattning ökningarna också ger bättre förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Andelen flickor och pojkar, kvinnor och män, som beviljas stöd i kommunerna till följd av funktionshinder skiljer sig åt mellan kommuner. Skillnaderna kan bero på flera faktorer. Kommunerna kan bedriva verksamheten på olika ambitions-, kvalitets- och effektivitetsnivå. Enskilda personers behov av stöd, ålder och etnisk bakgrund samt typ av hushåll kan också påverka. I en del kommuner finns verksamhet med nationell eller regional upptagning som kräver extra resurser och särskild kompetens. Socialstyrelsen konstaterar att det ges fler LSS-insatser i kommuner där handläggningen av insatser till personer med funktionshinder sker i en egen organisation. Anledningen till detta är sannolikt att en egen organisation ger bättre möjligheter att utveckla en specifik kompetens om funktionshinder.

Stödet skall vara anpassat till varje mottagares individuella behov och den enskilde skall ha inflytande över de insatser som ges. Satsningar på individuella stöd och verksamheter genom personliga ombud, särskilda medel för att stimulera utvecklingen av insatser till personer med psykiska funktionshinder, samordnad tillsyn, ökat bilstöd m.m. har gett positiva resultat.

En effektiv granskande tillsyn, normering och vägledning liksom goda exempel betyder mycket för att öka kunskapen och förbättra verksamheten. Regeringen följer noga utvecklingen, bl.a. via tillsynsmyndigheternas uppföljningar och lägesrapporter. Regeringen har även tagit flera framtidsytande initiativ i syfte att ytterligare förbättra villkoren för personer med funktionshinder.

För att främja kvalitén i verksamheten måste den i högre utsträckning bemannas med personal som har adekvat grundutbildning och kunskap kring funktionshinder. Stöd måste dessutom erbjudas i form av kontinuerlig kompetensutveckling, anpassad efter verksamhetens och brukarnas behov.

Individuella behovsanpassade stöd

Regeringen kommer successivt att se över, analysera och göra individuella stöd flexibla och tillgängliga för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder som behöver dessa för att kunna vara delaktiga i samhället och bestämma över sina liv. Stöd måste anpassas efter den

tekniska utvecklingen och samordnas för att bli mer effektiva. Olika myndigheter måste bli bättre på att planera, samarbeta och ta till vara de samarbetsmöjligheter som de senaste årens reformer på området erbjuder. Stöd och insatser måste finnas tillgängliga samt utformas och samordnas så att barn och unga får det stöd de behöver och vill ha samtidigt som föräldrar och syskon avlastas.

Förmågan att lyssna till och beakta barns egna synpunkter måste utvecklas. Bestämmelser kan även behöva förtydligas för att öka den enskildes rättssäkerhet och förbättra tillämpningen av lagen. Lagar kan dock aldrig vara så detaljerade att de ger lösningar i alla situationer. Det måste finnas flexibilitet och utvecklingsmöjligheter utan att för den skull andemeningen i tillämpningen av lagen kringgås.

En parlamentarisk kommitté – Assistanskommittén – håller för närvarande på att se över insatsen personlig assistans och användningen av assistansersättningen.

Personliga ombud

Personliga ombud har visat sig fungera väl för personer med psykiska funktionshinder. Regeringen kommer därför att fortsätta följa, stödja och utveckla denna verksamhet. Socialstyrelsen konstaterar i uppföljningen att modellen för att bygga upp verksamheten har varit framgångsrik. Det finns dock enligt Socialstyrelsen ett antal frågor som regeringen behöver ta ställning till, bl.a. om lagstiftning är en möjlighet för verksamheterna med personliga ombud. Socialstyrelsen förordar att det sker i en särskild lag och att kommunerna skall vara huvudmän för verksamheten. Andra frågor som berörs är t.ex. tillsyn, dokumentation, definition av målgruppen, huvudmannaskap och driftsform.

Tillsyn och annan styrning

Frågan om tillsyn har aktualiserats i olika sammanhang. Som nämnts pågår det en utredning om en stärkt och tydligare tillsyn av socialtjänsten. Den beräknas vara klar i juli 2007. Därutöver är frågan aktuell i ett par avlämnade utredningar som remissbehandlas; Delbetänkande av Assistanskommittén På den assistansberättigades uppdrag (SOU 2005:100) och betänkande av sociala barn- och ungdomskommittén Källan till en chans (SOU 2005:81). Dessutom ser Ansvarskommittén över och analyserar vissa centrala delar av den statliga styrningen av samhällsorganisationen.

Regleringsbrev kommer att vara ett fortsatt viktigt styrinstrument när det gäller frågor som rör bl.a. kvalitet, laglighet, rättssäkerhet, normering och kunskapsförmedling.

Kompetens

Kompetensutvecklings- och fortbildningsfrågor inom stöd-, omsorgs- och vårdområdena kommer även framöver att vara angelägna för regeringen. De är avgörande för att verksamheterna skall vara av god kvalitet. I rapporten *Investera nu!* som lämnades av tio myndigheter till

regeringen i juni 2004 redovisades en handlingsplan för kompetensförsörjning inom kommunernas vård och omsorg om äldre och funktionshindrade personer.

Socialstyrelsen har i regleringsbrevet för år 2006 som mål att kommunernas förutsättningar för kompetensförsörjning skall förbättras. Socialstyrelsen skall i återrapportering särskilt uppmärksamma sina åtaganden i rapporten Investera nu! En åtgärd i denna plan är att Socialstyrelsen skall precisera de grundläggande yrkeskraven för omvårdnadspersonal i en kompetensbeskrivning. Socialstyrelsen har i januari 2006 presenterat ett förslag på kompetensbeskrivning för omvårdnadsassistenter (en samlingsbeteckning för undersköterskor, vårdbiträden, skötare, vårdare, personliga assistenter, boendestödjare, hemvårdare och personal med andra liknande benämningar) i remissversionen Omvårdnadsassistentens kompetens. Syftet med en kompetensbeskrivning är att bidra till utvecklingen av kvaliteten i vård- och omsorgstjänsterna genom att beskriva vilken yrkeskompetens omvårdnadsassistenter bör ha. Ett annat syfte är att bidra till en tydligare yrkesidentitet för omvårdnadsassistenter. Förslaget remissbehandlas.

6 Sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser – trender som påverkar möjligheten att uppnå de handikappolitiska målen

Samhället förändras och därmed förutsättningarna för att uppnå de mål som satts upp inom handikappolitiken. Utvecklingen är komplex och innebär både drivkrafter och motkrafter för det handikappolitiska arbetet. För att få en samlad bild av de trender som kan antas påverka samhällsutvecklingen gav regeringen 14 myndigheter² med sektorsansvar inom/för handikappolitiken i uppdrag att genomföra omvärldsanalyser. Syftet var att ta tillvara myndigheternas kunskap om de förhållanden och förändringsprocesser som pågår inom respektive sektor och som kan påverka möjligheterna att uppnå de handikappolitiska målen. De trender som myndigheterna identifierar bildar tillsammans sju övergripande utvecklingsområden:

1. Demografisk utveckling
2. Teknikutveckling
3. Internationalisering
4. Fysisk samhällplanering, boende- och pendlingsmönster
5. Ekonomi/strukturomvandling
6. Kunskap och värderingar
7. Lagar och praxis

De olika utvecklingsområdena är naturligtvis ömsesidigt beroende av varandra. Några myndigheter menar att ekonomin i stor utsträckning

² Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Arbetsmiljöverket (AV), Banverket, Boverket, Försäkringskassan, Konsumentverket, Kulturrådet, Luftfartsstyrelsen, Post- och telestyrelsen (PTS), Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Sjöfartsverket, Skolverket, Socialstyrelsen (Sos), Vägverket (Vv)

påverkar de övriga områdena och vice versa. Exempelvis innebär en större andel äldre i befolkningen en ekonomisk utmaning för såväl stat som landsting och kommun. Likaså är en förutsättning för att teknikutvecklingen skall leda till nya produkter till nytta för personer med funktionshinder, att det finns en ekonomisk marknad för dessa produkter. Internationaliseringen medför större konkurrens mellan aktörer, vilket i sin tur påverkar kostnadsutvecklingen. Fysisk planering och boendeutveckling påverkas av såväl individernas köpkraft som kommunernas ekonomi. Med denna komplexa verklighet i åtanke ges nedan en beskrivning av de trender som myndigheterna identifierat och de drivkrafter och motkrafter som de förknippar med dessa.

6.1 Demografisk utveckling

I stort sett samtliga myndigheter tar upp den demografiska utvecklingen och dess konsekvenser för såväl den egna sektorn, som för handikappolitiken i stort. Under den närmaste tioårsperioden beräknas antalet personer över 65 år öka med drygt 270 000 personer. Samtidigt sker en långsammare tillväxt av befolkningen i de arbetsföra åldrarna (SCB, Demografiska rapporter 2003:4).

Samtidigt som vi blir äldre, blir vi allt friskare och andelen personer med funktionshinder inom gruppen äldre kan därför komma att minska. Med tanke på gruppens storlek kommer däremot antalet att öka. Framtidens äldre kan förmodas vara en köpstark grupp med allmänt god hälsa och höga krav på service.

Vilka drivkrafter och motkrafter ser myndigheterna med denna utveckling i förhållande till de handikappolitiska målen?

Ett ökat antal äldre kan ge draghjälp åt det handikappolitiska arbetet genom att krav på ett tillgängligare samhälle kommer alla personer med funktionshinder till del. En större andel äldre i arbetskraften innebär ökade krav på arbetsanpassning i arbetslivet. Likaså kan ett större arbetskraftsbehov öka benägenheten att anställa personer med nedsatt arbetsförmåga. Å andra sidan kan stora pensionsavgångar innebära kompetensförlust och arbetskraftsbrist inom sektorer med en relativt hög medelålder.

Transportmyndigheterna ser även den ”nya” ekonomiskt starka äldregruppen, som framtida resenärer, vilket kommer att ställa krav på en anpassning av bl.a. kollektivtrafiken.

Den demografiska utvecklingen påverkar även den tekniska utvecklingen. Ett ökat antal äldre kommer att utgöra ett betydligt marknadssegment. Därmed öppnas nya möjligheter för teknisk utveckling, som kommer alla med funktionshinder till del.

En uppenbar motkraft är att när den äldre delen av befolkningen ökar i relation till gruppen i arbetsför ålder påverkas finansieringsmöjligheterna av den gemensamma välfärden. Transfereringarna via socialförsäkrings-systemet är beroende av samhällsekonomin och därmed andelen av befolkningen som deltar i arbetskraften. Utvecklingen pekar på vikten av att få in fler personer i arbetskraften.

Den tekniska utvecklingen innebär nya möjligheter till delaktighet i samhället för personer med funktionshinder. LSS- och hjälpmedelsutredningen framhöll i sitt betänkande Hjälpmedel (SOU 2004:83) att utvecklingen av informationstekniken (IT) har inneburit något av en revolution för många med funktionshinder. Exempel på nya möjligheter är bl.a. informationsåtkomst genom punktskriftdisplay och syntetiskt tal, ett nytt talbokssystem, digitala hörapparater, bild- och texttelefoni, mottagning och uppläsning av taltidningar och talböcker. Den snabba utvecklingen ställer emellertid nya krav på kunskap hos både brukare och hjälpmedelsförsörjning. Flera av myndigheterna har i sina omvärldsanalyser uttryckt oro för att vissa grupper exkluderas av ekonomiska eller kunskapsmässiga skäl. Kvinnor och män, flickor och pojkar med kognitiva funktionshinder är en särskilt utsatt grupp i detta avseende.

Förutsättningen för att överhuvudtaget kunna tillgodogöra sig de ökade möjligheter som IT-utvecklingen medför, är att ha tillgång till dator och Internet. Undersökningar har visat att tillgången till datorer och Internet bland personer med funktionshinder är lägre än bland dem utan funktionshinder. Statistiken visar dock att utvecklingen går åt rätt håll, framför allt har skillnaderna minskat i åldersgruppen 16–44 år. Den viktigaste förklaringen till de skillnader som finns är utbildningsnivå och tillgång till arbete. Det är alltså framför allt positionen i samhället som avgör datorinnehav och tillgång till Internet oavsett funktionshinder eller ej.

Transportmyndigheterna ser en utveckling med ökat resande genom att ny teknik möjliggör förbättrad information om sammanhängande reskedjor, röststyrd tidtabelltjänst, vilket underlättar för synskadade samt allt bättre information om tillgänglighet på olika reseoperatörers hemsidor. Genom att informationen vid stationer och knutpunkter ges både visuellt och audiellt, kan alltfler nås.

Samtidigt som teknikutvecklingen öppnar nya möjligheter ser flera myndigheter även farhågor med en ökad inriktning mot tekniska tjänster. Teknikutvecklingen inom transportområdet medför exempelvis att kunden själv i allt större utsträckning sköter både bokning och betalning via IT eller talsvar. Ökad självbetjäning innebär minskad bemanning för personlig service vid stationer etc. Denna utveckling drabbar framför allt synskadade och kognitivt funktionshindrade, vilka även kan ha svårt att klara biljettlösa system. En mer positiv tolkning av utvecklingen är att en ökad självbetjäning för dem som klarar detta, kan ge utrymme för personlig service till dem som så behöver.

Att bygga en så stor del av de tillgänglighetsskapande insatserna på ny teknik, förutsätter att denna kommer alla till del och att den kan användas av alla. För de grupper som av olika skäl inte har möjlighet att dra nytta av den ökade tillgängligheten till de tjänster som Internet erbjuder, kan situationen komma att försämrats ytterligare i förhållande till övriga grupper till följd av att bank- och postkontor stänger och den personliga servicen blir dyrare.

Det finns en kommersiell drivkraft bakom teknikutvecklingen. Några myndigheter har pekat på att personer med funktionshinder inte alltid betraktas som en tillräckligt kommersiellt intressant grupp för en automatisk anpassning av tekniken. Design för alla kan vidga marknaden för

nya tjänster, som även passar kvinnor och män, flickor och pojkar med funktionshinder. Design för alla är ett koncept som innebär att produkter, tjänster och miljöer utformas så att de kan användas av största möjliga krets av användare, oavsett kön, ålder, funktionshinder och kulturell bakgrund. En mer positiv bild uppmålas av några myndigheter som ser att ett ökande antal äldre, kan främja en utveckling av anpassade tjänster och produkter.

Ny teknik kan även skapa ökade arbetsmöjligheter genom att arbetsuppgifterna kan utföras med flexibilitet både när det gäller arbetsbelastning och arbetstid.

6.3 Internationalisering

EU-samarbetet innebär att såväl regler som administrativa rutiner harmoniseras. Det medför vidare en ökad rörlighet av varor och tjänster över nationsgränser. Människors rörlighet över nationsgränser ställer även krav på ökad harmonisering av medlemsländernas regelverk, såsom vårt nationella socialförsäkringssystem. Rörligheten innebär också att mångfalden och de kulturella mötena i vårt samhälle blir fler, vilket formar våra värderingar och attityder.

Inom FN och WHO pågår utvecklingsarbete, som i förlängningen kommer att påverka den svenska handikappolitiken. En ny konvention för funktionshindrades åtnjutande av de mänskliga rättigheterna arbetas fram inom FN.

WHO har nyligen reviderat klassificeringen av funktionshinder. Avsikten med det nya klassificeringssystemet är att kunna göra beskrivningar av möjligheterna att oavsett funktionsförmåga kunna delta som jämlika medborgare i samhället.

Vilken påverkan ser myndigheterna att den ökade internationaliseringen kommer att få på möjligheten att uppnå de handikappolitiska målen? Omvärldsanalyserna tecknar en övervägande positiv bild och pekar på de möjligheter som utvecklingen medför. Transportsektorn är kanske den sektor som är mest reglerad av internationella regelverk. Transportmyndigheterna framhåller att EU:s regelharmonisering är en drivkraft för ökad tillgänglighet. Samtidigt finns uppfattningen att kraven på tillgänglighet inte alltid är så tuffa som myndigheterna skulle önska. Det hindrar emellertid inte att tuffare krav än de formellt reglerade, kan ställas i upphandlingar på den internationella marknaden för att på så sätt påskynda en positiv utveckling.

Det internationella standardiseringsarbetet erbjuder ett annat forum där krav på tillgänglighet kan få internationellt genomslag. Ett ökat brukarinflytande skulle kunna ge större genomslag för tillgänglighetsfrågorna i dessa sammanhang.

Som tidigare nämnts påverkas även vårt nationella regelverk av nya krav i ett integrerat Europa. Ur ett jämställdhetsperspektiv är det viktigt att analysera om kvinnor och män, flickor och pojkar med funktionshinder har samma möjligheter som andra att ta del av denna positiva utveckling.

Ökade krav på boendekvalitet gör att vi accepterar allt längre pendlingsresor till arbete. Attraktiva bostäder och boendemiljöer ses därför alltmer som viktiga instrument för den ekonomiska utvecklingen av en ort, kommun eller region. Utvecklingen innebär att befolkningen generellt kommer att öka i den s.k. tätortsnära landsbygden, vilket kommer att ställa krav på god framkomlighet för samhällsservice såsom hemtjänst, hemsjukvård och daglighandel. En förutsättning för en hållbar utveckling med ökat resande är att kollektivtrafiken anpassas för att fungera för flertalet utifrån ett ”hela resan-perspektiv”. När det gäller daglighandel ersätts närbutiker och annan service nära människor alltmer av stormarknadsetableringar. Sedan år 1996 har mer än 450 tätorter förlorat sin sista dagligvarubutik och den siffran ökar. Den positiva sidan av stormarknader är att tillgängligheten oftast är mycket god till ett brett utbud av varor och tjänster – när man väl är där.

Av de kommuner som anger att de har bostadsbrist någonstans i kommunen, är det alltför många som anger att man har brist på bostäder för hushåll med krav på god tillgänglighet i bostaden och i utemiljön. Kommunerna blir alltmer restriktiva i sina bedömningar av ansökningar om särskilt boende. Ett skäl som anges är små resurser som leder till platsbrist. Drygt hälften av kommunerna behöver fler bostäder för särskilt boende för personer med funktionshinder under de närmaste två åren. Var tredje kommun räknar med att kunna täcka behovet genom planerad utbyggnad. För att lättare få fram bostäder för särskilda grupper finns behov av en ökad samverkan mellan socialtjänsten, bostadsförsörjningen och den fysiska planeringen.

Samhällets mål är att personer med funktionshinder skall kunna bo kvar i hemmet. En förutsättning är att bostäderna är tillgängliga och användbara. För att rätta till brister i befintliga bostäder och för individuella anpassningar är bostadsanpassningsbidraget avgörande. För att kunna hantera bidraget på ett bra sätt kan ibland kompetensen hos handläggare inom kommunen behöva höjas. En ny negativ trend är att fastighetsägare allt oftare säger nej till bostadsanpassning. Det finns därför anledning att fråga om det behövs särskilda insatser för att stärka rätten till bostadsanpassning.

Hiss är ofta en förutsättning för att en bostad skall fungera för en person med nedsatt rörelseförmåga. Trots att hissbidrag infördes under en period år 2004, finns drygt 1 miljon lägenheter i hisslösa fastigheter. (I denna statistik ingår inte lägenheter på andra våningen i tvåvåningshus, eftersom det inte finns krav på att dessa lägenheter skall ha hiss.)

Kommunerna har genom sitt ansvar för den fysiska planeringen en avgörande roll i tillgänglighetsarbetet. Genom sitt tillsynsansvar för enkelt avhjälpna hinder har kommunens roll förtydligats. Flera kommuner prioriterar tillgänglighet i den offentliga miljön framför tillgänglighet i bostäder och i bostadsområden.

En stark trend i dag är energieffektivisering i bebyggelsen. Det är en positiv utveckling, men det är även viktigt att bevaka utvecklingen, så att inte innemiljön försämras på grund av fuktskador. Byggmaterialutvecklingen har gått framåt och byggmaterial har de senaste åren blivit bättre

både ur hälso- och miljösynpunkt. I dag är det fullt möjligt att bygga hus som både är energieffektiva och har god inomhusmiljö.

En annan trend som kan skönjas och som är angelägen att uppmärksamma är att kommunerna samlokaliserar gruppboendestäder och att personer med psykiskt funktionshinder placeras på institutionsliknande boenden långt från hemorten. Denna trend kan bl.a. påverkas av kommunernas ekonomiska situation, som behandlas i det följande.

6.5 Ekonomi och strukturomvandling

När det gäller den ekonomiska utvecklingen och dess betydelse för handikappolitiken, pekar myndigheterna på flera olika utvecklingstendenser, som var och en och tillsammans erbjuder såväl möjligheter som hot för det handikappolitiska arbetet framöver.

Avreglering och konkurrenslösningar

Flera myndigheter påpekar att verksamheter som tidigare bedrevs av en offentlig aktör numera bedrivs av flera privata aktörer. Denna utveckling har inneburit valfrihet, ökat utbud och förutsättningar för lägre priser. En sådan utveckling kan gagna många personer med funktionsnedsättning. Inom bl.a. transportsektorn har detta medfört att marknaden öppnats för grupper som tidigare inte haft ekonomiska möjligheter att resa. Den ökade konkurrensen kan dock även minska lönsamheten hos företagen och önskemål om investeringar som inte grundas på regelmässiga krav kan av ekonomiska skäl komma att prioriteras ned. Fler operatörer på marknaden kan också medföra att dessa oftare byts ut i samband med offentligt upphandlad trafik, vilket kan försvåra samordningen av olika restjänster utifrån ett ”hela resan-perspektiv”.

Någon myndighet ser med viss betänklighet på utvecklingen av att samhällstjänster, som kommuner och landsting har ett primärt ansvar för, konkurrensutsätts. En sådan utveckling kräver att både reglering och tillsyn anpassas och att människor får kunskap om sin egen och producenternas nya roller. Myndigheten förordar att konsekvensanalyser genomförs inför beslut att öppna upp för konkurrenslösningar.

Ökat kostnadsmedvetande i kommuner och landsting

Ett område som berörs i en majoritet av omvärldsanalyserna, är kommunernas och landstingens ökade kostnadsmedvetande. Denna utveckling hänger delvis samman med den demografiska utvecklingen med allt fler äldre i behov av vård och omsorg. En myndighet menar att när ekonomin blir alltmer pressad framtvingas ett kortsiktigt ekonomiskt tänkande. Det finns en risk att detta leder till beslut, som i ett längre perspektiv blir mer kostsamma. Konsekvensanalyser inför beslut bör därför genomföras för att säkerställa att hänsyn tagits till målen för handikappolitiken.

En utvecklingstendens som myndigheterna pekar på är att den enskilde får betala allt högre avgifter för hjälpmedel och att skillnaderna ökar

mellan kommuner och mellan landsting. Vissa hjälpmedel kan komma att sluta produceras, för att på längre sikt ersättas av produkter på den ordinarie marknaden i en utformning som är tillgängliga för alla.

Socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens insatser för personer med funktionshinder antas i allt högre grad påverkas av om kommuner och landsting får begränsade resurser. Detta kan leda till en polarisering där olika gruppers behov ställs emot varandra. Omsorgsansvaret kan komma att läggas alltmer på anhöriga. Inför denna utveckling bör hållas i åtanke att familjer med barn med funktionshinder redan i dag har en mycket pressad situation med högre sjuklighet och lägre levnadsstandard än andra familjer. Mammor är särskilt utsatta. Det kommer att ställas ökade krav på hemmet som arbetsplats för hemtjänstpersonal och personliga assistenter.

Kommunernas svårigheter att finansiera vissa insatser, såsom personlig assistans, skall tas på allvar. En utvecklingstendens är att kommunerna tar fram lokala riktlinjer för att begränsa innehållet i personlig assistans. Eftersom personlig assistans är av stor betydelse för vissa funktionshindrades delaktighet och självständighet, är utvecklingen oroande.

Även kommunernas sätt att hantera resursfördelningen avseende elever i behov av särskilt stöd, kan påverkas av allt snävare ekonomiska ramar. Kostnadsregleringar inom vissa kommuner, liksom mellan kommuner och fristående skolor förutsätter detaljerade resursberäkningar med särredovisning av elevers svårigheter med följderna att eleven kan uppfatta sig själv ”som en kostnad”.

Flera myndigheter ser att tillgång till färdtjänst kan komma att begränsas i framtiden. Detta kommer att ställa större krav på att göra kollektivtrafiken mer tillgänglig för personer med funktionshinder. Möjlighet till delaktighet, exempelvis att ta del av kulturaktiviteter, kan därmed riskera att begränsas för vissa grupper.

Höjda produktivetskrav i arbetslivet

Höjda produktivetskrav genom rationaliseringar innebär att enklare arbetsuppgifter försvinner. Det finns minskat utrymme för handledning och introduktion för den som behöver lite extra stöd för att komma in i nya arbetsuppgifter.

Det ställs allt högre krav på utbildning även för enklare arbetsuppgifter. Denna utveckling missgynnar funktionshindrade, som har en lägre utbildningsnivå än genomsnittet.

Arbetsgivare ställer allt oftare krav på heltidsarbete, vilket försvårar för den som behöver deltid. Visstidsanställningar ökar, vilket kan vara både en drivkraft och en motkraft för funktionshindrades anknytning till arbetsmarknaden. Å ena sidan kan det innebära ökade möjligheter för kvinnor och män med funktionshinder att komma in på arbetsmarknaden, men å andra sidan blir anknytningen osäker.

Enligt Arbetsmarknadsstyrelsens åiterrapportering (dnr 04-3122-00) tycks det ske en förskjutning från arbete på den öppna arbetsmarknaden och från skyddade arbeten, till kommunala insatser som daglig sysselsättning enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och socialtjänstlagen (1980:620; SoL). Denna utveckling

innebär att kvinnor och män med funktionshinder samlas i särskilda miljöer och inte bereds möjlighet till full delaktighet i samhället.

Höjda produktivitetskrav gäller även inom offentlig förvaltning. En konsekvens är att kvantitet premieras framför kvalitet med konsekvenser för exempelvis bedömning av ärenden. En annan konsekvens som omvärldsanalyserna pekar på, är att ökade produktivitetskrav inom olika delar av välfärdssystemet ökar incitamenten till ekonomiska ”övervältringar” mellan olika aktörer inom systemet. Även glapp mellan delar i systemet blir tydligare eftersom det kan finnas en motvilja att tänja på sina åtaganden.

Fler och mer medvetna konsumenter

I samband med teknikutvecklingen nämndes att alltfler äldre kan skapa tryck på produktutvecklingen. En annan aspekt som tas upp är unga, medvetna personer med funktionshinder, som ställer självklara krav på att kunna ta del av exempelvis kulturutbudet.

Ekonomisk situation

Personer med funktionshinder har generellt sett en sämre ekonomisk situation än befolkningen i stort vilket bl.a. beror på en högre andel arbetslösa. Många kvinnor och män med funktionshinder uppbär sjukpenning. Sjukpenningen har en utjämnande effekt och därför är andelen funktionshindrade som har låg disponibel inkomst lika stor som i befolkningen i sin helhet. Däremot har personer med funktionshinder större omkostnader, vilket gör att det är svårare att få pengarna att räcka till löpande utgifter. Risken att hamna i ekonomiska svårigheter är större bland personer med funktionshinder än i befolkningen som helhet. Familjer med barn som har funktionshinder har sämre levnadsstandard än andra familjer, bl.a. därför att föräldrarna är mer sjukskrivna och oftare arbetar deltid.

6.6 Kunskap och värderingar

Ökad individualism

Människors kunskaper och värderingar har stor betydelse för det handikappolitiska arbetet. Människors syn på funktionshinder och på situationen för de kvinnor och män, flickor och pojkar som har ett funktionshinder, kan komma att förändras i och med att personer med funktionshinder finns och är delaktiga i samhället i dag. En myndighet menar att för nästa generation kommer dessa frågor att kännas helt naturliga. Myndigheterna ser framför sig en utveckling av ökad individualism och valfrihet. Det öppnar för individuella lösningar som är anpassade för den enskilda individens specifika behov. Myndigheterna förmedlar dock en oro för att vissa grupper inte kan ta del av de möjligheter som ökad valfrihet innebär p.g.a. nedsatt autonomi.

En annan aspekt av ökad individualism är ett minskande intresse av att organisera sig och delta i intresseorganisationer – särskilt bland unga

människor. Denna trend finns naturligtvis även bland unga med funktionshinder. I förlängningen kan det innebära minskade möjligheter att påverka beslutsfattare och andra.

Ökade förväntningar på hälsa och välfärd

Med ökad kunskap och information följer ökade förväntningar på att få ta del av allt det som vårt moderna samhälle kan erbjuda. En trend som tagits upp av några myndigheter är att människors förväntningar ökar mer än välfärdsutbudet. Detta får till följd att trots att utbudet förbättras motsvarar det inte människors ökade förväntningar och det uppstår ett "förväntansgap" i form av besvikelse eller missnöje. Det offentliga språkbruket där de nationella handikappolitiska målen används, och där det svenska systemets förträfflighet framhävs, kanske bidrar till orealistiska förväntningar hos personer med funktionshinder. Besvikelsen blir stor när denna bild krockar med verkligheten.

Den sociala dimensionen av hållbar utveckling

Det genomslag som en långsiktigt hållbar utveckling har fått inom flera sektorer, har också öppnat nya möjligheter för handikappolitiken. Den sociala dimensionen av hållbar utveckling har tydliggjort att frågor som demokratisering, delaktighet och tillgänglighet hänger samman.

Kunskap och förväntningar inom skola och arbetsliv

Trots den positiva bild som tecknats ovan, finns i vissa fall fortfarande negativa förväntningar på kvinnor och män, flickor och pojkar med funktionshinder. Inom skolväsendet kan t.ex. strävandena att utforma en skola där elevers olikheter ses som tillgångar snarare än hinder stupa på fördomar, bristande tolerans och låga förväntningar. En nödvändig förutsättning för genomförandet av de handikappolitiska målen är förändringar i synen på elevers olikheter. I den kommunala skolan har särskilda medel för utvecklingsarbete tillsatts för att komma tillrätta med bristerna. Neuropsykiatriska funktionshinder uppmärksammas alltmer. Även inom högskolan finns behov av att utveckla kunskapen om funktionshinder och situationen för studenter med funktionshinder.

Specialpedagogen är en viktig resurs för att anpassa undervisningen till flickor och pojkar med särskilda behov. Den specialpedagogiska utbildningen har sedan 90-talet ändrat fokus så att specialpedagogen skall kunna arbeta förebyggande genom att undanröja hinder för lärande, genomföra pedagogiska utredningar och utarbeta åtgärdsprogram samt genomföra uppföljning och utvärdering i stället för att enbart stödja enskilda elever. På så sätt kan specialpedagogen motverka segregation. Denna inriktning ligger i linje med idén om det integrerade skolsystemet. Den grundläggande principen för den inkluderande skolan är att alla barn, närhelst så är möjligt, skall undervisas tillsammans, oberoende av eventuella svårigheter och inbördes skillnader. Exkluderande lösningar föredras dock ofta av skolorna. Därför utnyttjas ännu inte specialpedagogens stöd till lärare, arbetslag och skolläring fullt ut och det före-

byggande arbetet kommer inte till stånd. Skolledare som med delaktighet i ett välfungerande elevhälsoteam hävdar de svagastes rätt till skolans samlade resurser är en förutsättning för genomförandet av de handikappolitiska målen. Inför utvecklingen bör samtidigt uppmärksammas att strävan efter inkludering kan skymma behov av individuella insatser.

Det förekommer negativa förväntningar på personer med funktionshinder, bl.a. som möjlig arbetskraft. En undersökning som genomförts av Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (2001:5) belyser arbetsgivarnas benägenhet att anställa personer med funktionshinder. Studien visade att de arbetsgivare som anställt en kvinna eller man med ett funktionshinder, ansåg att erfarenheten av genomförd anställning var bättre än eller som de förväntat när personen ifråga anställdes. Det tyder på att arbetsgivarna ofta underskattar personens arbetskapacitet. Samtidigt framhåller arbetsgivare att de som anställt en person med stöd, värderar stöden högt.

Tydligare barnperspektiv

Situationen för barn med funktionshinder uppmärksammas i dag i högre grad än tidigare. Fler studier där flickor och pojkar och deras föräldrar får komma till tals har genomförts under senare år. Ett förstärkt barnperspektiv innebär att kunskapen om barns och ungdomars situation fördjupas. Det medför att vi får ökad insikt om de problem som dessa grupper möter i sin vardag. Vad vet vi då om utvecklingen – går den åt rätt håll? Av omvärldsanalyserna framgår att det är svårt att avgöra om den ökade uppmärksamheten på barns och ungas svårigheter beror på att vi får alltmer kunskap om barns och ungas situation och därför ser barns problem mer i dag eller om det är så att problemen ökar. Fortsatt kunskapsutveckling är viktig framöver.

6.7 Lagar och praxis

Kvinnor och män, flickor och pojkar med funktionshinder som är i behov av stöd från olika delar av välfärdssystemet riskerar alltid att hamna mellan stolarna. Det är svårt för den enskilde att få överblick över de olika delarna. I en av omvärldsanalyserna illustreras denna problematik: ”Det som i en enskilds liv ter sig som en sammanhängande process kan i den administrativa verkligheten vara en komplicerad karta, ett sönderbrutet landskap. Ansvar för att läsa och förstå kartan, planera vägen och genomföra resan ligger tungt på den enskilde individen.” Alltmer ansvar ligger på individen att hålla ihop välfärdssystemets olika delar. Den 1 januari 2005 slogs de allmänna försäkringskassorna och Riksförsäkringsverket samman till den nya myndigheten Försäkringskassan. Den nya Försäkringskassan kan såsom statlig myndighet ta fram riktlinjer, som blir bindande för handläggarna och på så sätt uppnå såväl högre kvalitet som större enhetlighet i handläggning av ärenden.

Eftersom socialförsäkringssystemet i många delar är kopplat till arbetsmarknaden kommer utvecklingen på arbetsmarknaden också att påverka utvecklingen av socialförsäkringssystemet.

Myndigheternas omvärldsanalyser visar komplexiteten i samhällsutvecklingen. Det finns trender som öppnar nya möjligheter för det handikappolitiska arbetet och därmed främjar möjligheten att uppnå målsättningarna inom handikappolitiken, men det finns andra trender som kan motverka måluppfyllelsen. I några fall erbjuder en trend såväl en drivkraft som en motkraft, beroende på hur vi förmår att hantera de nya förutsättningarna. Allt detta är viktiga utmaningar för det fortsatta arbetet. Utgångspunkten för denna skrivelse är naturligtvis den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79). Samtidigt ser regeringen de trender och utvecklingstendenser, som identifierats av sektorsmyndigheterna, som viktig kunskap både för att förstå varför vi står där vi står i dag och för att ta de rätta stegen framåt i syfte att uppnå de mål som vi satt upp.

Sektorsmyndigheterna fick år 2002 (Riksförsäkringsverket, nuvarande Försäkringskassan, 2003) i uppdrag att definiera sin roll som sektorsansvarig myndighet för handikappolitiken och att ta fram förslag till uppföljningsbara etappmål för att förverkliga de nationella målen för handikappolitiken inom respektive sektor till 2010. Transportmyndigheterna utgör ett undantag, eftersom deras mål för det handikappolitiska arbetet sammanfaller med de transportpolitiska målen. Tidsramen för etappmålen varierar; vissa har redan uppnåtts medan andra är satta till en tidpunkt längre fram i tiden. Regeringen har beslutat om etappmålen i myndigheternas regleringsbrev.

För att ge en överskådlig bild av sektorsmyndigheternas mål och arbete (december 2005), presenteras dessa i tabeller.

Arbetsmarknadsstyrelsen

AMS *primära* uppgift som sektorsansvarig myndighet är att sätta och följa upp mål för den egna verksamheten när det gäller stöd till arbetshandikappade att finna, få och behålla ett arbete. Som *sekundär* uppgift ska AMS formulera krav på insatser för funktionshindrade som riktar sig till myndigheter och verksamheter utanför AMV och som faller inom den arbetsmarknadspolitiska sektorn. AMS ska utifrån uppföljningen föreslå regeringen vilka eventuella ytterligare resurser och regeländringar som behövs i den egna verksamheten för att nå målen och även påtala brister inom andra myndigheter eller verksamheter, med betydelse för möjligheten att uppnå målen. AMS ska informera om mål och etappmål så att dessa är väl kända inom såväl den egna verksamheten som hos andra med delansvar för målen. Samverkan ska ske med handikapporganisationerna.

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
De funktionshindrades arbetsförmåga skall tas tillvara så att deras sysselsättningsgrad på sikt överensstämmer med befolkningens som helhet. Andelen sysselsatta av funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga skall öka snabbare än för övriga i arbetskraften.		X	
Andelen arbetssökande med arbetshandikapp på grund av funktionshinder som är långtidsinskrivna på arbetsförmedlingen skall utvecklas bättre än för övriga långtidsinskrivna.			X
Andelen personer med arbetshandikapp på grund av funktionshinder som deltar i förberedande utbildning och i arbetsmarknadsutbildning skall varje år klart överstiga deras andel av samtliga arbetslösa.	X		
Andelen arbetsgivare som är beredda att anställa en person med nedsatt arbetsförmåga på grund av funktionshinder skall öka väsentligt.			Ej undersökt
Funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga och med behov av individuellt stöd/anpassning i arbetssituationen skall ha fått det 2010.			X

Arbetsmiljöverket

Prop. 2005/06:110

Bilaga 1

Verkets övergripande mål är att minska riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetslivet och att förbättra arbetsmiljön ur ett helhetsperspektiv. Verksamheten är som sådan ett led i att förebygga och undanröja riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetslivet för såväl funktionshindrade arbetstagare som övriga arbetstagare.

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
Initiera ett fungerande forum för samverkan och kunskapsförmedling mellan sektorsmyndigheterna Skolverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Riksförsäkringsverket och Boverket		X	
En undersökning av hur handikapperspektivet beaktas inom tillsynen av arbetsmiljön genomförs.	X		
Information om det nationella handikappolitiska arbetet skall ges till personal med tillsynsuppgifter under nuvarande verksamhetsperiod, 2004-2006.		X	
Arbetsmiljöverket skall även fortsättningsvis i tillsynen bevaka arbetsgivarens former för anpassning av arbetsförhållanden både med hänsyn till generella och individuella faktorer.		X	
Arbetsmiljöverket skall i samverkan och kontakter med övriga aktörer inom arbetsmiljöområdet beakta handikapperspektivet och bidra med sakkunskap inom arbetsmiljöområdet som kan gagna de handikappolitiska målen.			X

Boverket

Boverkets ansvar för handikappfrågor kan delas upp i två huvudområden; frågor som gäller krav på tillgänglighet till den byggda miljön via byggregler och bidragssystem samt frågor som gäller fysisk planering på olika nivåer av den byggda miljön. Dessutom kan planeringsprocessen i sin tur delas upp i dels sakfrågan att nå tillgänglighet för alla dels frågan om delaktighet i processen. Boverkets inriktningsmål är att den byggda miljön ska vara tillgänglig, användbar och attraktiv samt inbjuda till delaktighet för alla.

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
Etappmål 1: Boverket ska föra en dialog och stödja kommunerna i deras arbete med att ta fram tillgänglighetsanalyser så att tillgänglighetsaspekterna stärks i den fysiska planeringen. Genom utbildnings- och informationsinsatser ska det säkerställas att samhällsbyggnadsprocessen fungerar så väl att samhällskraven uppfylls.		X	
Insatser för etappmål 1: I samarbete med andra myndigheter och organisationer genomföra regelbundna informations- och utbildningsinsatser riktade till personer som är involverade i byggprocessen.		X	
År 2005 ska informationen fokusera de nya förbättringskraven när det gäller tillgänglighet	X		

och de nya föreskrifterna om användbarhet på allmän plats.			
Följa tillämpningen av de nya reglerna och sprida information om positiva tillvägagångssätt och bra samverkansformer, för att inspirera de aktörer som ännu inte tagit till sig lagstiftningen att sätta igång och arbeta långsiktigt.	X		
Följa kommunernas hantering av tillgänglighetsfrågorna i sina översiktsplaner och detaljplaner samt sprida goda exempel som stöd och vägledning.			X
Etappmål 2: Boverket ska till 2010 ha kommunicerat med övervägande delen av landets mark- och fastighets- och byggnadsägare om tillgänglighet och användbarhet för funktionshindrade och äldre, med fokus på det befintliga bostadsbeståndet.		X	
Insatser för etappmål 2: Boverket ska ha en kommunikationsplan för massmedial information/opinionsbildning kring tillgänglighetsperspektivet		X	
Mark-, fastighets- och byggnadsägare ska vara en viktig målgrupp vid Boverkets informationstillfällen/konferenser etc. Insatserna ska genomföras i samverkan med ägarorganisationer för att maximalt genomslag ska kunna nås.		X	
Goda exempel och annan information som har betydelse för att uppnå de handikappolitiska målen ska spridas genom t.ex. branschtidningar, utställningar, rapporter o.s.v.		X	
På Boverkets webbplats ska det alltid finnas något som handlar om funktionshindrade personers delaktighet och tillgänglighet.		X	
Etappmål 3: Boverket ska utbilda samtliga kommuner till att senast 2010 utöva en väl fungerande hantering av bostadsanpassningsbidraget med en hög grad av rättssäkerhet samt tillämpa bra utvecklade principer för delaktighet och gott bemötande		X	
Insatser för etappmål 3: Genom utökad tillsyn samt utökad samarbete med Svenska Kommunförbundet.		X	
Genom regelbundet återkommande utbildningsinsatser.		X	
Etappmål 4: Boverket ska på olika sätt informera berörda organisationer och föreningar om goda tillgänglighetslösningar vid bidragsgivning till annat än bostäder.		X	
Insatser för etappmål 4: Information och utbildningsinsatser		X	
Genomgång av ansökningsblanketter och informationsmaterial med avseende på tillgänglighets-skapande åtgärder.	X		
Goda exempel på bra lösningar. Ett hjälpmedel som kan användas vid projekteringen så att utformningen av anpassningen håller en hög kvalitet särskilt vad gäller användbarhet och tillgänglighet.			X
Etappmål 5: Boverket skall, avseende samhällskraven för planering, byggande och förvaltning, föra en dialog med utbildningsväsendet för att säkerställa att frågor om tillgänglighet och användbarhet får en plats i utbildningsprogram som		X	

har betydelse för den byggda miljön.			
Insatser för etappmål 5: Starta dialog med högskolorna för att ta fram ett policydokument som visar på en tydlig viljeinriktning hos de medverkande.		X	
Efter behov utveckla och följa upp policydokumenten.			X
Att aktivt verka för att tillgängligheten och användbarheten till bostäder förbättras genom utbildning och forskning.			X
Föra diskussioner om eventuell certifiering av sakkunniga inom tillgänglighetsområdet, som ett sätt att säkerställa att rätt kompetens finns vid rätt tidpunkter i processen.		X	

Försäkringskassan

Försäkringskassan har analyserat vilka konsekvenser myndighetens nya roll får för sektorsansvaret för handikappolitiken samt gett förslag till reviderade etappmål. De nya effektmål som Försäkringskassan har tagit fram är att handikapperspektivet ska genomsyra hela verksamheten; socialförsäkringens kundorienterade verksamhet ska vara tillgänglig och användbar för alla personer med funktionshinder; inom socialförsäkringens administration ska alla personer, med eller utan funktionshinder, kunna anställas och arbeta på lika villkor samt att socialförsäkringen aktivt bidrar till ökad sysselsättning för personer med funktionshinder.

Effektmål presenterade 15 september 2005

- Handikapperspektivet ska genomsyra hela verksamheten
- Socialförsäkringens kundorienterade verksamhet ska vara tillgänglig och användbar för alla personer med funktionshinder
- Inom socialförsäkringens administration ska alla personer, med eller utan funktionshinder, kunna anställas och arbeta på lika villkor
- Socialförsäkringen bidrar aktivt till ökad sysselsättning för personer med funktionshinder

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
1 juli 2004: Kartläggning av hur socialförsäkringsadministrationen i dag ger service till personer med funktionshinder och arbetar med de handikappolitiska målen.		X	
1 juli 2004: Socialförsäkringsadministrationen ska ha genomfört en inventering med utgångspunkt i HO:s Riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning.	X		
1 jan 2005: En handlingsplan för att uppnå riktlinjerna tas fram.		X	
31 dec 2004: Socialförsäkringsadministrationen ska i hela sin verksamhet ta ansvar för det kollektiva, organisatoriska och individuella bemötandet. En handlingsplan för detta ska vara klar.	X		
1 juli 2004: Kartläggning av vad som kan anses vara direkt och indirekt diskriminering i samband med rekrytering och anställning inom socialförsäkringsadministrationen.	X		

31 mars 2006: Definiera och fastställa vad handikapperspektivet innebär inom och för socialförsäkringens olika delar.			X
31 dec 2006: Arbetsmetoder och analysmetoder ska finnas framtagna.			X
31 dec 2007: Resultatindikatorer ska finnas framtagna.			X
30 juni 2006: Policy och riktlinjer för tillgänglig statsförvaltning för Försäkringskassan och PPM		X	
30 juni 2007: Kartläggning och handlingsplan för tillgänglighet och användbarhet av socialförsäkringens IT-system.		X	
2006-2010: Personalen som arbetar i socialförsäkringen ska delta i utbildning om bemötandefrågor.			X
30 nov 2005: Handlingsplan för att motverka diskriminering av anställda och arbetssökande.	X		
30 nov 2005: Policy för mångfaldsfrågor.	X		
Jämställdhet och mångfaldspolicy 2005:1			X
31 mars 2006: Genomgång av socialförsäkringen med fokus på sysselsättning och funktionshinder. En handlingsplan tas fram			X
31 dec 2006: Analys av relevanta socialförsäkringar med fokus på samordning av insatser för ökad sysselsättning.			X

Konsumentverket

Verket ser att sektorsansvaret innebär ett ansvar för att värna funktionshindrade konsumenters intressen genom att stärka deras ställning och inflytande på marknaden, öka deras möjligheter att utnyttja sina resurser effektivt, stärka skyddet av deras hälsa och säkerhet, utveckla konsumtions- och produktionsmönster som värnar deras intressen och som minskar påfrestningarna på miljön samt öka tillgången till kunskap.

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
senast 2004 se över konsumentinflytandet och brukarmedverkan i det nationella och internationella standardiseringsarbetet samt föreslå åtgärder,		X	
senast 2004 göra en problem- och behovsinventering med analys och åtgärdsförslag för hur konsumenter med funktionshinder skall ges en starkare ställning på de finansiella marknaderna,		X	
senast 2005 inventera de bestämmelser som finns på konsumentområdet utifrån ett funktionshinderperspektiv och vid behov föreslå ändringar,		X	
senast 2006 ta fram råd och rekommendationer för tillgänglig produktinformation.			X
senast 2004 se över merkostnader i baskonsumtion för konsumenter med funktionshinder,	X		
senast 2005 göra en problem- och behovsinventering med analys och åtgärdsförslag för att dagligvaruhandeln skall göras tillgänglig för konsumenter med funktionshinder,	X		
senast 2005 förstärka arbetet med produkt-säkerhet och marknadskontroll vad gäller säkerhet genom att ta fram råd och rekommendationer för hur hänsyn skall tas till funktionshinder-		X	

perspektivet i standardiseringsarbetet,			
att senast år 2004 göra en problem- och behovs-inventering gällande möjligheten för konsumenter med funktionshinder att källsortera samt föreslå åtgärder,		X	
2003 ta fram en policy gällande tillgängligheten till verkets information och informationstjänster,		X	
2003 utveckla verkets webbplatser i enlighet med Statskontorets rekommendationer och råd för 24-timmarsmyndighetens webbplats,	X		
senast 2005 utbilda konsumentvägledare så att de får ökad kunskap om funktionshinderperspektivet.		X	

Kulturrådet

Kulturrådet ser som sitt uppdrag att förankra ett förhållningssätt som innebär att den offentligt stödda kulturen skall vara tillgänglig för alla. Målet är att detta förhållningssätt skall genomsyra all kulturverksamhet.

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
Föra en dialog med och stödja kulturinstitutionerna i arbetet med att ta fram handlingsplaner för att säkerställa tillgängligheten till information, lokaler och verksamhet.	X		
Kulturrådet ska informera alla som återstår inom Kulturrådets definierade sektorsansvar om regeringens handikappolitik och Kulturrådets handlingsprogram. Detta arbete ska fortsätta under 2002 och pågå kontinuerligt till 2010.	X		
Samtliga kulturinstitutioner inom Kulturrådets sektorsansvar ska erbjudas någon form av bemötandebildning till 2006. Samtliga konsulenter inom de olika konstområdena som ingår i Kulturrådets sektorsansvar ska genomgå utbildningar i handikapp- och tillgänglighetskunskap.		X	
I Kulturrådets verksamhetsplan skall de utarbetade kvantifierbara och mätbara målen för ökad tillgänglighet för personer med funktionshinder avseende information, lokaler och verksamhet samt utbildning integreras från och med 2003.		X	
Senast 2004 inrätta ett handikappråd bestående av representanter för Handikappades samarbetsorgan (HSO) och Synskadades Riksförbund (SRF). Detta råd ska vara delaktigt i Kulturrådets tillgänglighetsarbete.	X		

Post- och telestyrelsen

De etappmål som Post- och telestyrelsen (PTS) satt upp för sitt arbete ska tillsammans bidra till uppfyllandet av inriktningsmålen för sektorn till 2010: att alla ska ha likartade möjligheter att ta del av marknadens kommunikationstjänster, att kommunikationsutrustning finns tillgänglig

för alla typer av funktionshinder samt ett internationellt frivilligt standardiserings- och samordningsarbete.

Prop. 2005/06:110
Bilaga 1

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
Att år 2003, 2005, 2007 och 2009 undersöka funktionshindrades tillgång till och utnyttjande av teletjänster, samt att utifrån resultatet vidta åtgärder så att inriktningsmålet säkerställs i former av information och upphandling.	X		
Att även fortsättningsvis se till att viktiga tjänster inom teleområdet som funktionshindrade har behov av finns att tillgå genom upphandling.	X		
Att i samverkan med berörda myndigheter följa utvecklingen av kommunikationsutrustning inom teleområdet med fokus på att kommunikationsutrustning och därtill kopplade tjänster finns tillgänglig för samtliga grupper av funktionshinder.	X		
Att bevaka och delta i internationellt standardiserings- och samordningsarbete för att säkerställa att funktionshindraspekter beaktas.	X		
Att vid tre tillfällen, år 2003, 2006 och 2009, undersöka tillgängligheten för funktionshindrade till ett antal samhällsviktiga tjänster på Internet och informera beslutsfattare, aktörer och allmänhet om resultatet.	X		
Att se till att viktiga tjänster inom IT-området som funktionshindrade har behov av finns att tillgå genom upphandling.	X		
Att i samverkan med berörda myndigheter följa utvecklingen av kommunikationsutrustning inom IT-området med fokus på att kommunikationsutrustning och därtill kopplade tjänster finns tillgänglig för samtliga grupper av funktionshinder.	X		
Att bevaka och delta i internationellt standardiserings- och samordningsarbete för att säkerställa att funktionshindraspekter beaktas.	X		
Att utse riksfrekvenser för specifika handikapphjälpmedel, exempelvis hörselhjälpmedel.	X		
Vid två tillfällen, 2005 och 2008, undersöka hur funktionshindrades behov ska tillgodoses inom radioområdet. Resultatet ska presenteras i rapportform och ska beskriva ett nuläge, vara framåtblickande och innehålla åtgärdsförslag satta i relation till det övergripande inriktningsmålet.	X		
Verka för att utrymme allokeras i radiospektret för handikapphjälpmedel.	X		
Bevaka och delta i internationellt standardiserings- och samordningsarbete för att säkerställa att funktionshindraspekter beaktas.	X		
Även fortsättningsvis ska tillse att viktiga tjänster inom postområdet som funktionshindrade har behov av finns att tillgå genom upphandling.	X		
Löpande undersöka och tillse att omformningen av Postens servicenät när det är fullt utbyggt skall medföra att tillgängligheten totalt sett bibehålls på samma nivå som den var i den gamla organisationen. Senast vid utgången av 2003 ska PTS göra en samlad utvärdering av detta.		X	

Tillse att de fastighetsboxar som i ökande omfattning installeras i flerfamiljshus har god tillgänglighet för funktionshindrade.	X		
Även fortsättningsvis ska tillse att viktiga tjänster inom postområdet som funktionshindrade har behov av finns att tillgå genom upphandling.	X		
Löpande undersöka och tillse att omformningen av Postens servicenät när det är fullt utbyggt skall medföra att tillgängligheten totalt sett bibehålls på samma nivå som den var i den gamla organisationen. Senast vid utgången av 2003 ska PTS göra en samlad utvärdering av detta.	X		
Tillse att de fastighetsboxar som i ökande omfattning installeras i flerfamiljshus har god tillgänglighet för funktionshindrade.			X
Inom ramen för det internationella standardiseringsarbete verka för att funktionshindrades perspektiv beaktas.	X		

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet har ett ansvar för att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsens och miljöns kulturvärden bevaras och utvecklas samt skall verka för att dessa i största möjliga utsträckning görs tillgängliga för personer med funktionshinder. Ämbetet ska vara pådrivande på sektorns olika aktörer så att de aktivt medverkar till att sådana anpassningar för personer med funktionshinder väljs, som på bästa sätt tillgängliggör de kulturhistoriska värdena utan att negativt påverka dem.

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
2002-2003: Inventering och analys av informationsmaterial och websidor.	X		
2003-2004: Inventering av utbildningsbehov i samarbete med Boverket, Statens kulturråd, Svenska kommunförbundet, länsstyrelserna och länsmuseerna.	X		
Upprättande av utbildningsplan.	X		
Framtagande av utbildningsmaterial och ”goda exempel”	X		
Handlingsplan för att tillgängliggöra RAÄ:s informationsmaterial.		X	
2004-2005: Länsvis genomförande av utbildning.		X	
Tillgängliggörande av RAÄ:s informationsmaterial.		X	
Utveckling av metoder för utvärdering och uppföljning av hur tillgänglighetsfrågorna beaktas inom sektorn i första hand i KML-ärenden.		X	
2005-2010: Kontinuerlig uppföljning och utvärdering av hur tillgänglighetsfrågorna beaktas i sektorns löpande verksamhet.		X	

Skolverket

De åtgärder och insatser som Skolverket satt upp ska säkerställa att ett kontinuerligt handikapparbete pågår inom skolsektorn. Arbete med att inventera behov och identifiera hinder, sätta mål, planera och genomföra

insatser, följa upp och utvärdera dessa är en process där Skolverket ska vara pådrivande, samlande och stödjande.

Prop. 2005/06:110
Bilaga 1

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
2004: I kraven på kommunerna vid deras kvalitetsredovisning av skolväsendet införa att situationen för barn, unga och vuxna med funktionshinder redovisas.			X
2004: Granska hur rätten till skolgång efterlevs generellt med specifik redovisning för funktionshindrade.		X	
2004: Granska tillgänglighet, jämlikhet i villkor och delaktighet för barn, unga och vuxna med funktionshinder i skolektorn.		X	
2004: Sammanställa en kunskapsöversikt och redogöra för befintlig kunskap genom inventering av Skolverkets rapporter och projekt som berör funktionshinder, handikapp eller särskilt stöd samt andra adekvata rapporter och utredningar.	X		
2004: Specialpedagogiska institutet ska redogöra för vilka kunskaper som finns inom institutet genom en intern inventering av befintlig kunskap om barn, unga och vuxna med funktionshinder inom skolektorn.	X		
2005: Initiera och i samverkan med övriga aktörer inom skolektorn inventera centrala arbetsområden för arbetet med de handikappolitiska målen.		X	
2005: Identifiera sektorsövergripande frågor tillsammans med de andra sektorsmyndigheterna, t.ex. arbetsmiljöfrågor.		X	
2005: Skolverket ska identifiera framgångskriterier för ökad delaktighet och jämlikhet i villkor för personer med funktionshinder i skolektorn. Detta ska ske i samverkan med elever med funktionshinder.		X	
2004: Erbjud kommunerna stöd i arbetet med attityd och bemötandefrågor i samverkan med andra aktörer inom sektorn.		X	
2004: Skolverket ska erbjuda kommunerna stöd i deras arbete med de handikappolitiska målen genom att ta fram ett stödmaterial och erbjuda kompetensutveckling.			X

Socialstyrelsen

Socialstyrelsens sektorsansvar för handikappolitiken avser vård och omsorg (hälso- och sjukvården och socialtjänsten) och skall bedrivas med utgångspunkt i FN:s standardregler och målformuleringar i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken

Etappmål	Uppfyllt	Delvis uppfyllt	Ej uppfyllt
2010 ska det finnas ett fungerande system för att löpande beskriva levnadsförhållandena för personer med olika funktionshinder.		X	
2010 ska berörda myndigheter ha utarbetat ett gemensamt och fungerande uppföljningssystem för rehabilitering/habilitering i samverkan.		X	

Uppföljningssystemet ska bygga på ett av myndigheterna gemensamt framtaget dokument avseende rehabilitering/habilitering i samverkan.			
---	--	--	--

Prop. 2005/06:110
Bilaga 1

Sammanfattning av sektorsmyndigheternas omvärldsanalyser

Prop. 2005/06:110
Bilaga 2

I regleringsbrevet för 2005 fick samtliga myndigheter med sektorsansvar för handikappolitiken i uppdrag att genomföra en omvärldsanalys i syfte att belysa de processer inom samhällssektorn som påverkar möjligheterna att uppnå de handikappolitiska målen. De myndigheter som fick uppdraget var Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Banverket, Boverket, Försäkringskassan, Konsumentverket, Kulturrådet, Luftfartsstyrelsen, Post- och telestyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Skolverket, Socialstyrelsen, Sjöfartsverket, och Vägverket. Omvärldsanalyserna lämnades till regeringen i september 2005. Syftet var att få ett underlag till redogörelsen för arbetet med att genomföra den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (1999/2000:79).

Sammanfattningarna är referat av myndigheternas analyser. Regeringen tar inte ställning till innehållet i sammanfattningarna.

Arbetsmarknadsstyrelsen

Funktionshindrade personers möjligheter att få eller behålla ett arbete är beroende av den enskildes kompetens, men också av arbetslivets villkor och kunskap och attityder hos arbetsgivare. Arbetsmarknadsstyrelsen har i sin omvärldsanalys identifierat en rad förhållanden som påverkar möjligheten för personer med funktionshinder att få och behålla ett arbete.

Arbetslivets villkor

Tunga och repetitiva arbeten har försvunnit eller automatiserats, vilket underlättar för personer med funktionshinder. Likaså har IT-branschen öppnat nya möjligheter till arbete där funktionshindret inte medför en begränsning. Ny teknik kan öka möjligheterna till mer flexibla anställningsformer, liksom arbete på distans.

Ökade produktivitetskrav innebär att utrymme saknas för bra introduktion och handledning för den som behöver lite extra stöd.

Visstidsanställningar och krav på heltid ökar. Visstidsanställningar kan skapa nya möjligheter att komma in på arbetsmarknaden för personer med funktionshinder, samtidigt blir anknytningen mer osäker. Samhällets krav på heltidsanställningar kan få motsatt effekt och missgynna grupper som har behov av deltid med hänsyn till sitt hälsotillstånd.

Mer uttalade krav på kompetens/utbildning kan i vissa fall försvåra för personer med funktionshinder som generellt har en lägre utbildningsnivå än personer utan funktionshinder. Även enklare kontors- och vaktmästaruppgifter ställer i dag krav på god läs- och skrivförmåga.

Utbildning

Utbildning blir allt viktigare för att kunna få och behålla ett arbete. Detta är särskilt tydligt för de yrkesområden där efterfrågan på arbetskraft ökar.

Vid universitet och högskolor är personer med funktionshinder under-representerade (SOU 1999:21). Många fler personer med funktionshinder skulle kunna delta i högskolestudier om fler blir behöriga. Högskolan har resurser för dem som behöver stöd i form av studiehjälpmedel. Därutöver finns särskilda möjligheter att finansiera hjälpmedel eller tolkinsatser etc. Kunskapen om de stöd som finns för studier på denna nivå är dock bristfälligt hos lärarna och behöver förbättras för att ge fler personer med funktionshinder möjlighet till högre utbildning (Högskoleverket 2000:4).

Skolans studie- och yrkesorientering (SYO) är viktig för att stimulera ungdomar att satsa på utbildning för att öka deras förutsättningar för arbete. Detta gäller särskilt ungdomar med funktionshinder. Den samverkan kring vägledning och planering för ungdomar med funktionshinder som arbetsförmedlingen erbjuder, utnyttjas inte tillräckligt av skolan. Särskolans yrkesvals lärare har allt oftare ersatts av otillräckliga SYO-resurser.

Komvux och folkhögskolor utgör bra möjligheter för många som i vuxen ålder vill komplettera tidigare utbildning och öka sin kompetens. För att personer med funktionshinder skall kunna ta del av utbildningen krävs att vuxenutbildningen bättre anpassas till funktionshindrades behov av individuellt stöd och bättre tillgänglighet såsom mindre studiegrupper, hörselslingor, anpassning av den fysiska miljön för rörelsehindrade etc. Vuxenutbildningen behöver också anpassas till vuxna med särskolebakgrund.

Att få och behålla ett arbete

Arbetsökande med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga kan få tillgång till särskilda åtgärder av arbetsförmedlingen för att underlätta möjligheten att få en anställning. Funktionshindrade prioriteras i arbetsmarknadspolitiska program, såsom arbetspraktik och yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning.

Trots olika insatser får lägre andel arbetsökande med nedsatt arbetsförmåga arbete jämfört med andra arbetsökande. Andelen som under perioden 1996-2004 fått anställning med lönebidraget har successivt ökat.

För arbetsökande med mer komplexa funktionshinder behövs i viss utsträckning särskilt anordnade arbeten. Sådana kan för närvarande erbjudas av offentliga arbetsgivare och av Samhall AB. I augusti 2005 hade ca 87 500 personer med funktionshinder en anställning med lönesubvention. Det gäller anställning med lönebidrag, i offentligt skyddat arbete och anställning i skyddat arbete hos Samhall AB. Det motsvarar 28 procent av det antal personer med funktionshinder som har nedsatt arbetsförmåga och som är sysselsatta på den svenska arbetsmarknaden.

Kunskap hos arbetsgivare

Enligt SCB:s rapportering har drygt var tredje funktionshindrad med nedsatt arbetsförmåga behov av anpassade arbetsuppgifter, anpassat arbetstempo eller anpassad arbetstid för att kunna utföra sitt arbete på sin nuvarande arbetsplats. Allra störst chans att få stöd och anpassning gäller

anpassad arbetstid. När det gäller arbetshjälpmedel, lokalanpassning, arbetstempo eller arbetsuppgifter finns individuella behov som inte tillgodoses hos en tredjedel av de funktionshindrade med nedsatt arbetsförmåga. Arbetsmiljölagen (1977:1160; AML) och lagen (1962:381) om allmän försäkring ställer krav på arbetsgivaren att anpassa den enskildes arbetsförhållanden. Arbetsmiljölagen gäller för anställd med nedsatt arbetsförmåga och lagen om allmän försäkring för den som är sjukskriven. Det stora flertalet av arbetsgivarna uppger att de har dåliga kunskaper om myndigheter som ger stöd och om de olika stöden. Arbetsgivare som anställt en person med funktionshinder inser ofta att hon eller han underskattat personens arbetskapacitet (Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering 2001:5).

Kunskap om vad olika funktionshinder kan innebära i olika arbets-situationer är väsentligt att förmedla till arbetsgivare, fackliga organisationer och arbetsförmedlingen. Information om olika stöd för att underlätta en anställning av funktionshindrade behövs i ökad utsträckning. I samhället förekommer negativa förväntningar på personer med funktionshinder bl.a. som arbetskraft.

Arbetsmiljöverket

För att åstadkomma en positiv utveckling på arbetsmiljöområdet räcker det inte med enbart framåtsyftande regleringar på området, utan det krävs framför allt framåtsyftande handlingar och ständiga aktiviteter från de olika aktörerna inom sektorn. Arbetsmiljöverket har ofta rollen att, som stöd till parterna på arbetsmarknaden "tända gnistan" för ett välfungerande arbetsmiljöarbete som sedan övriga aktörer har till uppgift att hålla vid liv.

Arbetsmiljöverket har identifierat följande processer i samhällsutvecklingen, som särskilt påverkar uppfyllelsen av handikappolitikens mål inom sektorn arbetsmiljö (utan inbördes rangordning utifrån betydelsen).

Regelverk

Arbetsmiljöverket anser att tillräckliga regler finns för att kunna skapa tillfredställande arbetsmiljöer för personer med funktionshinder genom arbetsgivares ansvar att tillse att arbetsplatser är anpassade till människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende (2 kap. 1 § arbetsmiljölagen (1977:1160; AML) samt föreskrifterna om arbetsanpassning och rehabilitering (AFS 1994:1). Hur den aktuella översynen av AML kan komma att påverka förutsättningarna för handikappolitiken inom sektorn är oklart, men det kan vara en faktor att beakta inom de processer som möjliggör måluppfyllelse av de handikappolitiska målen inom de närmaste åren. Även EU:s regelförändringar kan påverka sektorn arbetsmiljö och därmed ge konsekvenser för det handikappolitiska arbetet, liksom FN:s arbete med konvention för mänskliga rättigheter för funktionshindrade.

Arbetsmiljöverkets förebyggande arbetsmiljöarbete i form av tillsyn och krav på anpassning, påverkar uppfyllelsen av de handikappolitiska målen. Arbetsmiljön är arbetsgivarens ansvar och eftersom Arbetsmiljöverkets inspektion når knappt tio procent av alla arbetsställen årligen, är det av vikt att arbetet med anpassning sker oberoende av tillsynsmyndighetens insatser. Arbetsmiljöinformation kompletterar och samverkar med inspektionsverksamheten och regelarbetet.

Ett förebyggande systematiskt arbetsmiljöarbete, samt att arbetsgivare tillhandahåller en organisation och verksamhet som bedriver att aktivt arbetsanpassnings- och rehabiliteringsarbete, identifierar Arbetsmiljöverket som centrala verktyg för arbetsmiljöaktörerna i syfte att nå de handikappolitiska målen. En slutsats från SCB undersökningen 2002 är att inte alla funktionshindrade som anser sig vara i behov av arbetsanpassning får det.

Samverkan mellan och arbete bland aktörerna inom sektorn

Arbetsmiljöverket skall verka för att arbetsmiljön uppfyller kraven enligt arbetsmiljölagstiftningen. En viktig uppgift är att stimulera arbetsmarknadsparter och andra aktörer på området att ta sitt ansvar för och att delta aktivt i arbetsmiljöarbetet. Samverkan mellan aktörer och parter har stor betydelse för såväl ett effektivt och heltäckande arbetsmiljöarbete och för handikappolitiken inom sektorn.

Utöver det samhällsuppdrag och den tillsyn Arbetsmiljöverket utövar av arbetsmiljön, har övriga aktörers arbete med handikappfrågor inom arbetsmiljöområdet stor betydelse för uppfyllelsen av de handikappolitiska målen. Arbetsmiljöverkets olika samverkansorgan med aktörer och parterna på arbetsmarknaden är ett stöd i arbetet med att implementera av handikappolitiken i sektorn. Genom samverkan mellan aktörerna och parterna på arbetsmarknaden stärks förmågan att effektivt verka för handikappolitikens förverkligande.

De brister som finns i rehabiliteringsprocessen torde påverka det handikappolitiska arbetet negativt genom att det riskerar att bli ett hinder för funktionshindrade att återgå till sysselsättningen.

Demografiska förändringar

Sverige står inför en period en stor andel åldrande sysselsatta. Eftersom andelen personer med funktionshinder ökar med stigande ålder är det av vikt att det finns ett aktivt och fungerande förebyggande arbetsmiljöarbete inklusive en organisation för arbetet med arbetsanpassning och rehabilitering i varje verksamhet. Målet bör vara att förebygga utslagning från arbetslivet på grund av funktionsnedsättning orsakade av brister i arbetsmiljön och bristande anpassningsåtgärder.

Att arbetsmiljön beaktas redan vid projekteringen av arbetsplatser är en viktig faktor för handikappolitiken också genom att det förebygger brister i arbetsmiljön som utestänger funktionshindrade.

Den tekniska utvecklingen

Utvecklingen av ny teknik, inte minst informationsteknik och digital teknik, har haft en omfattande inverkan på sektorn. Samtidigt som tekniken har skapat möjligheter till bättre arbetsanpassning och ökad tillgänglighet för många grupper av funktionshindrade (t.ex. rörelsehindrade), så har den även drivit på och skapat stora krav på yrkesverksamma grupper i arbetslivet. Det är viktigt att tidigt i utvecklingskedjan uppmärksamma och föra in ett användarperspektiv, som syftar till ökad tillgänglighet och användbarhet för arbetstagaren. Införande eller utveckling av informationsteknik innebär ofta avsevärda förändringar av användarnas arbets-situation. System skall vara lämpligt utformade med hänsyn till arbets-uppgiftens krav och användarens förutsättningar och behov samt programvara skall vara lätt att använda och vid behov kunna anpassas till användarens kunskaps- eller erfarenhetsnivå.

Banverket

Banverket har identifierat en rad processer med betydelse för funktionshindrades möjligheter att utnyttja järnvägen. Det finns flera svårigheter för de funktionshindrade att genomföra tågresor, trots att många åtgärder för att handikappanpassa järnvägssystemet har gjorts.

De viktigaste problemområdena är den fysiska utformningen av stationshus, stationsområden och omgivande infrastruktur; planering av resa, bokning och inköp av biljett; informationsinhämtning före och under resa; ledsagning och assistans; service på stationer och i tågen samt påstigning och avstigning.

Potentialen för att ytterligare underlätta för de funktionshindrade att använda tåg för sina resor är alltså stor, och kräver insatser av olika slag. I många fall finns de tekniska lösningarna men kan ofta vara förknippade med stora ekonomiska insatser. I andra fall måste nya tekniska lösningar utvecklas, t.ex. när det gäller att utnyttja de möjligheter som finns med modern informationsteknik. Ytterligare en viktig faktor är att tydliggöra roller, ansvar och incitament för de olika aktörer som är inblandade i den process som en resa innebär.

Processer som påverkar de olika problemområdena

Olika processer i samhället har identifierats och värderats utifrån deras betydelse för möjligheten att åtgärda problemen. De viktigaste processerna är:

- Järnvägens omregleringsprocess har skapat ett minskat fokus på de funktionshindrades behov hos många aktörer.

- Utvecklingen inom IT-området utgör en möjlighet för förbättrade tjänster. Samtidigt utgör inte de funktionshindrade en kommersiellt intressant marknad vilket gör att utvecklingen i detta avseende inte går så fort.
- Genom internationell lagstiftning och standardisering görs ansträngningar för teknisk och administrativ harmonisering av järnvägen inom EU. Avseende handikappanpassning är denna harmonisering inte särskilt långtgående jämfört med utvecklingen i Sverige, varför den för närvarande inte utgör någon större draghjälp.
- Nya järnvägsfordon är i allmänhet relativt väl anpassade för de funktionshindrades behov, medan de äldre fordonen är betydligt sämre i detta avseende. En stor andel äldre fordon och långsam utbytestakt innebär därför ett stort hinder för handikappanpassningen.
- Fordonsindustrins omstrukturering och globalisering innebär en koncentration mot ett fåtal globala aktörer. Detta bör skapa möjlighet för att utveckla ännu bättre lösningar för att göra fordonen tillgängliga för funktionshindrade.
- Det bedöms att efterfrågan på funktionshindrades resor med järnväg kommer att öka, vilket framför allt beror på den demografiska utvecklingen med ett ökat antal äldre; ökad arbetspendling; ökade bensinpriser, vilket skapar ökad efterfrågan på kollektiva persontransporter; samhällsbetalda transporter såsom sjuk- och färdtjänstresor överförs till kollektivtrafik i ökad grad; ökad efterfrågan på fritidsresor, vilket också gäller funktionshindrade.

Boverket

Kunskap och bemötande

Boverket har sett tydliga tendenser till att kommunerna höjt ribban när det gäller vilka "krav" som skall ställas för att bevilja en ansökning om särskilt boende. Denna ökade restriktivitet bottnar i resursbrist i kommunerna. Det är stora skillnader mellan kommuner när det gäller hur man bedömer behov för t.ex. särskilda boendeformer och bostadsanpassningsbidraget. För att säkerställa funktionshindrades rättighet behövs en diskussion om vilka bedömningsgrunder som skall gälla, liksom om beslutande myndigheters ansvar, handläggares roll och kunskapsnivå och den enskildes rättigheter. Även kompetensen inom byggbranschen behöver stärkas för att möta upp nya mer avancerade regler.

Samhällsförändringar och livsmönster

Attraktiva bostäder/lägen står alltmer i fokus och är en tillväxtfaktor. Det finns risk att planeringen för bostadsbyggandet riktas mot vissa grupper, som inte inkluderar personer med funktionshinder. Brist på bostäder gör det svårare för funktionshindrade att hitta lämplig bostad och var femte kommun kommer inte att kunna täcka behovet av specialbostäder för funktionshindrade genom planerad utbyggnad på fem års sikt.

En ökning av stormarknadsetableringar kan vara positivt då de tillhandahåller ett brett utbud av varor – när man väl är där. Men det innebär också att många butiker försvinner nära människors bostäder, vilket kan minska tillgängligheten till varor för personer med funktionshinder.

Hur fungerar bostadsförsörjningen?

Många kommuner saknar riktlinjer för sin bostadsförsörjning. Bristande samarbete mellan socialtjänsten, bostadsförsörjningen och den fysiska planeringen är ett hinder när det gäller att få fram bostäder för särskilda grupper/funktionshindrade.

Det finns ett behov av tydligare regler för bostadsförmedlingar och en ökad öppenhet om hur och på vilka grunder bostäder förmedlas.

Alltfler kommuner anger att man arbetar med tillgänglighetsfrågor, samtidigt är det tillgängligheten i offentlig miljö som står i fokus snarare än tillgängligheten i bostäder och i bostadsområden.

Miljöfrågor i den byggda miljön

En god inomhusmiljö är mycket viktig för allergiker och överkänsliga därför är det viktigt att energiåtgärder i bebyggelsen inte får till följd att inomhusmiljön försämras.

Med ökat antal hästar i den byggda miljön, ökar allergenspridning, vilket kan leda till problem för allergiker och astmatiker. Ljudmiljön är mycket viktig för personer med hörselnedsättningar och då är lågfrekvent buller och trafik stora källor till problem.

Tillgänglighetsaspekter för funktionshindrade förekommer sällan i miljökonsekvensbeskrivningar och är ett område som behöver utvecklas.

Kvalitetsfrågor i den byggda miljön

Boverket har i olika sammanhang uppmärksammat på att fastighetsägaren numera mår mer om äganderätten än tidigare. Detta kan medföra att fastighetsägare i dag inte lämnar medgivande till bostadsanpassning. För det fall trenden är att fastighetsägarna allt oftare säger nej innebär det att funktionshindrades möjligheter till anpassning av sin bostad försvåras.

På flera håll är underhållet av bostäder eftersatt, vilket särskilt drabbar den som är funktionshindrad. Den regionala obalansen tenderar att öka eftersom bostadsföretag på orter med många vakanta lägenheter har mindre möjligheter att avsätta medel till underhåll.

Eftersom tvåvåningshus inte omfattas av krav på hiss, byggs fortfarande lägenheter som saknar hiss. Hisstödet som beviljades från april – december 2004 gav ett tillskott av 1 572 lägenheter med hiss. Förordningen finns kvar men det behöver tillföras nya medel.

När alltfler med vårdbehov bor kvar i sina hem, blir hemmen också i allt större utsträckning arbetsplatser.

De flesta kommuner är underbemannade och har svårt att upprätthålla den byggnadstekniska kompetensen. Likaså är kommunernas uppsökande tillsyn på byggområdet fortfarande i det närmaste obefintlig.

Länsstyrelsernas handläggning av bidragsärenden medför kontroll av samhällets krav enligt bygglagstiftningen. Det är av stor vikt att denna kontrollmöjlighet finns kvar även i framtiden. Den utveckling Boverket ser är att tyngdpunkten har förskjutits från generella stöd till allt större inslag av stödformer som riktar sig till en viss typ av byggande. Tydligare koppling av de bostadspolitiska målen till kommunernas bostadsförsörjningsplaner kan ge effektivare styrsystem.

Tillämpning av regler för den byggda miljön

Framför allt lagstiftningen om enkelt avhjälpta hinder har underlättat och påskyndat arbetet med anpassning av miljön för berörda grupper. På kommunnivå finns behov av överblick och samordningsansvar för målsättningar, kompetensutveckling, rådgivning, planering, inventering, budget och genomförande. Flera kommuner har därför anställt tillgänglighetsrådgivare med varierande ansvar och befogenheter. I och med att tillgängligheten ökar har också "frångängligheten" (utrymning i nödsituationer) kommit alltmer i fokus men är ej reglerad i nuvarande lagstiftning. Ytterligare angelägna områden är teknik- och kunskapsutveckling bl.a. avseende lekredskapens utformning och lekvärde för barn med funktionshinder, samt certifiering av sakkunniga i tillgänglighet.

Försäkringskassan

Försäkringskassans omvärldsanalys belyser de processer som påverkar socialförsäkringsadministrationens möjligheter att inom sitt sektorsansvar bidra till ökad mångfald i samhället och skapa delaktighet och jämlikhet för personer med funktionshinder. De består framför allt av stödåtgärder av kompensande art. Systemets framgång är därför beroende av hur andra samhällssektorer förmår skapa möjligheter att förverkliga handikappolitiken. Analysens slutsatser pekar på några av de processer som bör och kan förändras, vilket Försäkringskassan menar, är en utmaning som dagens och framtidens handikappolitik måste anta.

De handikappolitiska målen

De handikappolitiska målen är av relativt ungt datum. De formulerades och slogs fast i den nationella handlingsplanen från år 2000, som slog an en delvis ny inriktning av handikappolitiken genom sin fokusering på samhällsanpassning. De nya målen skapar nya förväntningar hos personer med funktionshinder.

Socialförsäkringssystemets beroende av medicinska bedömningar

Socialförsäkringssystemet är till stor del uppbyggt kring åtgärder för att kompensera individuella brister. Försäkringskassan menar att man emellertid måste fråga sig om de senare tillkomna riktade stöden inte är baserade på alltför medicinska bedömningskriterier, som i sig skapar bris-

tande förståelse för de sociala konsekvenserna av funktionshinder. I analysen framträder detta som en avgörande faktor till systemets svårigheter att inom sitt befogenhetsområde skapa delaktighet och jämlikhet.

Prop. 2005/06:110
Bilaga 2

Rättslig praxis och effekter av produktivitetskrav

Lagstiftning med sociala rättigheter som bygger på bedömningar utifrån den individuella situationen innebär svårigheter att skapa generella tolkningsprinciper. Bedömningar blir därför sällan föremål för praxisavgörande i domstol. Det faktum att bedömningen skall ske utifrån de speciella unika förutsättningar som gäller för individen i dennes unika situation gör att Regeringsrätten inte kan uttrycka en principiell ståndpunkt. För att detta inte skall leda till godtycke är det emellertid viktigt att lagstiftningens förarbeten ger en entydig och enhetlig ledning för bedömningar.

Krav på produktivitet och rationell hantering är inte bara nödvändiga inom den offentliga förvaltningen. I en situation där samhällsekonomin är begränsad kan dock märkas hur olika samhällssektorer och -aktörers produktivitetskrav innebär en belastning för det samlade välfärdsystemets funktionalitet. Inom områden där samhällssektorer ansvar möts och ibland delvis överlappar varandra uppstår ett starkt tryck att markera ansvarsgränser.

Ett ekonomiskt grundat tryck på markeringar av ansvarsgränser riskerar också skapa eller öka glapp mellan olika samhällssystem. Enligt Försäkringskassan är detta särskilt märkbart i situationer där samhällssystemen är mindre heltäckande, i en del fall delvis oförenliga. Ett område där detta framkommer tydligt är personer med funktionshinderns rehabilitering tillbaka till arbetslivet. Grundläggande definitioner av arbetsförmåga skiljer sig till exempel mellan områdena.

Olika definitioner på arbetsförmåga vid anställning och arbetslöshet

Rehabilitering är inte primärt Försäkringskassans ansvarsområde. Reglerna kring socialförsäkringens rehabiliteringsansvar i samverkan med regler på arbetsmarknadsområdet får dock konsekvenser för individens möjligheter att rehabiliteras tillbaka till yrkeslivet. Så länge anställningen varar har Försäkringskassan ett ansvar att samverka med och stödja arbetsgivaren i dennes rehabiliteringsansvar. Det grundläggande synsättet är i den här situationen att se till individens yrkeskompetens och sätta in åtgärder för att denne skall återgå till sin anställning. Så snart anställningen avslutas bedöms arbetsförmåga i förhållande till på arbetsmarknaden vanligt förekommande arbeten. Enligt Försäkringskassan medför systemets utformning därför att förlust av anställning under en sjukskrivning kan orsaka utestängning från arbetsmarknaden. Ekonomiska incitament till anställningens avslutande existerar också i form av den särskilda sjukförsäkringsavgiften för arbetsgivaren och regeln om att pröva sjukersättning efter ett års sjukskrivning.

Reproduktion av ojämlikhet mellan systemen

Socialförsäkringen är till de delar som rör sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning sekundär till arbetsmarknaden. Den reproducerar därför de ojämlikheter som finns inom arbetsmarknadsområdet och påverkas av arbetsmarknads- och finanspolitiska beslut. Även i andra fall kan ojämlikhet skapad inom andra samhällssystem överföras till socialförsäkringsystemet, genom att välfärdssystemet kopplar samman administrativa bedömningar gjorda inom andra system med rätten till stöd från socialförsäkringen.

Bristande kontinuitet och enhetlighet inom välfärdssystemen

Enligt Försäkringskassan kan personer med funktionshinder som är i behov av stöd från olika delar av välfärdssystemet riskerar att hamna mellan stolarna. Det som i en enskilds liv ter sig som en sammanhängande process kan i den administrativa verkligheten vara en komplicerad karta. Ekonomiska begränsningar, hänsyn till utomnationella band och en hårdare arbetsmarknad kan förväntas öka komplexiteten och fragmenteringen av samhället. Bl.a. av denna anledning har Försäkringskassan i september 2005 startat projektet *Enklare regler*, vars syfte är att ta fram förslag på enklare regler för nöjdare kunder och effektivare handläggning.

Konsumentverket

Starkare mainstreaming av handikappolitiken

Grundläggande för att nå det handikappolitiska målet är att ta fasta på de positiva processer som startat och underlätta arbetet t.ex. för mänskliga rättigheter, Design för alla och gränsöverskridande, innovativa lösningar. Handikappolitikens mainstreaming måste emellertid bli mycket starkare än den hittills varit så att målsättningarna inom de olika politikområdena överensstämmer.

Den sociala dimensionen av en långsiktigt hållbar samhällsutveckling har hittills haft en underordnad betydelse. Den måste därför lyftas fram och konkretiseras. Den sociala dimensionen tolkas främst på så sätt att den skall förhindra uppkomst av sjukdomar och skador. Att funktionshindrades delaktighet och jämlikhet ingår i hållbarhetens sociala dimension behöver tydliggöras och nya hållbarhetsfrämjande lösningar utformas så att de inte försvårar för funktionshindrade eller skapar handikapp.

Omvärldsförändringar skapar nya förutsättningar

Förutsättningarna för handikappolitiken förändras ständigt i och med demografiska förändringar, marknadens globalisering och den snabba tekniska utvecklingen. Möjligheterna att kontrollera utbudet på den nationella marknaden måste stärkas.

Nya tekniska möjligheter

Ny teknik ger stora möjligheter att eliminera och minska funktionshinder. Dessa möjligheter måste användas för att skapa ett samhälle utan hinder. Möjligheterna måste också komma alla som behöver dem till del i form av hjälpmedel, pedagogiskt stöd eller t.ex. privatekonomiska insatser. Rollen som konsument blir bl.a. på grund av nya tekniska lösningar alltmer komplex och ställer stora krav på konsumentens kognitiva förmåga. Vaksamhet behövs på att tekniken inte tillämpas på ett sätt som utestänger grupper.

Ny konsumentmarknad

En ny konsumentmarknad växer fram i och med regelreformer och globalisering. När nödvändighetstjänster och insatser som kommun eller landsting har ett primärt ansvar för konkurrensutsatts krävs både att reglering och tillsyn anpassas och att konsumenten får förståelse för sin egen och producenternas nya roller. Det måste också finnas förutsättningar för den enskilde att agera och utöva sin konsumentmakt. Konsumentverket anser att ett tydligt konsumentperspektiv måste finnas i de konsekvensanalyser som föregår konkurrensutsättning av en ny marknad samt att marknaderna efter konkurrensutsättningen utvärderas avseende effekter för konsumenterna.

Utökad informationsplikt i marknadsföringslagen

Medvetenhet om behov och hinder samt verktyg i det praktiska arbetet är nödvändigt för att handikappolitiken skall bli framgångsrik. Sådana verktyg är bl.a. konsekvensbeskrivningar och utvärderingar, upphandling, kunskapsspridning, brukarmedverkan, manualer och goda exempel. Som ovan framgått finns det i dag kända hinder som behöver motverkas. Konsumentverket anser bl.a. att frågan om en utökad informationsplikt i marknadsföringslagen bör övervägas.

Kulturrådet

Styrning och ledning

Kulturrådets roll att samordna stödja och driva på tillgänglighetsarbetet är viktig. Kulturinstitutionerna efterfrågar bättre samordning och helhetsyn som stödjer och legitimerar arbetet och de resurser som tas i anspråk. Konkreta insatser som att ta fram riktlinjer och hjälp med att upprätta handlingsplaner behövs löpande. Kulturrådet bedömer att en positiv effekt av regleringar och måldokument, förutom att förbättringar kommer till stånd, är att tillgänglighetsarbetet blir en konkret angelägenhet för kulturinstitutionerna och leder till värderingsförändringar för personal i alla befattningar. Kulturrådet bedömer att medvetenheten om tillgänglighetsfrågorna har ökat avsevärt sedan slutet av 90-talet. Detta gäller alla konstområden, trots att handlingsprogram saknas i många fall och fokus i första hand ligger på den fysiska tillgängligheten.

Flera länsbibliotek har integrerat tillgänglighetsarbetet i den löpande verksamheten där måldokument och handlingsplaner ingår i verksamhetsplanen. Även museerna har kommit långt i sitt arbete med måldokument och handlingsplaner. Positivt är också att teaterinstitutionerna har påbörjat arbetet med handlingsplaner för sin verksamhet. Att skillnaden fortfarande är stor mellan de olika kulturinstitutionerna kan delvis förklaras av att Kulturrådet påbörjat sitt tillgänglighetsarbete med biblioteken och museerna. Nu står scenkonsten i tur avseende information och riktade satsningar.

Från många institutioner uppges att det skulle behövas en samordnare för tillgänglighetsfrågor på regionnivå. Ansvaret ligger ofta direkt på kulturinstitutionerna och många gånger har den tekniska chefen det övergripande ansvaret. Detta kan vara en av anledningarna till att den fysiska tillgängligheten och fysiska hinder prioriteras framför tillgänglig verksamhet och information.

Attityder till tillgänglighetsfrågor

Från scenkonstområdet tycks inte kompetensutveckling och attitydfrågor vara något problem. Personligt engagerad personal ses som en möjlighet samtidigt som kunskap och ansvar bör spridas till flera i organisationen. På museerna är tillgängligheten bra, men kan göras bättre. Insikten om att tillgänglighet inte bara innebär fysisk tillgänglighet är stor inom museivärlden. Inom biblioteksområdet är attityden att mycket kan göras med fantasi och kreativitet utan stora kostnader. En fortsatt kompetensutveckling behövs för att inskräpa att tillgänglighet handlar om allt från annonser och information på webben till personligt bemötande på plats. Kulturrådet bedömer att gemensamma fortbildningsinsatser och löpande kompetensutveckling är ett sätt att positivt förändra attityden till tillgänglighetsfrågor.

Ekonomi

De flesta kulturinstitutioner har en ansträngd ekonomi men det bör enligt Kulturrådets bedömning inte vara ett hinder för att förbättra tillgängligheten. Särskilda projektmedel synes vara ett bra incitament för att ge status åt verksamheten och ger även tydliga handikappolitiska beslut. De regionala kulturinstitutionerna skall enligt Kulturrådets etappmål upprätta handlingsplaner för information, lokaler och verksamhet. Kulturrådet bedömer att ett konkret handlingsprogram kan vara ett verksamt medel för att förbättra tillgängligheten långsiktigt, även med små ekonomiska resurser.

En ny publik?

Tillgänglighet är en viktig publikfråga. Framför allt är det den unga publiken med funktionshinder som med sina självklara krav som kulturkonsumenter kan vara en pådrivande faktor i tillgänglighetsarbetet. En annan viktig målgrupp är de människor som på grund av ökad levnadsålder förvärvat någon typ av funktionsnedsättning, men fortfarande är

tillräckligt friska för att vara flitiga kulturkonsumenter. Informatörer är en nyckelgrupp när det gäller publikarbetet. Kulturrådet bedömer att ytterligare insatser för denna grupp i syfte att öka kunskapen om funktionshindrade personer bör göras.

Kontakter med brukargrupperna

Generellt har kulturinstitutionerna under de senaste åren utvecklat ett gott samarbete med handikapporganisationerna. Det är mycket positivt att man på några institutioner samarbetar med personer med funktionshinder och integrerar dem i verksamheten genom brukargrupper och samverkansstöd. Möjligen ser vi början på en utveckling där grupper av personer med olika funktionsnedsättningar betraktas som tidigare obearbetade målgrupper och deras behov som underlag för lokal utveckling, innovation, företagsamhet och tillväxt.

En konkret åtgärd är att personer med funktionshinder finns i organisationen både som utövare och administratörer. Här kan det finnas viktiga erfarenheter att hämta från det arbete som utförs inom mångkulturområdet.

Ny teknik

Den nya tekniken har gett möjlighet för människor som tidigare uteslöts att få tillgång till något som för de flesta av oss är en självklarhet – möjligheten att kommunicera och ta del av information och upplevelser på egna villkor. Talboken och de digitalt lagrade DAISY-talböckerna är ett exempel på detta. Utbudet av talböcker har genom det nya formatet kunnat spridas och breddas. Men användningen av ny teknik kan också vara ett hinder, särskilt för äldre människor som har svårt att ta till sig tekniken. För kulturområdet har emellertid tillgängligheten ökat väsentligt, oavsett om det gäller information om utbud på tillgängliga webbsidor, syntolkning av föreställningar eller museiguider för synskadade. Kulturrådet har genom sin bidragsgivning gett stöd till flera projekt inom området, men det finns fortfarande en utvecklingspotential när det gäller teknikanvändningen inom kulturområdet.

Fysisk tillgänglighet

Bristande fysisk tillgänglighet är särskilt ett problem då verksamheten är inrymd i k-märkta byggnader eller fastighetsägaren är obenägen att göra förbättringar. Verksamheten vid landets museer bedrivs ofta i historiska lokaler vilket medför stora kostnader och svårigheter att anpassa lokalerna för personer med funktionshinder. Samtidigt ser man möjligheten att öka tillgängligheten vid ny- och tillbyggnader. Erfarenheterna visar att bevarandenaspekterna inte alltid är ett hinder för tillgängligheten och att de flesta svårigheter går att lösa.

Lokalerna spelar mycket stor roll för teatrarna och musikinstitutionerna och stora förhoppningar knyts till önskemål om nya lokaler. För dem som turnerar eller inte har tillgång till en egen fast scen finns små möjligheter att påverka utformningen av scenerna. Flera pekar på fastig-

hetsägarens ovilja att göra några insatser ur tillgänglighets synpunkt. Erfarenheterna av arkitektinventeringar visar att tillgängligheten kan öka väsentligt utan alltför stora kostnader.

Ett konkret hinder är kommunikationen till och från kulturinstitutionerna för personer med funktionshinder. De inskränkningar som har gjorts i färdtjänsten med färre tillfällen för varje enskild användare och ökad kostnad vid varje tillfälle försvårar kontakten med kulturinstitutionerna för personer med funktionshinder.

Luffartsstyrelsen

Ett antal trender inom luftfartssektorn som kan ha betydelse för möjligheterna att nå det handikappolitiska målet har identifierats. De olika trenderna bedöms ha olika betydelse, vissa har större inverkan än andra. Den generellt viktigaste trenden får sägas vara den tekniska utvecklingen som både förbättrar och försämrar möjligheterna för funktionshindrade passagerare att kunna använda flyget. Den ökade automatiseringen leder till minskad bemanning samtidigt som informationsförsörjningen ökar och gör det lättare att planera och boka sin resa. Pågående internationellt regleringsarbete innebär att frågorna aktualiseras inom luftfartssektorn och kommer sannolikt att leda till tillgänglighetsförbättringar.

Nedan sammanfattas de identifierade trenderna och deras betydelse för möjligheten att nå det handikappolitiska målet.

Strukturomvandling

Lågkostnadsflyget visar stark tillväxt. De produkter som lågkostnadsflyget erbjuder skiljer sig från de traditionella nätverksbolagen genom att nätverksbolag erbjuder ett sammanhängande och koordinerat linjekoncept. Point-to-pointbolag opererar på utvalda linjer som har ett tillräckligt passagerarunderlag för att garantera fyllda flygplan och därmed god lönsamhet. För passageraren ligger mervärdet när det gäller nätverksbolagens produkter i att det reducerar restiden på en lång rad destinationer medan point-to-pointbolagen ger passagerarna mervärde genom att erbjuda billiga biljetter på utvalda tätttrafikerade rutter.

Utvecklingen kan innebära att flera nätverksbolag tvingas att ompröva nätverksstrategin på grund av de ändrade marknadsförutsättningarna.

En utblick mot andra branscher såsom bilindustrin, telefonbolag eller bostadsindustrin visar att marknaden alltmer efterfrågar basprodukter med tydligt prissatta tilläggstjänster eller produkter. Individuella reseupplägg är en trend i flygindustrin. Kunden har valfrihet och kan kombinera ihop sin egen resa utifrån de egna behoven. Pris, tidsvinst, flexibilitet, komfort och behov av olika kringtjänster är faktorer som påverkar vilket val kunden gör.

Teknik

Den tekniska utvecklingen har stor betydelse för möjligheten att nå det handikappolitiska målet om full tillgänglighet till luftfarten till 2010. Automatisering har både för- och nackdelar i detta avseende. Den kan

leda till minskad grad av personlig service vilket efterfrågas av många funktionshindrade, men det kan också leda till att den personal som finns har möjlighet att ge service till dem som behöver den.

På samma sätt som Internet och Bankomater i hög grad har ersatt personlig service på bankkontoren kommer flygpassagerarna mer att använda olika självbetjäningalternativ som t.ex. Internet och automater. I takt med att automatiseringen utbredds kommer resenärer som saknar Internet eller är teknikovana att vara i behov av personlig service. Särskilt betydelsefull är tillgången till personlig service för många av de äldre som inte via skola eller arbete vant sig vid att använda Internet och annan teknik. En stor del av den äldre befolkningen har inte tillgång till Internet i hemmet. Även resenärer som inte reser så ofta kommer att upptäcka stora förändringar i sin kontakt med luftfarten. Tekniken blir mer användarvänlig och teknikmognaden ökar över tiden, men behovet av information och personlig service kommer under en övergångsperiod vara stor för alla passagerare. Det gäller att i förväg informera sig om allt ifrån olika priskoncept till hur man skall bete sig på flygplatsen.

Internationella regler

Det arbete som pågår inom EU med att stärka funktionshindrade passagerares rättigheter kommer att ha en positiv inverkan för att nå de handikappolitiska målen. Det nu aktuella förslaget till förordning innehåller förbud mot diskriminering av passagerare på grund av funktionshinder och anger nivåkrav på servicen till de funktionshindrade både på flygplatserna och under flygresan. I och med att en regleringen omfattar samtliga flygbolag och flygplatser i Europa kommer en enhetlig nivå för tillgänglighet gälla över hela Europa. Regelverk på området som är under utveckling även i övriga delar av världen kommer att innebära förändringar inom Europa. Det är troligt att initiativ kommer att tas under den närmaste femårsperioden för att nå en global harmonisering.

Slutkommentar – kommer vi att nå målet?

Tillsammans med övriga trafikverk har Luftfartsstyrelsen genom enkätundersökningar till funktionshindrade resenärer mätt andelen funktionshindrade som kan använda flyget och deras intryck av flygresande. Resultaten från mätningarna visar att tillgängligheten till luftfartssystemet är god. Det finns dock vissa områden som kan bli bättre. Bl.a. behöver tillgången till korrekt och tillgänglig information bli bättre. Möjligen kan det ökade bruket av automatjänster inom flyget innebära att tillgängligheten faktiskt försämras, men det är i så fall troligen under en övergångsperiod tills passagerarna vant sig och den tekniska tillgängligheten till automaterna blivit bättre. Kontinuerlig utveckling sker för att förbättra tjänsterna för alla resenärer. De nya regler som är under utveckling kommer med all säkerhet att innebära tillgänglighetsförbättringar inom flyget. Bl.a. kommer kvalitetsnivån på assistansen på flygplatserna att harmoniseras och en passagerare får rätt till likartad service på alla Europas flygplatser.

Sammantaget är utsikterna för att nå målet inom luftfartssektorn goda. Hög servicenivå i kombination med ett strikt regelverk ger goda förutsättningar för en positiv utveckling.

Prop. 2005/06:110
Bilaga 2

Post & Telestyrelsen

De faktorer som Post och Telestyrelsen (PTS) har identifierat i sin omvärldsanalys innebär såväl hinder som möjligheter att uppnå de handikappolitiska målen.

Marknadens intresse av att erbjuda produkter och tjänster som svarar mot funktionshindrades behov

Leverantörers och operatörers bristfälliga kunskap om funktionshindrades situation och behov utgör ett hinder. Dessutom har begreppet Design för alla ännu inte fått ett tillräckligt genomslag vare sig hos operatörer och leverantörer eller bland användare. Effekten är att många produkter och tjänster som tillverkas inte är anpassade för personer med funktionshinder.

En möjlighet är att allt fler äldre, som har mer teknikvana och ställer högre krav än tidigare, behöver hjälpmedel och tillgängliga tjänster. Äldre och funktionshindrade utgör tillsammans en betydande del av befolkningen och har större möjligheter än tidigare att påverka. Förståelsen för äldres och funktionshindrades krav på delaktighet och tillgänglighet ökar i samhället. Beaktande av funktionshindrades krav på tillgängliga produkter och tjänster ger företagen goodwill. En förutsättning är givetvis att en samlad kravbild finns och att kraven för tillgänglighet presenteras på ett enkelt och systematiskt sätt.

Användarens intresse av produkter och tjänster

Brukare har inte kunskap om de hjälpmedel som finns på marknaden i form av allmänt tillgängliga produkter och tjänster, samt om särskilda tjänster för funktionshindrade. Information som vissa grupper av funktionshindrade efterfrågar för att de ska kunna använda allmänt tillgängliga produkter eller tjänster, exempelvis tillsammans med ett hjälpmedel, finns sällan att tillgå. Brukarna har dessutom begränsade möjligheter att prova utrustning innan köp (PTS-ER-2005:22). Frågan om vilken organisation som bör ha ansvaret för att undersöka och presentera denna typ av information bör utredas ytterligare. Funktionshindrade har sällan de ekonomiska resurser som krävs för att påverka marknaden att tillverka de produkter och tjänster man efterfrågar.

För att minska kostnaderna för den enskilde kan staten, enligt LSS- och hjälpmedelsutredningens (SOU 2004:83) förslag, begränsa kostnaderna för förskrivning, utprovning eller anpassning av hjälpmedel samt subventionera datorer och öka tillgången till IT-baserade hjälpmedel för personer med funktionshinder.

Den snabba tekniska utvecklingen är främst en positiv drivkraft då den medför många nya kommunikationsmöjligheter och -lösningar för personer med funktionshinder.

Samtidigt medför utvecklingen nya krav på kunskap hos förskrivare och hos brukare. Det krävs informationsinsatser och utbildning för att personer med funktionshinder ska kunna dra nytta av de nya tekniska möjligheter som finns och på lika villkor kunna ta del av den utveckling som sker inom kommunikationsområdet. Dessutom behövs en ökad förståelse för hur nya tekniska möjligheter kan komma personer med funktionshinder till del hos leverantörer och operatörer, hos förskrivare, och hos företag och organisationer som genomför utbildningar och erbjuder stöd till personer med funktionshinder (PTS-ER-2005:22).

Tillgång till datorer och bredband

Tillgången till datorer och tillgängligheten till Internet är jämförelsevis låg för personer med funktionshinder, vilket är ett hinder för att kunna nyttja många av de kommunikationstjänster som erbjuds. Tillgång till fast och mobilt bredband till rimliga priser i hela Sverige är dessutom en förutsättning för de nya kommunikationstjänster med t.ex. bildstöd som finns/kommer att finnas.

PTS har redan tidigare påpekat vikten av att personer med funktionshinder har tillgång till hjälpmedel, inklusive datorer, för att kunna nyttja såväl de tjänster som finns allmänt tillgängliga på marknaden som de tjänster som PTS tillhandahåller (PTS-ER-2005:22). Tillgång till lämpliga hjälpmedel är en förutsättning för att en person med funktionshinder ska kunna utöva sina rättigheter och skyldigheter. Förutom positiva effekter för den enskilde och det för samhället värdefulla i att alla medborgare kan delta i samhällslivet på så lika villkor som möjligt, kan hjälpmedel innebära samhällsekonomiska besparingar. I Sverige pågår en satsning på utbyggnad av bredbandsnätet och antalet personer som har tillgång till bredband ökar i snabb takt.

Tillgång till forum för dialog med brukarna

De brukare som ingår i de brukarråd och samverkansgrupper som PTS medverkar i, kan inte alltid anses vara representativa för gruppen. Detta beror framförallt på att grupperna de representerar är heterogena.

Behov finns av ytterligare forum så att leverantörer, operatörer och forskare i större utsträckning än idag får en kontinuerlig dialog med brukare och brukarorganisationer.

Den samrådsgrupp som startat under 2005 mellan PTS och brukarorganisationerna, genom HSO, kan leda till ett bättre och mer kontinuerligt samarbete och en bättre dialog.

Existerande forum och brukarråd kan vidareutvecklas för att bättre möta existerande behov, och nya fora kan startas. Man bör även ytterligare undersöka möjligheten att använda ”virtuella forum”.

Reglerna för förskrivning av hjälpmedel skiljer sig åt mellan olika landsting och ett hinder för att uppnå målen är att personer med funktionshinder inte alltid får tillgång till de IT-hjälpmedel man har behov av. Konvergensen mellan data, telekom och TV påverkar ansvarsfördelningen mellan olika myndigheter. Det finns idag en otydlighet kring hur tillgänglighet för funktionshindrade/Design för alla ska säkerställas för allmänt tillgängliga produkter och tjänster inom sektorn samt inom området TV och digital TV.

Den nya organisationen för samordning av handikappfrågorna kommer att få ett särskilt ansvar för att nationell samverkan och styrning fungerar. PTS och Hjälpmedelsinstitutet (HI) har startat ett närmare samarbete, eftersom tillgången till kommunikationsutrustning är avgörande för att uppnå PTS målsättning om tillgång till ett brett utbud av kommunikationstjänster.

PTS är positiv till att kommuner och landsting ska samverka för att harmonisera förskrivningen av hjälpmedel samt en generell reglering av de avgifter som tas ut i samband med att hjälpmedel tillhandahålls, så att personer med funktionshinder får tillgång till de hjälpmedel som de har behov av för att kunna nyttja kommunikationstjänster idag och i framtiden.

Förstärk positiva faktorer och motverka negativa faktorer

För att undanröja de hinder som identifierats och ha möjlighet att uppnå de handikappolitiska målen inom sektorn bör man från statens och berörda myndigheters sida inrikta arbetet på att:

- Verka för att leverantörer och operatörer får en bättre kännedom om de behov och önskemål som funktionshindrade har samt att Design för alla får ett bredare genomslag för allmänt tillgängliga produkter och tjänster.
- Verka för att personer med funktionshinder får den utbildning, kunskap och det användarstöd som krävs för att nyttja tjänster och produkter inom elektronisk kommunikation och post.
- Verka för att den information som sprids om allmänt tillgängliga produkter och tjänster är tillgänglig även för funktionshindrade och innefattar för funktionshindrade viktiga aspekter.
- Se över förskrivningsprocessen och se till att de personer som behöver datorer och andra hjälpmedel får dem.
- Verka för att ytterligare forum för dialog mellan personer med funktionshinder och leverantörer, operatörer och forskare startas.
- Säkerställa att den snabba tekniska utvecklingen och den branschglidning som sker inom data, telekom och TV inte leder till en otydlig ansvarsfördelning mellan olika myndigheter och aktörer.
- Ovanstående punkter bör särskilt uppmärksammas av den nya statliga organisationen för samordning av handikappolitiken.

De resultat och slutsatser som presenteras i denna omvärldsanalys utgör ett av underlagen till en strategi för myndighetens fortsatta arbete inom området.

Förändringsarbete

Mycket av det generella förändringsarbete som kulturarvs- och kulturmiljöarbetet genomgår verkar i riktning för ett uppfyllande av de handikappolitiska målen. Arbetet med att öka tillgängligheten till kulturarvet är exempelvis ett av fyra fokusområden för Riksantikvarieämbetets arbete under 2004–2006 (se *Kulturarv i tiden – angeläget, tillgängligt, användbart*).

Vidare har kulturmiljösektorn med början 2001 bedrivit ett aktivt förändringsarbete med utgångspunkt i projektet *Agenda kulturarv* med huvudsyftet att förnya kulturarvsarbetets inriktning, demokratiska förankring och slagkraft. De centrala aktörerna har förutom Riksantikvarieämbetet varit länsstyrelserna och länsmuseumerna. Även kommunerna har deltagit i projektet och utvecklingen framöver pekar i riktning mot att kommunerna kommer att få en allt viktigare roll i kulturarvs- och kulturmiljöarbetet eftersom kommunerna har ansvar för att kulturarvet och kulturmiljön tillvaratas i den fysiska planeringen. Vidare har de en viktig uppgift att fylla i tillgänglighetsarbetet, genom deras tillsynsansvar för *enkelt avhjälpna hinder* enligt Plan och bygglagen (2001:146).

Projektet har breddat synen på vad som är kulturarv, framför allt har människan, i högre utsträckning än tidigare, satts i centrum. Riksantikvarieämbetet bedömer att denna fokusflyttning har mycket positiv inverkan på kulturmiljösektorns attityd till tillgänglighet och därmed möjligheterna att bidra till att de handikappolitiska målen uppnås. Det fortsatta arbetet skall dels inriktas på att vidga perspektiven på samtiden vilket bl.a. innebär att peka på nya sätt att se på vår tid och inte minst de varierande levnadsvillkor som människor i vårt samhälle har, dels på att berika livsmiljön, vilket inkluderar att aktivt verka för ett samhälle utformat för alla.

Nedan beskrivs tre av de huvudprocesser, *Ett gränslösare samhälle*, *Mot en långsiktigt hållbar utveckling* och *Demokratisering, delaktighet och tillgänglighet*, som för närvarande har störst påverkan på kulturmiljösektorn i stort och därmed även på möjligheterna att bidra till att de handikappolitiska målen uppnås. Samtliga tre bedöms verka i en klart positiv riktning, det vill säga för ett uppfyllande av målen.

Ett gränslösare samhälle

Utvecklingen går mot ökat internationellt samarbete och ett alltmer mångkulturellt samhälle. Administrativa gränser flyttas eller får ny betydelse samtidigt som människor rör sig och kommunicerar alltmer inom och över dessa gränser. Mångfalden ökar och de kulturella mötena i samhället blir fler. Riksantikvarieämbetet ser denna utveckling som en av de samhällsprocesser som är av särskild betydelse för kulturmiljösektorn och kallar den *Ett gränslösare samhälle*. Processen är nära länkad till två av de handikappolitiska målen; *en samhällsgemenskap med mångfald som grund samt jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder*.

När vi i dag arbetar med att förbättra tillgängligheten i det fysiska rummet är det viktigt att kulturmiljösektorn är med och förklarar varför det ser ut som det gör. Det går att undvika att förgräpa sig på miljön genom att begripa den. Kulturmiljösektorns företrädare har många gånger varit dåliga på att förklara varför det kan vara viktigt att exempelvis bevara en viss del av en byggnad där någon vill bygga en hiss. Det är då lätt att uppfatta det antikvariska resonemanget som obstruerande, konservativt och objektinriktat. Detta är olyckligt då det i antikvarierollen även ligger att beakta människans livsbetingelser, i första hand med utgångspunkt i de nu levande. De som brukar kulturarvet och kulturmiljön har en mängd olika behov beroende på om de har ursprung i ett annat land, är män eller kvinnor, unga eller gamla eller har ett eller flera funktionshinder. Dessa behov skall också vägas in av antikvarien, vilket även sker i allt större utsträckning. I sammanhanget är det viktigt att framhålla att även handikappanpassningar i sig själv på sikt kan få ett kulturhistoriskt värde, i egenskap av bärare av berättelsen om skapandet av det tillgängliga samhället. Med anledning av sektorsansvaret har under 2005 handikapphistoria lagts in som ett perspektiv i Riksantikvarieämbetets arbete med det moderna kulturarvet.

Mot en långsiktigt hållbar utveckling

Arbetet med hållbar utveckling innebär att kulturmiljösektorn blir allt bättre på att lyfta fram den historiska dimensionen och visa på att det är genom att se på hur vi agerat och vad det resulterat i som vi kan skapa handlingsmönster som formar en bättre framtid. Såväl ur ett ekonomiskt som ur ett rättviseperspektiv är det väsentligt att inte utestänga någon ur den grupp på över en miljon människor som lever med permanent funktionshinder. Kulturarvet tillhör alla och skall kunna brukas av alla. Kulturarvet är producerat av människor och är till för människor. Ansvaret för arbetet delas av alla, inklusive människor med funktionshinder. Dock, för att kulturmiljösektorn skall kunna kräva allas ansvarstagande, måste det finnas förutsättningar för detta. Ingen vill ta ansvar utan att ha inflytande. Därför är möjligheten till inflytande central. Detta resonemang utvecklas i nästa avsnitt.

Demokratisering, delaktighet och tillgänglighet

Sedan länge har det samhällsfinansierade kulturarvs- och kulturmiljöarbetet präglats av uppfattningen att professionella skall samla och vårda kulturarv i syfte att visa det för allmänhet, skolelever, forskare och andra som förväntas vara intresserade. Tillgänglighet för personer med funktionshinder har i detta sammanhang förvandlats till en ren teknikfråga. Samlandet har under hela denna period varit en förutsättning för visandet, men på senare år har en tydlig förskjutning kunnat iakttas. Kulturarvspubliken skall bli aktörer enligt en liknande tankegång som den att patienten skall bli medborgare. Delaktighet och möjlighet till inflytande är nyckelord i arbetet och denna process är naturligtvis i första hand kopplad till det handikappolitiska målet *att samhället utformas så att*

människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet.

Det demokratiska kulturarvs- och kulturmiljöarbetet, där alla kan delta, kräver att kulturarvet är tillgängligt. Alltifrån den fysiska miljön, föremål, böcker och dokument till det immateriella kulturarvet med berättelser, musik och dans. Det bör med andra ord understrykas att kulturmiljösektorns syn på tillgänglighet handlar om avsevärt mycket mer än att komma in, upp, ner och ut ur äldre byggnader. Det handlar lika mycket om rätten till allt det källmaterial som är en förutsättning för att kunna förstå sin historia.

I dag framhåller kulturmiljösektorn i ökad utsträckning att värdebildning kring en fysisk miljö till stor del handlar om kommunikation. Detta innebär att ju fler människor som kan förstå kulturarvet, ju fler som kan komma in i en miljö, ju fler som kan delta i diskussionen, desto större blir värdet. Detta är ett nyckelresonemang, som går parallellt med rättviseaspekten, i synen på huruvida personer med funktionshinder har rätt till ett tillgängligt kulturarv. Att förvägra någon tillträde med hänvisning till att det kulturhistoriska värdet förvanskas, på grund av en särskild åtgärd, kan innebära att värdets vidareutveckling begränsas. Att vikten av kommunikation framhålls i ökad omfattning i kulturarvs- och kulturmiljöarbetet innebär inte att det alltid, i alla sammanhang, går att göra alla kulturmiljöer fullt fysiskt tillgängliga. Det är emellertid en viktig ståndpunkt som bedöms ha positiv inverkan på förutsättningarna att öka tillgängligheten till kulturarvet. Vidare har det visat sig att ju större deltagande en beskriven grupp har i en historieskrivningsprocess desto mer håller beskrivningen över tid. När en grupp avgränsas och beskrivs av någon som själv inte tillhör gruppen visar det sig i längden att beskrivningen säger mer om beskrivaren än den beskrivna. Detta är en påminnelse om vikten av att skapa ett kulturarvs- och kulturmiljöarbete med stora möjligheter till delaktighet. Detta låter i dag självklart, men är det inte alltid i praktiken. När handikapphistoria skrivs, eller handkapperspektivet förs in för att åstadkomma en mer mångfasetterad bild av historien, bör självklart personer med funktionshinder finnas med i arbetet, just i egenskap av att vara funktionshindrade. I ett annat sammanhang kan det däremot handla om att presentera ett källmaterial eller utforma ett diskussionsforum för att passa alla, inklusive personer med funktionshinder, som denna gång finns med i egenskap av kulturarvsbrukare och medborgare.

Sjöfartsverket

Sjöfartsverket har identifierat ett 20-tal processer, som verket anser ha mycket stor betydelse för möjligheterna att uppnå de övergripande handikappolitiska målen. Dessa har förts samman till fem övergripande trender.

Internationella regler blir fler

EU-samarbetet sker inom allt fler områden. Som exempel kan nämnas utformningen av passagerarfartyg, för att svara mot äldre personers och

funktionshindrades behov. Flertalet stora färjor, som trafikerar svenska hamnar, är registrerade i annat land, vanligen ett EU-land. På kort sikt förväntas detta innebära ett hinder för att genomdriva svensk lagstiftning om t.ex. handikappanpassning. Emellertid bör det faktum att nya nationella föreskrifter bygger på EU-direktiv på lite längre sikt betyda att även fartyg registrerat i annat EU-land blir handikappanpassade enligt samma krav som de svenska. Från december 2004 skall all ombyggnad av passagerarfartyg i svensk inrikes trafik, oavsett fartygens ålder och storlek, ske med handikappanpassning.

Fler äldre ger ökning av antalet funktionshindrade

År 2010 kommer ca 25 procent av befolkningen att vara 60 år och äldre. Även om andelen personer med funktionshinder inom gruppen äldre inte ökar, utan till och med minskar enligt vissa källor, kommer det absoluta antalet personer med funktionshinder att öka. Inom kollektivtrafiken kommer fler platser för äldre och rörelsehindrade att efterfrågas. Gruppen 60 år och äldre kommer till stor del att bestå av personer födda på 1940-talet. Denna grupp kommer att ha en god ekonomi, allmänt god hälsa och efterfrågan på alla slags resor kommer att öka inom åldersgruppen.

Värderingsförändringar

Personer med funktionshinder rör sig alltmer ute i samhället och den allmänna sårsynen på funktionshinder har på senare år nästan försvunnit. Trenden att avdramatisera ämnet funktionshinder kommer sannolikt att fortsätta och för nästa generation kommer dessa frågor att kännas helt naturliga.

Synen på transportsystemet kan också komma att förändras genom att dess sårbarhet blir tydligt genom nyhetsrapportering om terrorattacker, naturkatastrofer och fartygsförlisningar. Detta har troligen en dämpande effekt på reslusten med båt, åtminstone vad gäller längre nöjesresor.

Ekonomi

Endast ett fåtal operatörer bedriver persontrafik till sjöss. På de platser där det råder operatörsmonopol saknas drivkraften att konkurrera genom tillgänglighet för funktionshindrade. Lönsamhet och handikappanpassning behöver dock inte stå i motsats till varandra. Det finns en positiv vilja bland operatörerna att tillhandahålla tillgängliga båtar och bryggor. Staten bidrar med tillsyn och föreskrifter.

En fortsatt oro på oljemarknaden samt strängare krav på miljövänliga drivmedel gör det framtida resandet allmänt dyrare, vilket torde medföra minskat resande.

Allt fler personer med funktionshinder bereds med teknikens hjälp möjlighet att resa.

Den digitala tekniken innebär möjlighet att förbättra informationen om sammanhängande resekedjor inte minst samordning av biljettbokningssystem. Av speciell betydelse för funktionshindrade är möjligheten att enkelt kunna beställa skräddarsydda resor och egen vald servicegrad, t.ex. ledsagning vid byten. Allt fler operatörers hemsidor innehåller information om tillgänglighet för funktionshindrade.

Skolverket

De viktigaste faktorerna bakom de trender som Skolverket har observerat är sannolikt utvecklingen av kommunernas ekonomi, förändringar och förskjutningar i skolans och omvärldens attityder, demografiska förändringar, politiska ambitioner och den tekniska utvecklingen.

Var sker nedskärningar och var nyinvesteras?

Besparingar inom skolan i slutet av nittiotalet innebar ofta neddragningar på specialundervisning, modersmål och svenska som andra språk. Även den samlade tidsåtgången för skolläkare och psykolog minskades. I dag finns en trend mot ökande lärartäthet i kommunerna. Det är viktigt att analysera hur förändringar inom olika yrkeskategorier ser ut och hur de elevvårdande insatserna kommer elever i behov av särskilt stöd till del.

Den pedagogiska personalens kompetens

Skolverket har i återkommande granskningar redovisat att elever med funktionshinder och skolsvårigheter många gånger hänvisas till en undervisning som leds av icke pedagogiskt utbildad personal, t.ex. elevassistenter. En anledning kan vara att elevassistenten sannolikt är en mer flexibel resurs än lärarresursen.

Ett nytt inslag är de fristående skolor som riktar sig till elever med en mer eller mindre uttalad funktionshinderproblematik. I allmänhet har fristående skolor en lägre andel lärare med lärarutbildning än den kommunala verksamheten.

Kommunal organisering och resursfördelning

Det finns en stor variation mellan kommunerna i hur resurser till särskilt stöd och anpassning hanteras. Kommunerna tycks vara beredda att hitta lösningar när det gäller anpassning av fysisk karaktär. När det gäller det särskilda stödet i andra avseenden kan de kommunala resurserna vara decentraliserade på ett sätt som inte fullt ut medger ett riktat nyttjande. Även elevhälsans elevstödjande roll varierar mellan kommuner.

Särskilda insatser kan behövas för att ge grundskolan och gymnasieskolans nationella program möjlighet att ta emot elever med funktionshinder. I en konkurrenssituation om eleverna där betygsnivåerna står i

fokus, är sådana satsningar knappast goda ur marknadsföringssynpunkt, då de inte kan relateras till betygsnivåer. Tvärtom kan de upplevas som negativa marknadsföringsargument. Därför behöver dessa skolor särskild uppmärksamhet och stöd för sina åtaganden.

Lärare med längre erfarenhet bedömer i högre grad än lärare med kortare erfarenhet, att de har kunskap att upptäcka elevers stödbehov och att ge stödet. Kostnadsregleringar inom vissa kommuner, liksom mellan kommuner och fristående skolor förutsätter relativt precisa resursberäkningar med särredovisning av elevers svårigheter. Detta innebär att elevers olika svårigheter prissätts och elever kan komma att uppfatta sig själva som kostnader.

Specialpedagogens roll

Den specialpedagogiska utbildningen har sedan 90-talet ändrat fokus från att stödja enskilda barn till att rikta ljuset mot de svårigheter som uppstår i samverkan mellan individ och den pedagogiska miljön. Skolverket har dock funnit att exkluderande lösningar för enskilda elever ofta föredras framför t.ex. anpassningar av skolans lärande miljö. Bristen på specialpedagoger som har den förankring i verksamheten som krävs för att kunna arbeta med skolans lärande miljö kan utgöra ett hinder för genomförandet av de handikappolitiska målen.

En växande problematik

Idag omnämns en ökande problematik kring de elever vars svårigheter ligger i det sociala samspelet och exempelvis tar sig uttryck i utagerande, störande eller aggressivt beteende. Inte sällan löser verksamheten sin svårighet att hantera de samlade kraven och förväntningarna på elevens utveckling genom att erbjuda ”hemundervisning”, särskilda undervisningsgrupper eller nivågrupperingar för dessa elever. Elever med koncentrationssvårigheter eller beteendeproblematik är för sin utveckling i stort behov av kontinuitet och sammanhållet bemötande. Mot den bakgrunden är återkommande omorganisationer, personalbyten och tillfälliga lösningar besvärliga trender.

När det gäller gymnasieskolan söker sig vissa elever till den Rh-gymnasiala utbildningen i syfte att få träffa andra med liknande förutsättningar även då kommunen presenterar ett hemortsalternativ som är gott. I efterhand finns dock exempel på att elever som fullföljt sin utbildning vid de Rh-anpassade riksgymnasierna är kritiska mot sin segregerade skolgång.

Goda ambitioner och tröga attityder

En nödvändig förutsättning för genomförandet av de handikappolitiska målen är förändringar i synen på elevers olikheter. Värderingar i fråga om vad som är ett normalt beteende och normala funktionsmöjligheter avspeglas i attityder till och bemötande av elever med funktionsnedsättningar. Mycket talar för att politiska och centrala beslutsnivåer har en god allmän kännedom om de handikappolitiska målen, en skola för alla

och vikten av formerna för bemötandet av personer med funktionshinder. Trots detta förekommer att stöd inte ges utan föregående medicinska diagnoser. En framträdande trend är att frågor som rör attityder till vuxna med funktionshinder inte uppmärksammas i samma utsträckning av utbildningsanordnarna.

Att hitta rätt hjälp och stöd

Det råder osäkerhet på kommun- och skolnivå om var stöd och rådgivning finns att hämta. I vissa fall saknar kommunerna ett centralt resursorgan som dels kan överblicka skolornas olika behov, dels har kännedom om vart man kan vända sig för konsultation. Till detta kommer att det finns en oklarhet om vad landstingen kan erbjuda efter nedskärningar och förändrade uppdrag. En uppfattning är också att kommunerna tvingats ta över uppgifter som landstingen tidigare utfört.

Specialpedagogiska institutet (SIT) har givits ett vidare uppdrag än det Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) hade. SIT:s möjligheter att ge stöd och råd bygger delvis på efterfrågan och verksamheten är mer inriktad mot den kommunala nivån och mot kompetensutveckling. Den tidigare myndigheten stod mer för en direkt personkännedom. Den övergångsfas, som ännu pågår, har på sina håll inneburit en brist på kompetens på skol- och personnivå när det gäller att analysera och åtgärda skolsituationen för elever med funktionshinder.

Slutsatser

Skolverket har pekat på det dilemma som uppstår i skärningspunkten mellan de inkluderande strävanden som präglar handikappolitiken och de särskiljande insatser som kan krävas för den enskildes utveckling. Den utveckling som pågår innehåller ambitioner som å ena sidan verkar för att utveckla det integrerade skolsystemet och processer som å andra sidan verkar i motsatt riktning. I allmänhet lyckas den svenska skolan väl med att inkludera barn och ungdomar med lätt identifierade, oftast fysiska funktionshinder.

Allt talar dock för att särlösningar, t.ex. hemundervisning, särskilda undervisningsgrupper eller nivåindelningar som exkluderar elever med andra svårigheter har ökat. Elever med vissa funktionshinder är vanliga där. Verksamheter med svag tilltro till elevernas utvecklingsförmåga riskerar att fastna i uppgivenhet inför skolsvårigheter och förekomsten av profilerade alternativa särlösningar – kommunala eller fristående, men sällan valbara - kan då verka ytterligare i en segregering. Samlat kan detta vara en bidragande orsak till att elever med funktionshinder är underrepresenterade på gymnasieskolans nationella program. Särskilt bekymmersamt är det när resurserna i den generella verksamheten inte kommer dem med svåra förutsättningar till del eller när de inte utnyttjas på bästa sätt. Skolverket anser att skolledare som med delaktighet i ett välfungerande elevhälsoteam hävdar de svagastes rätt till skolans samlade resurser är en förutsättning för genomförandet av de handikappolitiska målen.

Samtidigt vill Skolverket uppmärksamma att ett integrerat system inte står och faller med att särskiljande organisatoriska lösningar emellanåt används. Utgångspunkten måste vara att anpassa den generella skolmiljön till elevers olikheter, men med ett erkännande om att påfrestningarna kan bli orimliga för någon elev och att särlösningar ibland kan vara nödvändiga. Skolverket bedömer i detta sammanhang att specialpedagogernas samordnande, handledande och konsultativa uppgift bör förstärkas. Skolverket noterar också en brist på forskning och kunskap om vilka samhällsekonomiska konsekvenser ett främjande och förebyggande arbetssätt i skolan medför.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har, med siktet inställt på hälso- och sjukvård och socialtjänst, gjort en omvärldsanalys för att identifiera processer som underlättar eller försvårar handikappolitikens måluppfyllelse. Trenderna hänger ihop och bedömningen är att trenden om fortsatta begränsningar av kommuners och landstings ekonomiska resurser, är övergripande och mest drivande.

Fortsatta begränsningar av kommuners och landstings ekonomiska resurser

Socialtjänsten och hälso- och sjukvårdens insatser till personer med funktionshinder antas i framtiden i hög grad påverkas av begränsade ekonomiska resurser inom kommuner och landsting. En möjlig konsekvens är en ökad polarisering genom att olika gruppers behov ställs mot varandra. Särskilt gäller det om det finns ett växande gap mellan medborgarnas förväntningar på samhällets insatser och de faktiska möjligheterna för samhället att tillgodose dessa förväntningar. Likaså kan kraven på anhörigas roll i omsorgen om funktionshindrade ökar på motsvarande sätt som redan skett inom äldreomsorgen.

Det finns en antydning i olika studier att familjens totala omsorgsansvar för barn med funktionshinder snarare har ökat än minskat under senare år. Föräldrar till barn med funktionshinder har sämre levnadsförhållanden än andra föräldrar. De har lägre levnadsstandard, är mer sjukskrivna och arbetar oftare deltid. Föräldrarna känner också oro för den egna hälsan. Huruvida familjen får stöd beror ofta på familjens egna initiativ och den egna uthålligheten.

För att uppnå de handikappolitiska målen behövs:

- Kunskapsöversikter, riktlinjer etc. som underlag för sektorsövergripande prioriteringar.
- Större tydlighet om det offentliga åtagandet och stöd till anhöriga.
- En öppen och förutsättningslös diskussion om finansiering av assistansen.

Ökad differentiering och komplexitet utmanar

De behov som hälso- och sjukvården och socialtjänsten i dag möter har blivit mer sammansatta och differentierade än tidigare. Problem som för

några år sedan inte kunde korrigeras kan med nya kunskaper och metoder åtgärdas och blir därmed synliga. Insatserna är emellertid sällan anpassade efter en sammansatt och mångfacetterad problematik. Socialtjänsten och hälso- och sjukvården måste samverka med myndigheter utanför sektorn, som arbetsmarknadsmyndigheterna, Försäkringskassan och skolan.

För att uppnå de handikappolitiska målen krävs:

- att hälso- och sjukvården och socialtjänsten utvecklar ett mera samordnat och integrerat arbetssätt,
- att kommunerna, landstingen och övriga aktörer utvecklar arbetssätt för att möta behoven hos de grupper som har flera problem samtidigt bl.a. med hjälp av bedömningsinstrument,
- att samarbetet med handikapp- och invandrarorganisationer utvecklas.

Ökad kunskap förbättrar insatserna

Kunskapen inom hälso- och sjukvården när det gäller insatser till barn och ungdomar med funktionshinder har ökat i takt med att patienterna får tillgång till nya, effektiva behandlingsmetoder. Även inom socialtjänsten uppmärksammas vikten av kunskap om insatsernas nytta för brukarna alltmera. Det behövs mera kunskap om mätbara effekter av om insatser och verksamheter bidrar till oberoende, självbestämmande och delaktighet. När det gäller barn och ungdomar saknas samlad statistik och systematiska utvärderingar av hur, och i vilken utsträckning, samhällets insatser tillgodoser familjernas samlade behov.

För att uppnå de handikappolitiska målen krävs:

- resurser för en fortsatt kunskapsutveckling med en systematisk satsning på effektforskning, informationsförsörjning, uppföljning och utvärdering inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården,
- Individbaserade verksamhetsuppföljningar för tillgång till tillförlitlig och användbar information för medborgare och beslutsfattare,
- ökad kunskap om funktionshindrades levnadsförhållanden, samt
- ökad brukarmedverkan i forskning, utveckling och utvärdering av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens insatser till personer med funktionshinder.

Ökad teknikanvändning ger stora möjligheter

Den tekniska utvecklingen kommer att ha stor betydelse för att uppnå de handikappolitiska målen inom socialtjänst och hälso- och sjukvård. Tillgång till Internet ger möjligheter till information om vilka behandlingsmetoder, hjälpmedel etc. som finns att tillgå. Utvecklingen av nya och bättre hjälpmedel kommer att öka möjligheterna att klara vardagliga aktiviteter i hemmet och att kunna förvärvsarbeta. Detta förutsätter att rätten till de nya hjälpmedlen inte begränsas utan kommer människor tillgodo.

För att uppnå de handikappolitiska målen behövs:

- samlade insatser från staten, landstingen och kommunerna så att den tekniska utvecklingen kommer funktionshindrade människor till del,
- långsiktiga lösningar för finansiering av forskning och utveckling av nya hjälpmedel,
- särskilda satsningar för att utveckla adekvata och bättre arbets-hjälpmedel.

Barnperspektivet håller på att stärkas men samordningen brister

Situationen för barn med funktionshinder uppmärksammas alltmer och flera studier där barnen själva och deras familjer får komma till tals har gjorts de senaste åren. Samtidigt finns samordningsbrister som leder till att barnen och deras familjer bollas mellan olika aktörer. Exempelvis har det länge funnits konflikter mellan landsting och kommun om ansvaret för hjälpmedel i skolan vilket kan leda till att elever får vänta länge på de hjälpmedel de behöver. Ett verktyg som bör utnyttjas mer är individuell plan enligt LSS. Nya grupper med behov av habilitering har tillkommit, exempelvis barn med neuropsykiatriska funktionshinder, vilket medfört behov av att utveckla adekvata insatser för dessa barn och ungdomar. Även om mycket har blivit bättre krävs samordning och ett helhetsperspektiv på barnets situation så att förbättringarna kommer barnen till del.

- att barnperspektivet förstärks både inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården,
- att situationen för barn och ungdomar med funktionshinder även fortsättningsvis uppmärksammas i forskning och utveckling inom socialtjänst, skola och hälso- och sjukvård,
- tydliggörande av vilken myndighet som ansvarar för samordning och information till familjer med barn och ungdomar med funktionshinder, samt
- att kunskapen om barn och ungdomar med neuropsykiatriska funktionshinder vidareutvecklas och sprids.

Kommunal sysselsättning ersätter arbete

Det tycks ske en förskjutning från arbete på den öppna arbetsmarknaden eller mer skyddade arbeten, som t.ex. Samhall, till kommunala insatser som daglig sysselsättning enligt LSS och SoL. Konsekvensen är att personer med funktionshinder samlas i särskilda miljöer och inte blir delaktiga på samma villkor som andra. Det är nödvändigt med ett nära samarbete mellan kommun, försäkringskassa och arbetsmarknadsmyndigheter i syfte att göra den ordinarie arbetsmarknaden tillgänglig även för personer med funktionshinder.

För att uppnå de handikappolitiska målen behövs:

- gemensamma satsningar för att bedöma behov, funktionsförmåga och vilka insatser såsom lönebidrag, praktik, anpassning, skyddad anställning eller hjälpmedel som kan behöva vidtas,
- att kommunerna utvecklar metoder för sin uppsökande verksamhet så att människor som av olika skäl inte söker sysselsättning ändå erbjuds den, samt

- att innehållet i daglig verksamhet utvecklas efter individuella behov

Det blir svårare att hitta boende

Länsstyrelsernas tillsyn 2004 visar att personer med psykiska funktionshinder har svårt att få bostad med särskild service. Gruppboendestäder omvandlas till ordinärt boende och personen som bor där får ansöka om insatser, t.ex. personlig assistans och hemtjänst, något som tidigare ingick i insatsen bostad med särskild service. Många personer med psykiska funktionshinder finns i boenden som har en sådan institutionskaraktär som tidigare präglade en del av psykiatriens slutenvård. En annan trend är att kommunerna samlokaliserar gruppboendestäder för personer med utvecklingsstörning. Trenden är osäker, men måste ändå tas på stort allvar eftersom den kan ha mycket negativ inverkan på möjligheten att uppfylla de handikappolitiska målen.

För att uppnå de handikappolitiska målen behövs:

- att kommunerna tar reda på behovet av särskilda boendeformer på längre sikt och på ett bättre sätt planerar insatserna,
- att utvecklingen mot en återinstitutionalisering på alla sätt motverkas, samt
- att LSS kompletteras med en insats som innebär att en person med omfattande funktionshinder kan få ett anpassat boendestöd i den egna lägenheten som inrymmer omvårdnad av en personalgrupp som har kunskap om personer med funktionshinder¹.

Risk för att framtidens habilitering och rehabilitering blir eftersatt

Det finns stora skillnader i landet när det gäller tillgången till habilitering och rehabilitering. På sina håll fungerar det väl. Exempelvis har landstingen decentraliserade barnhabilitering, med team med flera olika professioner såsom arbetsterapeut, sjukgymnast, psykolog, kurator och logoped, fått utökade resurser på många håll. Alltför många barn och ungdomar har habiliteringsplaner (enl. HSL § 3b). Det som framför allt brister är kunskap om och planering för framtida behov samt samordning, uppföljning och utvärdering av insatsernas innehåll, kostnader och resultat.

För att uppnå de handikappolitiska målen behövs:

- att landstingen blir bättre på att planera rehabilitering/habilitering utifrån behov hos barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder,
- att landstingen utvecklar strukturer och system som gör det möjligt att följa upp hela vård- och rehabiliteringsförlopp, samt
- att landstingen i högre grad använder plan enligt HSL § 3b.

Behovet av utbildad personal kommer att öka

De stora svårigheterna med att rekrytera utbildad personal bedöms komma efter 2015, ungefär samtidigt som antalet personer över 80 år

¹ Se Socialstyrelsens skrivelse till Socialdepartementet 2003-02-17, dnr 72-1219/2003.

börjar öka påtagligt. År 2010 kommer det sannolikt att behövas 59 000 personliga assistenter mot 40 000 i dag. För att underlätta rekryteringen krävs utbildning för personliga assistenter, förstärkt kunskapsutveckling och förbättrade anställningsvillkor och arbetsmiljöförhållanden.

För att uppnå de handikappolitiska behövs:

- en sammanhållen satsning för ökad grundkompetens inom handikappomsorgen,
- en långvarig och systematisk satsning av fort- och vidarebildning av personal inom olika verksamheter inom handikappomsorgen,
- att satsningar görs för att utveckla arbetsledning och handledning inom handikappomsorgen, samt
- att huvudmännen lokalt kartlägger behovet av fort- och vidareutbildningar som grund för lokala utbildningsplaner.

Vägverket

Vägverket har identifierat de trender som mest påverkar möjligheterna att uppnå de handikappolitiska målen. Omvärldsanalysen har genomförts i samarbete med övriga trafikverk, och följer i stort samma trender.

Större antal äldre personer

Den nya kommande gruppen äldre kommer att ha bättre ekonomiska resurser än dagens äldre, fler är högutbildade och kommer att ställa högre krav på samhällsinstitutionerna, inte minst flexibilitet och tillgänglighet. Många av framtidens äldre kommer att bo i tätorter och de kommer att ställa högre krav på att gaturummet utformas som en säker och trygg miljö att vistas i. Vidare kommer befolkningen generellt att öka i den s.k. tätortsnära landsbygden, vilket medför krav på god framkomlighet för samhällsservice som hemtjänst, hemsjukvård och daglighandel.

Att köra bil i allt högre åldrar kan komma att kräva anpassade körkort och bilar med förenklade funktioner. För miljöns och samhällsnyttans skull behöver kollektivtrafiken anpassas för att fungera för flertalet och en idé är att göra den tillgänglig stråkvis i ett "hela-resanperspektiv". Andra viktiga områden att beakta är utformning av trafikrum och trafikmiljöer.

Teknologisk utveckling

För funktionshindrade är delaktighet i IT-samhället en fråga om grundläggande demokrati. Tillgång till IT underlättar kommunikation med myndigheter, företag, samhällstjänster och att överhuvudtaget tillgängliggöra omvärlden. Några områden som Vägverket menar att en högre medvetenhet om användbarhet behöver utvecklas vid upphandlingar av teknisk utrustning och dess design. Forskning och utveckling för att stimulera utveckling kring tekniska lösningar såsom förbättrad resenärsinformation, bussars utformning, anpassade ledstråk och bytespunkter i ett hela-resanperspektiv behöver utökas och förbättras tillsammans med övriga transportslag.

Människorna i Europas stater blir alltmer europamedborgare. Gränserna mellan länderna i EU håller på att luckras upp och det växer fram ett mer globaliserat samhälle. Finansiella transaktioner sker snabbt över hela världen, många företag har världen som sin marknad. Utländska marknader påverkar tillgång och efterfrågan i Sverige, vilket kräver vaksamhet på hur tillgängligheten för funktionshindrade påverkas. Även fastighetsmarknadens ändrade ägarstrukturer går mot en globalisering. Kontakter med ägarna sker via Internet eller annan teknik och de har ofta ingen eller liten kännedom om fastigheten eller orten där den är belägen. Det finns en risk att utländska ägare har bristfällig förståelse och kunskap om svensk lagstiftning och krav på till exempel fysisk anpassning av lokaler eller bilar för funktionshindrade.

En ökad globalisering kan även påverka våra värderingar genom en ökad mix och rörlighet av människor. Förändrade värderingar kan komma att påverka handikappolitiken på olika sätt.

Ökad individualism

Individualismen ökar och människorna kräver alltmer individuella lösningar på olika problem. Framtidens marknader kretsar kring och styrs av kunden och kunden är kräsen, upplyst, informationstrött, tidspressad, teknikmogen och upplevelsesökande. Kunden börjar bli van vid i det närmaste gränslös tillgänglighet och service, kräver personliga relationer och individuell anpassning och blir alltmer försiktig med att rucka på sin integritet. Valfrihetsrevolutionen har kommit för att stanna.

Individualismen kan också medföra att den enskilda individen i större utsträckning kommer att få ta ökat egenansvar.

Individualismen ger möjlighet till ökad självständighet och självbestämmande om personen har kraft och förmåga att framhålla sig själv. Omvänt medför trenden att de som saknar förmågan kan förlora delaktighet, bli diskriminerade och får förlita sig på att andra, t.ex. intresseorganisationer och anhöriga, driver deras frågor. Handikapporganisationerna förväntas stärka sin ställning kortsiktigt men det svalnande intresset bland unga funktionshindrade att organisera sig i intresseorganisationer förväntas minska, vilket på sikt kan bli ett problem.

Ekonomi

Kapitalmarknaden internationaliseras alltmer och utvecklingen i världen går mot en ökad frihandel. Övergången till en globaliserad ekonomi skärper konkurrensen, vilket kräver ökad tekniksatsning och snabbare produktutveckling.

Snabba beslut baserade på otillräckliga underlag kan medföra att delaktigheten åsidosätts. I stället för integrerade, genomtänkta lösningar kan anpassningar bli särlösningar, som både kan fördyra och fördröja och i vissa fall omöjliggöra delaktighet. Det är viktigt att verka för alla gruppers delaktighet och vara särskilt vaksam på grupper som har svårt att hävda sig. Eftersom olika grupper av funktionshindrade har större eller mindre förmåga att göra sin röst hörd måste metoder utvecklas så att

allas delaktighet säkras. Konsekvensanalyser behöver göras där besluten Prop. 2005/06:110
fattats snabbt för att säkerställa att hänsyn tagits till de handikappolitiska Bilaga 2
målen. Ökad livskvalitet torde vara god ekonomi.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 16 mars 2006

Närvarande: Statsministern Persson, statsråden Freivalds, Sahlin, Pagrotsky, Messing, Y. Johansson, Bodström, Sommestad, Karlsson, Nykvist, Andnor, Nuder, M. Johansson, Hallengren, Björklund, Holmberg, Jämtin, Österberg, Orback, Baylan

Föredragande: statsrådet Andnor

Regeringen beslutar skrivelse 2005/06:110 Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken